

HOLMI

XXVI. évfolyam 3. szám

2014. március

Alapító főszerkesztő: Réz Pál,
szerkeszti: Várady Szabolcs (megbízott főszerkesztő, vers), Radnóti Sándor (bírálat,
értekező próza), Závada Pál (széppróza), Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

---

TARTALOM

- Benjamin Constant*: Milyen férfiút válasszunk az ország
képviselőjére? (*Ádám Péter fordítása*) • 255
- Darányi Sándor*: A többi • 256
Tereprendezés • 257
- Salman Rushdie*: Mahound (*Részlet „A sátáni versek”
című regényből*) (*Greskovits Endre
fordítása*) • 258
- Bognár Péter*: A-0712/20120719 • 281
A-3019/20060529 • 281
A-0183/20130906 • 282
- Darvasi László*: Emily Dickinson • 282
Imre Flóra: Rítus • 288
Ronsard kuplét énekel • 288
- Kiss Judit Ágnes*: Sebhelyek • 289
Hallgat • 289
- Forgách András*: Nádas és Ovidius. Szövésminták
Publius Ovidius Naso és Nádas Péter
írásművészetében (különös tekintettel
a Klára-szerelem fejezeteire
a „Párhuzamos történetek”-ben) • 290
- Radics Viktória*: Bízók szemüvege avagy
a perifériás látás • 298
- Schein Gábor*: A lapok kiterítése • 307
Nyitány • 308
Ragyogni fog • 308

- Ayhan Gökhan:* János. Nem az evangéliumból a második napon • 309
Litvai Nelli: A kő (*Részlet egy készülő regényből*) • 310
Oláh András: az elveszett kézirat • 329
 karácsony • 331
Vécsei Rita Andrea: Angolkisasszonyok • 331
Babiczy Tibor: Végtagok • 333
Papp Sándor Zsigmond: A látomás • 336
Filip Tamás: Világvére • 343
 Hol vagy? • 343
Czilczer Olga: A kép • 344
 Emberek, történeteim • 344
Turi Tímea: Konkáv piknik • 345
Erich Knight: Az igazság Rudolf Hessről avagy Sam Small megint repül (*Várad András fordítása*) • 346

FIGYELŐ

- Sántha József:* Rogozsin éjszakája (Varga Mátyás: Hajnali 3) • 359
Szűcs Teri: Elviselhetetlen könnyűség (Turi Tímea: Jönnek az összes férfiak) • 362
Visy Beatrix: Figyeljük a mesélő embert (kijelentő mód) („Figyeljétek a mesélő embert” – Esszék és tanulmányok Lengyel Péterről) • 364
Dupcsik Csaba: Sértések, sértődések, sérülések (Salman Rushdie: Joseph Anton) • 367
Sárhközi Mátyás: A Kövesi-kollekció (Molnos Péter: A titkos gyűjtemény) • 374
Takács Zsuzsa: Vakfolt • 377
Schein Gábor: Hosszú nap *el.* Borbély Szilárd emlékére (1964–2014) • 378

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
 Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
 Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
 Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
 Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
 Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
 (Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
 További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
 Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
 Előfizetési díj fél évre 4980, egy évre 9960 forint, külföldön 60, illetve 120 euró
 Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADU PRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

Benjamin Constant

MILYEN FÉRFIÚT VÁLASSZUNK AZ ORSZÁG KÉPVISELETÉRE?¹

Ádám Péter fordítása

A megbízásra csakis az önálló gondolkodású és politikailag független férfiakat ajánlom honfitársaim figyelmébe. Mindössze az a kérdés, miről lehet felismerni őket.

Ilyennek azok tekinthetők, akik mindig ugyanazt akarták az utóbbi három évtizedben;² akik ugyanazokat az igazságokat hangoztatták minden kormányzattal szemben, és akkor is tiltakoztak minden vegzatúra ellen, ha ezeknek az intézkedéseknek történetesen nem ők voltak az áldozatai; akik egyetlen jelképpel sem azonosultak annyira, hogy az elveket tűzáldozatként vessék oda a jelképek oltárára; ilyenek azok tekinthetők, akik azt mondták a népnek a népszuverenitás kihirdetésekor,³ hogy mindig a törvényesség szabja meg, hogy a szuverenitásnak hol a határa; és akik – amikor már nem az orkánként tomboló diktatúra, hanem egyetlen embernek az előbbivel szimmetrikus despotizmusa⁴ volt a népszuverenitás letéteményese – azt mondták neki, csakis a törvények által léteznek, és még azok a törvények is javát szolgálják, amelyeket el akar takarítani az útból; és azt is mondták, hogy e törvények felszámolásával tulajdon trónját ássa alá. Azt nevezem önálló gondolkodású és politikailag független férfinak, aki a köztársaság alatt⁵ nem ordította torkaszakadtából, hogy „a köztársaság fontosabb még a szabadságnál is!”, a királyság alatt pedig⁶ nem azt hajtogatta, hogy a trónt csakis a jogrend romjaira meg a garanciák semmibe vételére lehet biztonságosan alapozni. Az önálló gondolkodású és politikailag független férfiak azért állnak az alkotmányos monarchia pártjára,⁷ mert alkotmányos, és azért tartják tiszteletben az öröklésen alapuló trónutódlást, mert így jobban meg lehet óvni a köznyugalmat a pártok torzalkodásától; az ilyen férfiak szerint nem a nép van a trónért, hanem a trón a népért, a királynak pedig ugyanúgy nem válik javára, ha lábbal tiporja a törvényt, mint ahogyan a népnek sem válik javára, ha meg akarja dönteni a király legitím hatalmát. Végül az önálló gondolkodású és politikailag független férfiaké az a népes nemzedék, amelynek a zavaros időkben felcseperedő tagjai már kora ifjúságukban megtanulták, hogy mi az önkény, mert nem jött olyan rendszer, amely ne gázolt volna át érdekeiken és legszentebb érzelmeiken; nem csoda, hogy ezek a férfiak gyűlölnék minden önkényeskedést, bármilyen címkét ragasszanak

¹ OEUVRÉS POLITIQUES DE BENJAMIN CONSTANT, par Charles Louandre, Paris, Charpentier et Cie, 1874. 166–168. A szemelvény nagyobb fejezet része, amelyben a kiadó – az itt közölt mellett – a képviselői javadalmas el-törölésével, illetve az „eszményi” választópolgárral foglalkozó Constant-írásokat adta közre.

² Benjamin Constant az 1789–90-től 1819–20-ig tartó három évtizedre gondol.

³ Sem a „népszuverenitást”, sem az (első) köztársaságot „hivatalosan” nem kiáltották ki: Constant nyilván arra gondol, amikor a Konvent képviselői 1792. szeptember 25-én egyhangúlag megszavazták az alkotmányos monarchia eltörlését.

⁴ Constant a Terror időszakáról, majd a Konzulátusról és a Császárságról beszél.

⁵ Vagyis az 1792 szeptemberétől 1804 májusáig terjedő időszakban.

⁶ Azaz már Napóleon bukása után.

⁷ A XVIII. Lajos-féle alkotmányos monarchiáról van szó.

is rá, és hogy azonnal észreveszik minden ürügy csalárdságát. Az önálló gondolkodású és politikailag független férfiak sohasem fognak bárkit is törvénytelenül letartóztatni, vagyonából kiforgatni és számúzni, és sohasem fogadnak el pénzt azoktól, akiknek szándékukban áll honpolgárokat törvénytelenül letartóztatni, vagyonukból kiforgatni és számúzni; és sohasem szavaznak meg olyan jogszabályt, amelynek nevében a hatalom törvénytelenül letartóztathatja, kismizmizheti és számúzheti honfitársaikat.

Ilyen férfiak közül kell kiválasztanunk azokat, akikre sorsunkat rábízhatjuk. Eleget próbálkoztunk azzal, hogy ideiglenesen félretegyük, megcsonkítsuk vagy az utánunk jövő nemzedékekre hagyományozzuk elveinket. Minden rendszer kiépültekor ugyanazokkal a mondatokkal áltattak minket. Az állam fenyegetettsége, a rendkívülinek kiáltott helyzet mindig jeges félelemmel töltötte el a törvényhozókat. Az alkotmányosságot felfüggesztették, a törvényességet tönkrezúzták, még hozzá olyan hevesen, hogy a szanaszét repülő szilánkok bennünket is megsebesítettek. Próbálkozzunk hát bátrabb férfiakkal, olyan férfiakkal, akik bíznak a szabadság meg a méltányosság erejében, és akik szerint lehet úgy is kormányozni, hogy a népet nem fosztják meg jogaitól, és úgy is tiszteletben lehet tartani az alkotmányos rendet, hogy nem helyezik rögtön hatályon kívül. Bármilyen legyen is az eredmény, biztos vagyok benne, nem lesz sokkal rosszabb az ezzel ellentétes kísérletnél. De még ha a próbálkozás balul végződik is, akkor sem lehet sokkal rosszabb a többinél, a legközelebbi választáson pedig, az elvhű férfiakban immár csatlakozva, ismét visszatérhetünk a pragmatikus férfiakkhoz. Ne féljünk, nem kell sokat keresgélni őket. Ők mindig készen állnak, hogy bárki szolgálatába lépjenek, ha ismét az alkotmányosság meg a törvényes formák felfüggesztése volna napirenden.

De egyszer legalább kérjük meg őket, fogják egy kicsit vissza buzgalmukat, és hagyják a szabadságot kiteljesedni, ha másért nem, hát azért, hogy lehetetlenségéről meggyőzhessenek minket. Ha egyszer hajónk szabadság nélkül is vagy hússzor futott zátonyra, ennél csak jobb jöhet, ha velünk van a szabadság is. És ha történetesen mégsem lehetetlen, nagyon is megéri a fáradságot, hogy kitapasztaljuk; mert a szabadság – és ezt az igazságot nem árt alaposabban megfontolni – korántsem csak azoknak jó, akik a lehető legközvetlenebbül próbálnak belőle hasznot húzni.

Darányi Sándor

A TÖBBI

A fáraó magához rendelte Imhotepet,* majd így szólt hozzá:
 „Méltányos lehetőséget kínálok neked. Ünnepeljük együtt
 Egyiptom nagy korszakát, uralmammat, mely örök időkre beírja
 Nevét az emberiség könyvébe. Építs nekem piramist
 A kedvenc stílusodban! Alkotói szabadságod jeléül
 Kapsz embert a kivitelezéshez, pénz nem számít. Cserébe

* Imhotep (kb. i. e. 2650–2600) – legendás híró orvos és építész, Dzsószer fáraó szakkarai piramisának tervezője.

Annyit várok el, hogy műved lángészre valljon, és hirdesse a megrendelő Nagyvonalú szerénységét, aki ezt a páratlan együttműködést felkínálta. Nos?”

Imhotep osztott-szorzott, megnézte a makrogazdasági mutatókat,
Az inflációs rátát, a munkanélküliséget, mely egyedül őt sújtotta;
Kikérte az OECD, az EBRD, a Világbank meg a Nemzetközi Valutaalap
Véleményét, az ET, a Bizottság meg az Amnesty International
Állásfoglalását, egyszóval gondoskodott az emberekről meg
A megfelelő píréről; mindezt demokratikusan.

Mi a demokrácia? Ahol a többség védelmezi
A kisebbség érdekeit. A többi történelem.

TEREPRENDEZÉS

Viszonyítási pontnak nektek ott volt
a Korán és az egész hagyomány,
amelyből a nyugat már kikopott;
se mitológia, se Biblia,
az új költészet ezért érthetetlen,
és az lenne Arkhimédésznek is
támpont nélkül. A folyékony fogalmak
eluralkodtak rajtunk – kimaradt
ugyanez odaát, a Boszporusz
túlpartján, ahol a költői nyelv
se adott nemet a megénekeltnek:
a vágy tárgya vagy nő lett, vagy fiú,
de ezt se így, és Lady Montagu*
ugyanúgy félrekövetkeztetett,
ahogy mi Rúmi, Samsz-i-Tabrizi**
rajongását egymásért félreértjük;
de ettől még a támpontunk hiányzik,
s egy támasz nélkül lebegő világban
a költészet dolga, hogy megteremtse
önnön vonatkozási rendszerét.

Az olvasó talán megszokja, mit lát...

* Lady Mary Wortley Montagu (1689–1762) – angol író, a TÖRÖK LEVELEK (1763) szerzője. 1717–18-ban Isztambulban járt, Magyarországot is útba ejtve.

** Dzsálál ad-Dín Rúmí (1207–1273) – perzsa szúfi misztikus filozófus és költő. Samsz-i-Tabrizi (1185–1248) – perzsa vándorfilozófus, Rúmí mestere.

Salman Rushdie

MAHOUND

Részlet „A sátáni versek” című regényből

Greskovits Endre fordítása

Ritka dolog manapság, hogy egy műnek ennyire kalandos élete legyen, mint A SÁTÁNI VERSEK-nek. Persze az ilyesmihez kel- lenek különleges konstellációk, világpoli- tikai helyzet, az idők sötétülése meg kinek mihez van fantáziája.

Salman Rushdie-nak ez a harmadik mű- ve. Az első kettővel (AZ ÉJFÉL GYERMEKEI, SZÉ- GYEN) sem volt könnyű a helyzet, hiszen az egyik Indiáról szól, óriási nemzetközi si- kert, Booker-díjat kiváltva, a másik Pakisz- tánról, s egyik országban sem fogadták osztatlan lelkesedéssel a „távolba szakadt” próféta sokszor kemény és húsbavágó sza- vait. Ez a harmadik született azért, hogy mintegy lezárva a trilógiát, a szerző beszá- moljon az őt Keletre és Nyugatra húzó kö- telek közti választás lehetetlenségéről. („Ug- rálók, horkantok, nyerítetek, ágaskodom, rugdo- sok. Kötelek, nem választok köztetek.” – KELET, NYUGAT.)

Ekkor csapott le a végzet Homeini ajatol- lah személyében. Mindannyiunk előtt ismerős a kép, ahogy egy vesztét érző vezető igyekszik elterelni magáról a figyelmet, s va- lami ellenséget találni, aki ellen a tömegek haragja fordulhat. Ez lett a mi mit sem sejtő szerzőnk, aki döbbsent meglepetéssel vette hírét, hogy mostantól fogva bármely muzul- mán büntetlenül megölheti, hiszen az aja- tollah kimondta rá a *fatvát*, ami nem csupán kiközösítést jelent, hanem halált is.

Ettől vált a mű és szerzője sorsa enyhén szólva is kalandossá. Rushdie új hazája (ami egyben a régi is, hiszen felmenői mind a brit birodalom szülöttei) úgy döntött, hogy

a nyugati demokrácia nevében megvédi a szerzőt, mert elmúltak azok az idők – leg- alábbis az európai demokraták szerint –, amikor egy művészt üldözni lehet az általa leírtak miatt.

És a mű, A SÁTÁNI VERSEK sokáig nem je- lenhetett meg olcsó, fűzött kiadásban. Ez azért volt így, mert a *fatva* után több fordí- tó és kiadó (japán, olasz, norvég) ellen me- rényletet kíséreltek meg – és ez sajnos egyes esetekben halálos kimenetelű lett. Ezek után a szerző és ügynöke (Andrew Wylie) kitalálta, hogy alapít egy könyvkiadót, és a fűzött kiadást így jelenteti meg – elke- rülendő a további halálos áldozatokat.

E történet a rendszerváltás környékén zajlott, amikor sokan mással voltak elfog- lalva, mégis eszükbe jutott, hogy megjelen- tetik a könyvet. Ám a történetek után egyet- len fordító sem vállalta a feladatot – érthe- tő okokból. 2004-ben, jó idő elteltével vette magának valaki a bátorságot, hogy kiadja a könyvet a Nyugaton már bevált feltéte- lekkel: új, egyetlen könyvre létrejött kiadó a fordító nevének elhallgatásával.

Nem tisztem, hogy erről a kiadványról elmondjam a véleményem, megtették ezt már nálam sokkal avatottabbak, többek közt e folyóirat hasábjain is (*Holmi*, 2005. augusz- tus), de úgy láttam józnak, hogy amint kiadói hajlandóság mutatkozik, én is nekirugasz- kodjam ennek a könyvnek.

Remélem, hányatott sorsa után végre megtalálja méltó helyét a magyar olvasók körében is.

G. E.

Dzsibríl, amikor aláveti magát az elkerülhetetlennek, amikor súlyos szemhéjjal siklik angyalsága látomásai felé, elhalad szerető anyja mellett, aki más néven szólítja, Saitánnak nevezi, csak így, Saitánnak, a hozzáillő néven, mert hülyéskedik a dobozokkal, amelyekben a hivatalnokok ebédjét hordja ki városszerte, csintalan kópé, szeleteli anyja a levegőt a kezével, a csibész muzulmán húsrekeszeket rakosgat hindu ételhordókba, a kuncsaftok fel vannak bősztülve. Kisördög, szidja, de aztán a karjába zárja, én kis faristám, a fiúk mindig fiúk maradnak, és ő belezuhan anyja mellett az álomba, és közben egyre nagyobb, és a zuhanást kezdi repülésnek érezni, anyja hangja távolról lebeg oda hozzá, bábá, nézd, hogy megnőttél, *iszonyúl* nagy vagy, haha, taps. Óriási, szárnyatlan, lába a horizonton, karja a nap körül. A korai álmokban látja a kezdeteket, az égből levett Saitánt, aki a legmagasabb Dolog egyik ága után kap, a legvégső határnak a Trón mögött álló lótuszfája felé, és Saitán már nincs, zuhan, becsapódik. De tovább élt, nem halt meg, nem tudott meghalni, a pokol fenekéről énekelte halk, csábító verseit. Ó, az édes dalok, melyeket tudott. Lányaival, az ördögi háttérvokállal, igen, hármukkal, Láttal, Manáttal, Uzzával, az anyátlan lányokkal, akik a papájukkal nevettek, a szájuk elé tett kézzel vihogtak Dzsibrílen, micsoda trükköt tartogatunk neked, vihogtak, neked meg annak az üzletembernek a hegyen. De az üzletember előtt vannak még más történetek, itt van ő, Dzsibríl arkangyal, feltárja a Zamzam forrását az egyiptomi Hágár előtt, hogy miután Ibráhím próféta magára hagyta gyermekével a sivatagban, ő ihasson a hús forrásvízből, és életben maradjon. Később pedig, miután a dzsurhumok betömték a Zamzamot homokkal meg aranygazzelákkal, és egy időre mindenki megfeledkezett róla, akkor itt van ő megint, és megmutatja a skarlátszín sátorok Muttalibjának, ki apja volt az ezüsthajú gyermeknek, ki viszont az üzletembert nemzette. Az üzletember: itt jön ő.

Dzsibríl néha alvás közben álmon kívüli tudatára ébred annak, hogy alszik, hogy az alvását álmodja, és olyankor pánikba esik, jaj, Istenem, kiáltja, jaj, hallga itten, Allahisten, rohadtul végem van nekem. Flúgos az agyam, tisztára örült, hígvelejű, hobbant eszű. Pont, ahogy ő, az üzletember érezte, amikor először találkozott az arkangyallal: azt hitte, begolyózott, le akarta vetni magát egy szikláról, egy magas szikláról, egy olyan szikláról, amelyen satnya lótuszfa nőtt, egy olyan magas szikláról, amilyen magasán a világ teteje van.

Közeleg: igyekszik fel, a Cone-hegyre, a barlanghoz. Boldog születésnapot: ma negyvennégy éves. És bár a mögötte és alatta fekvő város nyüzsgő az ünneptől, ő egymagában kapaszkodik fölfelé. Ágy végén nem várta szépen vasalt és hajtogatott születésnapi öltözék. Aszketikus férfi. (Mily különös tulajdonság ez egy üzletembernél?)

Kérdés: mi a hit ellentéte?

Nem a hitetlenség. Az túl végleges, bizonyos, lezárt. Maga is egyfajta hit.

A kétely.

Emberi állapot, de mi van az angyalokkal? Ők, akik félüton vannak Allahisten és a homosap közt, kételkedtek-e valaha? Igen: egy nap Isten akaratát megkérdőjelezve, motyogva bújtak meg a Trón alatt, tiltott kérdéseket merészeltek feltenni: antikérdéseket. Jól van ez így? Nem lehet vitatni? Szabadság, a régi antikérdés. Ő természetesen megnyugtatta őket, alkalmazta vezetői készségeit à l'isten. Hízelt nekik: ti lesztek akaratom eszközei a földön, az ember megváltása-kárhozása, a szokásos dolgok satöbbi. És hókuszpókusz, a tiltakozásnak vége, fel a glóriákkal, vissza a munkába. Az angyalok könnyedén megbékíthetők; hangszerré kell változtatni őket, és máris játsszák a hárfiadalt.

Az emberi lények keményebb diók, ők bármiben tudnak kételkedni, még abban is, amit a tulajdon szemükkel látnak. Amit a tulajdon szemük mögött látnak. Ami a csukott csipájuk mögött történik, miközben süllyednek nehéz szemhéjjal... az angyaloknak nincs valami nagy akaratuk. Az akarat ellenkezés; a behódolás elutasítása; eltérő nézet.

Tudom; ördögbeszéd. A Saitán megzavarja Dzsibrílt.

Én?

Az üzletember: úgy fest, ahogy festenie kell, magas homlok, sasorr, széles váll, keskeny csípő. Átlagmagasság, töprengő tekintet, ruházata két négyrőfnyi hosszúságú szövet, egyik a testét borítja, másik a vállára vetve. Nagy szem; hosszú, lányos szempillák. Lépte túl hosszúnak tűnik a lábához képest, de könnyű léptű ember. Az árvák megtanulják, hogy mozgó célpontok, ezért gyors járásra, reakciókra, szájtartó elővigyázatosságra tesznek szert. Csipkebokrok és balsamfák közt közeledik, sziklákon mászik át, életerős ember, nem pókhasú uzsorás. És igen, ismét jelentsük ki: furcsa üzletember az olyan, aki kivonul a vadonba, fel a Cone-hegyre, néha egy hónapra is egyhuzamban, csak hogy egyedül legyen.

Neve: álomnév, amelyet a látomás változtatott meg. Ha helyesen ejtjük ki, azt jelenti, „ő, akiért hálát kell adni”, de ő itt nem hallgat erre; és arra sem, bár tisztában van vele, hogy miképp nevezik, hogy mi a gúnyneve odalenn, Dzsáhilijjában, hogy *ő, ki fel s alá járkal az öreg Cone-on*. Ő se Mahomet, se Mehemed; inkább elfogadta a démoncédulát, amelyet a *firangik* akasztottak a nyakába. Hogy a sértést erővé változtassák, a whigek, a toryk, a feketék, mind büszkén viselik a neveket, amelyeket gúnyból kaptak; hasonlóképpen a mi hegymászó, prófétaí indíttatású remeténk is maga a középkori mumus, az ördög szinonimája: Mahound.

Ez ő. Mahound, az üzletember, aki megmássa forró hegyét Hidzsázbán. A város délibábja csillog alatta a napon.

Dzsáhilijja városa kizárólag homokból épült, építményeit a sivatag formálta, ahonnan eredtek. Csodálni való látvány: falakkal kerített, négykapus csoda, melyet a benne lakók hoztak létre, akik megtanulták a trükköt, hogy a fehér, elhagyatott homokdűnéket – magát a változékonyságot, a kizökkenés, az állhatatlanság, az árulás, a formátlanság eszenciáját – valami alkímia segítségével átalakítsák frissen feltalált állandóságuk szövetévé. Ezek az emberek mindössze három-négy nemzedék során eltávolodtak nomád múltjuktól, amikor még ugyanolyan gyökértelenek voltak, mint a dűnék, vagy inkább abban a tudatban gyökereztek, hogy a vándorlás maga az otthon.

Bár a vándor jól megvan a vándorlás nélkül is; ez csak szükséges rossz; a lényeg a megérkezés.

Nemrégiben aztán, ahogy az a hozzájuk hasonló jó szimatú üzletemberekhez illik, a dzsáhilijjaiak letelepedtek a nagy karavánutak kereszteződésében, és igájukba hajtották a dűnéket. Most a homok a hatalmas városi kereskedőket szolgálja. Macskakővé formálva Dzsáhilijja kacskaringós utcáit burkolja; éjszaka aranyszínű lángok világítanak a simára csiszolt homoküstökből. Üveg van az ablakokban, a kereskedők palotáinak végtelen magas homokfalaiba vágott hosszú résekben; Dzsáhilijja sikátoraiban számfogatok gurulnak sima homokkerekeken. Én a magam gonoszságával néha elképzelem, hogy egy nagy hullám érkezik, hogy magas, habzó vízfal dübörög át a sivatagon, folyékony katasztrófa, mely teli van kettétörő csónakokkal és fuldoklók karjával, özönvíz, mely e hiú homokvárakat semmivé teszi, beledöngöli őket a földbe, ahonnan erednek.

De itt nincsenek hullámok. Dzsáhilijában a víz ellenség. Cserépedényben szállítják, amelyből soha nem szabad kiloccsannia (a törvénykönyv keményen bünteti a vétkeket), mert ahol kicsöppen, a város ijesztően mállik. Lyukak jelennek meg az utakon, a házak megdőlnék és inognak. Dzsáhilijja vízholdói megvetett kellékek, páriák, akikről nem lehet megfeledkezni, s akiknek ezért sosem lehet megbocsátani. Dzsáhilijában sosem esik; nincsenek szökőkutak a homokkertekben. Néhány pálma áll a zárt udvarokban, gyökerük messze lenyúlik a földre, hogy nedvességet találjon. A város vize föld alatti csermelyekből és forrásokból ered, az egyik ilyen a legendás Zamzam a koncentrikus homokváros közepén, a Fekete Kő háza mellett. Itt, a Zamzamnál van egy *behesti*, egy lenézett vízholdó, aki felhúzza a létfontosságú, veszedelmes folyadékot. Neve is van: Khálid.

Az üzletemberek városa: Dzsáhilijja. A törzs neve *Cápa*.

Ebben a városban az üzletemberből lett próféta, Mahound megalapítja az egyik nagy világvallást; és e napon, a születésnapján élete válságba került. Egy hang suttogja a fülébe: *miféle eszme vagy te? Agyi vagy agyi?*

Ismerjük ezt a hangot. Hallottuk már.

Míg Mahound a Cone-t mássza, Dzsáhilijja más évfordulót ünnepel. Az ősidőkben Ibráhím pátriárka jött ebbe a völgybe Hágárral és Iszmáállal, a fiukkal. Itt, e víztelen pusztaságban magára hagyta Hágárt. Az asszony megkérdezte: ez Isten akarata? A férje azt felelte, az. Azzal távozott a szemét. Az emberek már a kezdetektől fogva arra használták Istent, hogy igazolják vele az igazolhatatlant. Útjai kifürkészhetetlenek, mondják az emberek. Nem csoda hát, hogy a nők hozzám fordultak. De nem kalandozom el; Hágár nem volt boszorkány. Hágár bízott: *Ő bizonyosan nem hagyja, hogy elpusztuljak*. Miután Ibráhím otthagya, szoptatta a csecsemőt, amíg el nem apadt a teje. Aztán felmászott két dombra, előbb a Szafára, aztán a Marvára, egyikről a másikig futott kétségbeesésében, hátha megpillant egy sátrat, egy tevét, egy emberi lényt. Semmit nem látott. Ekkor látogatta meg Dzsibríl, és megmutatta neki a Zamzam vizét. Hágár tehát életben maradt; de miért gyűlnek most össze a zarándokok? Hogy megünnepeljék az életben maradását? Nem, nem. Azt a tisztességet ünneplik, hogy a völgybe annak idején ellátogatott, igen, kitalálták, Ibráhím. E szerető hitves nevében gyűlnek össze, imádkoznak, és mindenekelőtt költik a pénzt.

Dzsáhilijja ma csupa illat. Arábia, az *Arabia odorifera* illatai lebegnek a levegőben: balzsam, kasszia, fahéj, tömjén, mirha. A zarándokok datolyapálmabort isznak, s kószálnak Ibráhím ünnepének nagy vásárában. És köztük ott kószál valaki, akit barázdált homloka elválaszt a vidám tömegetől: magas férfi bő, fehér köntösben, csaknem egy egész fejjel magasabb Mahoundnál. Szakálla körbezárja ferde, hosszúkás arcát; járása ringó, a hatalom halálos eleganciáját mutatja. Mi a neve? A látomás végül megadja a nevét; az álom ezt is megváltoztatta. Itt van ő, Karím Abu Szimbel, Dzsáhilijja nagyura, a bős, gyönyörű Hind férje. A város kormányzótanácsának feje, végtelenül gazdag, a városkapuknál álló jövedelmező templomok tulajdonosa, rengeteg teve gazdája, karavánok vámszedője, felesége a vidék legszebb asszonya: mi rengetheti meg egy ilyen férfi bizonyosságát? Ám Abu Szimbelhez is közelít a válság. Egy név gyötri, és ki tudják találni, mi az: Mahound, Mahound, Mahound.

Ó, Dzsáhilijja vásártereinek pompája! Hatalmas, illatos sátraiban itt a fűszerek, szenalevelek, jó szagú fák sora; itt megtalálhatók az illatszerárusok, akik versengenek a zarándokok orráért és pénzeszacskóiért is. Abu Szimbel átverekszik magát a tömegen.

Kereskedők, zsidók, monofiziták, nabateusok adják-veszik az ezüstöt meg az aranyat, megmériük, ravasz fogakkal érmébe harapnak. Van vászon Egyiptomból és selyem Kínából; Bászrából fegyverek és gabona. Van szerencsejáték, ivás és tánc. Eladó rabszolgák, núbiaiak, anatóliaiak, etiópok. Cápa törzsének négy csoportja ellenőrzi a vásár különböző területeit, az illat- és fűszereket a skarlát sátrakban, a szövetet és bőrt pedig a feketékben. Az ezüsthajú csoport felelős a nemesfémekért és kardokért. A szórakoztatás – kockajáték, hastáncosnók, pálmabor, a hasis és *afim* szívása – a törzs negyedik csoportjának, a foltos tevék tulajdonosainak kiváltsága, akik a rabszolga-kereskedelmet is irányítják. Abu Szimbel bekukkant egy táncos sátorba. A zarándokok pénzeszacskót szorongatnak a bal kezükben; a zacskókból időnként egy érme kerül át a jobb tenyérbe. A táncosnók rázzák magukat, és izzadnak, szemüket le nem veszik a zarándokok ujjairól; amikor a pénzmozgás megszűnik, a tánc is véget ér. A nagy ember grimaszt vág, és visszajejti a sátorlapot.

Dzsáhilijját egy sor durva körben építették, házai a Fekete Kő házától kifelé terjeszkednek, hozzávetőleg a gazdagság meg a rang sorrendjében. Abu Szimbel palotája az első körben van, a legbelsőben; ő végigsétál az egyik messzibe nyúló sugárúton, el a város sok jósa mellett, akik a zarándokok pénzéért cserébe csiripelnek, turbékolnak, sziszegnek, és különböző madár-, vadállat- meg kígyódzsinneket birtokolnak. Egy varázslónő, aki egy pillanatra elfelejtett fölnezni, elébe guggol:

– Szeretnéd rabul ejteni egy lányka szívét, drágám? Szeretnéd, hogy ellenséged a hatalmadba kerüljön? Tégy próbára; próbáld ki a kis csomóimat!

Azzal feláll, csomós kötelet himbál, emberi életeket csábít – ám most észreveszi, kivel beszél, ezért csalódottan leengedi a karját, és motyogva elsettenkedik a homokba.

Mindenütt lárma és könyökök. Költők állnak ládákon, és szavalnak, a zarándokok pedig érméket vetnek a lábuk elé. Némely bárd *radzsaz* verseket mond, a négy szótagos ütemet a legenda szerint a teve járása ihlette; mások *kaszídát* mondanak, verseket csökönyös úrnőkről, sivatagi kalandokról, vadszamár vadászatról. Egy-két nap múlva eljön az éves költői verseny ideje, amely után a hét legjobb verset kiszögezik a Fekete Kő házána falára. A költők felkészülnek a nagy napra; Abu Szimbel nevet a dalnokok művein, akik maró satírákat, vitriolos ódákat énekelnek, amelyeket az egyik főnök rendelt a másik ellen, az egyik törzs a szomszédja ellen. Aztán bólint, amikor felismeri az egyik költőt, aki mellészegődik, az éles nyelvű, vékony fiatalembert, akinek ujjai féktelenül mozognak. Ennek az ifjú satíraszerzőnek máris a legrettegettebb a nyelve egész Dzsáhilijjában, de Abu Szimbel előtt szinte hódolattal viselkedik.

– Miért vagy oly gondterhelt, nagyúr? Messziről látszik, hogy nyeled a mérged.

Abu Szimbelnek ferde vigyorra húzódik a szája.

– Micsoda hírnév – mereng. – Pedig még ki se hulltattad a tejfogaidat. Vigyázz, különben nekünk kell kihúznunk azokat a fogakat.

Ugratja az ifjút, könnyedén beszél, de még e könnyedségben is ott lappang a fenyegetés, mert olyannyira hatalmas ember. A fiú nem jön zavarba. Abu Szimbelhez igazítva lépteit így felel:

– Bármelyiket kihúzod, erősebb nő a helyébe, mélyebben harap, forróbb vért faszaszt.

A nagyúr bizonytalanul bólint.

– Szeretted a vér ízét – mondja.

A fiú vállat von.

– Ez a költő munkája – válaszolja. – Megnevezni a megnevezhetetlent, rámutatni a szélhámosságra, állást foglalni, vitákat kiváltani, alakítani a világot és megakadályozni, hogy elaludjon.

És ha vérfolyamok áradnak a sebekből, amelyeket a verseivel ejt, akkor ezek őt táplálják majd. Ő a szatíraíró, Baál.

Lefüggönyözött gyaloghintó halad el mellettük; a város valamely finom hölgyét nyolc anatóliai rabszolga viszi a vállán, hogy megnézze a vásárt. Abu Szimbel megfogja az ifjú Baál könyökét azzal az ürüggyel, hogy elkormányozza őt az útról; ezt mormolja: „reméltem, hogy megtalállak; szót váltanék veled”. Baál csodálja a nagyúr ügyességét. Amikor keres valakit, meggyőzi a zsákmányt, hogy ő vadászta le a vadászt. Abu Szimbel szorítása erősödik; könyökénél fogva a város közepén álló szentségek szentsége felé kormányozza társát.

– Van egy megbízásom neked – mondja a nagyúr. – Irodalmi ügy. Ismerem a korlátaimat; a rímes kajánság, az időmértékes rágalmazás meghaladja a képességeimet. Megérted.

Baál, a büszke, dölyfös fickó azonban megdermed, kiáll a méltóságáért.

– Nem helyes, hogy a művész az állam szolgája legyen.

Szimbel hangja lehalkul, selymesebb ütemet vesz fel.

– Hát persze. Bár az teljességgel tiszteletre méltó dolog, ha orgyilkosok rendelkezésére állsz.

Halottkultusz dühöng Dzsáhilijában. Amikor valaki meghal, fizetett gyászolók ütik magukat, karmolják a mellkasukat, tépik a hajukat. Átvágott inú tevét hagynak a síron megdöglöni. És ha az illetőt meggyilkolták, akkor legközelebbi rokonai aszkétai esküt tesznek, és addig üldözik a gyilkost, amíg a vért vérrel meg nem bosszulják; minekutána kötelező ünnepi verset írni, de kevés bosszúálló bír a rímelés tehetségével. Sok költő azzal keresi a kenyerét, hogy orgyilkos dalokat ír, és köztudott, hogy e vérdicsérő versfaragók legjobbja a koraérett polemizáló, Baál. Akinek szakmai büszkesége most megakadályozza, hogy a nagyúr apró csipése megsebezze.

– Ez kulturális kérdés – feleli.

Abu Szimbel még mélyebbre süpped a selymességben.

– Lehet – sottogja a Fekete Kő házának kapujánál –, de Baál, lásd be: nem számíthatok-e rád egy kicsit? Mindketten, legalábbis úgy hiszem, ugyanazt az úrnőt szolgáljuk.

Most kifut a vér Baál arcából; magabiztossága összetörik, lehull róla, mint a kagyló héja. A nagyúr, aki látszólag nem veszi észre a változást, betessékeli a szatíraíróra a házba.

Dzsáhilijában azt mondják, ez a völgy a föld köldöke; hogy a bolygó, amikor létrejött, e pont körül forgott. Ádám idejött, és csodát látott: négy smaragdoszlop tartott egy óriási, ragyogó rubint, és e baldachin alatt egy hatalmas fehér kő ragyogott szintén a saját fényétől, mint lelke látomása. Erős falakat épített a látomás köré, hogy örökre a földhöz kösse. Ez volt az első ház. Sokszor átépítették – egyszer Ibráhím, miután Hágár és Iszmáil angyali segítséggel életben maradt –, és lassanként, ahogy a zarándokok századokon át számtalanszor megérintették a fehér követ, annak színe feketére sötétült. Aztán megkezdődött a bálványok kora; Mahound idejében már háromszázhatvan kőisten vette körül Isten követ.

Mit gondolna erről a vén Ádám? Itt vannak a tulajdon fiai: Hubal kolosszusa, amelyet az amálekíták küldtek Tihből, a kincses kút felett áll, Hubalé, a pásztoré, a növekvő

holdé; és ott a fenyegető, veszedelmes Káin is. Ő a fogyó hold, kovács és muzsikus; neki is megvannak a rajongói.

Hubal és Káin lenéz az előttük ballagó nagyúrra és költőre. És a nabateus ós-Dionüszosz, Dzussará; a hajnalcsillag, Asztarté és a komor Nakruh. Itt a napisten, Manáf! Lám, ott tárja szárnyát az óriási Naszr, a sas formájú isten! Amott Kuzah, aki a szivárványt tartja... hát nem az istenek bősége ez, kőáradat, mely csillapítja a zarándokok farkaséjét, oltja profán szomjukat? Az utazókat csábító istenségek a zarándokokhoz hasonlóan szerte a világból jönnek. A bálványok szintén küldöttek valamiféle nemzetközi vásáron.

Van itt egy Allah nevű isten (neve egyszerűen azt jelenti: az isten). Ha megkérdik a dzsáhilijjiakat, elismerik majd, hogy e fickónak van valamiféle átfogó tekintélye, de nem nagyon népszerű: mindenek a szakosodott szobrok korában.

Abu Szimbel és a most már verítékező Baál egymás oldalán megérkezett a három legkedveltebb dzsáhilijjai istennő szentélyéhez. Meghajolnak mindhárom előtt: a ragyogó tekintetű Uzzá, a szépség és a szerelem istennője előtt; a sötét, rejtélyes Manát előtt, aki elfordítja arcát, akinek céljai titokzatosak, s ujjai közt homok pereg – ő a végzetért felelős, ő a Sors; és végül hármuk közül a legnagyobb, az anyaistennő előtt, akit a görögök Létónak neveznek. Itt Ilátnak vagy gyakrabban al-Látnak hívják. *Az istennő.* Még a neve is Allah ellentétévé és egyenrangú társává teszi. Lát, a mindenható. Baál arcán hirtelen megkönnyebbülés látszik, majd a földre veti magát, és leborul az istennő előtt. Abu Szimbel állva marad.

A nagyúr, Abu Szimbel családja – vagy pontosabban a felesége, Hind – ellenőrzi Lát híres templomát a város déli kapujánál. (Ők szednek vámot a keleti kapunál álló Manát-templomnál és az északi Uzzá-templomnál is.) Ezek a koncessziók a nagyúr vagyonának alapjai, Baál tehát tudja, hogy a nagyúr Lát szolgája. És egész Dzsáhilijjában köztudott, hogy a satíráíró ennek az istennőnek a hódolója. Mindössze erre gondolt hát a nagyúr! Baál a megkönnyebbüléstől remegve a földön marad, és hálát ad patrónusának. Aki jóindulatúan tekint rá; ám egy istennő arckifejezésében nem lehet bízni. Baál súlyos hibát követett el.

A nagyúr váratlanul vesén rúgja a költőt. Baál, akit akkor ért a támadás, amikor épp úgy gondolta, biztonságban van, visít, odébb gurul, Abu Szimbel pedig követi, és tovább rugdossa. Roppanó borda hangja hallatszik.

– Vakarék – szólal meg a nagyúr továbbra is halkan és nyájasan. – Cérnahangú, töketlen selyemfiú. Azt hitted, hogy Lát templomának úrnője melléd áll csak azért, mert kamazos szenvedélyt táplálsz iránta? – És tovább rugdalja kimérten, módszeresen. Baál zokog Abu Szimbel lábánál. A Fekete Kő háza egyáltalán nem üres, de ki állna a nagyúr és haragja közé? Baál kínzója hirtelen leguggol, megragadja a költő haját, felrántja a fejét, és a fülébe suttog: – Baál, én nem erre az úrnőre gondoltam. – Erre Baál az ocsmány önsajnálát üvöltését hallatja, mert tudja, hogy élete mindjárt véget ér, véget akkor, amikor még annyi mindent el kell érnie, szegény fickó. A nagyúr ajka súrolja a fülét. – Te hitvány tevéfos – leheli Abu Szimbel –, tudom, hogy kúrod a feleségem. – Érdeklődéssel figyel, hogy Baálnak látványos erekcója támad, ami gúnyosan a félelmére utal.

Abu Szimbel, a felszarvazott nagyúr feláll, és parancsot ad:

– Talpra.

Baál pedig rémülten követi kifelé.

Izmáil és az egyiptomi Hágár sírja a Fekete Kő házának északnyugati oldalán, egy alacsony fallal elkerített területen áll. Abu Szimbel arra tart, majd egy kicsit odébb

megtorpan. A sír mellett kis csoport. Ott van a vízholdó Khálid, valami csavargó Perzsiából, aki az idegen hangzású Szalmán nevet viseli, és e söpredék hármását kiegészítendő ott a rabszolga, Bilál, akit Mahound felszabadított, a hatalmas, fekete szörnyeteg a természetéhez illő hanggal. A három rest a falon ül.

– Ez a söpredék – mondja Abu Szimbel. – Ezek a célpontjaid. Írj róluk; meg a vezetőjükről is.

Baál minden rettegése ellenére sem tudja leplezni hitetlenkedését.

– Nagyúr, ezekről a *senkikről*... ezekről a kibaszott *bohócokról*? Miattuk nem kell aggódnod. Mit képzelsz? Hogy Mahound egyetlen Istene csődbe juttatja a templomaidat? Háromszázhatvan egy ellen, és az egy nyer? Ez nem történhet meg.

Szinte hisztérikusan vihog. Abu Szimbel nyugodt marad:

– Tartogasd a sértéseidet a verseidbe.

A vihogó Baál nem tudja abbagyni.

– Vízholdók, bevándorlók és rabszolgák forradalma... húha, nagyúr. Tényleg megijedtem.

Abu Szimbel alaposan végigméri a kacagó költőt.

– Igen – feleli –, így van, félned kell. Láss hozzá az íráshoz, kérlek, és elvárom, hogy ezek a versek mesterművek legyenek.

Baál összegörnyed, vinnyog.

– De hát ezzel pocskékolom azt a kis tehetségem...

Látja, hogy túl sokat mondott.

– Tedd, amit mondtam – így Abu Szimbel utolsó szavai. – Nincs választásod.

A nagyúr elnyúlik a hálószobájában, az ágyasok pedig ellátják igényeit. Kókuszolaj gyérülő hajára, bor az ínyére, nyelvek az örömére. *A fiúnak igaza van. Miért félek Mahoundtól?* Lustán számolni kezdi az ágyasokat, aztán tizenötnél egy legyintéssel abbagyni. *A fiú. Hind nyilván továbbra is találkozik veled; mekkora esélye van neki az asszony akarata ellen?* Tudja, ez valami gyengeség benne, hogy túl sokat lát, túl sokat eltűr. Neki is megvannak a vágyai, az asszonynak miért ne lehetnének? Amíg Hind diszkréten csinálja, és amíg ő tudja. Tudnia kell; a tudás a kábítószere, a függősége. Azt nem tudja eltűrni, amiről nem tud, és ez okból, ha nem másból, Mahound az ellensége, Mahound a szedett-vedett bandájával – a fiú joggal nevetett. Ó, a nagyúr nehezebben nevet. Ellenfeléhez hasonlóan óvatos ember, lábujjhegyen jár. Eszébe jut a nagydarab rabszolga, Bilál: hogy a gazdája megkérte a Lát-templom előtt, számolja össze az isteneket. „Egy”, felelte ő azon a zengő, dallamos hangján. Istenkáromlás, halállal büntetendő. Lefektették a vásártéren, és nagy követ gördítettek a mellkasára. *Hányat mondtál?* Egy, ismételte, egy. Második követ gördítettek az első mellé. *Egy, egy, egy.* Mahound nagy árat fizetett a gazdájának, és felszabadította.

Nem, tűnődik Abu Szimbel, a Baál fiú tévedett, ezekre az emberekre időt kell fordítani. Miért félek Mahoundtól? Ezért: egy, egy, egy, ettől a rémisztő egyedülállóságtól. Mivel én mindig megosztott vagyok, mindig kettő, három vagy tizenöt. Még a nézőpontját is értem; ugyanolyan gazdag és sikeres, mint bármelyikünk, mint a tanács bármelyik tagja, de mivel nincsenek megfelelő családi kapcsolatai, mi nem ajánlottunk föl neki helyet a csoportban. Mivel az árvasága kizárja a kereskedői elitből, úgy érzi, hogy becsapták, nem kapja meg, ami jár neki. Mindig becsvágyó fickó volt. Becsvágyó, de magányos is. Az ember nem juthat fel úgy a csúcsra, ha egymaga mássza meg a hegyet. Hacsak nem találkozik ott egy angyallal... igen, ez az. Látom, miben mesterkedik. De

ő nem értene meg. *Miféle eszme vagyok én?* Hajlom. Ingadozom. Számolok az esélyekkel, alkalmazkodom a körülményekhez, manipulálok, túlélek. Ezért nem vádolom Hindet házasságtöréssel. Remek pár vagyunk, tűz és víz. A családi címere, a legendás vörös oroszlán, a sokfogú *mantikór*. Hadd játsszon a szatíráírójával; köztünk sosem a szexről szólt a dolog. Majd végzek a fickóval, amikor ő is végez vele. Van itt egy nagy hazugság, gondolja Dzsáhilijja nagyura, miközben álomba szenderül: hogy a toll hatalmasabb a kardnál.

Dzsáhilijja városának gazdagsága arra épült, hogy a homok előnyt élvez a vízzel szemben. A régi időkben biztonságosabbnak vélték, ha az árut inkább a sivatagban, mint a tengeren szállítják, ahol a monszun bármikor lecsaphat. Azokban a meteorológia előtti időkben az ilyesmit lehetetlen volt megjósolni. Ez okból virágoztak a karavánszerájok. A világ termékei Zafarból Sábába jöttek, onnan Dzsáhilijjába és Jatrib oázisába, majd tovább Midiánba, ahol Mózes élt; onnan Akabába és Egyiptomba. Dzsáhilijjából egyéb utak indultak: keletre és északkeletre, Mezopotámia és a nagy Perzsa Birodalom felé. Petrába és Palmürába, ahol valaha Salamon szerette Sába királynőjét. Azok voltak a dús idők. Most azonban a félsziget vizein járó flották erősebbek lettek, legénységük ügyesebb, navigációs eszközeik pontosabbak. A tevekaravánok vesztesre állnak a hajókkal szemben. A sivatag meg a tenger hajói, a régi versengők közt megbillent az erőegyensúly. Dzsáhilijja urai nyugtalanok, de sokat nem tehetnek. Abu Szimbel néha azt gyanítja, hogy csak a zarándoklat áll a város meg a romlása közt. A tanács feltúrja a világot idegen istenek szobrai után, hogy új zarándokokat csábítson a homokvárosba, de ebben is vannak versenytársaik. Odalenn, Sábában nagy templomot emeltek, szentélyt, mely a Fekete Kő házával vetekedik. Sok zarándokot édesgettek délre, és a dzsáhilijjai vásárookra érkezők száma csökken.

Abu Szimbel javaslatára Dzsáhilijja kormányzói a világiasság kísértő fűszereit szórták a vallásgyakorlás mellé. A város híressé vált szabadosságáról, játéklarangjairól, bordélyairól, obszcén dalairól és vad, hangos muzsikájáról. Egy alkalommal a Cápá törzs tagjai túl messze mentek a zarándokpénzeket illető mohóságukban. A ház kapuőrei belépődíjat kezdtek követelni a megfáradt utazóktól; négyen, akiket felingerelt, hogy mindössze egy alamizsnányi összeget kaptak, lelöktek két utazót a nagy, meredek lépcsősoron. E tett visszafelé sült el, és eltántorította a visszatérni szándékozókat... Manapság a zarándoknőket gyakran elrabolják, hogy váltságdíjat kapjanak értük, vagy eladják őket ágyasnak. A fiatal cápák bandái cirkálnak a városban, és a saját törvényük szerint élnek. Azt rebesgetik, hogy Abu Szimbel titokban találkozik a bandavezérekkel, és megszerzezi őket. Ebbe a világba hozta el Mahound az üzenetét: egy, egy, egy. E sokféleségben ez veszedelmes szónak tűnik.

A nagyúr felül, és ágyasai rögtön odalépnek, hogy folytassák az olajozást meg a simogatást. Ő elhessenti őket, és tapsol. Belépnek az eunuchok.

– Küldjetek futárt Mahound *káhin* házába – parancsolja Abu Szimbel. *Egy kis próba elé állítjuk. Tisztességes versenyben: három egy ellen.*

Vízhordó, bevándorló, rabszolga: Mahound három tanítványa mosakodik a Zamzam-kútnál. A homokvárosban bizarr ez a vizes megszállottság. Mosdás, mindig mosdás, a lábat térdig, a kart könyökig, a fejet nyakig. Száraz testűek, vizes végtagúak és nyirkos fejűek, micsoda különcöknek látszanak! Lics-locs, mosdás és ima. Térden, a kart, lábat, fejet hátranyomni a mindenütt jelen lévő homokba, aztán újrakezdődik a víz meg az

ima ciklusa. Ezek könnyű célpontok Baál tollának. Vízimádatuk valamiféle áruulás; Dzsáhilijja népe a homok mindenhatóságát fogadja el. Ott fészkel az ujjai és lábujjai közt, összetapasztja a szempilláikat meg a hajukat, eltömi a pórusaikat. Kitarják magukat a sivatagnak: jöjj, homok, fürdés meg bennünket a sivárságban. Ez a dzsáhilijjai szokás a legmagasabb rangú polgártól a legalacsonyabb rendűig. A szilfícium népe ők, és vízimádók jöttek közéjük.

Baál biztos távolból kerülgeti őket – Bilállal nem tanácsos ujjat húzni –, és sértéseket kiabál.

– Gondoljátok, hogy ha Mahound eszméi érnének valamit, akkor csak a hozzátok hasonló aljanép körében lennének népszerűek?

Szalmán visszafogja Bilált:

– Megtiszteltetés, hogy a nagy Baál éppen bennünket támad – mosolyog, mire Bilál megnyugszik, lecsendesedik.

A vízholdó Khálid nyugtalan, és amikor észreveszi, hogy Mahound bácsikájának, Hamzának súlyos alakja közeleg, idegesen odaszalad hozzá. Hamza hatvanévesen még mindig a város leghíresebb harcosa és oroszlánvadászja. Bár az igazság kevésbé dicső, mint a magasztalások: Hamza sokszor vesztett a harcban, és a barátok vagy a jó szerencse mentette ki az oroszlán torkából. Van elég pénze, hogy ezeket a történeteket ne nagyon meséljék. A kor és a túlélés valamiféle érvényességgel ruházta fel a harci legendát. Bilál és Szalmán Baálról megfélelmezve követi Khálidot. Mindhárman idegesek, fiatalok.

Még mindig nem ért haza, közli Hamza. Mire Khálid aggódva: de már órák teltek el, mit művel vele az a disznó, kínozza, hüvelykszorítózza, korbácsolja? Ismét Szalmán a legnyugodtabb: az nem Szimbel stílusa, mondja, inkább valami alattomos dolog van, attól függ. Mire Bilál hűségesen bömböli: alattomos vagy nem, én hiszek a prófétában. Nem fog megtörni. Hamza csak finoman korholja: jaj, Bilál, hányszor kell elmondania neked? A hitedet Istennek őrizgesd. A hírnök csak ember. Khálidból kirobban a feszültség – az öreg Hamzával szembeszállva kérdi: azt állítod, hogy a hírnök gyenge? Lehet, hogy a bácsikája vagy... Hamza kupán vágja a vízholdót. Ne lássa rajtad a félelmet, mondja, még akkor sem, ha halálra vagy rémülve.

Mind a négyen megint mosakodnak, amikor Mahound megérkezik: köré sereglenek, ki-mi-miért. Hamza hátralép:

– Öcsém, ez átkozottul nincs jól – csattan fel katona módjára. – Amikor lejössz a Cone-ról, mindig sugárzol. Ma sötétség látszik rajtad.

Mahound leül a kút szélére, és vigyorog.

– Alkut ajánlottak. – *Abu Szimbel?*, kiáltja Khálid. *Elképzelhetetlen. Utasítsd vissza.* A hű Bilál figyelmezteti: ne oktasd ki a hírnököt. Persze hogy visszautasította. A perzsa Szalmán megkérdi: miféle alkut? Mahound ismét elmosolyodik. – Legalább egyikőtök szeretné tudni. Apró dolog – magyarázza. – Homokszem. Abu Szimbel arra kéri Allahot, hogy tegyen neki egyetlen kis szívességet.

Hamza látja rajta a kimerültséget. Mintha démonnal verekedett volna. A vízholdó felkiált:

– Semmit! Egy jöttányit sem!

Hamza elhallgattatja.

– Ha a mi nagy Istenünk szíve úgy látja jónak, hogy megengedje... – Ezt a szót használta, *megengedje*... – ...hogy a ház háromszázhatvan bálványa közül három, mindössze három méltó a tiszteletre...

– Nincs más isten, csak Isten! – ordítja Bilál.

Mire társai csatlakoznak hozzá:

– Já Allah!

Mahound dühösnek látszik.

– Hallják a hívek a hírnököket?

Elnémulnak, toporognak a porban.

– Allah jóváhagyását kéri Látra, Uzzára és Manátra. Cserébe kezeskedik róla, hogy eltűrnek, sőt hivatalosan elismernek bennünket; minek jeleként engem bevásztatnak Dzsáhilijja tanácsába. Ez az ajánlat.

A perzsa Szalmán így szól:

– Ez csapda. Ha felmegy a Cone-ra, és ilyen üzenettel jössz le, akkor meg fogja kérdezni, miként vetted rá Dzsibrílt, hogy épp a megfelelő kinyilatkoztatást tegye. Sarlatánnak, szélhámosnak nevezhet majd.

Mahound a fejét csóválja.

– Tudod, Szalmán, én megtanultam, hogyan kell *figyelni*. Ez a *figyelés* nem a szokásos fajta; ez valamiféle kérdés is. Amikor Dzsibríl jön, gyakran mintha tudná, mi van a szívemben. Legtöbbször úgy érzem, mintha a szívemből jönne: a legmélyebb helyekről, a lelkemből.

– Akkor ez más csapda – erősködik Szalmán. – Mennyi ideje már, hogy recitáljuk a hitvallást, amelyet hozol nekünk? Nincs más isten, csak Isten. Mivé leszünk, ha most lemondunk erről? Ez meggyengít bennünket, nevetségesek leszünk. Nem leszünk többé veszélyesek. Soha senki nem vesz bennünket komolyan többé.

Mahound őszintén mulatva nevet.

– Lehet, hogy még nem vagy itt elég régen – mondja kedvesen. – Nem vetted még észre? Az emberek nem vesznek komolyan bennünket. Ötvenfősnél sohasem nagyobb a hallgatóság, amelynek beszélek, és annak a fele is turista. Nem olvasod a gúnyiratokat, amelyeket Baál tűz ki városszerte? – Idézi:

*„Hírnök, kérlek, fülkagylódat
jól nyisd ki. Monomániád
nem érdekli Dzsáhilijját.
Küldd vissza a feladónak.”*

– Mindenütt gúnyolnak bennünket, és akkor te azt mondod, veszélyesek vagyunk! – kiáltja.

Most Hamza tűnik aggodalmasnak.

– Eddig sosem izgatott a véleményük. Most miért? Miért azután, hogy beszéltél Szimbellel?

Mahound a fejét csóválja.

– Néha azt hiszem, meg kell könnyítenem az embereknek, hogy higgyenek.

Feszült csend telepszik a tanítványokra; pillantásokat váltanak, egyik lábukról a másikkra állnak. Mahound ismét felkiált.

– Mindannyian tudjátok, mi történik. Nem sikerül térítenünk. Az emberek nem hajlandók lemondani az isteneikről. Nem és nem.

Feláll, elvonul tőlük, magában mosakszik a Zamzam-kút másik oldalán, letérdel imádkozni.

– Az emberek sötétségbe süppednek – mondja Bilál boldogtalanul. – De látni fogják. Hallani fogják. Egy az Isten.

Keserűség borítja el négyüket; még Hamza is csüggedt. Mahound megrendült, és követői remegnek.

Áll, meghajol, sóhajt, a kutat megkerülve visszatér hozzájuk.

– Figyeljete rám mindannyian – mondja, s egyik karjával Bilál vállát, a másikkal a bácsikáját öleli át. – Figyeljete: ez érdekes ajánlat.

Az öleletlen Khálid keserűen közbevág:

– Ez *csábító* alku.

A többiek megbotránkozva néznek. Hamza nagyon szelíden így szól a vízholdhoz:

– Nem te voltál az, Khálid, aki épp az imént verekedni akart velem, mert tévesen azt feltételezted, hogy amikor a hírnököt embernek nevezem, valójában azt mondom rá, hogy puhány? Most mi van? Én hívjalak ki egy verekedésre?

Mahound békéért esdekel.

– Ha veszekszünk, akkor nincs remény. – Megpróbálja teológiai szintre emelni a vitát.

– Nem az a javaslat, hogy Allah azt a hármat egyenrangúként fogadja el. Még Látot sem. Csak az, hogy kapjanak valamiféle kisebb, köztes státuszt.

– Mint az ördögök – tör ki Bilál.

– Nem – érti meg a perzsa Szalmán a lényegét. – Mint az arkangyalok. A nagyúr okos ember.

– Angyalok és ördögök – mondja Mahound. – Saitán és Dzsibríl. Mindannyian elfogadjuk a létezésüket félúton Isten és ember közt. Abu Szimbel azt kéri, hogy még ezt a hármat fogadjuk be ebbe a nagyszerű társaságba. Csak hármat, és azt mondja, Dzsáhilijja összes lelke a miénk lesz.

– És a házat megtisztítják a szobroktól? – kérdi Szalmán. – Mahound azt feleli, hogy erről nem esett szó. Szalmán a fejét csóválja. – Ez azért történik, hogy tönkretegyenek.

Bilál hozzáteszi:

– Isten nem lehet négy.

Khálid pedig szinte könnyezve:

– Hírnök, mit beszélsz? Lát, Manát, Uzzá... ezek mind *nők*! Az ég szerelmére! Most már istennőink is legyenek? Azok a vén darvak, gémek, banyák?

Boldogtalanság, feszültség, fáradtság vésődik mélyen a próféta arcára. Amelyet Hamza, akár a csatatéren sebesült barátját vigasztaló katona, a két kezébe vesz.

– Ezt nem tudjuk helyetted megoldani, öcsém – mondja. – Mássz fel a hegyre. Kérdezd meg Dzsibrílt.

Dzsibríl: az álmodozó, akinek nézőpontja néha a kameráé, más pillanatokban a szemlélőé. Amikor kamera, akkor nézőpontja mindig mozgásban van, utálja a statikus beállításokat, úgyhogy magas darun úszik, onnan néz le a színészek rövidülésben lévő alakjára, vagy lecsap, hogy láthatatlanul közéjük álljon, lassan fordul a sarkán, hogy háromszázhatvan fokos panorámát fogjon be, esetleg kocsizik Baál és Abu Szimbel mellett, miközben ők sétálnak, vagy kézben tartva puhatozza ki a nagyúr hálószobájának titkait. De többnyire fent ül a Cone-hegyen, mint a fizető vendég a páholyban, és Dzsáhilijja a mozivászná. Nézi és mérlegeli a cselekményt, mint minden mozirajongó, élvezi a harcot, hűtlenségeket, erkölcsi válságokat, de nincs elég lány egy igazi kasszasikerhez, öregem, és hol vannak az istenverte betétdalok? Föl kellett volna építeniük azt a vásári

jelenetet, talán egy kis szerepet kellett volna adni Pimple Billimoriának, aki egy táncos sátorban rázhatná azt a híres tőgyét.

Ekkor Hamza váratlanul így szól Mahoundhoz: „kérdezd meg Dzsibrílt”, mire ő, az álmodozó érzi, hogy ijedtében felgyorsul a szívverése, kit, engem? *Nekem kéne tudnom a válaszokat?* Én csak ülök itt, nézem a filmet, és akkor ez a színész kimutat rám, ki hallott még ilyet, ki kéri meg egy „teológiai” rohadt közönségét, hogy oldja meg a rohadt cselekményt? De ahogy az álom halad, mindig alakot változtat, s ő, Dzsibrílt már nem egyszerű néző, hanem a főszereplő, a sztár. A régi gyengeségével túl sok szerepet vállal el: igen, igen, nem csupán az arkangyalt játssza, hanem őt, az üzletembert, a hírnököt, Mahoundot is, aki felkaptat a hegyre, amikor ő jön. Ügyes vágások kellene, hogy sikerrel alakítsa e kettős szerepet, sosem látszhatnak mindketten ugyanabban a jelenetben, mindegyiküknek a semmibe kell beszélniük, a másik elképzelt megtestesüléséhez, és a technikára kell bízniuk, hogy megteremtse a hiányzó látványt ollóval és ragasztószalaggal vagy egzotikusabb módon a szereplő utólagos elhelyezésének filmes trükkje, a Matte-festés segítségével. Ez nem tévesztendő össze, haha, semmilyen szobafestéssel.

Megértette: fél a másiktól, az üzletembertől, hát nem örülség? Az arkangyal remeg a halandó színe előtt. Igaz, de: az a félelem, amelyet az ember akkor érez, amikor legelőször áll egy film díszletében, és tessék, be kell lépnie, a mozi egyik élő legendája; az ember arra gondol: megszegyenülök, kiszárad a szám, belezavarodom, veszettül akarom, hogy *méltó* legyek a szerepre. Beszippant ennek a zseninek az örvénye, el tudja érni, hogy jól néztek ki, mint egy nagymenő, de ha nem adom bele minden erőmet, sőt többet, akkor... Dzsibrílt a félelme, az álom teremtette éntől való félelme miatt harcol Mahound érkezése ellen, megpróbálja megakadályozni, de ő már jön, semmi kétség, és az arkangyal visszatartja lélegzetét.

Azok az álmok, amelyekben az embert kilöki a színpadra, holott nem kellene ott lennie, hiszen nem ismeri a történetet, nem tud egyetlen sort sem, mégis az egész ház csak nézi, nézi: ilyen érzés ez. Vagy annak a fehér színésznőnek az igaz története, aki fekete bőrű nőt játszik egy Shakespeare-darabban. Kiment a színpadra, és akkor vette észre, hogy az orrán felejtette a szemüvegét, hopp, de a kezét is elfelejtette befektetíteni, úgyhogy nem veheti le a szemüveget, duplán hopp: ilyen is. *Mahound kinyilatkoztatásért jön hozzám, arra kér, hogy válasszak a monoteizmus és a henoteizmus közt, én meg csak valami idióta színész vagyok, akit egy kurva rémálom gyötör, mi a faszt tudok én, jár, mit mondjak neked, segítség. Segítség.*

Ahhoz, hogy az ember Dzsáhilijából feljusson a Cone-hegyre, sötét szurdokokba kell bemennie, ahol a homok nem fehér, nem az a tiszta homok, amely réges-régen a tengeri uborkák testén szűrődött át, hanem fekete és kemény, mely elszívja a napból a fényt. A Cone úgy gubbaszt az ember fölött, mint egy képzeletbeli vad. Az ember a gerince mentén kapaszkodik fel. Maga mögött hagyva az utolsó, fehér virágú, vaskos, tejes levelű fákat, a sziklák közt mászik, amelyek egyre nagyobbak, ahogy följebb jut, míg már hatalmas falakra hasonlítanak, és kezdik eltakarni a napot. A gyíkok kékek, mint az árnyak. Aztán az ember felér a csúcsra, alatta Dzsáhilijja, előtte a jellegtelen sivatag. Leereszkedik a sivatagi oldalon, és vagy százötven méterrel lejjebb eljut a barlanghoz, amely elég magas ahhoz, hogy ki lehessen egyenesedni benne, és amelynek alját csodálatos albínó homok borítja. Mászás közben az ember hallja, ahogy a sivatagi

galambok a nevéen szólítják, és a sziklák is saját nyelvén köszöntik, azt kiáltják, *Mahound, Mahound*. Amikor eléri a barlangot, fáradt, ezért ledől, és elalszik.

De amikor már pihent, másféle álomba lép be, egyfajta nem alvásba, abba az állapotba, amelyet *ő figyelésnek* nevez, és mardosó fájdalmat érez a zsigereiben, mintha valami meg akarna születni, és most Dzsibríl, aki odafent lebegve lenéz, zavart érez, *ki vagyok én*, e pillanatokban kezd úgy tűnni, hogy az arkangyal valójában *a próféta belsejében* van, én mardosom a zsigereit, én vagyok az angyal, aki kibukkan az alvó köldökéből, én merülök fel, Dzsibríl Faristá, míg a másik énem, Mahound fekszik *figyelve*, transzban, engem pedig fényes fényzsinór csatol hozzá, köldököt a köldökhöz, s lehetetlen megmondani, melyikünk álmodja a másikat. Mindkét irányban áradunk a köldökzsinór mentén.

Az óriási intenzitás mellett Dzsibríl ma érzi Mahound kétségbeesését is: a kételyeit. És azt, hogy Mahound nagy segítséget szenved, de Dzsibríl még mindig nem tudja a szövegét... figyel a figyelésre, mely egyben kérdés is. Mahound *szól*: csodákat láttak, de nem hiszik el. Látták, hogy eljössz hozzám az egész város színe előtt, és kinyitod a mellkasom, látták, hogy megmosod a szívem a Zamzam vizében, és visszateszed a testembe. Sokan látták ezt, de még mindig köveket imádnak. És amikor éjjel jöttél, elreptetted Jeruzsálembé, és én a szent város fölött lebegtem, nem tértem-e vissza és írtam le, ami történt, pontosan az utolsó részletig? A csoda felől nem lehetett tehát kétségük, mégis Láthoz mentek. Nem követtem-e el máris minden tőlem telhetőt, hogy megkönynyítsem a dolgokat nekik? Amikor elvittél magához a Trónhoz, és Allah a napi negyven ima nagyszerű terhét kiróta a hívekre. A visszaúton találkoztam Mózással, aki azt mondta, a teher túl nehéz, menj vissza, és kérj kevesebbet. Négyszer mentem vissza, s Mózes négyszer mondta, hogy még mindig túl sok, menj vissza ismét. De negyedszerre Allah már öt imára csökkentette a kötelezettséget, és én megtagadtam, hogy visszatérjek. Szégyelltem volna, ha tovább könyörgök. Bőkezűségében negyven helyett csak ötöt kér, és ők még mindig Manátot imádják, Uzzát akarják. Mit tehetek? Mit adjak elő?

Dzsibríl néma marad, nincsenek válaszai, az ég szerelmére, bháí, engem aztán ne kérdezz. Mahound szenvedése rettenetes. *Megkérdi*: lehetséges, hogy *angyalok*? Lát, Manát, Uzzá... nevezhetem őket angyalnak? Dzsibríl, vannak neked hűgaid? Ezek Isten lányai? És ostorozza magát: jaj, a hiúságom, dölyfös ember vagyok, vajon ez gyarlóság lenne, csupán hatalmi álmom? El kell árulnom magam egy tanácsbéli helyért? Józan és bölcs dolog ez vagy sekélyes és önimádó? Még azt sem tudom, hogy a nagyúr őszinte-e. Ő tudja? Talán még ő sem. Én gyenge vagyok, ő erős, és ajánlatával sokfélelépp tönkretethet. De én is sokat nyerhetek. A város, a világ lelkei csak megérnek három angyalt. Vajon Allah annyira hajthatatlan, hogy nem ölel a keblére még hármat az emberi faj megmentése érdekében? Nem tudok semmit. Büszke vagy alázatos legyen-e Isten, fenséges vagy egyszerű, rugalmas vagy -tlan? *Miféle eszme ő? Miféle vagyok én?*

Félúton az alvás vagy vissza, az ébredés felé Dzsibríl Faristá gyakran neheztel, amiért gyötrő látomásaiban nem jelenik meg az Egyetlen, akinek állítólag megvannak a választai, *Ő* sosem bukkan fel, mindig távol maradt, amikor haldokoltam, amikor nagyon nagy szükségem volt rá. Akiről ez az egész szól, Allah, Ísvár, Isten. Távol van, mint mindig, amikor mi gyötrődünk és szenvedünk a nevében.

A Legfelsőbb Lény távol marad; ami e jelenetben egyre visszatér, az a transzban lévő próféta, a kibukkanás, a fényzsinór, s Dzsibríl az *ő* kettős szerepében egyszerre néz

fentről lefelé, és bámul letről fölfelé. És mindketten halálra rémülnek e transzcenden-
ciától. Dzsibrílt megbénítja a próféta jelenléte, a nagysága, és azt gondolja, egy hangot
sem adhatok ki úgy, hogy ne látszanék kötözni való bolondnak. Hamza tanácsa: sose
mutasd ki, hogy félsz – ilyen tanács az arkangyaloknak ugyanúgy kell, mint a vízhor-
dóknak. Egy arkangyalnak összeszedettnek kell tűnnie, mit gondolna a próféta, ha Isten
küldötte makogni kezdene lámpalázában?

Megtörténik: reveláció. Így: Mahound, aki még mindig a nem alvás állapotában van,
megdermed, kidagadnak az erek a nyakán, a hasát szorítja. Nem, nem olyan ez, mint
egy epilepsziás roham, ezt nem lehet ilyen könnyen megmagyarázni; melyik epilepszi-
ás roham járt valaha azzal, hogy a nappal éjszakává változik, összegyűlnek odafenn a
felhők, le vessé sűrűsödik a levegő, miközben egy halálra rémült angyal lebeg az égben
a szenvedő fölött, akár aranyfonál végén a papírsárkány? Ismét a mardosás, a mardosás,
majd megkezdődik a csoda a zsigereiben, -imben, -inkben, minden erejével nekifeszül
valaminek, erőltet valamit, és Dzsibríl kezdi érezni ezt az erőt, ezt a feszülést, itt van a
tulajdon szájamnál, nyitja-csukja; a Mahoundban felbukkanó erő eléri a *hangszálaimat*,
és megszólal a hang.

Nem az én hangom, én sosem tudtam ilyen szavakat, én nem vagyok prima szónok,
sosem voltam, sosem leszek, de ez nem is az én hangom, ez a Hang.

Mahound szeme tágra nyílik, valamiféle látomást lát, bámulja, igen, úgy van, jut
eszébe Dzsibrílnak, engem néz. Engem lát. Mozog az ajkam, mert mozgatják. Mi és ki?
Nem tudom, fogalmam sincs. Mindazonáltal itt vannak, jönnek ki a számból, elő a
torkomból, a fogaim közt: az Igék.

Isten postásának lenni nem jó mulatság, jár.

De-de-de: Isten nincs ebben a filmben.

Isten tudja, kinek a postása vagyok.

Dzsáhilijjában a kútnál várják Mahoundot. Szokás szerint Khálid, a vízfordó a legtü-
relmetlenebb, elszalad a városkapuhoz, hogy kinézzen. Hamza, mint az öreg kato-
nák, akik hozzászoktak a tulajdon társaságukhoz, leguggol a porban, és kavicsokkal
játszik. Nincs értelme a sietségnek; Mahound néha napokig, sőt hetekig is távol van.
És ma a város teljesen kihalt; mindenki a vásártéri nagy sátrakhoz ment, hogy hallja a
költői versenyt. A csendben csak Hamza kavicsainak hangja hallatszik, meg két szirti
galamb turbékolása, melyek a Cone-hegyről látogattak ide. Aztán meghallják a futó
lépteket.

Khálid érkezik kifulladásra, boldogtalan ábrázattal. A hírnök visszatért, de nem jön a
Zamzamhoz. Most már mindannyian talpon vannak, zavartan e szokástól való eltéréstől.
A kik pálmalevéllal és sztélével várakoznak, megkérdik Hamzát: akkor nem lesz Üzenet?
Khálid azonban, aki még mindig levegő után kapkod, a fejét rázza.

– Azt hiszem, lesz. Úgy fest, mint akkor szokott, amikor megkapja az Igét. De nem
beszélt velem, inkább elment a vásártér felé.

Hamza a beszélgetést felfüggesztve átveszi a parancsnokságot, és a csapat élére áll.
A tanítványok – vagy húszan gyűltek össze – követik a város húsosfazekaihoz, arcukon
a jámbor undor kifejezése ül. Mintha egyedül Hamza örülne már előre a vásárnak.

A foltos tevék tulajdonosainak sátrai előtt rátalálnak Mahoundra, aki lehunyt szem-
mel áll, acélozza lelkét a feladatra. Izgatott kérdéseket tesznek föl neki; ő nem válaszol.
Néhány pillanat múltán belép a költők sátrába.

A sátor közönsége gúnyosan fogadja a népszerűtlen prófétát és nyomorult követőit. De amikor Mahound szorosan becsukott szemmel előremegy, a pfujolások és hurrogások elhallkznak, és csend áll be. Mahound egy pillanatra sem nyitja ki a szemét, de léptei határozottak, és botlás meg ütközés nélkül ér oda a színpadhoz. Felkapaszkodik a néhány lépcsőn a fénybe; szemét még mindig lehunyva tartja. Az összegyűlt lírai költők, az orgyilkos dicshimnuszok szerzői, az elbeszélő költemények és szatírák írói – Baál természetesen itt van – derűsen, de kissé feszengve bámulják az alvajáró Mahoundot. Tanítványai a tömegben lökdösődve keresik a helyet. Az írkok igyekeznek a közelébe kerülni, hogy lejegyezzék mindazt, amit mond.

Abu Szimbel nagyúr párnákon hever a színpad mellé helyezett selyemszőnyegen. Mellette egyiptomi arany nyakravalójában ott tündököl felesége, Hind, híresen görög arcélével és fekete hajával, mely olyan hosszú, mint a teste. Abu Szimbel feláll, és odaszól Mahoundnak:

– Isten hozott. – A nagyúr csupa előzékenység. – Isten hozta Mahoundot, a látnokot, a káhint.

Nyilvános tiszteletadás ez, és hatással van az egybegyűlt tömegre. A próféta tanítványait már nem lökik félre, hanem átengedik őket. Ők zavarral vegyes örömmel mennek előre. Mahound megszólal, de nem nyitja ki a szemét.

– Sok költő összegyűlt itt – mondja tisztán –, és én nem állítom, hogy egy lennék közülük. De én vagyok a hírnök, és nagyobb lénytől hoztam verseket, mint bárki, aki itt megjelent.

A közönség kezdi türelmét veszteni. A vallás a templomba való; dzsáhilijjai és zarándokok azért vannak itt, hogy szórakozzanak. Hallgattassák el a fickót! Dobják ki! De Abu Szimbel ismét megszólal.

– Ha az Istened valóban beszélt hozzád – mondja –, akkor azt az egész világnak halania kell.

A nagy sátorra egy pillanat alatt csend borul.

– *A csillag* – kiáltja Mahound, és az írkok írni kezdenek. – Allah, a Könyörület és az Irgalmas nevében! A csillagra, amikor lenyugszik. A ti társatok nem tévelyeg, és nincs félrevezetve. És nem kénye-kedve szerint beszél. Nem más az, mint kinyilatkoztatás, melyet az tanított néki, kinek az ereje hatalmas. És egyenesen állott a látóhatár legmagasán. Aztán közeledett, és egyre közelebb jött, s végül két íjhossznyi távolságra vagy még közelebb volt. És kinyilatkoztatta az ő szolgájának, amit kinyilatkoztattott. Amit látott, nem a szív költötte csalfán. Vajon kétségbe meritek-e vonni, amit látott? Én is láttam őt lejönni a legvégső határ lótuszfájánál, amelyhez közel a Nyugalom kertje van, akkor, amikor beborította a lótuszfát, ami beborította. És nem tévedt el a tekintetem, és nem kalandozott: Uram legnagyobb jeleiből láttam egyet.

Ekkor a habozás vagy kétely nyoma nélkül recitál még két verset.

– Hallottatok már Látról, Uzzárol és Manátról, a harmadikról, a másikról? – Az első vers után Hind talpra szökken; Dzsáhilijja nagyura már szálfagyenesen áll. És Mahound néma szemmel recitálja: – Ők a fenséges madarak, és az ő közbenjárásuk igencsak kívánatos.

Ahogy a zaj – kiabálás, éljenzés, pletyka, al-Lát istennő híveinek rajongása – dagad és kirobban a sátorban, a már így is megdöbben gyülekezet kétszeresen szenzációs látványnak szemtanúja, mert Abu Szimbel két hüvelykujját a fülcimpájára helyezi, ujjait széttárja, és hangosan kimondja a formulát:

– Allahu akbar.

Majd letérdel, és homlokát határozottan a földhöz szorítja. Felesége, Hind azonnal követi.

Khálid, a vízholdó az események során végig a sátor nyitott bejáratánál maradt. Most elhűlve bámulja, hogy odagyűlik a sátorban lévő tömeg is, az ottan kiszorulók is, mindenki letérdel sorról sorra, és a mozgás úgy hullámzik kifelé Hindtől meg a nagyúrtól, mintha kavicsokat dobtak volna egy tóba; aztán már az egész gyülekezet, a benti és a kinti, fenekével az ég felé térdepel a csukott szemű próféta előtt, aki elismerte a város védelmező istennőit. Maga a hírnök állva marad, mintha vonakodna csatlakozni a gyülekezet rajongásához. A vízholdó könnyekre fakadva szalad be a homokváros üres szívébe. Könnyei futás közben lyukakat égetnek a földbe, mintha erősen maró savból lennének.

Mahound nem mozdul. Csukott szemének pilláin nyomát sem látni nedvességnek.

Azon az éjszakán, amikor az üzletember a hitetlenek sátrában megsemmisítő diadalt aratott, bizonyos gyilkosságok történnek, s Dzsáhilijja első hölgye évekig vár majd, hogy ezekért szörnyű bosszút álljon.

A próféta bácsikája, Hamza lehajtott és ősz fejjel egyedül sétál hazafelé annak a bús győzelemnek az alkonyán, amikor üvöltést hall, mire felnéz, és egy hatalmas, skarlátszínű oroszlánt lát, amely épp készül magát rávetni a város faláról. Ismeri ezt a vadállatot, ezt a legendát. *Skarlát bundájának színjátksága beleolvad a sivatagi homok csillogó ragyogásába. Orrlyukán a föld magányos helyeinek borzalalmát fújja ki. Mételet köp, és amikor seregek merészkednek a sivatagba, szőröstül-bőröstül felfalja őket. Az este utolsó kék fényében ő rárivall a bestiára, és mivel fegyvertelen, készül a halálra.*

– Ugorj, te rohadék mantikór. Annak idején pusztá kézzel fojtottam meg nagymacsákat. – Fiatalabb koromban. Fiatalkoromban.

Nevetés harsan a háta mögött, és távoli nevetés visszhangzik – legalábbis úgy tűnik – a falakról. Körülnéz; a mantikór eltűnt a mellvédről. Jelmezes dzsáhilijjaiak csoportja veszi körül, visszatérőben vannak a vásárról, és vihognak.

– Most, hogy ezek a misztikusok a keblükre ölelték a mi Látunkat, új isteneket látnak minden sarkon, mi?

Hamza, aki megérti, hogy az éjszaka tele lesz borzalommal, hazatér, és kéri a kardját.

– A világon mindennél jobban rühellem elismerni – morogja a vézna inasnak, aki negyvennégy éve szolgálja háborúban és békében –, hogy az ellenségeimnek igazuk van. Akkor már sokkal jobb megölni a disznókat, mindig ezt gondoltam. Rohadtul a legtisztább megoldás. – A kard bőrhüvelyében pihent unokaöccse megtérésének napja óta, de Hamza ma este bizalmasan közli az inassal: – Az oroszlán elszabadult. A békének várnia kell.

Ez Ibráhím ünnepének utolsó éjszakája. Egész Dzsáhilijja egy örült álarcosbál. A birkózók olajozott, kővér teste nem tekeredik tovább, és a hét költeményt kiszögelték a Fekete Kő házának falára. Most éneklő kurvák váltják fel a költőket, és a szintén olajozott testű, táncos kurvák is munkába állnak; éji birkózás váltja fel a nappalit. A kurtizánok arany színű, madárcsőrű maszkokban táncolnak és énekelnek, s az arany kuncsaftjaik csillogó szemében tükröződik. Arany, arany mindenütt, a nyereszkes dzsáhilijjaiak és buja vendégeik tenyerében, a lángoló homokserpenyőkben, az éjszakai város ragyogó falaiban. Hamza búsan végigmegegy az arannyal teli utcákon, el a zarándokok mellett,

akik eszméletlenül hevernek, miközben a zsebmetszők a kenyerüket keresik. Hallja a borízú tivornyát minden aranyfényű kapuból, és úgy érzi, a dalolás, a nyerítő röhögés meg a pénzcserézés halálosan sérti. De nem találja, amit keres, itt nem, úgyhogy ott-hagyja az aranytól fényes dorbézolást, és az árnyakat kezdi becserkészni, vadászik az oroszlán jelenésére.

És többórás kutatás után megtalálja, amiről tudta, hogy rá vár, a város külső falainak egyik sötét zugában ott a látomása, a három fogsorú, vörös mantikór. A mantikórnak kék szeme és emberarca van, hangja pedig félig trombitaé, félig fuvalaé. Gyors, mint a szél, karmai dugóhúzó, farka mérgezett tüskéket hajigál. Imádja az emberi húst... dulakodás zajlik. Kések suhognak a csendben, időnként fém csattan fémen. Hamza felismeri a megtámadottakat: Khálid, Szalmán, Bilál. Hamza, aki most már maga is oroszlán, kirántja kardját, üvöltésével cafatokra tépi a csendet, előretör, ahogy hatvan-éves lába engedi. Barátai támadói az álarcuk miatt felismerhetetlenek.

Ez az álarcok éjszakája. Hamza, míg a kicsapongó dzsáhilijjai utcákat rötta keserűség-gel teli szívvel, sasnak, sakálnak, lónak, griffnek, szalamandrának, varacskos disznónak, rukhnak öltözött embereket látott; a síkatorok homályából kétfejű kígyók és asszír szfinx néven ismert szárnyas bikák bukkantak elő. Dzsinnnek, hurik, démonok népesítik be a várost a fantazmagóriáknak és bujaságnak ezen az éjjelen. De csak most e sötét helyen látja a vörös maszkokat, amelyeket keresett. Az ember-oroszlán álarcokat: rohan a végzetébe.

Az önpusztító boldogtalanság szorításában a három tanítvány inni kezdett, és miután nem szoktak az alkoholhoz, hamarosan nem csupán kaptatosak voltak, hanem seggrészegek. Egy kis téren álltak, ahol kötekedtek a járókelőkkel, és egy kis idő elmúltával Khálid, a vízholdó a tömlőjét lóbálva hengegett. El tudná pusztítani a várost, nála van a csodafegyver. Víz: ez megtisztítaná Dzsáhilijját a mocsoktól, elmosná, és újrakezdenék a tiszta, fehér homokból. Ekkor kezdte őket űzni az oroszlánember, és a hosszú üldözés után sarokba szorultak, a félelem kijózanította őket az ittasságukból, és csak bámultak a halál vörös álarcára, amikor Hamza éppen időben megjelent.

...Dzsibríl a város fölött lebeg, és figyel a harcot. Ami gyorsan véget ér, amint Hamza a helyszínre érkezik. Két álarcos támadó elmenekül, kettő holtan hever. Bilál, Khálid és Szalmán megsebesült, de nem túl súlyosan. Sebeiknél súlyosabb, amit a halottak oroszlánmaszkja mögött látnak.

– Hind fivérei – ismeri fel őket Hamza. – Nekünk itt most végünk.

Mantikórok ölöi, vízterroristák, Mahound követői ülnek és könnyeznek a városfal árnyékában.

Ami őt, a prófétát, hírnököt, üzletembert illeti: szeme most már nyitva. Házának, felesége házának udvarát rója, és nem megy be hozzá. Az asszony a hetvenedik évéhez közeledik, és mostanában inkább anyának érzi magát, mint... A gazdag asszony, aki annak idején alkalmazta, hogy foglalkozzék a karavánjaival. A férfi vezetői képességeit szerette meg először. És egy idő után beleszerettek egymásba. Nem könnyű eszes, sikeres asszonynak lenni egy olyan városban, ahol az istenek nőneműek, de a nők egyszerű árucikkek. A férfiak vagy félték tőle, vagy túl erősnek vélték ahhoz, hogy ő egyáltalán gondoljon rájuk. Mahound nem félt, és megadta neki az állandóságnak azt az érzését, amire neki szüksége volt. Miközben ő, az árva sok nőt megtalált benne: az anyát,

a nővért, a szeretőt, a szibillát, a barátnőt. Amikor azt gondolta, megőrült, a nő volt az, aki hitt a látomásaiban.

– Ez az arkangyal – mondta – nem valami köd a fejedben. Ez Dzsibríl, és te Isten hírnöke vagy.

Mahound most nem látja, nem akarja látni. Az asszony kőrácson ablak mögül figyel. A férfi nem tudja abbahagyni a járkálást, véletlen és öntudatlan geometriai alakzatokban rója az udvart, léptei egy sor ellipszist, trapéz, rombuszt, oválist, kört rajzolnak ki. Eközben az asszony felidézi, hogyan szokott visszatérni a férfi a karavánutakról, tele történetekkel, amelyeket az út menti oázisokban hall. Egy prófétáról, Íszáról, akit egy Mariam nevű nő szült egy sivatagi pálmafa alatt, de akit nem ember nemzett. Történetekkel, amelyektől csillog a szeme, majd a messzeségbe réved. Az asszonymak eszébe jut a férfi izgalma: mekkora szenvedéllyel érvel amellet egész éjjel, ha kell, hogy a régi, nomád idők jobbak voltak, mint ez az aranyváros, ahol az emberek kiteszik a lánycsecsemőiket a pusztába. A régi törzsek még a legszegényebb árváról is gondoskodtak. Isten a sivatagban lakozik, mondja, nem itt, ezen az elvetélt helyen. Mire az asszony így válaszol: senki sem vitatja, kedvesem, de késő van, és holnap várnak a számlák.

Az asszony mindent hall; már tudja, mit mondott Mahound Látról, Uzzáról, Manátról. Na és? Régen a férfi meg akarta védeni Dzsáhilijja leánycsecsemőit; miért ne venné Allah leányait is a szárnya alá? De miután fölteszi magának e kérdést, a fejét csóválja, és súlyosan nekidől a kőrácson ablak melletti hús falnak. Alatta a férje pentagonok, paralelogrammák, hatágú csillagok alakjában jár, majd elvont és egyre útvesztősebb mintákban, amelyeknek nincs nevük, mintha nem találna egy egyszerű vonalat.

Amikor azonban az asszony néhány pillanat múlva lepillant az udvarra, a férfi már eltűnt.

A próféta selyemlepedőn, lüktető fejfájással ébred egy olyan szobában, amelyet még sosem látott. Odakint a nap ádáz zenitéhez közelít, és a fehérség előtt egy magas, fekete kámzsás alak körvonala látszik, aki halkán, de erős, mély hangon énekel. Ezt a dalt éneklék Dzsáhilijja asszonyai, amikor a háborúba induló férfiakat lelkesítik.

*Harcolj, és mi ölelünk,
ölelünk, ölelünk,
harcolj, és mi ölelünk
puha szőnyegen.*

*Hátrálj meg, s elfeledünk,
elhagyunk, feledünk,
hátrálj meg, s nem szeretünk
nászi fekhelyen.*

Felismeri Hind hangját, felül, és észreveszi, hogy meztelenül fekszik a selymes takaró alatt. Megkérdi:

– Megtámadtak?

Hind feléje fordul, és felvillantja hinded mosolyát.

– Megtámadtak? – utánozza, és tapsol, hogy hozzák a reggelit.

Szolgák lépnek be, hoznak, tálalnak, elvisznek, kisietnek. Mahoundra fekete-arany selyemköntöst adnak; Hind látványosan elfordítja a tekintetét.

– A fejem – kérdi megint Mahound. – Miért ütöttek meg?

Hind most lehajtott fejjel áll az ablaknál, az illedelmes leányt játssza.

– Jaj, hírnök, hírnök – csúfolja. – Micsoda udvariatlan hírnök ez. Eljöttél volna tudatosan, saját akaratodból a szobámba? Nem, persze hogy nem, én taszítalak, ebben biztos vagyok.

A férfi nem akarja ezt a játékot játszani.

– Fogoly vagyok? – kérdezi, mire Hind megint kineveti.

– Ne bolondozz. – Aztán vállat vonva enged: – Éjjel álarcosan jártam a város utcáit, hogy lássam a vidámságot, és mibe nem botlottam, mint a te eszméletlen testedbe? Mint egy részeg az árokszélen, Mahound. Elküldtem a szolgálmat hordszékért, és hazahoztattalak. Mondj érte köszönetet.

– Köszönöm.

– Nem hiszem, hogy felismertek – mondja Hind. – Különben talán halott is lennél. Tudod, milyen volt a város éjjel. Az emberek túlzásba vitték a dolgot. A tulajdon fivérem sem értek még haza.

Mahoundban most dereng fel gyötrődő sétája a romlott városban, amikor bámulta a lelkeket, akiket állítólag megmentett, nézte a *szímmur*gképmásokat, az ördögálarcokat, a behemótokat meg a hippogriffeket. Erőt vett rajta a kimerültsége annak a hosszú napnak, amelyen leereszkedett a Cone-hegyről, bement a városba, átesett a költői sátorban történtek megpróbáltatásán – majd utána a tanítványok haragja, a kétely.

– Elájultam – emlékszik vissza.

Hind leül mellé az ágyra, kinyújtja ujját, megkeresi a rést a férfi köntösén, és a mellkasát cirógatja.

– Elájultál – mormolja. – Ez gyengeség, Mahound. Kezdesz gyengülni?

Cirógató ujját a férfi ajkára teszi, mielőtt az válaszolhatna.

– Ne mondj semmit, Mahound. Én a nagyúr felesége vagyok, és egyikünk sem a barátod. A férjem azonban gyenge ember. Dzsáhilijában azt hiszik, ravasz, de én jobban tudom. Tudja, hogy szeretőket tartok, és semmit nem tesz ellene, mert a templomok az én családom felügyelete alatt állnak. Láté, Uzzáé, Manáté. Az új angyalaidé... nevezem a templomaikat ezentúl *mecseteknek*? – Dinnyekockákat kínál neki tányérról, megpróbálja az ujjával etetni. Mahound nem hagyja, hogy Hind a gyümölcsöt a szájába tegye, ő maga veszi el őket, eszik. Az asszony folytatja. – A legutóbbi szeretóm a Baál fiú volt. – Látja a dühöt a férfi arcán. – Igen – mondja elégedetten. – Hallottam, hogy az idegeidre megy. De ő nem számít. Sem ő, sem Abu Szimbel nem egyenrangú veled. De én igen.

– Mennem kell – mondja Mahound.

– Nemsokára – feleli az asszony, és visszatér az ablakhoz.

A város peremén bontják a sátrakat, a hosszú tevekaravánok indulni készülnek, a szekérsorok máris a sivatag felé tartanak; a karneválnak vége. Az asszony visszafordul a férfi felé.

– Én egyenrangú vagyok veled – ismétli meg –, de az ellentéted is. Nem akarom, hogy meggyengülj. Nem lett volna szabad megtenned, amit tettél.

– De hasznot húzol belőle – feleli Mahound keserűen. – Most már semmi nem fenyegeti a templomi vámjaidat.

– Nem érted a lényegét – mondja halkán az asszony, közelebb lép hozzá, és az arcához emeli az övét. – Ha te Allah mellett állsz, akkor én al-Lát mellett. És ő nem hiszi el az Istenednek, hogy elismeri. Kérlelhetetlenül, visszavonhatatlanul mindenestül szem-

ben áll vele. A mi háborúnk nem végződhet békével. Méghozzá micsoda békével! A te urad leereszkedő, vállveregető isten. Al-Lát egy csöppet sem vágynak rá, hogy a lánya legyen. Egyenrangú vele, ahogy én is veled. Kérdezd Baált: ő ismeri. Ahogy engem ismer.

– Szóval a nagyúr megszegi majd az ígétét – mondja Mahound.

– Ki tudja? – gúnyolódik Hind. – Még önmagát sem ismeri. Ki kell találnia a lehetőségeket. Mint mondtam, gyenge ember. De te tudod, hogy az igazat mondom. Allah és a Hármak közt nem lehet béke. Nem akarom. A harcot akarom. Halálig; én ilyesfajta eszme vagyok. Te milyen vagy?

– Te homok vagy, én víz – mondja Mahound. – A víz elmossa a homokot.

– A sivatag pedig felszívja a vizet – feleli Hind. – Nézz csak körül.

Mahound távozása után nem sokkal a sebesültek megérkeznek a nagyúr palotájába, miután összeszedték a bátorságukat, hogy tájékoztassák Hindet: a vén Hamza megölte a fivéreit. De addigra a hírnöknek már nyoma sincs; ismét a Cone-hegy felé tart lassan.

Dzsibríl, amikor fáradt, meg akarja ölni anyját, amiért az ilyen átkozottul ostoba becenevet adott neki, *angyal*, micsoda szó, könyörög – *minek? kinek?* –, hogy kíméljék meg a málladozó homokvárak meg a háromemeletes fogsorú oroszlánok álmvárosától, elég a próféták szívmosásából, a recitálási utasításokból meg a paradicsom ígétéből, legyen végük a kinyilatkoztatásoknak, finito, *khatam sud*. Amire vágyik: sötét, álomtalan alvás. Azok a kibaszott álmok, az emberi nem minden baját ezek okozzák, a filmekét is, ha én lennék Isten, azonnal megszabadítanám az embereket a képzeletüktől, és akkor a magamfajta szerencsétlen flótások egy jó kis éjszakai pihenéshez jutnának. Az álommal harcolva erőnek erejével nyitva tartja a szemét, nem pislog, míg végül a látás bíbora lekopik a retinájáról, és ő ott marad vakon, hiszen csak ember, aki végül belezuhan a nyúlüregbe, és ott van megint a hegyi Csodaországban, az üzletember pedig felébred, és a nélkülözése, a szüksége ismét megjelenik, ezúttal nem a szájamon meg a hangomon, hanem egész testemben; a saját méretére silányít, és maga felé húz, gravitációs mezeje hihetetlen, erős, akár egy istenverte óriáscsillag... aztán Dzsibríl és a próféta tusakodik, mindkettő meztelen, át- meg átbuknak egymáson a barlangban, ahol a finom, fehér homok úgy teríti be őket, akár a fátyol. *Mintha tanulna engem, mintha puhatolna, mintha én esnék át a próbán.*

A százötven méterrel a Cone-hegy csúcsa alatt húzódó barlangban Mahound tusakodik az arkangyallal, ide-oda hajítja, és meg kell mondanom, bejut *mindenhová*, nyelve a fülemben, marka a tökömön, soha nem volt még ilyen ember, akiben ennyire forrt a düh, meg kell, meg kell tudnia, meg kell TUDNIA, és nekem nincs mit mondanom, kétszer olyan erős, mint én, és négyszer annyit tud, minimum, lehet, hogy mindketten sokat tanultunk a figyélssel, de nyilvánvaló, hogy ő még nálam is jobban figyel; úgyhogy hempergünk, rugdosunk, karmolunk, ő jócskán szerez sebeket, de az én bőröm persze sima marad, mint a csecsemőé, egy angyalt nem lehet megnyúzni egy rohadt csipkebokorral, nem lehet összezúzni egy sziklán. És van közönségük is, dzsinnek, ifritek és különféle szellemek ülnek a sziklákon, és figyelik a harcot, az égen pedig három szárnyas lény, olyanok, mint a gémek, a hattyúk vagy a nők, a fényviszonyoktól függően... Mahound befejezi. Feladja a harcot.

Miután órákig, sőt tán hetekig tusakodtak, Mahound az angyal alatt fekszik, hiszen ezt akarta, ez volt a szándéka, hogy feltöltsön és erőt adjon ahhoz, hogy legyűrjem, mert arkangyalok nem veszíthetnek ilyen tusákban, nem lenne helyes, ilyen helyzetben csak

az ördögöket verik meg, úgyhogy abban a pillanatban, amikor fölébe kerekedtem, sírva fakadt az örömtől, aztán bevetette a régi trükkjét, kifeszítette a számat, és kényszerített, hogy megint kiáradjon belőlem a hang, a Hang, és beterítse egészen, mint a hányás.

Mahound próféta a Dzsibríl arkangyallal vívott tusa után szokásos, kimerült, reveláció utáni álmába merül, de ez alkalommal gyorsabban éled újjá, mint máskor. Amikor magához tér abban a magas kietlenségben, senkit sem lát, nem gubbasztanak szárnyas lények a sziklákon, és talpra szökken, mert úrrá lesz rajta a hír sürgetése.

– Az Ördög volt az – mondja fennhangon az ürességbe, a dolog igazságát azzal megerősítve, hogy hangot ad neki. – Legutóbb a Saitán volt.

Ezt hallotta a *figyelése* során, hogy őt becsapták, hogy az Ördög jött el hozzá az arkan-gyal képében, ezért a versek, amelyeket memorizált, amelyeket a költői sátorban idézett, nem az igaziak voltak, hanem ördögi ellentétek, nem isteniek, hanem sátániak. Amilyen gyorsan csak bír, visszatér a városba, hogy kitörölje azokat a hamis verseket, amelyek kénkőtől bűzlenek, hogy örök időkre kihajítsa őket a történelemből, hogy csak egy-két régi, megbízhatatlan hagyománygyűjteményben maradjanak fenn, és az ortodox értelmezők semmissé tegyék történetüket, de Dzsibríl, aki a legmagasabb kameraállásból figyel lebegve, tud egy kis részletet, egyetlen apró dolgot, ami itt egy kis problémát jelent, nevezetesen, hogy *mindkétszer én voltam, bábá, először is és másodszor is én*. Az én számból hangzott el a nyilatkozat és a megtagadás, a vers és a visszája, az univerzum és a reverzum, az egész dolog, és mindannyian tudjuk, hogy a szájam miképp működött.

– Először az Ördög volt – motyogja Mahound, amikor besiet Dzsáhilijjába. – De ez-úttal az angyal, nem vitás. Letepert a földre.

A tanítványok megállítják a Cone-hegy lábánál húzóódó szurdokban, hogy figyelmeztessék, mennyire dühös Hind, aki fehér gyászruhát visel, és leengedte fekete haját, hadd kavarogjon körülötte, mint a vihar, vagy söpörje el a porban hagyott lábnyomait, hogy ő a bosszú megtettesült szellemének tűnjék. Mindannyian elmenekültek a városból, és Hamza is lapul; de úgy tartja a szóbeszéd, hogy Abu Szimbel egyelőre még nem fogadta el feleségének azt a kérését, hogy vérrel mossák le a vért. Még mindig az esélyeket latolgatja Mahound és az istennők ügyében... Mahound követői tanácsa ellenére visszatér Dzsáhilijjába, és egyenesen a Fekete Kő házába megy. A tanítványok félelmük ellenére követik. A tömeg összegyűlik a további botrány, a csonkítás vagy hasonló szórakozás reményében. Mahound nem kelt bennük csalódást.

A Hármak szobra előtt áll, és bejelenti, hogy visszavonja a verseket, amelyeket a Saitán súgott a fülébe. A versek töröltetnek az igazi recitációból, a *kuránból*. Új versek dübörögnek a helyükre.

– Istennek leányai vannak, míg nektek fiaitok? – recitálja Mahound. – Az lenne csak a szép elosztás! Ezek csak nevek, amelyeket ti és atyáitok találtatok ki. Allah nem hitelesíti őket.

Távozik az elképedt házból, mielőtt még bárkiben fölmerülne, hogy fölvegye vagy elhajítsa az első követ.

A sátáni versek megtagadása után Mahound próféta hazatér, és valamiféle büntetés várja. Valamiféle bosszú – de kié? könnyű vagy nehéz? jófiú-rosszfiú? –, ami szokásos módon az ártatlanokra sújt le. A próféta hetvenéves felesége egy kőrácson ablaknál ül egyenes derékkal, hátát a falnak vetve, és halott.

Mahound nyomorúságának szorításában magába fordul, heteken át alig szólal meg. Dzsáhilijja nagyura bevezeti az üldözés politikáját, amely Hind szerint túl lassan halad. Az új vallás neve *behódlás*; Abu Szimbel most elrendeli, hogy hívei vessék alá magukat a következőknek: vonuljanak el a város legnyomorultabb, viskókkal teli negyedébe; sújtsa őket kijárási és foglalkoztatási tilalom. És sok fizikai támadás is éri őket, nőket köpnek le a boltokban, hívőket bántalmaznak fiatalokú bandák, amelyeket a nagyúr irányít titokban, égő fáklákat hajítanak be éjjel az ablakon a gyanútlan alvók közé. És a történelem egyik ismerős paradoxonaként a hívők száma sokszorozódik, mint a termés, mely csodálatos módon virul, holott a termőföld és az éghajlat egyre romlik.

Az északra fekvő Jatrib oázistelepülésének polgárai ajánlatot tesznek: Jatrib menedéket nyújt az alávetetteknek, ha el kívánják hagyni Dzsáhilijját. Hamza azon a véleményen van, hogy menniük kell.

– Hidd el nekem, öcsém, itt sosem terjesztheted el az üzenetedet. Hind addig nem nyugszik, míg ki nem tépik a nyelved, az én tökömről már nem is beszélve, már megbocsáss.

Mahound, aki egyedül van, és a gyász házában körülveszik a visszhangok, beleegyeznek, és a hívek elindulnak, hogy megvalósítsák terveiket. Khálid, a vízhordó hátramarad, és a beesett szemű próféta várja, hogy beszéljen. Khálid feszengve így szól:

– Hírnök, kételkedtem benned. De te bölcsőbb voltál, mint gondoltuk. Először azt mondtuk, Mahound sosem alkuszik meg, és te megalkudtál. Aztán azt mondtuk, Mahound elárult bennünket, de egy nagyobb igazságot hoztál nekünk. Elhoztad nekünk magát az Ördögöt, hogy tanúi lehessünk a Gonosz művének meg annak, ahogy azt a Jó megműsíti. Gyarapítottad a hitünket. Bocsáss meg azért, amit gondoltam.

Mahound elhúzódik az ablakon besütő napfényből.

– Igen. – Keserűség, cinizmus. – Csodálatos dolgot tettem. Nagyobb igazság. Elhoztam nektek az Ördögöt. Igen, ez rám vall.

Dzsibríl a Cone-hegy csúcsáról figyeli, ahogy a hívek elmenekülnek Dzsáhilijjából, elhagyják a sivárság városát hűs pálmák és a víz, víz, víz felé. Kis csoportokban, szinte üres kézzel vágnak át a nap birodalmán, az új Idő első évének első napján, az Időén, mely maga is újjászületett, mert a régi meghal mögöttük, és várja őket az új. És egy nap maga Mahound is távozik. Amikor szökése kiderül, Baál búcsúódát költ:

*„Miféle eszmének
tűnik ma a behódlás?
Nem más az, mint
a rettegő elfutás.”*

Mahound elérte oázisát; Dzsibríl nem ilyen szerencsés. Mostanában gyakran találja egyedül magát a Cone-hegyen, amelyet a hideg, a hullócsillagok sújtanak, aztán az éjszakai égből lecsap rá a három szárnyas lény, Lát, Uzzá, Manát, feje körül repkednek, szeme felé kapkodnak, marják, korbácsolják őt a hajukkal, a szárnyukkal. Ő fölemeli a kezét, hogy védje magát, de bosszújuk fáradhatatlan, eléri őt, valahányszor pihen, valahányszor óvatlan. Ő küzd velük, de azok gyorsabbak, fürgébbek, szárnyalóbbak.

Neki nincs ördöge, akit megtagadhatna. Álmában nem tudja őket a pokolra kívánni.

Bognár Péter

A-0712/20120719

Rod voltam és roddá leszek,
Tehetetlen emlékezet,
Rátok vágyó,
Benneteket kitaláló.

Hajad hogyha megérintem,
Jelentésed fénylik minden
Régi szómon,
Tudom, hogyan kéne szólnom.

Hogyha arcod hőjét érzem,
Előbb-utóbb megidézem
Régvolt énünk,
Ahogy egymás partján élünk.

Szárnyam, hogyha füled éri,
Betakar a lényed régi
Nevetése,
S nem találok benned mégse.

A-3019/20060529

Fáradt vagyok és kimondhatatlan.
A mázsálló meleg lenyom,
A tárkonyban fekszem,
Ötvenéves múltam.

Ki fog engem kifejezni a világba?
Ki fog engem kiejteni a száján,
Hogy hangonként összekeresett létemet
Tudomásul vegye a szintaxis?

A Magdika kijön a konyhából,
A vödört viszi hátra a tyúkoknak,
Ő van, lénye izzadt állítmányát
Örökre körülserglik a baromfiak.

Én? Az eperfa cukrot ejt,
A szem belezuhan egy szárba és elveszti
Emlékezetét: ahogy a „traktoros” is
Kirohad végül kövér nevéből.

A-0183/20130906

Érzem a fákat a csendben,
Az autómat, hova mentem,
Ahogy metszi az eget az álom,
És már nem vagyok itt a világon.

Átformált-nevesincsen
Mégis, látom, a minden,
Mint ami vágyként ér be:
Itthon voltam a térbe.

Indultam odaérni,
Tudtam, hogy hova, mért, mi,
Kávét, ha éjszaka, bőven,
A hajnaltizta időben.

Indultam, odaértem,
Éreztem, tudom, értem,
Letörölt, vékony pára,
A nemlétből kitalálva.

Darvasi László

EMILY DICKINSON

Ha most valaki azt kérdezi, hogy Johanson mészárosához miért kellett ellátogatni az 1862. esztendő késő nyarán, akkor. Mindegy. Hogy szerinte senki se kérdezzen ilyesmit. Persze egyáltalán nem úgy van az, hogy nem lehet kérdezni, mert kell és szükséges, nagyon fontos életbevágó kérdésekkel piszkálni a létezőt, úgyszólván a létező valahány formációját, sőt, a nem létezőt is, a halált, a nincset, a semmit, amelyekre persze az élet ablakán keresztül pislogunk, de. Hogyan törnek el a mondatok, te jó isten. Johanson

mészárosra mégse kérdezzünk rá. Legyen elég annyi, hogy amikor megérkezett Amherstbe, hozzá vezetett az első útja.

A városka határában állt néhány igazán gusztusos, konzervatív gesztenyefa, nem messze zöldellt egy kicsiny, tenyér alakú liget is a sziszegve előadott családi háborúkból idebujdokló szerelmeseknek, illetve ott volt a telep is, mindjárt a kutyatej virággal telesárgált domb lenti hajlatában, ahol éjszakánként indián szellemek táncoltak. Vagy nem is telep volt. Nyújtózkodó fákkal óvott udvar jókora karámmal, és aztán egy másik, kisebb karám faépülete, ahol a mészáros a saját marháit tartja, amelyeket még nem akar legyilkolni. A mészáros felesége telt, vidám asszony, Mary-Lou. Hajnalban mindig ő vizsgáztatja a késeket, elég élesek-e. Egyenként rakosgatja ki őket a konyhaasztalra. Ez olyan zsidós dolog ugyan, viszont az asszony jobb kezének mutatóujján már olyan vastag és kemény a bőr, hogy képes a vágódeszka fájába csíkot húzni. És nem csak csíkot, de mondatot is írt már! Ilyet:

Mindig szeretni foglak, Johanson mészáros!

Egyszer csúnyán összekaptak. Akkor azt írta az ajtó támlájába, hogy:

Itt hasalj el, Johanson.

A virradat még a küszöbön áll, onnan pipiskedik, simogatja a didergő hajnalcsillogatot vagy mit. Mary-Lou jól tudja, hogy a kések élet csakis mécses fényénél szabad megnézni, a természetes fény ilyenkor sem mond igazat. Aztán ha minden késsel és bicskával végzett, forró cikóriával költi a férjét. A bádogbögrét a feje mellé, az éjjeliasztalkára helyezi, és még egy kicsit visszahever az odahagyott melegbe, és két puha tenyerét, kemény ujjböggyét a combja közé veszi. Néha ilyenkor csorran el száján a nyál.

Aztán működött két afféle mindenesbolt is Amherstben, ahol nem csak kerti alkatrészeket lehetett kapni, de ahol mindenféle aprósághoz is hozzájuthatott az ember, amelyek jól jöhettek írásnál, postai munkáknál, gyászolásnál, gyilkos terveknel. Egy barna, hivatali könyökvédő fél dollár, a piros néhány centtel drágább. A boltok, akár az északiak a déliek ellen, az élet természetes rendje szerint vetélkedtek egymással, melyiknek van szebb locsolókannája, fésülködőszettje, gereblyéje, tollseprűje, almahámzó kése. Egy női csontváz mosolygott az egyik bolt ablakában. A másik bolt ablakába természetesen férficsontváz került.

Szív mégis a mészárszékre ment először. A hentest Johanssonnak hívták, és semmi köze nem volt a svéddekhez vagy a dánokhoz. És még a norvégokhoz sem. És a felesége kövér, vidám asszony volt, Mary-Lou, olyan ujjböggyel, hogy. Vajon honnan tudta Szív, hogy a mészárszék udvarán áll egy vaspántos fadézsza teli vérrel? Mert különben tudta. A dézsát egy hentessegéd egyszer elhúzta, mire Johanson úgy megverte, hogy a fiú kiköpködte a fogait, és nem énekelt többé semmiféle ír dalocskát! A dézsához se nyúlt többé.

Reggelenként, a vágások után apró testű, színes tollazatú madarak ittak vért a dézsából. Csippentettek egy madárkortyot, egy csöppet csupán, odaszoktak. Cinkék, sármányok, rigók, poszáták és persze verebek, de olykor még fecskék is, jóllehet azok soha nem billegtek a hordókáván, röptükben kortyoltak a vérből. Ahogy éppen most, ezekben a pillanatokban is, amikor Szív már a telep udvarán toporgott. Ő meg bámulta őket, a madarakat, s egy kicsinykét talán szerelmes lett. Egy kismadár a dézsza peremére huppant, már ütötte is be a csőrét a pirosba, és azzal a lendülettel szállt tova. Hol volt, hol nem volt, a vérből egy pillanatra vékony, fekete cérnaszál lett, kifeszült a madártest és az őrzöngő dézsza pereme között, remegett, mint valami gitárhúr, Szív tisztán hallot-

ta a zenét. Titokzatos zene volt, persze. Úgymond bennfenteseknek való. Nem messze tompán pufogott a tagló. Először fejbe kólintották a marhát. Megütötték az állat kemény, buta kobakját, amitől az nyomban térdre rogyott, köpte a habot, és zihált, majd a mézsáros kalapácsa újra lesújtott. Szív sóhajtott, és közelebb ment, hagyta a dézsát.

– Nem akarja kipróbálni? – kérdezte Johanson.

– Köszönöm, nem. Én már annyit öltem – sóhajtotta Szív, és laposan figyelte a másikat, hogy erre ugyan mit szól majd.

– Na hiszen. És miket ölt?

– Mondatokat, uram.

Johanson úgy nevetett, hogy Szív látta a hatalmas manduláit. Rázta a fejét, hogy ej, ej, nahát. Micsoda emberek vannak! Két gyilkos ha találkozik, haha, haha.

– És hogyan lehet mondatokat ölni? – törölgette a szemét a mézsáros.

– Éppen úgy, ahogyan az egyik ember pusztítja el a másik embert. Néha lesből. Nyereségvágyból. Aljas szándékból. Szenvedélyből. Óvatlanságból. Kilesem, látom, hogy elpihent, hogy gyanútlan, hogy messze híres figyelmét elvonta valami apróság, egy kóbor jelző, egy... egy hibás kis névelő vagy vessző, és akkor fölé hajolok, és így.

– Mérgezni nem szokott?

– Természetesen. Egész fejezeteket mérgeztem már meg. Néha pedig olyan lesz az ember a sok hiábavaló, semmirekellő, élősködő mondattal, mint Odüsszeusz, aki éppen hazatér.

– Az meg ki a fene? – kérdezte a mézsáros.

– Egy görög – mondta Szív.

– Én nem bízok a görögökben, uram. Egyszer ellopott tőlem négy kiló borjúcombot egy ciprusi. Ismer maga ciprusiakat?

Szív a fejét rázta, pedig biztosan ismert legalább egy ciprusit. Olyan nincsen, hogy az embernek nincsen egy ciprusi ismerőse. Mondjuk, végül kiderülhet, hogy nem görög. Hanem török. Viszont akkor is ciprusi. A hentes letérdelt, nagyot nyögött. Arcát a marha oldalára fektette.

– Fogalma sincsen, mit csinálok, ugye? – nézett föl.

– De, azt hiszem, tudom, mit csinál.

Johanson fölemelkedett, csupa fű volt a térdé. Szív meg tudta volna számolni. Tudta volna azt mondani, hogy Johanson bal térdén van harminc véres fűszál és negyvenkét tiszta. A jobb térdet hagyjuk.

– Jól van, akkor mondja.

– Azt a pillanatot várta – bólíntott Szív –, amikor a lélek elszáll. Azt hiszem, maga is, mint ahogyan én, aki annyit ölt már, szóval mi, életkioltók, gyilkosok meg akarjuk tudni vagy inkább el akarjuk fogni azt a pillanatot, amikor a lélek elhagyja a test börtönét. Tettenérés, in flagranti. Bizonyos helyeken így nevezik ezt a mozdulatot. Kíváncsiak vagyunk a pillanatra. Mintha segítene akkor, amikor majd a mi lelkünk száll tova. De hát tudja maga is, hogy nem fog segíteni.

A mézsáros oldalra pillantott, intett. Kötényes fiúk újabb marhát vezettek a taglózóhelyre. Jámbor pofájú, méla tekintetű állat volt. Eleget beszéltek. Szív bólíntott, ment. A dézsa körül pezsgett az élet, és ő hallotta a zenét. Elmosolyodott.

A dombon vigyorgó papírsárkányt eregettek bokacipős gyerekek. Ő meg akkurátusan róttá az utcákat, nézelődött, néhány centért evett lekváros fánkot, és azon gondolkodott, hogy ha valakit föltámasztanak, akkor annak a porhüvelyébe magától értetődően tér-e vissza a lélek. Föltámasztják. Oké. Visszatér a lélek. Jól van. De hogyan talál vissza?! Mi vezet? Nem téved-e el? A lélek hogyan ismeri meg a testet, ami már élettelen, ami

úgy van, hogy ami ő, az már nem ő? Szóval akkor a lélek lát? És hol lehet itt sört kapni? Szív komoran nézelődött. Amherst kicsiny és szűkszavú városka. Voltaképpen falu még. A környék puritánjainak székhelye, akik másként gondolnak a kegyelemre, mint a többség. Te jó isten, hányszor látta már, hogy a kegyelem mélyén is félelem van. És ha nem félsz, elmúlik a kegyelem is. Ssss, mint a forró víz. Elpárolog. Különben volt már itt bank is. Iskolák piros kerítéssel, zászlóval, és már nagyban zajlott a polgárháború. Templomok nagy kertekkel, bennük juharok, aranyeső.

Hogy akkor, gondolta Szív, van az én, és van a világ, és van Krisztus, és az üdvösség az, hogy aztán már nem kell több. Nem kell semmi. Minden megvan. Viszont azért van meg minden, mert nem kell semmi. Hát így aztán könnyű!

Ahogy belépett a boltba, a férficsontvázasba, máris kellemes érzése támadt. Ó, igen, ezek a régi, barátságos illatok. Tüsszentett. Majd később valamikor, száz év múlva, egy Schulz nevű zsidó író fahéjas boltokról mesél. Szívnek eszébe jutottak a gyerekkorának kicsiny trafikjai, ahol a dohány illata elkeveredett a savanyú cukor és a tört diana illatával. Kisautók a második polcon, bocskorszj, krumplicukor, bélyegek. Olyan gipszkatonák, mint itt, Amherstben. Meg apacsfigurák. És persze mindegyik trafikban ilyen illat volt, mesebeli.

Az eladó, idősebb, ősz haját kontyban hordó, nyakig gombolt inget viselő nő megköszöri a torkát.

– Mi tetszik, uram? – Alaposan végigmérte. Semmi jót nem ígért a tekintete. Mint aki azt mondja, se pénzed, se hiteled, jóember. Gyanús vagy, nagyon gyanús. Honnan jöttél, kurvára nem érdekes. Mit akarsz, az se érdekes. Szóval jobb, ha máris elhordod az irhádát.

– Természetesen szalagot szeretnék venni – bólintott Szív.

Lett egy kis csönd, az egyik polcon kakukkos óra tiktakolt.

– Mi célból, ha kérdezhetem? – Még mindig recés volt a hang, de a mélyén már ott volt a repedés. Vagy szakadás. Keletkezett valami piciny bizonytalanság, amiből még bármi megrendültség is lehet. Máskülönben milyen érdekes, mert a hölgy nem azt kérdezte, mennyit vagy miféle, milyen színű szalagot szeretne Szív. Ám kétségtelenül jogos kérdés volt. A dolgokat így is meg lehet közelíteni, hiszen ha Szív megmondja, mire kell a szalag, a feladat kétségkívül utal majd az elvárható tulajdonságokra. Vajon a jeruzsálemi templom udvarán, ahol Jézus borogatta az árusok padjait, árultak-e szalagokat? És ilyen szalagokat?

– Versekhez lennének.

Nohát, a hölgy elgondolkodott, versekhez szalagok, lett egy kis csúfondáros vonás a szája sarkában.

– És miféle versekhez, ha szabad kérdeznem?

Szív először arra gondolt, hogy ez azért túlzás, mert hát nem mindegy, hogy milyen versekhez kellene azok a szalagok?!

– Nézze, asszonyom – szólt jelentőségteljesen –, tény, hogy én a dolgaim többségét rémületből intézem. Úgy értem, nem azért, mert félek valamitől konkrétan, mert konkrétan semmitől, a haláltól és magától se félek, hogy úgy mondjam, nincs az az isten, amitől én konkrétan megijednék. – Szív úgy érezte, kicsit hengeg most, és nem is mond igazat, mert az elmúlástól igenis konkrétan félt, hogy úgy mondja, ennél valószerűtlenebb konkrétumot nem tudott. Azért folytatta.

– Például igen sokszor csakis azért írok, mert félek. Ennyim van, a félelem. Mert nincsen ötletem. Nincsen témám. Nincsen mesém. Nincsen elképzelésem. Erre persze

belekapaszkodom a tollszárba. Vagy például azért megyek el valahová, mert félek. Amherst! – kiáltotta hevesen. – Látja, ide is azért jöttem, mert félek. El sem tudom képzelni, hogy ne féljek, hogy ez valaha is elmúlhatna. Bassza meg.

– Jól van, uram – a nő arca egészen csúfondáros lett. – Látom, maga magyar. Itt vannak, nézze, a szalagosdobozaim. – A pultra rakosgatta őket. – Mindegyikből vihet grátisz öt métert. Nem többet. Kék, sárga, piros, rózsafény színű szalagok. Vigye el őket azokhoz az akármilyen versekhez. Bár föl nem foghatom, hogyan kellene szalagok a versekhez.

Olyan érdekes volt, hogy Szív még az utcán is hallotta a tiktakolást. De az is lehet, hogy csak a szíve verdesett. Hogy hazudott, te jó isten! A másik boltba, a női csontvázasba már nem ment be. Ez már sok lett volna.

Aztán egyszerre csak ott állt a ház előtt. Jellegzetes amerikai faépület volt, egy tekintélyes helyi ügyvéd otthona. Doktor Dickinson, aki csak olyan vicceken nevetett, amelyekben valakit valamilyen baj ért. Egy tipikus emeletes ház, javarészt fából. Tágas és ápolt kert az előtérben, tulipánbokrokkal, a katonásan sorakozó festett fakeresztekre rózsza fut, hátul fák nyújtogatják az ágaikat, és kicsiny lugas is bújik ott. Biztosan van ott egy hinta is. Később Szív megnézte a jegyzeteit, nem volt.

Bekopogott az ajtón, ami csakhamar nyílt is.

Emily Dickinsonot akkor már szinte csak fehér ruhában látta a világ. Különcségnek fogta föl, a magány hirdetésének, mindegy. Hogy kit gyászolt, a világot, magát, az elvesztett férfiakat, nem lehetett megmondani. Vörös hajába belenyúlt a szél, eligazította a szeme előtt. Mekkora homlok. És ezek a híres cseresznyeszemek! Fehéren derengett a halántéka. Egy vékony kék ér éles kanyarulatot vett a bőr alatt, ott, ahol a haj pihézni, majd szálanzni kezd. Apró kézfejét az apró melle előtt tartotta, mint akit halálra ijesztett a váratlan látogatás. Szív arra gondolt, néhány napja kertészkedés közben biztosan a lapátjával kifordított egy lótetűt. Nyilván egy hím lótetűt. És mert tudta, hogy a hím lótetű milyen szépen énekel, nem bántotta. Mert a nőstény lótetű csak akkor énekel, ha megrémül.

– Beszélték, hogy itt jár a városban – szólt halkán Emily. – Jól van. Jöjjön, uram. Jöjjön utánam.

Tényleg úgy lépkedett, mint akinek nincs súlya. Fehéren lobogott vele a ruhája. Szív őszintén meglepődött. Már beszélnek róla? Óróla?! Mielőtt még a nő után lépett volna, meglátta a madárkakat a bukszusokon, némelyik a bokrok levelein hintáztatta kicsiny, sárga mellényes testét. Sáfrányok. Poszáták, cinkék és rigók is. Meg verebek. Ide-oda röpdöstek a kertben, és bele-belecsíptek levélbe, földbe, a törzsek barna hasadékaiba. Véres volt a kicsi, daloló csőrük. Mintha szálldosó versek lettek volna. Elmosolyodott.

– Egy teát?

– Talán egy pohár sört – bólintott Szív.

Emily eltűnődött, sóhajtott.

– Két napja elhagyott bennünket a sörfőzőnk, Pim bácsi. Álmában távozott. Rendes ember volt, ostoba. A fiának ez az első önálló főzése, azt hiszem, legalábbis így beszél, nem sikerült igazán. Az apámnak hozta. Azért megkóstolja?

– Egy első sörfőzést mindenképpen – bólintott Szív. A nő után nézett, aki kisetett. Hallotta a csobogást kintről. Emily már vissza is ért az itallal. Nagy, karcsú kancsóban hozta. Habzott a sör. A lány elpirult, ahogy az asztalkához ért, öntött. Szív észrevette, hogy csücsörít közben.

– Igazán kellemes – mondta aztán, és a zakója ujjával letörölte a habot a szájáról.

Tényleg az volt, jó kis sör. Félbarna, keserű, korrekt. Első főzés. Emily várakozóan nézett rá.

– Nem tudtam, hogy kémei vannak. Hogy engem figyelnek itt – szólt gyorsan Szív. Arra gondolt, biztosan a boltosnő árulta el.

– Nem, dehogyis vannak. – Emily nevetett a vékony, sápadt kis szájával. Szív meg elképzelte, hogy. Nem. Az ilyet nem szabad elképzelní. Emily ül vele szemben, és vele az nem úgy van, hogy. Szív tekintete körbejárt a szobában. Annál az asztalkánál egyszer megfogta Emily kezét egy férfi. Ott a bejáratnál a nyakába suttogott egy másik, a pap talán, szeretem, szeretem, szeretem, Emily. Meghal a barátnő férje, akit ő szeretett. Meghal egy férfi, aki szerette őt. Egyszer elképzelte, hogy a megkínzott férfi könnyet az ujjhegyére veszi, és megkóstolja.

– Ne essen túlzásokba! – Emily hangja szigorúan csengett.

– Bocsánat, bocsánat – szabadkozott Szív szégyenkezve.

– Tudja, az emberek lenéznek engem, csak mindeközben különleges tulajdonságokkal ruháznak föl. Az álmuk is vagyok. Olyan bódulatuk, amellyel aztán nem akarnak számolni, nem is szeretnék ilyen álmokat. A szabadságuk vagyok. De ők nem akarnak szabadok lenni. Az veszélyes. Bántó. Igazuk van? Én nem tudom. Nézze csak, velem, az én életemmel nemigen lehet mit kezdeni. Úgy értem, nem vagyok praktikus képződmény. Nem vagyok hasznosítható, és hasznára sem válok senkinek. Csak vagyok, és ez is rettenetesen sok. Milyen sok az, hogy azért bármire jó lehetek. Hogy például szeressenek. Hogy megóvjanak ettől-attól. Hogy álmodjanak velem. Én tudom ezt. Nem fogom ezeknek itt – és valahogy a szemével és a tartásával a házra mutatott –, nem fogom ezeknek elmondani. Nem tudom elmondani. Ne lepődjön meg, tudom, milyen egy férfi tenyere, szája. Tudom azt az ízt. Keserű. Mohó. Harap. Gyámoltalan. És ismerem Isten száját is. Keserű. Mohó. Harap. És gyámoltalan is.

Szív hallgatott, mint egy fegyenc. Eszébe jutott az aznap agyonvert marha.

– Hoztam ajándékot – szinte súgta.

– Tudom – mosolyodott el Emily.

Szív kivette a zsebéből a dobozkát. Maga tépkedte föl a díszcsomagolást. A fedelet fölhajtotta, és a nő kezébe adta a dobozt. Emily kicsippentett egy szalagot, tartotta a fényben. Éppenséggel piros szalag volt. Olyan, mint amelyet látott már ma Szív, egy madártól, egy olyan madártól, aki a mészáros telepén itta a vért. Hogy ez ilyen, Emily, gondolta. Majdnem kétezer vers lesz, és ezernél is több levél. Azok a szalaggal átkötött paksaméták. Majd égetnek is el belőlük, amikor meghal. Lángra vetik őket.

– Kösse át a versei paksamétáit – mondta halkán.

– Jól van, menjünk ki a szabadba egy kicsit, ha annyira akarja – szólt Emily. Cseresznyeszeme csupa elszántság és derű. Pír az arcán. És akkor ők kimentek a kertbe, a friss füllatba, a rózsák mellé, és a két végénél fogták meg a piros szalagot, ami zenélni kezdett nekik. Mutatvány, mint rendesen. Ennyi volt. Hallották a zenét. És ez is üdvösség volt, amiről Emily titokban, vagy talán nem is annyira titokban, lemondott, meg amit Szív nem nagyon tudott fölfogni. Annyit már persze tudott, hogy az üdvösségben az a rossz, hogy akkor vége van. És Szív nem akart véget vetni semminek. Hogy jön ő ahhoz?! Hogy jön ő vagy bárki ahhoz, hogy ami van, egyszerre csak ne legyen?!

– Köszönöm, Emily – mondta.

Órjöngtek körülöttük a madarak.

Véres volt a csőrük.

Verset írtak, maguk is versek voltak.

Imre Flóra

RÍTUS

még tart a könnyűség a gyöngyök szétgurulnak
áttűnsz a tárgyakon mégis velem vagy itt
az érintést a test őrzi az agy a múltat
a szív beteljesült s keserves vágyait

ragyog a nap a víz áttetszően világít
ébren is álmodom a szemed ringat el
lenn s fönn nevet a kék a tenger színe játszik
lebegtet életem lehúz és felemel

a csorba gyöngyöket mind összeszedegtettem
aranyló mozaik belülről is vakít
fénylő diadalív itt vagy szent ostya bennem
bordáid ívei mellkasod combjaid

napbarna corpusod és rituálisan
még tart a könnyűség kibontom a hajam

RONSARD KUPLÉT ÉNEKEL

napbarna mediterrán bőröd
kéken világító szemed
az enyhén megemelt szemöldök
s a szemzug mosolyt rejteget

orrcimpáid kissé feszülnek
éppen csak nyitva ajkaid
ahogy nézlek mind gyönyörűbbnek
mutat a lágylencse a szív

vállad karod isteni combod
gyöngéd ujjaid ereje
(paradoxon!) bármit is mondok
túlontúl édes a zene

mormolgom a szövegét
bolondulok a testedért

Kiss Judit Ágnes

SEBHELYEK

Már így ismerte meg. Ezekkel a hegekkel. Keskeny csík a homlokán: egy gyerekkori baleset nyoma. A műtéti heg apró cipzárjával a bal csuklón. A szilánkos töréshez a csípőcsontból vett pótlást az orvos, ha éjjelente egymáshoz simulnak, ezt a bőr alatt feszülő hiányt tapogatják végig az ujjai.

Amaz sem láthatja őt már soha a mellén futó vékony vágás nélkül, a térdét sem a nagy esés előtt, mikor az épp sarjadzó sebszövetből még előtörtek apró kavicsok.

Testükre róva múltjuk, bűneik. Rossz nézni is. De ki tudhatja mégis: nélkülük egymásnak volnának-e? Vagy léteznének-e egyáltalán?

HALLGAT

Mit mondhat még az ember az utolsó szerelmének, amit sokkal korábban ne mondott volna másnak el? Túl olcsó volna odalökni néhány szót, melyből kilóg egy hajtincs, vagy pár szál szakállszőr, vagy elsüllyedt valaki sörhasában.

Hogy mondhat olyat, amit másnak régen, és ráadásul úgy, hogy higgyen benne? Kéne pár új szó. Egy új nyelv egészen. Amin másról nem beszélhetne mégsem, csak a banális, csontig koptatott érzelmekről, hogy szeret, hogy jó lenne a kis időre, ami hátravan, együtt maradni. – Úgyhogy hallgatok, és próbálok nem szégyellni magam.

Forgách András

NÁDAS ÉS OVIDIUS

Szövésminták Publius Ovidius Naso és Nadas Péter írásművészetében (különös tekintettel a Klára-szerelem fejezeteire a „Párhuzamos történetek”-ben)

„...az átmenetet soha szem nem tudja kilesni...”
(Ovidius: ÁTVÁLTOZÁSOK, HATODIK KÖNYV)

Voltaképpen két mottóm van, az egyiket Ovidiustól vettem, a másikat Nástól – ez a két mottó két irányból határozza meg dolgozatomat, az Ovidius az elejéről, a Nadas a végéről. A két mottó – remélem – találkozik majd a dolgozat végén.

A Klára-fejezetekről vagy a Klára-szerelem fejezeteiről szeretnék beszélni – ilyen fejezet nincs a könyvben, az, hogy ő ő, vagyis hogy Klára Klára, az is csak nagyon későn derül ki az olvasó számára, már térdig, sőt derékig gázolunk az epizódban, ezzel a kulcsszereplővel már jó ideje együtt megyünk, amikor végre megtudjuk a nevét: és aki megnevezi őt, az nem az elbeszélő, a mindentudó elbeszélő, aki az elbeszélés pillanatában már igazán kellene, hogy tudja a szereplője nevét, de mégis makacsul csupán „nő”-nek nevezi, hanem egy másik szereplő, a nő férje, Simon ejti ki a száján, váratlanul, az anonim férfi neve ugyanúgy derül ki, „a nő” nevezi Simonnak egy riposztban. Az a különös folyamat, ahogyan az anonimitásból elindulva „a nőből” hirtelen nem is csak Klára, hanem egyenesen Vay Klára lesz – (s a családnév által a regény egy másik fontos cselekményszálába szövődik motívuma), ám később újra egyszerűen Klára (sőt, az elbeszélés igényei szerint olykor visszaváltozik „nő”-vé, sőt: „asszony”-nyá, és Kristófból is újra egyszerű „fiatalember” lesz), de micsoda tartalommal, jelentéstöbblettel feltöltött Klára! ez az átalakulás, *átváltás a névtelenségből a valódi, a regény univerzumában való végérvényes megnevezettségig* elemzésünk egyik tárgya.

Micsoda riadalmat ébreszt az elbeszélőben a 387. oldalon, amikor: „Utánam szólt, a nevemen szólított a visszhangos lépcsőházban. [...] Egyszerre nagyon sok mondandóm akadt és kérdéseim. Honnan tudja a nevem...” És két oldallal később: „És hát honnan tudja a nevem, kérdeztem. Ez egy elég őrült dolog, de hiszen én nem mutatkoztam be neki.” Megjegyzendő, hogy – írói trükként – a nevekhez, csakúgy, mint később a váratlan tegeződéshez, íróilag mindig a meglepetés, meghökkenés, csodálkozás pszichológiai állapota kapcsolódik, miáltal a nevek beszédaktus-jellege erősödik föl, amely tudatosan elütikolja, elleplezi a leíró pozíciót. Az egyes szám első személyű mesélő nevét ebben a pillanatban egyikük sem ejti ki, egyfajta süket csönd veszi körül, hiába tudjuk a regény kezdete óta, hogy Kristóf ez a név, valamint fontos még megjegyezni, hogy Násnál az elhangzó kérdések, ha az írásjeleket tekintjük, a legtöbb esetben állítások (nekünk kell külön beleéreznünk a kérdő hangsúlyt), és az állítások, azaz a szereplők dialógusaiban elhangzó mondatok *leíró* karakterűek, tehát folyamatosan grammatikai, szintaktikai funkcióváltás tanúi vagyunk.

„Honnan tudja, mindent tud.” Feleli a nő (azaz mondja önmagáról Kristóf szájával, megint csak harmadik személyben, mintha valaki másról beszélne). „Illetve tudja, amit tudni akar vagy tudni kell. | Úgy indult el a lépcsőn, mint egy számító primadonna. Valami

filmben, vagy mit tudom én, hol láthatta így.” (389.) Ne felejtjük el ezt a változásszerű ugrást: előbb operettben, majd egy filmben vagyunk. A leírás – mint egy optikus a lencséket szemvizsgálatkor – állandóan észrevétlenül változtatja a látott tárgy jelentéstartományát, a jelenet zsánerét. De még a *honnan* kérdőszó is hirtelen rejtett jelentésváltozásnak van alávetve, mert a „*honnan jön*”-ből szivárog át Kristóf kérdésébe: „*Kérdeztem, hogy akkor ő most valójában honnan jön*”, vagyis hányadik emeletről, és még ugyanezzel a lendülettel: „*honnan tudja a nevem*”.

„*A nő*” a III. kötet MÁR NEM MARAD IDŐM című fejezetében, a 144. oldalon közli az elbeszélővel (íróilag trükkösen, két más irányú és tartalmú egyes szám első személyt egy mondatban egymáshoz préselve, ezáltal a két ember világát egyetlen belső világgá olvasztva, mint Wagner teszi zeneileg a TRISZTÁN ÉS IZOLDÁ-ban, s ugyanaz az irdatlan és végtelen éj is veszi hőseinket körül, s érdekes módon ugyanúgy szerepel egy harmadik figura is a történetben, mint Wagnernél, a férj), hogy „*de hiszen láthattam a gyűrűjét, férjes asszony vagyok*”. És ebben a pillanatban „*a nő*” szabad prédából, az ablakból meglesett, nagyvárosi, névtelen, erotikus fantáziákra ingerlő fehér munkaköpenyes „*presszós nőből*” hipp-hopp férjes asszonnyá változik, aki ráadásul, a cukorkaárusítást odahagyva, leginkább egyenesen a tudományok tudományát, filozófiát tanulna, s ráadásul a bátyja káplán a (Terézvárosi) templomban, amelyik elé (a Szófia utca, Liszt Ferenc tér, Zeneakadémia, Király utca, Nagymező utca útvonalon végighaladva) ezen a viharos márciusi estén a fiatalember és ő éppen odaérnek. De ez még mind nem elég, mert az addig magányosnak, facérnak képzelt presszós nőről, aki hagyja magát követni a sötét utcán, váratlanul kiderül, hogy „*a férje érte jön*”, sőt, „*ha délutános, akkor a férje zárás után mindig érte jön*” – ez az információ bunkócsapásként éri az elbeszélőt, miként az olvasót is joggal meghökkenti (láthatjuk, hogy a szereplő bemutatása sohasem közvetlen, hanem mintegy átvérzi a regény szövetét) – s ez a bizonyos férj lesz az, nem pedig a mindentudó narrátor, aki majd kiejti először, a kocsiban ülve, egy veszekedés közben a Klára nevet.

Hogy nem is akármilyen Klára, hanem *Vay Klára* ez a bizonyos Klára, azt az Aréna úti házba később beszőkő, a lépcsőházban leleselkedő, izgatottságában maszturbáló Kristóf-elbeszélő egy *névtábláról*, egy kis felületről olvassa le – a névnek nincs mélysége, nem tartalmazza a személyiséget, többlettudást, a fiú csak annyit von le belőle a regénynek azon a pontján, hogy a nő hazudott, nincs is férjné, hiszen a leánykori nevét használja.

Namármost. „*Vay Elemér kormányfőtanácsos*”, akit a III. kötetet nyitó ANUS MUNDI című fejezetben ismertünk meg, tehát a nagyregény szempontjából viszonylag későn, a Madzar–Szemzőné–Bellardi történetészál egy találkozásánál pontján, ez a bizonyos „*Vay Elemér az utóbbi napokban a nyugalmazott vármegyei alispán társaságában, vitéz Éber Antal városi főjegyzővel beszélt meg a teljes zsidó vagyon összeírásának kivételesen kényes és bizalmas tervét; a jogi feltételeket és az ügyviteli részleteket, amelyeket a zsidók kitelepítésével és vagyonuk várható konfiskálásával kapcsolatban majd figyelembe kell venniük*”. (77.) A feladattal őt a kormányzó bízta meg, s ez a tudásunk immár a kis névtelen presszós nőt érzékelhetően egy egészen más dimenzióba röptíti (erről a pikáns részletről, Klára származásáról, apja történetéről, apja viszonyáról az altengernaggyal a narrátor jelen pillanatban mit sem tud, csak mi, az olvasók, már ha emlékszünk rá, ha észben tartjuk a regény minden szövevényes részletét, ami nem föltétlenül szükséges a regény élvezetéhez, de megértéséhez mindenképp), nos, ennek lesznek bizonyos következményei Klára és a fejezet narrátora, azaz Kristóf viszonyára nézve (játékos-komoly zsidózás és egyéb úri huncutságok), valamint szilárdan beleköti, belesomózza az epizódot a regény egyik legnagyobb toposzába, ami a zsidóság magyarországi és egyetemes helyzetével kapcsolatos. Ez a regényben máshol, másként, nevezetesen a presszóslány főnöknője auschwitzi tetovált számá-

nak észlelése révén is megtörténik – magyarán az érzékelés és történetmondás egészen más síkján.

És hogy lássuk, milyen szisztematikusan, szinte tudományosan viszi végig Nádas a *névadás és megnevezés* aktusának a narrációban és elbeszélőtechnikában csak rá jellemzően fontos módszerét, pillantsunk rá a pillanatra, amikor megtudjuk ennek a névtelen, koncentrációs tábori számmal megbélyegzett főnöknőnek a keresztnévét: „*Akkor igazán elárulhatná végre, hogy a nevem is honnan ismeri*” – mondja a narrátor Klárának. „*A Terikétől. | Milyen Terikétől, kérdeztem meglepetten, nem ismerek semmiféle Terikét, s azon vettem észre magam, hogy ismét csak bámuljuk egymást. | És megint úgy látom, hogy csodálatos. | És ilyen szépet én még nem láttam. | Hát a főnöknőjétől.*” (405.) *Terike*. Tipikus munkahelyi név, a becézőformulával együtt, a főnöknő neve. A megnevezéseknél alkalmazott meghökkenésből itt most a lány szépségének szóló csodálat lesz, a meghökkenés ad indulati tartalmat a lány csodálatának, de nem a mélységben, ez nem fokozás: Nádas nem teremt mélységillúziót, hanem egyik állapotból mintegy átzuhan a másikba, a pusztá egymásmellettség nem indokol, csak megállapít, és megint csak látás lesz a szóból.

A Klára-fejezetek kisebb-nagyobb megszakításokkal a regény I. kötetétől a III.-ig sorban bukkannak föl egymás után, megszakítva más, folyamatban levő és szintén a maguk módján evolválódó, valamilyen állapotból egy másik állapot felé tartó történeteket, epizódokat, eseményeket: ezeknek a párhuzamosan futó történeteknek a megszakítása, folytatása, újraindítása lenne a regény egyik rejtett cselekménymozzanata. Azt állítom, hogy az a mód a regény igazi cselekménye, ahogyan a párhuzamos történetek megszakadnak és újraindulnak, miközben a megfigyelések végtelenbe vesző elemzésével és különböző más trükkök révén *egy helyben állni* látszanak, mint például az az autó, amelyikben a szerelmespár ül: „*Megint csak az üres úttest közepén álltak, ki tudja, mióta. Mintha csendesen indexelve arra várnának az éjszakában, hogy végre befordulhassanak.*” (482.) És két oldallal korábban: „*Azt sem tudták volna utólag megmondani, hogy mikor indultak újra el, vagy hányszor álltak már le.*” Én úgy gondolom, hogy a Klára-fejezetek avagy a Klára-szerelem fejezetei, különösen a sötét, viharos utcán a „*presszós nő*” nyomába eredő Kristófot ábrázoló MÉR NEM MARAD IDŐM című fejezettől kezdve – a regény más fejezeteinek történeteire és szereplőire utaló, gondosan, szinte leltárszerűen, mise en abyme-ként megkonstruált bekezdésektől eltekintve, mely mise en abyme-játszmák, amelyek révén a Klára-fejezetekben a többi fejezetből szinte minden hang, téma, mint egy Wagner-opera leitmotívja fölszendül, Kristóf történetének legmélyebb tektonikus rétegéig, egészen az öngyilkossági kísérletig és a margitszigeti „*óriásig*”, Tuba Jánosig, minden szín beleszövődik Kristóf Klárának tett vallomásai, fokozatos föltárulkozása nyomán, mindez ugyancsak a Klára-regény központi szerepét erősíti –, ezek tehát szerintem *egy teljesen önálló* regény fejezetei, amelyeket a leíró technika csak Nádasra jellemző vonásai beleszönek ugyan a nagy műbe, de mégis önálló, zárt egységként működnek, és ez a mű meggyőződése szerint külön is megállná a helyét (ugyanúgy a világirodalom részeként, mint az egész). Sőt, azt hiszem, ez a regény szíve, ez a belső regény, és így is fogok róla beszélni.

Megjegyzendő még, hogy a fiatalember makacs lebámulása az utca túloldalán levő cukorkásboltra, leskelődése a *presszós nő* után, 1961 márciusában, a regény elején, egyben összekapcsolódik egy határozott „*nem*”-mel, mely először a lakásban kicsengő telefon felvételére, majd később arra a kérésre vonatkozik, hogy a nagynénjét elkísérje a kórházba haldokló nagybátyját meglátogatni. Neki ugyebár fontosabb dolga van, ki kell néznie az ablakon: „*Ócska kis hazudozó vagyok, gondolta ugyanakkor ijedten, mindig is az voltam, lehette az ablak üvegére félhangosan, miközben semmi másra nem vágyakozott jobban,*

mint hogy átmenjen a körúton, és megszólíthassa azt a nőt. Talán attól rettent el ennyire, hogy valaki, hirtelen, egy ismeretlen, a puszta létevel esetleg élvezetet szerez neki. Aki iránt nem érez semmit, akit nem szeret, miként szerethetné, ha nem ismeri, de szerelmes belé. De akkor miként lehet valaki szerelmes. Meg akarja szerezni. S akkor ennyi lenne a nagyra tartott szerelem. Nem csak én, mindenki önző, hazug, gonosz. | Valószínűleg csak vágy, illúzió vagy ócska számítás, ha azt gondolja, hogy lenne egy pillanatnál tartósabb kapcsolat az emberek között. Rőfögő disznók valamennyien. És akkor ezt nevezzék szerelemnek, amikor rőfögve henteregnék a pocsolójában, s ezt tartják többre mindennél. | Nem megyek. Sehová nem megyek. Nem. | Amint eltűnnek, azonnal veszi a kabátját, megy. Nincsen többé mire várakoznia. Végre megszabadult. Vállal minden kockázatot. Tulajdonképpen nehezebb esett vén fasiszta disznónak nevezni a haldoklót, a megnevezéssel mégis fölszabadította önmagát. Szakított a családjával. Ki tudta végre mondani magában, hogy szakít, ezzel a szóval támogatta a lázadást, illetve belátta, hogy nincsen visszaút.” S ez a „nem”, sok-sok fejezettel és több mint ezer oldallal később, egy még határozottabb nem formájában (a családi ebédnél való egyetlen, tapintatlan viselkedés s a család birtokában levő festmények megfontolt ellopása révén), ha lehet, még markánsabban megismétlődik. Ezzel a kemény kontúrral, mintával is erősítve a Klára-regény centrális szerepét. Lehet az erkölcsi dimenzióját is elemezni, ugyanakkor ez a két nem csupán negatív dimenzió, fekete satírozás, mintázat.

A Klára-regény helyzeténél fogva egyenesen belefut a regény két – több olvasója számára – talányosnak tetsző zárófejezetébe, amelyekről, úgy vélem, meglehetősen terméketlen vita folyt, hogy vajon a zárófejezetek *nyitva hagyják-e* a könyvet, avagy valóban lezárják (erről való gondolataimat a dolgozat végén mondom el) –, és ezáltal a Klára-regény az olvasó számára még külön is valamiféle csúcspontként érzékelődik, avagy beteljesülésként – Kristóf hosszú, napokig tartó keresés után végül rátalál Klárára, a pillanatnyilag és talán az örökkévalóság szemszögéből nézve is számára legfontosabb személyre, a kórházban, mint Izolda a sebesült Trisztánra –, habár tájékoztató jelleggel a fejezet legvégén csatlakozik hozzá pár információs foszlány, mint a repülőtéren elzúduló Gyöngyvér–Ágost-sztoriból. Egyszóval a Klára-regény zártabb, a kezdetét és a végét tekintve is, mint a regény bonyolult mintázatok, írói algoritmusok segítségével egymásba szőtt további epizódjai, egyik szereplője, Kristóf pedig bizonyos értelemben, a vallomásos egyes szám első személy révén, amelyre a második kötet elején tesz szert váratlanul, a regény valódi főszereplőjévé változik.

*

És ilyenképpen, a szöveg képénél maradván, következzen a teljes első mottó Ovidius *ÁTVÁLTOZÁSOK* című művéből, a HATODIK KÖNYV első énekéből, Devecseri Gábor fordításában: „*mégis az átmenetet soha szem nem tudja kilesni: / hol két sáv szomszéd, azonos; túlszéle megint más. / Máshol arany sújtás szaladoz színezett szövedék közt, / s szötteüket beszövik hajdan megesett dolgokkal.*” A történet, amelyikből az idézet származik, jól ismert, ha nem közvetlenül Ovidiustól, hát Velázqueztól, aki az epizódot megfestette *LAS HILANDERAS* című képén, vagyis Arachné és Athéné (Ovidiusnál Minerva, de itt, ebben az epizódban Tritonia néven szereplő istennő) vetélkedését, amelynek végén az istennő bosszúságában pókká változtatja a (különben szövegben győztes) lányt. Velázquez az Arachné által Ovidiusnál megszőtt képek sorából egyet emel ki, amelyet ráadásul, idézetként, Tiziano ugyancsak Ovidiusból merített EURÓPÁ-ja képvisel, a bika, amint a tengeren szökteti a meztelen Európát, a kép háttérében, egy fülkében, ott, ahol Tritonia éppen pókká készül változtatni Arachné. Ovidius, mint hallottuk, *a szem által nem érzékelhető* csodálatos átmenetekért dicséri Arachné munkáját, de mintha csak magáról, saját költői

technikájáról szólna: ugyan címekkel tagolja az igencsak különböző hosszúságú énekeket, de teszi ezt a „*perpetuum carmen*”, a folyamatos ének jegyében, és látható és kevésbé jól látható belső átkötések révén egyetlen nagy folyamatra, folyamatra ábrázolja az átváltozások sorozatát, mely ezáltal nem fejlődés, nem tart valahonnan valahová, hiszen eleven érintkezésben van a kezdettel, hanem egyfajta egymás mellé rendeltségben léteznek, és nem véletlenül fejeződik be a nagy mű Pythagoras hatalmas monológiájával, a lélekvándorlásról és a lélek halhatatlanságáról.

Hogy Nádas számára az antik gondolkodás milyen fontos, hogy tudatosan nyúl vissza nem csupán a gondolatokhoz, hanem az antik írói technikákhoz, mintegy azon méri saját írói tudását, *AZ ÉGI ÉS A FÖLDI SZERELEMÉRŐL* vagy az *ÉVKÖNYV* olvasójának szinte közhely. Hozzáteszem, hogy bennem Nádas szoros kapcsolódása Ovidiushoz az *ÁLL A BÁL* című fejezet olvasása közben ködlött fel, nem is az egyes figurák átalakulásait, hanem a háttér elképesztő átalakulásait, a történet – varázslatos – műfaji átalakulásait figyelve, ahogyan az akkor még korántsem szerelmespár a Szófia utcától indulva, az Aréna úti házhoz keresztül (melybe a gyermek Kristóf zongorázni tanulni járt), Kristóf gyermekkori helyszíneinek megtekintése után beülnek egy francia stílusú éjszakai bárba: „*A nedvesen világító úttest túlsó oldalán kis neonfelirat világított, egy színes kis neonfelirat, gyerekesen stilizált napocska, s két lépcsőn kellett lemenniük a Napsugárba.*” (517.) A napsugárba mennék le, ezt ne felejtsük el (hiszen még éjszaka van), s odalent mintha egy francia szerelmesfilmben lennénk, mondjuk Louis Malle *FELVONÓ A VÉRPADRA* című filmjében, majd eljutunk végül abba a monumentális belvárosi buliba, ahol a regény számos fontos szereplője találkozik, úgy érkeznek oda, mint egy Walpurgis-éjbe, s amelynek olvasása során bennem a 60-as évek magyar filmművészetének szürke képei ködlöttek fel, azok a természetlen nagy értelmiségi vitaközpontok és persze azok a tíz évvel későbbi *monstre házibulik*, amelyekre magam is betoppantam hívatlanul, mindez egyetlen nap, egyetlen este alatt, akárha Joyce *ULYSSES*-ének huszonvalahány órájában vagy a *FÉLKEGYELMŰ* nyitófejezeteinek véget érni nem akaró napján lennénk (s ez a nap, 1961. március 15-ének napja az I. kötetben kezdődik, Kristóf ablakon kibámulásával): visszafelé támadt tehát ez az érzésem, és nem a szereplők, hanem a regény szerkezetének átváltozásait észlelve, a mű ovidiusi karakteréről, aminek, mármint a gondolatnak a kedvéért, még a Nádívius nevet is hajlandó voltam megalkotni.

Hogy Tiziano képe idézketni szerepel Velázquez festményén, és hogy maga a Velázquez-festmény egy Rubens-festményre (vagyis a mind Tiziano, mind Rubens által megfestett Ovidius-sorozatra, illetve a Rubens által lemásolt Tiziano-képekre) való reflektálás, itt most nem elemzésem tárgya, csak megjegyezni kívánom, hogy Velázquez festménye értelmezhető a műalkotás befejezett tükélyre törekvése és a megalkotásának soha be nem fejezhető, *nyitva maradó* folyamata közötti feszültségként is, amelyre, azaz a túlságosan is tökéletes és ezzel hencegő emberi szereplőre le is sújt az istennő haragja: „*Szólt, s elmentében hecatéi növény nedűjével / hinti meg őt; ahogy éri a mérges nedv, a leánynak / már hajafürtje lehull, füle tűnik, tűnik az orra, / lesz feje pöttömmé, lesz teljes teste kicsinynyé: / oldalt, lába helyett, vékony kicsiny ujjai nőttek, / minden egyéb has lesz; hanem ebből küldi tovább is / szálait és szövö, szorgos pók, szövötét szakadatlan.*”

*

Térjünk csak vissza a nőre, akit Kristóf követni kezd az utcán. „*Talán csak a kabátja okozott némi csalódást. Vagy ha nem is csalódást, zavart. Nem a saját kabátját viselte, hanem egy másiktól levetett kabátot, látni lehetett a tavaszi kabátján, hogy ez nem a sajátja. Ilyen kabátot*

sehol nem árultak, túl nagy volt, valamilyen homokszínű, könnyű anyagból, még az is meglehet, hogy férfié. És ez a homokszínű folt vezetett át a sötét Szófia utcán. Nem csak a kabát zavarta, hogy ettől az esetlen kabátból nem lehetett látni őt, nem lehetett látni, ki ő, hanem sértette az iránta érzett gyöngédségemet. Nem a testét akartam látni, ám meglehet, hogy mégis. Csupasz testének csöndjét leplezetlenül. Amíg csak távolról láttam vagy a fehér köpenyében láttam, mindenestre semmi nem zavarta meg a szépjérzékemet. [...] A kabátja viszon a kínos szociális realitásra emlékeztetett, arra a visszatetsző és visszatérő gondolatra, hogy egy közönséges presszós nőt üldözök, s akkor ez mégsem lehet más, mint idétlen kaland.” (138.) És aztán – hátborzongató epizódok és fejezetek közbeékelődése után, amelyek az eugenikával és faji higiénéjával foglalkozó Otmar Freiherr von der Schuer közvetlen környezetében és kísérletei terepén játszódnak, és kizökkenenek a szerelmi regény hangulatából, úgyhogy amikor visszatérünk Kristóf és Klára romantikus történetéhez, mintha egy másik időből, egy másik dimenzióból térnénk vissza, s ez a szerkesztői technika szintén leállítja, pontosabban megtéveszti az ember időérzékét – a 388. oldalon Vay Klára, a kis boltoslány leveti a közönséges kabátot, közben megtudtuk róla, hogy feleség, s egy társadalmi osztályokon átívelő viharos házasság foglya, egy furcsa, bőrkabátos férfi foglya, akiről Nádas ezt írja, vagyis Kristóf meséli: „Gyönyörű volt a két szemöldöke, dús, tömör, sötét, nagyon erős és férfias. Ez a férfi farkas. Mert ahogy kutattam a név után, emlékeztem, hogy a bőrbetegség valamiként a farkassal vagy vérengző farkasok legendáival áll kapcsolatban”, tehát hogy egy állat, és bizonyos mozzanatokból kiderül, hogy tud állatként viselkedni. Ovidiusnál, nem melleleg, az első átváltozás során Lycaon kannibalizmusáért farkassá változik: „Köntöse is szőr már, két karja is állati lábszár: / farkas lett, de nyomát jól őrzi korábbi magának. / Éppenolyan deres, és ugyanoly dült düh lepi arcát, / két szeme éppúgy ég, s ugyanúgy maga ő a dühöngés.” Klára tehát a kopár lépcsőházban bundában jelenik meg (ez közvetlenül azután történik, hogy hősünk elmondja: miközben épp hogy befejezte a maszturbálást, „női cipők átható kopogása közepette rám gyújtották a siralmas lépcsőházi világot”, és meghallva a nő hangját, azon döbben meg, az honnan tudja az ő nevét: „Ő meg ott állt a lépcsők fölött egy hosszú, selymes fényű, finom szőrmében, láttam, hogy a diadal rögtön szétveti. [...] Két kifordított kesztyűs kezét könnyedén a feje fölé emelte, mint aki kicsit játékosan, csipetnyi öngúnnal fűszerezve kérdezi, hogy hát nem vagyok-e csodálatos, és mit szólok ehhez az átváltozáshoz, és a bundája is mennyire csodálatos, és nézzem, ha így kitarja a karját, akkor micsoda esése van. A fejét is úgy emelte meg, mintha koronát viselne, nézzem, micsoda csodálatos frizurát csinált. Bizony, csodálatos. Beteljesedett, amit kívántam. S az volt a legcsodálatosabb, hogy megint milyen könnyedén változtatta át magát, nem volt vége a meglepetéseknek és az átváltozásnak. Mindent elfelejtettem, elfelejtettem a várakozás minden dühét és szűgyenét, a feltételezésemet is elfújták, hogy mit csináltak volna a fűrdőszobában vagy a hálószobában, az egész vádaskodásomat. | Az egész értelmetlen életemet felejtettem el a szépségétől.” (388.) Ne legyen szemernyi kétségünk sem afelől, hogy ennek a csodálatos átváltozásnak az állatiasságát Nádas utóbb kiaknázza, kezdve a „nerec” és „nyérc” közötti különbség taglalásától, időről időre leereszkedve az állati létezés bugyraiba hasonlataival és metaforáival, asszociációival és reflexióival – az állati észlelés fontosságát felerősítve emberi dolgok leírásában. Ovidius állattá, természeti képződményekké alakuló figurái szekundálnak hozzá. De a megégett arcú asszony és a lábak nélkül az utcán közlekedő férfi transzponálása a gyermek Kristóf fantáziájában szüleivé, anyjává és apjává, ugyancsak az átváltozás, a metamorfózis kétségtelen valóságának, a leíró képzelet teremtő valóságának megnyilvánulása.

És íme a második mottó, egy Nádas-interjúból: „A 20. században [...] van egy írásmód, amely különösen fontossá vált, olyan regények és elbeszélések, amelyek nem folyamatokkal, hanem problémákkal foglalkoznak. Legyenek maiak vagy múltbeliek, a problémák mutatják meg, hogy miként is áll a dolog a jelenünkkel vagy miként kéne állnia. Ezek megint csak vonatkoztatási pontok. A problémáirodalomnak ez a formája távol áll tőlem, soha nem foglalkozom problémákkal. Szerintem ez a szociológia, a történetírás vagy politika dolga. Engem inkább a cselekvések, az események menete, a folyamatok érdekelnek, de nem maga a történet, hanem főként a struktúrái. [...] Ha két ember találkozik, akkor engem nem maga a találkozás érdekel. [...] milyen nagy társadalmi és pszichikai áramlások tették elkerülhetetlenné a találkozást, milyen véletlenek, nekem ez a fontos, semmi más nem érdekel.” (Eve-Marie Kallen interjúja, *Magyar Lettre Internationale*, 36. szám, 2000. tavasz.) Annyit hozzáfűznék ehhez, hogy Nádas az ábrázolás problémáival határozottan foglalkozik szépprózájában, vagyis írás közben. Az ábrázolás társadalmi problémáival is, és ily módon a társadalmi problémák ábrázolhatóságával, ha nem is közvetlenül, de a szövegbe rejtve. Csak egy példa: a „halálos” szó 84-szer fordul elő a regényben. Észre sem vesszük, egy egyszerű jelző, fokozásra, hangsúlyozásra, a beszédszerűség érzetének megteremtésére. Habár meglepő módon a könyv egész szerkezetét letapogatja, kezdve a *halálos* ágytól, melyen Lehr professzor fekszik. De Kristóf stilsztaként hirtelen így szól rá Klárára egy az előző oldalon elejtett és az olvasó által már elfelejtett „halálos” miatt: „Kérdeztem, észrevette-e, hogy ma este már másodszor használja teljesen értelmetlenül azt a szót, hogy halálos.”

Hol van egy szőnyeg eleje és vége? Hol kezdődik egy szőnyeg és hol fejeződik be? Ha egy szőnyegről lelépek, azzal még nem csukom be, állhatok akár fél talppal a szőnyegen, fél talppal a csupasz parkettán: a szőnyeg leolvasásának technikája a Nádas-regény olvasási technikájaként is ajánlott, a mintázatok hasonlósága és a láthatatlan átmenetek kötik, csomózzák össze a regény különböző részeit. Jól látható például az *ÁLL A BÁL*-ban, ahogyan a szerző – nem is mindig ihletetten, hanem olykor kötelességszerűen teremt ilyen vonatkoztatási pontokat, mint ahogyan korábban a lépcsőházban részegen fetregő Pisti „*Schwester Karlát*” emlegeti (Kristóf gyanúja szerint Pisti lopta el Klára bundáját), azt a bizonyos Karlát (ezt ők nem tudják, nem tudhatják), aki az egyik fontos szereplő, Hans von Wolkenstein alias Kovách János anyja, miáltal az '56 után gyerektáborokba utaztatott fiúk sorsa mélyebben szövődik össze az eugenikai kísérletek alanyainak a sorsával.

Az Ovidius által említett „*küleshetetlen átmenetek*” és az átváltozások, illetve a szerkezet időtlenségének kapcsolatára van még két pregnáns példám, ugyancsak a Klára-fejezetekből. Mint ahogy az a tény, hogy Klára *kölcsönbundában* jelenik meg a lépcsőházban, nem jelent fejlődést, szociális előrelépést, mint amit jelenthetne egy problémaközpontú regényben, hiszen ez az átváltozás nem fejlődés, hanem pusztán egyik alakból a másikba alakulás, ami a maga módján abban a pillanatban és örökké történik, az a tény, hogy a szerelmesek egyszer csak *tegeződni* kezdenek, sem kapcsolatuk bensőségesebbé válását jelzi (legalábbis a regényben), hanem váratlanul megtörténik: „*Ő igazán rendszeren beszél mindenkivel, senkit nem akar soha megbántani. | Engem sem, válaszoltam, amiben volt egy jó adag kokettéria. | Téged sem. | Ettől a két merész szótól aztán megint minden megváltozott. Eddig udvariasan magázódtunk, most azonban megváltoztatta a szabályokat, és csak néztük egymást az új helyzetünkben.*” (145.) Vegyük észre, hogy a *verbális meglepetéseket* mindig *felfokozott nézés* követi Nádasnál. Ám szó sincs róla, hogy a szereplőink mostantól tegeződnének, hol vagyunk még attól. És amikor már egy ideje tegeződnék (de ezt a regény írástechnikája tudatosan elfedi, mert minden a szájukon kiejtett mondat leíró módban,

többször harmadik személyben érkezik az olvasóhoz), újra messziről indul, Klára szemétől, aminek lesz jelentősége, de aztán megérkezik a tegezéshez: „Valószínűtlenül nagy szemét Vay Klára az édesapjától örökölte, a kitartó, semleges figyelmét színtén. [...] Azt is honnan tudhatta volna, hogy Klára a szemgolyó fizikai állagát kitől örökölte. Pedig a szerves világ fellehetően ezeken az együgyű azonosságokon és összefüggéseken van megalapozva. | Attól függ a válasza, válaszolta Klára ragyogva, s most ő hagyta figyelmen kívül Demén Kristóf évődéseit, hogy Kristófnak mi a felfogása, s nagy szellemi izgalmában egy pillanatra még azt is elfelejtette, hogy tegezi. | Mindenekelőtt meg kell tudnod fogalmazni ezt a választ, igazította ki önmagát.” A tegeződés – amelyik a szerelmesek közelségének kifejeződése, a bensőségesség mértékének lakmuspapírja lehetne – felbukkan és megint eltűnik, mint megannyi más, hol értelmezett, hol értelmezetlenül hagyott jel (a szereplő maga is elfeledkezik róla). Megjelenik viszont a szem, a szembe való belepillantás *minősége*, mint ennek a tegeződésnek a kifejeződése egy másik síkon.

Másik példám a házaspár kocsija, amelyik a Terézvárosi templom előtt áll, megint csak váratlanul (a váratlanság segít abban, hogy a felszín vibrálásának lássuk azt, ami a mélyben történik, eltereli a figyelmet, előkészítetlenséget sugall), benne a férjjel. „*Intett, néztek oda, a hátam mögé néztek. | Egy autó állt a járdaszélnél. Hiszen hallottam, amikor megállt a hátam megett. | Mondta, ideje eldöntenem, maradok-e. Vagy inkább velük jövök.*” Úgy tűnik, mintha az autó a férj tulajdona lenne, és illik is hozzá, és a házaspár viszonyához, kényelmetlenségével, szűkösségével, kellemetlen szagával. Erről a kocsi-ról – amelyik a fejezet során olykor elviselhetetlenül hidegnek és szutykosnak érzik, és amelynek az üléseit bőr borítja, amelyeknek a szaga, az illata is az állati dimenzióhoz közelíti az elbeszélőt (az *illat* mint a másik személy *extraktuma*, és nem konkrét illat, hallatlanul gyönyörű metafora a könyvben) – kiderül, jóval később, hogy Vay Eleméré volt, csinos kis sportkocsi, és egy sikertelen emigrálási kísérlet után elrejtették: „*A kormányfőtanácsos sportkocsija, amelyen most a Stefánia felé haladtak, egy börszönylígeti kocsiszínpén, szalmabálák közé rejtve vészelt át a nyilasuralmat és az összeomlást követő jóvátételi rekvirálásokat. Csupán ötvenhét januárjában hányták el róla villával a szalmát. Ülései még évekig a hőség-től áthatott magyar nyaraktól illatoztak; a tarló és a pacsirták.*” (488.) Fejlődés lenne ez? Nem, hanem kibomlás, föltárlás, megnyilatkozás, átváltozás. És mit tesz isten, Vay kormányfőtanácsos úr Lehrék lakásán részt vesz ’56-ban a sikertelen szökés előtti tanácskozáson, és: „*Csak néhány napon múltott. | Mire kényelmesen hozzájutottak a hamis rendszám-táblához és a hamisított papírokhoz, az oroszok a győri karhatalmistákkal együtt ismét hermetikusan lezárták a határokat. | Most arról sem tudhattak, hogy amikor Kristóf hazamenekült a feldúlt térről, hogy beszámoljon az elnémult és hitetlenkedő idős uraknak, mert felindultságában valósággal rájuk tört, akkor Klára édesapjának tekintetét választotta ki magának. Mintha ez a legidősebb szempár lett volna a legkétkedőbb és a legbiztonságosabb, mintha őt kéne meggyőznie, hogy nem túloz, nem torzít, elszenesedett csonkok hevernek az égő iratok között és akasztanak.*” Klára szeme és Elemér szeme. Kristóf az 1956-os Köztársaság térről, Vay Elemér a Horthy-rezsimből. Kristóf és Klára találkozása sorsszerűvé válik.

*

Mint Ovidiusnál is, a Nádas-dialógus nem ritkán a leíró-ábrázoló szintaxis része, a leírások viszont dialogikus szerkezetűek. Mivel Nádasnál nem minden mondatról eldönthető első pillanatban, hogy a dialógus vagy a pusztá leírás része, ebben a vibráló billelésben a pillanat, a *megjelenő* feszültsége az erősebb: mint egy víz alól kibukkanó bálna háta, melyről csak sejtethjük, hogy mekkora. Mellékesnek tetsző mozzanatok sokasága

emelődik be egy-egy átváltozás leírásába, melyeknek közvetlenül nem látszik köze lenni az adott epizódhoz, felhorkanunk rá, hogy miként kerül ide, ám mint a szélzúgás vagy a vízmoraj, Ovidiusnál ezek a mitikus jelzők és megnevezések állandó melodikus kíséretként szolgálnak (akárcsak a viharos este, a konstans sötét viharzás, amit Klárának és Kristófnak újra meg újra le kell bírnia, túl kell ordibálnia). A nevek és különösen a földrajzi nevek állandó és részletező alkalmazása a maguk helyén szintén ovidiusi: mindig pontosan tudjuk, hol tartózkodunk (az ÁTVÁLTOZÁSOK során az egész ismert világot belakjuk): nem egyszerűen a pontosság kedvéért, hanem mert a nevek és megnevezések tartalmaznak valamit a hely eredendő lelkéből, nem véletlen, hogy Nádasnál a gyermekkorban megtanult, vagyis eredendő, eredeti nevek szerepelnek, s nem a társadalmi helyzet vagy ideológia miatt megváltoztatott nevek, s ezeket a regény nem változtatja, hiszen a Népköztársaság útja alatt mindig az Andrássy út, a Népstadion utca alatt örökkön örökké a Stefánia leledzik. Ugyanígy rokonítja Ovidiusszal a váratlanul megszakadó, később folytatódó történetek egymás mellé szerkesztése: titokzatosan hatnak egymásra, s a kapcsolódási pontok visszafelé fejlődnek föl. Ovidius – akárcsak Tiziano Velázquezt – megtanította Nádas egy bizonyos szemlélethez tartozó forma trükkjeire, s mivel a két szerzőt mély rokonság fűzi össze, s mint James Joyce Aquinói Tamásból és Arisztotelészből, akikre esztétikáját alapozta, Nádas bőven merített Ovidiusból, sőt, ha szép fegyelmезetten végigpergetjük, a PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK komplotten leírható lenne az ovidiusi technikákkal is. Egy antik történet a XX. századi Budapestben. Trisztán és Izolda egy pompeji freskón, egy sportcoupéban.

Radics Viktória

BÍZÓK SZEMÜVEGE AVAGY A PERIFÉRIÁS LÁTÁS

SZÉPSÉGÉNEK SZERELMESE – a PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK harmadik kötetét lezáró, azaz a regényt a legvégén felnyitó fejezet nem elbeszélés, nem is novella, hanem egy megrendítően – a korábban olvasottakat megrendítően – szép prózakompozíció, melyben különböző textúrák vannak összeöltve, s végül az egészet nemcsak úgy értjük, mint narratív művet, hanem mint szöveglátványt. A három kötet utolsó képe, a *coda* is egy látványt mutat fel, melyet valószínűleg senki más nem lát, csak az író meg az olvasó: „*a folyó tükre a mennyezetre verte föl a fényt, amit a párákban fölkelő naptól kapott. | Sötét foltok reszkettek benne, a nyárfák leveleinek könnyű árnyai*”.

Ismerjük Nádas Péter fény-árnyék fotóit, ez mintha közülük való volna, szavakkal leírt fénykép, a fénynek a képe a szó szoros értelmében is, hiszen napfényt és árnyékot mutat, semmi mást, gép-telen képet, és még meta-fény-kép is, amennyiben a látvány eredetéről beszél. A négy elem ez az origó: a *nap*, vagyis a tűz, a *folyó*, vagyis a víz, a *fa*, vagyis a föld és a *pára*, vagyis a levegő. És ott van még a *reszketés* is, mint ami az élet. A négy elem itt spirituális formában van jelen – *könnyű* már, nincs földi súlya. És meg-

jelenik a *tükör*, a tükröződés, ami az egész regény egyik főmotívuma és szervezőelve, de itt már az sem antropo-formában. Kirí a mondatból a *mennezet* szó, mivel egy lakókocsi teteje az, és különös ironikus többlettel fölébred a szóban a *menny*, amit az előző bekezdésekben emlegetett az elbeszélő. A fény verődése, reflexe és többféle értelemben a betörés, kitörés, megtörés, átszakadás, gátszakadás pedig a PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK metafizikai történéseinek lyukas vagy lebegő, máskor felnyíló-visszazáruló nem-helye (atoposza) a világban és/vagy a szubjektumban.

Meglehet, bár erre természetesen nincs bizonyíték, hogy Tuba János lelke távozik a kis ablakon át. Azonban az is lehet, hogy öröm köszönt rá; csupán annyit tudni, hogy „*valami rendkívüli történi*”, csak azt halljuk, hogy „*feszültséggel teli csönd*” van, s hogy a békésen alvó, egyébként is nyugodt természetű és bátor férfi megrándul, fölriad, fölnyitja a szemét, és „*látta, amit látott*”.¹ Miért nem írja le Nádas, hogy mit látott? Mint aki nem akarja eldönteni a hőse sorsát, mint aki a remény számára² is nyitva kíván hagyni egy *kicsi ablakot*, mint aki végül nem kíván dönteni jó s rossz, bukás s menekvés felől. Az biztos, hogy életben hagyta az Óriást.

A szűk lakókocsiban hason fekvő Tuba fölriadásának pillanatában vagy azt látta, aki bejött az ajtón – ha ugyan bejött bárki, erre sincs bizonyíték –, vagy az ablakot, amelyen bejött a fény, s ez esetben talán hangot hallott, talán megszólította őt valaki. Ezt a regény végi bizonytalanságot a fény-kép sem oldja fel, a *pára*, a „*menny*” és a *fény* szavak azonban a lélekre utalnak, mely sosem, álmunkban sem stabil, hanem többé-kevésbé mindig *reszket*, nyugtában is. Nádas Péter fotográfiái épp ezt a reszketést képesek ábrázolni. S ha nem ki-, hanem berepül valami a fényjátékkal? Akár valamiféle angyali üdvözet – hiszen hajnal van? Hogy ebben az utolsó regénypillanatban balsejtelem fogja-e el, netán jót remél vagy közönyt érez, az az olvasó diszpozícióján múlik, a szerző nem erőltet sem ilyen, sem amolyan végkifejletet.

Szó, mi szó, Tuba Jánost eddigre már megszerettette vele. Az elbeszélő ebben a fejezetben meleg fényben láttatja ezt a szereplőt. Nemcsak szép, hanem jó eszű is, és szemlátomást saját erkölcsi értékrendje van. Tudja, amit tud. Nyugodt, harmonikus karakter, mértékletes, békeszerető ember képében tűnik föl. Esményi férfinak látszik, és tudjuk, hogy Kristóf számára valóban ő az eszménykép. Az elbeszélő „átveszi” Kristóftól az Óriást, és az utolsó fejezetben realizálja őt, életet lehel a figurába, aki Kristóf esetében sematikusnak³ is mondható, hisz a fiú a húszforintos bankón látható grafikához hasonlítja, és egyébként is alig látja őt a margitszigeti éjszakában, össze is keveri egyszer valakivel, hallani meg nem hallja a hangját. Az elbeszélő itt valóra váltja az álmot, és a fiú képzeletében elhalványuló alakból hús-vér embert, egyéniséget gyúr. A regény végén megjelenő Tuba János ajándék az olvasónak, a sok-sok rokkant, sérült, sebesült, tébolyodott és neurotikus után, a sor végén, utolsóinak. Kristóf képzeletében apollói és diónüszosi figuraként is él, bár halvány sejtelmek vannak arról, hogy az óriása a való életben cigány munkás lehet, aki talán még írni sem tud. Nem foglalkozik azonban

¹ „Jézus azután tanítványaihoz fordult, és így szólt: »Boldog az a szem, amely látja, amit ti láttok. Mert mondom néktek: Sok próféta és király kívánta látni, a miket ti láttok, de nem látta; szerette volna hallani, amit ti hallotok, de nem hallotta.«” LUKÁCS, 10: 23–24. (Kiemelés tőlem.)

² Madzar Alajos is a hallgatást választja: „Kényszeríteni szerette volna őt, még ne adják föl a reményt, sorsukat a bezzéddel ne pecsételjék meg így.” A beszéd a reményt elronthatja vagy elveheti.

³ Kant is sematikusnak mondja az eszmék valóságát.

ezzel, mert rájön (a margitszigeti kalandja filozófiai kaland is), hogy a valóságban az óriás nem lehet az övé, még csak nem is találkozhat vele, hogy kettejük szerelmes élete csak a képzeletben lehetséges, és azt is tudja, hogy ez nem semmi. Hogy a képzelet is valóság, az a regény egyik fontos tanulsága; a valóság ártó vagy jótét része – olykor életföntartó, máskor meg gyilkos erejű.

A mi képzeletünkön múlik, hogy a végén „legyilkoljuk-e” Tubát, vagy „életet adunk” neki. Netán dekonstruáljuk a Nagy Másikat. Vagy nem csinálunk semmit, és akkor a mulasztás bűnébe eshetünk, mint Bizsók, aki úgy csodálja ezt a férfit, mint mi, de nem képes megtenni azt a gesztust, hogy közösséget vállaljon vele, betöltse ezzel az emberrel az életvilágában „üresen maradt helyet”, konkrétan nem hívja át őt a lakókocsijába, ahol van hely, hanem ott hagyja a többi cigány munkás közt a „gettóban” tipródni. Hol tud, hol meg nem tud mégsem úgy gondolni rá, mint társára, testvérére, felebarátjára.

Bizsók, a művezető, ahogy az elbeszélő megrajzolja, derék ember. Ha Tuba János alakját elsősorban a külső-belső szépsége teszi ragyogóvá, akkor Bizsók Istvánt az erkölcs emeli ki. Nádas Péter az erkölcsöt Bizsók példáján működésében mutatja fel, nem szentenciózusan. József Attilával szólva: „*erőlködik ám az erkölcs / zsigereim zsigorgatja...*” – miként ebben a versben, az erkölcs Nádasnál is az egész testben és a lény teljes mívoltában ott munkál, nem egy könyv az agyban, nem olvasható el, és nem vágható be. Ha igaz az állításom, hogy a PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK főtémája a bűn, akkor annak is igaznak kell lennie, hogy az etikai dimenzió ugyanolyan fontos benne, mint mondjuk a test „fölnyitása”, csak míg az utóbbi látványos, botrányosan szenzuális, az előbbi nehezebben megragadható.

Mert ugyan részben és összezavarodva megvannak még az erkölcsi fogalmaink, de mit jelentenek, és az életünkben az, ami a jelentésük, a tartalmuk, az értelmük, hogyan funkcionál? Bizsók igazságos, ésszerű, kötelességtudó, megbízható, tisztességes, becsületes, egyenlőség- és testvériséggelvű, szolidáris, körültekintő, óvatos, józan ember hírében áll, és az is. Ő az egyetlen szereplő a regényben, akinek a híre, az, ahogyan mások látják és ő maga nagyjából megfelelnek egymásnak. Kisember, aki nem rí ki, parasztból lett munkás, nemcsak erőteljes, hanem ügyes, finom kezű is, jól ért az öreg gépekhez, nyilván mindent meg tud javítani (mint amilyen az én apám volt). A szexuális életéről ezúttal az elbeszélő alig mond valamit, nemcsak azért hallgat erről most, mert alkalmazkodik az ebben az életvilágban érvényes szemérmességi szokásokhoz és a megkövetelt tapintathoz, hanem azért is, mert nincs mit mondani róla, nem érdekes. Ez az élet nem libidóvezérelt, nem erotikus, hanem mindenekelőtt etikus, nárcizmustól mentes, extrovertált; nem magát a világba kilökő (eksztatikus), hanem a világot magába fogadó (empatikus).

Bizsók alakja az összes többi regényfigura ellenpontja, akárcsak Tuba, az utóbbi az erotikus-érzéki, az előbbi pedig a morális-etikai sarokpontban.

Közönséges, egyszerű, hétköznapi ember pedig, motoznak a fejünkben a hibás fogalmak, amelyek elterelik a figyelmünket személyiségének csöndes rejtélyéről. Bizsók Istvánból még sincs sok, és kisember a gyilkos is, közönséges ember a smasszer is, az elnök is, átlagember a „városi idióta” is. Bizsók kiváló egyén, s a kiválóság olyan fajtáját képviseli, amire nekünk már nincs megfelelő szavunk, talán már képzetünk sincs róla. „*Mintha a lelle ismeretének jutott volna egyszer a birtokába*”, írja az elbeszélő Kristóf és az óriás viszonyáról, és ilyesfajta anamnézis szükséges ahhoz is, hogy Bizsók lelkületét és karakterét fölfogjuk.

Bár nekem még vannak halvány gyerekkori emlékeim, mert a falusi nagyapám hasonló típus volt, mint ez a Biszók, még a testalkata és a haja is – ősz kefefrizura –, meg még az ókúljája is, az inge is, és biztos vagyok benne, hogy a pantallója is. A második világháború őt is hasonlóképp megtörte; hajós volt, komppal vitte a katonákat a Dunán oda-vissza, mesélt is erről rövidet és véreset. Utána többé már soha nem bírt hajóra szállni, de még a Duna felé sem közelített. Szódáskocsis lett belőle, és a kis földjét művelte. Néhány *holdat*, gyerekként én erről az égi holdra gondoltam.

A SZÉPSÉGÉNEK SZERELMESE című fejezetben kimondottan *szép* prózarészletek vannak. Tuba János gyerekkorának, neveltetésének és Biszók háborús tapasztalatainak elmesélése mint próza olyan finom esztétikai minőségekkel ajándékoz meg, hogy a fejezetcím menten érthetővé válik. Mert Tuba meg a nagyapja nyomora, Biszókék kétségbeesett kóválygása a háború dúlta északi tengerparton, mint próza, elnyeri a *szép* minőségét. „*A szép alvó kategória*”, írja egy versében Tolnai Ottó. Nem „holtat” ír. Az írás szötte szépségben, akárcsak a képzőművészetiben, van valami örökkévalóság-vonzatú, noha nem tudhatjuk, ez most mit jelent, a metamorfózis érezhető csak, ahogy a testi és lelki bú, baj, nyomor és szerencsétlenség a szavak felölelő hatására átváltozáson esik át.

Így például a borzalmas kép, ahogy a kiszült szemű, lábatlan német sebesült dobálja magát, és vízért vagy halálért esedezik, Mednyánszky háborús festményeit hozza eszünkbe, és a jelenet, úgy, ahogy ábrázolja van, amint Biszók lénye magával hozta ide, és nem is „emlékezik” rá, hanem tartalmazza már, ebből a perspektívából *szép* – azért, mert Biszók legsajátabb *erkölcse* megfürösztötte, s mert az elbeszélő az ő szemüvegén keresztül ábrázolja.

Biszók szemüvege külön téma, az elbeszélő nagy figyelmet szentel neki, amint Biszók nagy figyelmet fordít a szemüvegére; az elbeszélő ugyanolyan gondosan írja le, ahogy a tulajdonosa gondolja, ahogy a szeme világát őrizgeti, óvja, törölgeti, javítgatja, becsben tartja. Nem cseréli le divatosabbra. Egy napra sem hanyagolja el.

Következzék tehát a szemüveg. „*Különös régi jószág volt a kerek pápaszem. Áttetsző ingen keretét, amely szinte szervesülte húsos arcának napfénytől sötétre égett párnáival, a pusztító idő immár elsárgította. Az akkumulátor lemerül, kikopik a tengely, a mesterségesen létrehozott anyagok molekuláiban csökken az összetartó feszültség, ám az örökkévalóság vágyáról neki még akkor is nehéz volt lemondani, ha csupán egy szemüvegről volt szó. Nem magának, nem a családjának, valójában az almáskertjében és az utakon is az örökkévalóságnak vagy legalábbis az elmúlás ellenében dolgozott. | Ez a józan és sokat tapasztalt férfi évek óta csendes küzdelmet folytatott szemüvegének természetes sorsa ellen. Saját életét nem tarthatta ilyen becsben, hiszen a fronton és a hadifogságban megtanulta nem sokra tartani, s ezért olyan körültekintő, az esztelenység határán járó óvatossággal kezelte a szemüvegét, ahogy önmagát vagy másokat soha. | Kissé nyomott órának széles nyergén volt a legjobb helyén a szemüveg, ahol a téli hidegektől, a nyári forróságtól pusztuló anyagot a bőrének melegével, izzadó pórusainak kencéivel táplálhatta. Innen aztán fölöslegesen sohasem emelte le. Akkor sem, amikor a hideg levegőről hirtelen meleg helyiségbe lépett, és a lencse bepárasodott. Volt valamije, amire csak úgy vigyázhatott, ha a lehető legritkábban érintette. Sorsával is csupán akkor lehetett elégedett, ha nem gondolt vele.*”

Ezt nevezem most perifériás látásnak: úgy látni valamit, gondoskodni valamiről, hogy ne a figyelem célkeresztjében legyen, magának a figyelemnek, a koncentrációnak a sugara ne löje szét, az ész ne lézersugarakat bocsásson ki, és ne de/kon/struáljon, ne törje szét a témáját, hanem mindig a „kontextust”, a látókör más pontjait is lássa, egy szóval a gondolat ne fegyverszerű szerszámként szolgáljon, hanem köröket fusson be,

pásztázzon, körbejárjon és körülírjon, bevonjon, befogadjon, a gondolat *gondoskodás* legyen, és talán, Heidegger után, ha lehet, *hála* is.

Ilyesmí van például, amikor élő vízben úszunk, és látjuk a partokat is, a madarakat, a horgászokat meg az eget, miközben tartjuk az irányt. Vagy amikor evezünk, és ügyelnünk kell arra, hogy egyenesben maradjon a ladik, hogy pontos mozdulatokat tegyünk az evezővel, minden csapással másmilyent, de közben figyeljük a folyót, a nádat meg a szelet is.

Bízók gondolkodásának az is jellemzője egyúttal, hogy nem egocentrikus, noha nem is önzetlen, jól tudja a saját érdekeit, melyeket szembesít magában másokéival. De nála nincs az a centripetális figyelemműködés, mely mindent magamagára vonatkoztat, mint a hasadt individuum esetében, aki leszakadt a világ ágáról, és ezért olyan, mintha a gondolataival is mindig kapadozna, maga felé, mások ellenében, magát féltve, sajnálva és akarva. (Ezt látjuk a két szerető, Ágost és Gyöngyvér esetében, akik minduntalan a saját örvényükbe kerülnek, magukra vonatkoztatnak mindent, és *hiába basznak*, ha egyszer nem lehetséges nekik a másokra, egyáltalán a világra figyelniük.)

Bízók semmit sem céloz meg a figyelmével, de sok mindent lát, amit az, aki éppen séggel az értelmével dolgozik, nem lát meg. Nem nevezhető szétszórtnak a figyelme, hiszen résen van ő, de nem a bekebelezés vagy a megfúrás a szándéka, *nem magának* akarja. (Miként Gyöngyvér magának akarta Ágostot, aki meg önmagát akarta föntartani csak magának.) Elemzés tekintetében nem megy messzire, csak addig, amíg ez nem sérti a dolgok együtt- és egybeállítását. Fontosabb neki a világ és az idő egybefüggésének a megmaradása, mint az elemző vágások, kiemelések és törlések. Mi van gondolkodásának homlokterében? Ezt Nádas szépen megmondja: „az elmúlás ellenében” gondolkodik és dolgozik, tehát a fönttartás (nem véletlenül útkarbantartó), a megmaradás, az óvás, a javítás, a gondviselés az a belső készítés és csöndes pátosz, mely hajtja. Mint Pilinszky APOKRIF-jában, ahol a magányos ember „szemközt a pusztulással” halad hangtalan. Ez erkölcsi szenvedély, Nádas az „örökkévalóság vágyával” hozza összefüggésbe, és ezt a homályos kifejezést el is magyarázza.

Ezt a kötést ma nehezen tudjuk megérteni, hiszen a mulandóság és a késleltetés-sürgetés, a naptár határozza meg időnket. Az örökkévalóságról csak a vallások meg a régi filozófusok beszélnek, mindennapi elménk számára érthetetlenül; a metafizika a történelem lomtárában kötött ki, és nagy adag ellenszenvet is kiérdemelt – kiérdemesült lett –, mint ami ellopja tőlünk egyetlen életünk idejét a nagy semmi kedvéért, elveti a tapasztalatot az üres fogalmakért cserébe.

Bízóknak is vannak ilyen problémái. Az „*utolsó napon*” (vagyis amikor a végére jutunk a regénynek, és valami történik) elfelejti a Miatyánkot, amit egyébként minden reggel végigfuttat a fejében – e helyütt található egy gyönyörű félmondat: „*a pusztaság szó mintegy elmélázhatott önmagán*”, ismétlem, „*a pusztaság szó mintegy elmélázhatott önmagán*”, magához térhetett, eszmélkedhetett, önreflexíven, maga a szó, Bízók koponyájában vagy hol? – és nem tudja elképzelni sehogyan sem a mennyet, problematikusává válik számára a jelölő, a jelentés pedig multiplifikálódik és devalválódik, úgy, ahogy az Óriás sokszorozódott meg Kristóf szemében a perverz húszforintos bankjegyeken.⁴ Bízók e percben

⁴ Ha jobban megnézzük a régi húszforintos bankjegy grafikáját, láthatjuk, hogy a széttárt combú férfiak a pornográfia határát súrolja. Amikor Bízók a katolikus templom festett mennyezetére gondol, szintén már-már megbotránkozik.

összezavarodik, dezorientálódik, olyan lett a szájában a szép szó, „*mint amit azonnal ki kell köpnie*”.⁵

Gyerekkoromban a félig paraszti, félig proletár falusi világban ámultam-bámultam azon, ahogy a férfiak (az asszonyok nem, soha) rendszeresen kiköpnék. Ezt megfigyeltem, és néztem is, hogy van-e konkrét oka, de nem mindig volt, gyakran csak úgy. Az undorra is emlékszem, amint átfut a férfiarcokon, s a grimasz aztán e levezetéssel eltűnik, vagy csak halvány nyoma marad.

Azt kell mondjam, hogy ez *metafizikai köpés*: nem valamit köp le az ember, nem valami miatt vagy valamire köp, hanem az egész mindenség miatti undorát reagálja le így, és aztán nem foglalkozik vele – miként Bízók sem –, hanem teszi a dolgát. A PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK szereplőinek szinte mindegyikén átfut az ambivalens ön- és világérezkelés. Kristóf a margitszigeti ocsmányságtól és önmagától undorodik, és emlékszik arra, ahogy undorodott a halszagú pinától is, Bellardi a lesbikus szerelembe szökött feleségétől, illetve a nem a péniszre vágó női erőstől undorodik, Madzar a tulajdon lelki zűrjeitől és az ilyenkor értelmetlenné zagyválódó világtól, Erna asszony az öregedő testének tüneteitől... oldalakon át sorolhatnám, egy *undorkatalógust* is tartalmaz a regény, és az undor pillanatnyi érzésből nemegyszer totálissá válik, például amikor Szapáry Mária belelöki Elisát a liftaknába, és leveti magát az emeletről, vagy amikor Kramer élete utolsó percében öklendezik, de állandó Gottliebne undora is az urától, az Úristentől meg az egész világmindenségtől, még a fénytől is.

Úgy látszik, hogy az undor minden esetben önundor egyúttal, a bennünk, az életünkben lakozó rossz/gonosz émelye és kivetési kísérlete, nem csak esztétikai karakterű (undorodás szagtól, látványtól, íztől, állagtól), hanem ugyanakkor etikai jellegű, és a rossztól való szabadulás késztetését is tartalmazza. Bízók esetében a szó „*most olyan lett a szájában, mint amit azonnal ki kell köpnie. Még leginkább arra a moszatok, algák és kagylók illatával teljes nedves homokra emlékeztette, amit az imént törölt le az ajkáról*”.

Az utóbbi mondat Bízók háborús tapasztalatainak a sűrítményét tartalmazza, cseppben a tengert, annak éjszakai arctalanságát, vészterhes félelmetességét, a „rossz végtelesség” rettenetét és az emberiség arcátlanságát. Ha az előbb azt mondtam, hogy az iszonyatos jelenetek a szöveg által széppé válnak, akkor most a fordítottját mondom, hogy a szép szöveg fölfedi a jelenetek mély iszonyatát. Amikor a regény vége felé ezt a fentebbi mondatot olvassuk, azonnal felmerül bennünk a néhány oldallal korábban olvasott háborús részlet, melyben Caspar David Friedrich tengert és romokat ábrázoló, ködös, pusztá festményeit felidéző képekre rákerül a háború okozta elmondhatatlan szenvedés, fájdalom és kétségbeesés sötét rétege, és eltűnteti azok idilli pászmáit. Ezeket a képeket és színeket látván talán megsejdtjük, mi is lehet az az elmondhatatlan, amibe belegendolni sem lehet.

Bízóknak nincsen „emlékezetkultúrája”, nem látogat múzeumokat és emlékhelyeket, nem ápolja, dehogyan ápolja, nem kultiválja a háborús emlékeit, hanem *hűsége* van, az sem mint megfogadott elv, hanem mint lényének benső valósága: „*Ébredésével őrizte álmát, s múltját őrizték álmai*.” Itt az álom nemcsak álmképeket, hanem éber álmot, révedést és félálmot, merengést, tünődést is jelent, tehát az önkéntelen emlékezés is, az emlékeknek azt a bele-, átolvadását a jelenbe, annak homályába, hátterébe, amit

⁵ „Mindent, mi nem enniváló, / megrágtam és kiköptem. / Magamtól tudom, mi a jó / s hogy egyre megy, szappangolyó / vagy égbolt van fölöttem.” (József Attila: KÖNNYŰ, FEHÉR RUHÁBAN.)

mindannyian ismerünk. „*Ha minden idő örökké jelen, / úgy minden idő helyrehozhatatlan*”, érezheti Eliottal együtt Bizsók, miközben mégis a helyrehozáson munkálkodik: ez az ő legsajátabb paradoxona.

De mire vonatkozik a hűsége? Az elbeszélő szerint ezt nem tudta volna megmondani, és ő sem mondja meg helyette. Kiemelt figuraként szerepel Bizsók emlékeiben Fervega, a szakaszvezetője, akivel az északi-tengeri „végórákat” – amelyeket ő túlélt – együtt szenvedték meg mint bajtársak. Bizsók nem tudja, mi lett ennek a jó katonának a sorsa, de tizenöt-tizenhat éve vágyik arra, hogy mindazonáltal valamiképpen a tiszteletét tenné neki⁶ – állandóan óhajtja, hogy élne, éljen. De a hűsége nemcsak erre a katonatársra vonatkozik, aki a háború végén az utolsó percig igyekezett észnél lenni az embertelenségben, és az abszurdumig cselekedni, hanem a tapasztalatra is, a háborús tapasztalatra, mely több mint egyéni, ez *valamilyen közös*⁷ terület – és ismét a regény egy fontos kérdésénél vagyunk. Találkoznak-e mégis valamiként a párhuzamosok? Tudunk-e még egyáltalán róla, rá tudunk-e eszmélni arra, ami *közös*, ami kettőnket, hármunkat, sokunkat, mindannyiunkat nem mellékesen érint? Akkor is, ha időben vagy térben vagy mentálisan távol esik tőlem, tőled? Ha csak a magunkra vagy a családunkra, a nációnkra záruló privát világról tudunk, akkor ebből egyenesen következik a depriváció, a banalizálódás, a kirekesztés/kirekesztődés, a depresszió, az elidegenedés és az idiotizmus is. A kanti gondolkodó, értelmet kereső ész (*Vernunft*) pórul járása. Van e *valamilyen közös*, túl a boldogtalan individuumon, vagy, ahogy Ágost gondolja, kinek-kinek „*önmagába zárva kell élnie és halnia*”?

Szemzőné, a pszichoanalitikus „*archaikus közösről*” beszél, „*amelytől senki sem szabadulhat*”, de nem mondja meg, hogy mire is gondol, csak az *őserdő* metaforát használja. Kristóf *állati érzéket* emleget, és ugyancsak *a test archaikus realitásáról* gondolkodik, a *különös, sötét némaság legaljára* merészkedve. Gyöngyvér a hajnali elszenderedésben végre rálel egy *közös testi érzetre*, mely Ágosttal talán mégis összeköti, és rettenettel tölti el, hogy ez talán *soha többé* nem fog megismétlődni. (Bizsókról írja az elbeszélő, amit maga Bizsók akkor nem tudhatott, hogy „*az üresen maradt helyet... soha többé nem tudta kitölteni*” – kiemelés tőlem.) Madzar az univerzum szerkezetét tanulmányozva a geometriában, egy *magasabb rendű szerkezetben* vél rátalálni valami közösré. Aztán itt van Bellardi, aki hamis közössel hozakodik elő (összeesküvés-elmélet), meg Von Schuer, aki a rasszista közöset találta meg.

Bizsók nem sokat agyal ezen, viszont hűségesen magában hordozza azt a közöset, amelyre katonakorában, a történelem döszagú kútjában talált rá, és aminek a *mennyek* szóban rejlő vagy abból épp kivesző szépség az ellenpontja. A háborúból nemcsak a halálos szenvedés és kétségbeesés, a totális kiszolgáltatottság és a nekidühödő bestialitás élményét (és ennek közösségét) hozta, hanem a megosztott, bizonyára nem jó illatú testmeleg emlékét, valamint a pusztaság és a könnyörtelenség határtalan metafizikai élményét is. Nádas itt olyan tájképeket fest, melyek a szárazföld és a tenger pusztaságát egybemossák a sötétben, és az embert parányivá zsugorítják vagy eltüntetik benne. Ezeket a tájakat a benne caplató bakák szemében a hátborzongató idegenségük teszi káprázatosná, vizionáriussá, az elbeszélő által ábrázolt tájak esztétikai értelemben vett

⁶ „*A pusztaság túlélés miatt vezekelni... Végtisztességet adni, de nem a szó világius vagy egyházas értelmében, nem, hanem a lélek jegyében nem felejtetni el se a helyet, se a létüket.*” Nádas Péter: HALOTTAK NÉMA MORÁJÁBAN. ÉS, 2005. aug. 19.

⁷ „*...a különbözőség mélyén valamilyen közösré mégis rátalált.*” (PT, I. 346.)

szépsége pedig túlemeli a puszta tájat a katonatörténeten, transzcendálja azt. Azonban ezt a szövetségépet ritmikusan, minden második-harmadik mondatban átluggatja a háborús realitás ember által okozott és elviselt vagy el nem viselt szerencsétlensége. A regényben ismételt felvörösítő alkonyleírásokat itt a torkolattüzek felvillanásai el- lenpontozzák és nyitják fel vele a történelem rémidejét.

Bízók katonatörténeteket mesél a tábornóz mellett a többieknek, mi viszont ezeket az elbeszélő interpretációjában halljuk, mely a mesélő elmondani nem tudott belső érzéseit és képeit is közvetíti. Így érthetjük meg jobban Bízók mentalitását, melynek középpontjában mindig ott van, akkor is, ha nem figyel rá, a Pilinszky-féle *kráter*, egy menthetetlen sebződés, amit továbbgondolni sem lehet, mert az emberi ész is megtépte. Mondhatni, egyfajta negatív univerzum kicsinyített mása ez a semminél is rosszabb, brutális káosz, amit ez a munkásember magában hordoz, és pontosan erre építi az erkölcsét, mert ebből kiindulva törekszik, túlélőként, az egyenlőségre, testvériességre és az igazságosságra – még ha ezt nem is éri el mindig –, és ez a napi készítés teszi a maga számára elviselhetővé, mások számára pedig megszokott bámulat tárgyává a jel(enték)telen életét.

Azt mondja egy helyütt az elbeszélő, hogy Bízók javakorabeli férfiként is a tarkóján érzi az apja szigorú tekintetét. Könnyű ezt a felettes énnel magyarázni, ámde itt most nem lélektanról van szó, hanem etikáról és metafizikáról, ez az érzett tekintet tehát egyrészt a zsigerileg is tudott, igazából elő nem írható kötelesség meg egyfajta láthatóság, transzparencia, amit itt nem lehet vallásos fogalmakkal, hittel magyarázni. Kristóf is beszámol a *jeges énjéről*, mely kívül áll rajta, és nemcsak látja, hanem át is látja őt. Ez a jelenség bizonyára azzal a világot konstituáló szubjektum-objektum összegöngyölődéssel áll kapcsolatban, amelyről Merleau-Ponty elmélkedik, s aminek alapja, hogy mint állatok és emberek látunk, és egyúttal látva vagyunk.

Most az író az, aki látja a látó Bízókot a képzeletében, kívülről is, belülről is, meg azt is, ahogyan lát. Az író az összesedés, sűrítés, kapcsolatteremtés, egyszóval a *Dichtung* princípiumát hordozza magában, ugyanakkor ez az író meg is bontja ezt a *Dichtungot* a faktuális történelmi-szociológiai-pszichológiai részletrealitás kényszerítésével és a párhuzamosságaival. Erről beszél egy teoretikus, Craig Owens, amikor azt írja, hogy a művészi autonómiát forszírozó modernizmussal szemben a posztmodernizmus „nem teszi zárójelbe és nem is függeszti fel a jelöllet, ehelyett inkább azon van, hogy problematizálja a jelölés tevékenységét”, miközben a művészet valamilyen módon megvallja a saját transzcendenciahiányát, és ellenállást fejt ki „a szimbolizáló, totalizáló impulzus ellen is, amely a modern művészetet jellemzi”. Nádasnál többek között – a nagy realista regényírók ilyen törekvéseit túlfeszítve – a történelem, a szociológia, az etnográfia, a pszichológia, a medicina, a mélylélektan tör be a művészeti szférába, és frusztrálja a zavartalan esztétikai élvezet, a mű adta transzcendencia vágyát. Az író nem mindent, de sok mindent lát, az író viszont kontrollálja a valóság, a történelem és ennek milliányi kis konkrétuma, faktuma, kontingenciája. A mese, a fikció nem fontosabb ennél, nem uralkodhat el rajta. Az író is rendelkezik perifériás látással, és látja az egész kontextust, például a világháborút vagy a kádárizmust, a náciizmust vagy a magyar antiszemitizmust és rasszizmust, avagy a fiatal Döhring esetében a kapitalista hazugságipart.

Tuba János életének meséjét etnográfiai pontosságú narratíva szállítja le a földre, konkrétan meghatározott geográfiai, szociológiai térségbe és történelmi időbe, és látatja meg velünk a mesebeli hősként vándorló cigányok alakjában a társadalmi realitást, ami a nyomor, a kirekesztettség és a rasszizmus. Ebben a rasszizmusban a cigány/parasz

tengelyen nincs semmi meglepő, az elbeszélő kedélyesen ecseteli, annyira elfogadott, házias, tradicionális része a magyar valóságnak. (Akárcsak az antiszemitizmus más fejezetekben.) Kristóf és Biszók áttöri előítéleteit, azonban gyakorlatilag lehetetlen, hogy maguk mellé vegyék a cigányt, aki ezt bizonyára (vizontáttétel) nem is akarja. Tuba különállása és magánya hozzátartozik a szépségéhez. Kimagaslik mindenki közül, mint ama „magányos faóriás”, amelybe később belecsapott a villám; élettörténete rohamosan archaizálódott, korszerűtlenné vált, a kultúra, melyben élt, primitívvé, ő maga pedig, mint ezt Kristóftól tudjuk, elvadult.

Tuba és Biszók között apa-fiú kapcsolat alakult ki, tiszteletből és szeretetből fonva; Tuba úgy bámulja Biszókot, mint Biszók annak idején az apját. Ez a viszony a regényben ábrázolt, nemhogy sérült, hanem nemegyszer gyilkos apa-fiú kapcsolatok ellenpontja. Biszók úgymond „*elég jó apa*”, s hogy képtelen megtenni a fiává avatási gesztust (a fogadott lánya esetében sem merészkedett sokkal tovább), az annyit jelent, hogy botrányra nem vetemedhet, s hogy a „*vér szava*” rá is hatással van, és megkeseríti a szája ízét. Biszók annyiban is kivételes alak a regényben, hogy sok más szereplővel ellentétben tudatában van a mulasztásának, noha mindig akkor, amikor nem cselekedhet, és így a halogatás vétkébe esik. Sohasem jön el a kairotikus „alkalmas pillanat”! Ez a kisiklás, csuszamlás a regény minden szinten ismétlődő elcsúszott, kibicsaklott vagy hiányzó történéseinek sorába tartozik.⁸ A PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK csúcsmélységei közé tartozik az effajta nem-esemény, mert ami nincs, az is van. Biszók látja. Látja Tuba üres helyét a saját lakókocsijában.

Avalósággra szegezett tekintet mindig korrekcióra szorul. Sosem az a valós, amit annak vélünk, mert nem tudjuk elhagyni projekcióinkat. A valóság faggatása a képzelet munkája és egyfajta kölcsönös elszámoltatás nélkül nem lehetséges. Biszók azonban nem író és filozófus, ő még csak nem is faggat-szaggat, hanem bevonja a lelkületébe, szemléletébe azt, ami a látókörébe kerül, és kellő óvatossággal intervenciókat végez rajta. Esze ágában sincs nagyot akarni, megváltoztatni a valóságot, nem teheti, hiszen azt, túlélő lévén, ajándékba kapta. Nem is építi az utakat, hanem csak foltozza, javítja, gondosan, akárcsak a pápaszemét. A szurok, a kalapács, a csavar, a kapocs, a drót, az izzó acél olyan eszközök és anyagok, amelyek kapcsolatot teremtenek a durva és a finom munka, a közös és a magán, külső és belső között. „*Legelőször mindig a szárakat hajtotta ki, s szemügyre vette, hogy tartanak-e a stífték. Ha kilazult vagy akár kihullott a stift, nem számított nagy balesetnek. Volt otthon egy egészen kicsi kalapácsa. Nem tudta pontosan, miként került hozzá, mert ilyen szárszámot csak az óráások, talán az ékszerészek használnak, de volt. Ezzel a kalapáccsal a stífteket illetően jó előre be volt biztosítva. Hanem egyszer maga a szár törött el, és ennél még nehezebben megoldható feladat elé került, amikor ferdén berepedt, majd el is pattant a lencsét tartó keret. | A szár egyenlőtlen törési felületét forró szurokkal finoman bekente, s amikor megdermedt, szurokba mártott cérnaszállal szorosan áttekerte, erre meg a cérnaszálnál alig vastagabb rézdrótot csavart. A keret törését nehezebb megjavítani. Izzásig hevített acéltűvel olvasztott lyukat a műanyagba. Még ennél is tovább tartott, amíg sikerült egy olyan kicsiny kapcsot gyártania, amely pászentes lett ezekbe a lyukakba, és erősen tartott mindkét oldalon.*”

⁸ Markója Csilla írja, hogy „Nadas műveinek elméleti megközelítése során szinte csak mozgást kifejező terminusokkal operálunk: vetemedés, reszketés, csúszás, csuszamlás, felindulás, eltérítés”, egy másik eszében pedig: „Semmi sem illeszkedik teljesen semmihez, csak lokális igazságok vannak, és globális csúsztatások.”

Bizsók a saját szeme világát tartja karban olyan odaadással, ahogy a munkáját végzi – a kettőt a prózanyelv stíftjei és rézdrótjai kötik össze számunkra. Hogy lássuk, Merleau-Pontyval szólva, a világ és a szubjektum összegöngyölődését, egybetartozását és elkülönbözését, a kettő összehangolásának munkálatait, ami összepáshíthatja a kétségeket, és áthidalhatja a kétségbeesést. A rasszizmus, a gyilkolással fölérő és azt előkészítő, hasogató szellemi művelet, az emberek aljas szándékú megkülönböztetésének formája, mint azt Tuba gyerekkori emlékeiből és Bizsóknak a cigányokra vonatkozó gondolataiból láttuk, szintúgy nem kiküszöbölhetetlen. Bizsók felügyelete alatt civilizációk sűrűlődnak és találkoznak, előítéletek omladoznak. Ahhoz, hogy összeálljon a kép, az érzékszervek munkájának ellenőrzésére és összehangolására és a lelkiismeret finommunkájára van szükség. Van egy különös mondat ebben a fejezetben, a háborús részben: „*Álltak az éneklő sebláz zúgó méhkasában.*” Rettentő ellentétes minőségeket és tartalmakat hoz egy szemantikai tető alá ez a mondat, vagyis bekezdés; az összeegyeztethetlent egyeztetni grammatikailag és ritmikailag. Talán még Bizsók almafái és a tábornótűz melletti mesélés is ott zsong mint anticipáció ebben a mondatban, amiként a seb is feltárult a halálért vagy vízért esedező fogoly emlékképében. A káoszt a mondat rendezzi el, a mondatot, vagyis a logoszt az ember. „*Nem lehet, hogy az országban ne akadna egy*”, írta Nadas Péter egyik etikai dolgozatában. Kis e-vel.

Schein Gábor

A LAPOK KITERÍTÉSE

Reggel, mikor ébredés
után az ember fölkel, vizet forral,
vaksi kézzel még csak tapogat,
majd kávét kavár, a semmibe néz,

egyszer visszanéz rá valaki nagy vigyorral,
és kérdi: mit szólnál, ha ennyi volna az egész?
Ha most ki kellene teríteni a lapjaid?
Nem érti, de bólogat.

Üres a keze, semmije sincs. Csak az, amit
előbb-utóbb úgymint felőröl
a hétfők, a keddek unalmas malma,

és nem kezdene semmit előlről.
Elfogja hát az esélytelenek nyugalma.
Kavarja a kávét, iszik, a csészébe néz.

NYITÁNY

Most kellene válni attól, ami kusza, és összezúzza
arcomat, mint kút vizét a kő. A redők simulásához
a kívánt időt soha nem kapjuk meg. A múlt tüskét
akaszt belém, most a legfájdalmasabban, és a gyógyult
sebeket magamtól is föltépem. Lefejtem a húst
a gyerekkorig, kivéreztetem és visszaragasztom
a csontra. Most kellene válni, kiragadván kezemet
a kézből, amely örökké fogni akarja. Nem maradni ott
tovább, e forró tájon, ahol nincsen otthonom.
Ki a bizonytalanba! Ösztön és alkat játssza ki bennem
egymás ellen aduit: kétféle kockázat, mi következik?
Az éhség vagy a türelem lakol? És jaj nekünk,
ha csak az erőszak vagy egy halál ad lökést,
és mögöttünk van már, elásva, egy új élet nyitánya.

RAGYOGNI FOG

Bezárult a sötét utcák szövevénye.
Azt hittük, szívét csokoljuk a kornak,
és szerelmünk hava egy hét alatt
bepiszkolódott, odalett.

Január van, halálos béke.
Az utcasarkon eltűnik egy koldus
fekete háta, a zöldséges kiszalad
a boltból, megnézi, lopott-e.

Magába szívja a sűrke ég
leheletét. Ereiben szilárdul
a mésrög. Aludni kell megint vagy
harminc évet, mire fájó szemét

a kor újra fölnyitja? És addig?
Hajnalban az utcákon a kövezet
hó helyett sóval lesz beszórva.
Ragyogni fog, mint a lelkiismeret.

Ayhan Gökhan

JÁNOS. NEM AZ EVANGÉLIUMBÓL A MÁSODIK NAPON

Nehezen öltözöl át, nincs zaj, nincs az ítélet-
visszavonást kisimító magánhangzó a hangodban.
A szabadulást, mint a megalkuvást,
elviselned többé nem kell, a farmer-
nadrág a földön, a mosdót tíz évig
takarítom utánad. Az azonosság

összetart és elválaszt, én a tagadást
képviselem különböző megfontolásból,
s te, a sorsába szakadt part, a némaság
sorsába szakadt, önmagáért-part
árnyékával folytatódsz a bőrömon.
A szeretet mohó szülőcsatornáján át
törött állkapoccsal jövök közel

az életedhez. A szív, a kar, a láb, a tüdő,
szervek és testrészek váltakoznak, mint az
istenek, ágyadon ötvenhét évig álmodtál,
s már csak egy hetet kell aludnod,
és meghalsz. Hidegebb van a kórházban, az ágyon,
bárhol, mint amikor csak fázol, és este van,
s másképp, tegnap este. Ezt az intimitást

érvénytelen szavakkal írod körbe. Egyidejűleg
a test emlékezete és a szív emlékezete
mélyül, és a mélyebb sodrás felé terel,
körbenyal a nyelv, mint halálad után
a kétségbeeséstől én a számat. Sérült
beszélgetések nyomvonalán elcsúsztam,
pokol a pokollal helyettesíthető-e?

Nem helyettesíthető pokol a pokollal.
Szeretnék beszélgetni veled, de a
beszélgetésről megváltoztak a fogalmaink.
A tested elfogy, mint közöttünk a nyelv,
a nyelved szépen fogy el, mint ez a nap is.
Hogy a testem vonásaiból vittél-e
magaddal valamit, talán csak az anyanyelved.

Milyen kórházfolyosón találkozok a kettőnket
azonosító két puha kéz? Az ágyban a szívroham
harmadik éjszakája mindig a harmadik. A tarra
nyírt fák az út vége felé kiteljesednek,
s a várostól nem jól látszó ég felhői
érkezések, búcsúzások. A búcsúzást
nem ismerted, mint a görög istenek sem,

amíg a kereszténység trónja le nem
taszította őket.

S a szív istenei is úgy hagyták el a szíved, hirtelen.

Litvai Nelli

A KŐ

Részlet egy készülő regényből

A fiú az éjszakai járaton ült. A lába előtt egy kissé már megkopott *Hülye azért nem vagyok* szatyor. A fiú gyűlölte a feliratot, mégis le-lehajolt a szatyorhoz, megsimogatta, és ilyenkor az arca görcsbe rándult, mosolygott.

Rajta kívül egyetlen ember utazott a villamoson, jó messze tőle, túl a csuklórészen. Furcsa alak, férfi vagy nő, a fiú azt sem tudta eldönteni. Érdekel is!, gondolta, és kinézett az ablakon. Éppen elhagyták a Blahát, a szemközti járdán a lámpa megvilágított egy férfit, aki a fejét a fény felé fordítva, hátát a lámpaoszlopnak támasztva lassan csúszott lefelé. Minden elmosódott a hajnali ködben, kivéve a férfi arcát. Milyen ismerős!, gondolta a fiú, és még jobban nekinyomta az orrát az ablaküvegnek. Az apám az! Most mit csináljak? Szálljak le, jöjjenek vissza érte? Elképzelte a jelenetet, hogy az apja majd rácsodálkozik, megkérdezi: Hát te, kisfiam, hogy kerülsz ide? Dehogyan kérdezi, meg sem ismer. Vagy mégis? Az ott az apám. Nem hagyhatom magára. Pocsolyarészeg, nincs az a taxi, amelyik hazaviszi. Haza? Hova? Azt sem tudom, hol lakik.

Nyíltak az ajtók a Wesselényinél, de ő meg sem mozdult. Csak ült. A villamos zaját távoli halk dübörgésként érzékelte, mintha megsüketült volna, a szeme előtt is elhomályosodott minden, mintha eső mosta volna el a szemközti ülést. Kezével a szeméhez kapott, langyos lé csorgott a tenyerébe. Hát még tudok sírni!, gondolta, és mosolygott. Örült ennek a felfedezésnek. Tízévesen sírt utoljára, amikor az apja az indulásra kész teherautónál elbúcsúzott tőle, finom ujjával végigsimította az arcát, és szavakat suttogott a fülébe, kedves, hízelgő szavakat, amelyeket réges-rég elfelejtett. Miközben könnytől lucskos arcán felidéződött annak a régi érintésnek az emléke, egyre erősödő bűzt érzett, megszáradt szar, többnapos húgy szagát, és ahogy felnézett, látta, hogy leült vele szem-

be az a furcsa alak, s elmosódottan ugyan, de látta azt is, hogy piszkosszürke arcát apró hegek, életlen zsillettpenge nyomai borítják.

A férfi egy ideig szótlánul fürkészte a fiú arcát, majd odanyújtott neki egy műanyag palackot.

Igyál! Jó kis metilalkohol, bele lehet dögleni, a határon túlról való, Csehszlovákiából.

Olyan már nincs, mondta a fiú, elvette a palackot, és nagyot kortyolt belőle. Közben arra gondolt, hogy hátha tébécés lesz, vagy tényleg beledöglik. Hányingerrel küszködött, de ivott tovább.

Mi a baj, kisfiam?, őszinte szánakozás érződött az öreg kérdéséből.

Nem vagyok a maga fia, még csak az kéne. Van nekem apám. Van nekem anyám.

Az öreg nagyot nevetett. Sötétén tátongott a szájürege.

Úristen, hogy néz maga ki! Szaros, hügyos. Fogatlan.

Az öreg a mutatóujjával felhúzta a felső ajkát. Maradt még kettő, mondta, ennyivel is tudok rágni.

Mindjárt elhányom magam, menjen innen, kiabált rá a fiú, s hogy az öreg nem mozgott, lehajolt, és a villamos padlóján elgurította a műanyag palackot.

Milyen fifikás az ifiúr! Mille pardons, mille pardons!, nevetett tovább az öreg, és elindult a vezetőfülke felé, hogy visszaszerezze a borát.

A fiú gyorsan leszállt a Nyugatinál. Hosszabb volt így az útja hazáig, a Szent István körüti házig, de mielőbb szabadulni szeretett volna a mocskos öreg látványától és a rémképektől, melyeket felidézett benne. Az öreg arca lassan az apja arcává változott.

A férfi a lámpaoszlopnál nem a fiú apja volt. Az ő apja egy kopott füles fotelben ült, zavaros gondolatok jártak a fejében, kimerítették a vissza-visszatérő, zakatoló mondatok. Mit keresek én itt, édes istenem? Hány éve már, hogy nem ültem ebben a fotelben? Nem tudom. Hét? Nyolc? Néha elszenderedett, álmában a megkopott karfát simogatta, aztán felriadt, felnyögött. Elmegyek. Elmegyek.

Az a fotel s vele szemközt a másik ugyanolyan, a szoba egyik sarkában állt. Mintha valaki vagy valakik azzal a szándékkal helyezték volna éppen oda és éppen úgy mindkettőt, hogy két ember bensőséges beszélgetéseket folytasson a félhomályban. De évek óta csak a por telepedett rájuk. Ritkán beszéltek ebben a szobában, s akkor is sietősen, miközben átlósan igyekeztek az egyik ajtótól a másikig.

Adél ezen az éjszakán is felébredt hajnali háromkor, és nem tudott újra elaludni. Lassan már egy éve tartott ez a szokása. Ilyenkor mindig arra gondolt, hogy altatóra lenne szüksége, de senkit sem mert megkérni, hogy szerezzen neki. Ő maga sosem hagyta el a lakást, még a gangra sem ment ki, látni sem akarta a ház többi részét, pedig szép volt belül ez a százéves ház, a díszes kovácsoltvas korlátokkal, a lépcsőfordulókban függő kovácsoltvas lámpákkal, a mennyezetén elhelyezkedő gipszstukkókkal, a lépcsőház beugróit díszítő kis puttók, ókori istenek és istennők szobraival.

Amióta ideköltöztek, még az ablakon sem nézett ki. Hiába nézne ki, úgysem látná a nagy diófát és a rajta kergetőző mókusokat. Nem akart erre gondolni. Hallotta a Combinók kerekeinek a zaját, a fel-felcsendülő csilingelésüket, de csak a tévé képernyőjéről, a híradókból ismerte őket, a valóságban még sosem látott egyet sem. Ha a fia és a lánya ezt tudnák! De Adél szerencséjére ritkán beszélgettek. Ha Peti fia nagy ritkán megkérdezte, hogy mit csinált, merre járt aznap, régi emlékeiből rakta össze a válaszát. Hogy

a Bem rakpartról nézte a Dunát, irigykedett a kikötött lakóhajók láttán, arra gondolt, hogy milyen jó is lenne ott élni, ringatózni a vízen, na és persze dolgozott. Egész nap dolgoztam, kislíam, láthatod!, mondta ilyenkor, és tétova mozdulatot tett a parkettán sorakozó papírdobozok felé. Lábbal hajtotta a korongozóját, amelyet még az apjától kapott. Az apja! Jó, hogy már nem él, nem látja, mi lett belőle, mire használja az ő korongozóját, mit éget a tőle örökölt kis elektromos kemencében. A véletlen találkozásuktól félt, a régi barátok ölelésétől, a kérdésektől, hogy „Min dolgozol, mit csinálsz most?” Kerülné a tekintetüket, hazudozna és lelepleződne, inkább ki sem megy az utcára.

Most is, mint egy éve minden éjjel, a körútról beszűrődő fényben kibotorkált a konyhába, ott sem gyújtott villanyt, nem volt rá szüksége, és a konyhaszekrény felső polcáról kivette a vodkásüveget az édesanyjától rámaradt, megkopott holland kakaósdobozból. Akárhányszor hozzáért a fémdobozhoz, látta maga előtt az anyját, ahogy esténként kakaót főzött neki, és közben halkán azt duruzsolta: „Kop, kop! Mit csináltok, fapapucsok? Csudajót! Kakaóból álmat főzünk, kop, kop! Mi vagyunk a fapapucsok, kopogunk, kop, kop!” Mostanra alig látszott valami a holland főkötős menyecskéből és a Meinl feliratból.

A huzat becsapta a gangra nyíló bejárati ajtót, de Adél már össze sem rezzent, a zaj már hozzátartozott a mindennapjaihoz. Visszament a nagyszobába – a gyerekei nappalinak nevezték, de ő utálta ezt a szót, sosem hívta így –, és mint minden ébredéskor, most is leült az ajtó melletti falnál álló nagy láda tetejére. Rajta kívül senki sem tudta, hogy mit rejteget ez a lakattal lezárt láda, az apja régi zabos ládája, azokból az időkből, amikor az apjának még lovai is voltak abban a Káli-medencében fekvő kis faluban. Nagyt kortyolt a vodkából. Mint minden éjjel, most is megsimogatta a nyakában függő kis lakatkulcsot. A lánya jutott az eszébe, hogy mekkora hisztit csapott, amikor költözéskor behozatta ide, a „nappaliba” azt a „büdös, szúette zabos ládát”. „Hagyd a francba! Nem mindegy?”, kérdezte a fia. A lánya elgondolkozott, aztán minden indulat nélkül csak annyit mondott: „Mindegy.” Mintha akkor adta volna fel az egész életét.

Adél felpattant a ládáról, fel-alá járkált a szobában, és közben suttogott. Ne add fel! Könyörgök! Ne add fel! Ha visszaforgathatná az időt, ha újra ott lehetne abban a jelenetben a lányával, kihajtaná a negyedikről azt a ládát. Nem, nem tenném meg. Nem megy. Most sem menne, mondta hangosan, és újra nagyot kortyolt a laposüvegből.

Elindult vissza a konyhába, altatónak ennyi elég, gondolta. Közben felkapott egy törékeny kis biedermeier székét, és kivitte a sötét előszobába, hogy kitámassza vele a kilincset. Ezt is az apjától tanulta, jó régen, még iskolás korában, amikor elvesztette a házuk kulcsát. Ide ugyan senki be nem jönne váratlanul, de biztos, ami biztos, mondta akkor az apja. A falu legszélső házában laktak. Az épület, az istálló, a pajta és az udvaron álló fatüzelésű égetőkemence ma már csak romhalmaz, elkóborolt kutyák téli menedéke. Pedig a lánya még a Műemlékvédelminél is megpróbálta elintézni, hogy abból legyen a tájház, azt hozzák helyre a közelében álló, ritkaságnak számító Városkúttal és a mosóházzal együtt. Már majdnem az előszobaajtónál járt, amikor a szék kicsúszott a kezéből, ő megbotlott benne, és elesett. Egy ideig dermedten hallgatózott, majd óvatosan felállt, a nagyszobából nyíló jobb oldali ajtóhoz ment, résnyire nyitotta.

Sára! Sára!, suttogta, itthon vagy?, majd átment a bal oldali ajtóhoz, halkán szólongatta a fiát. Ő sincs, akár villanyt is gyűjthetnék, gondolta, de mégsem tette. Nem gondolkozott el azon, hogy hol lehetnek hajnali fél négykor a gyerekei, már évek óta eltűnt belőle az aggodalom értük. Kezdetben maga is csodálkozott ezen, aztán meg-

szokta. Azt gondolta, annyi minden kötötte a kőhöz, hogy talán a szíve is megkövesedett mostanra. Gyermekkorá bújócskáit is a Kőtenger nagy, szürke kövei között játszotta. Az apja persze mindig megtalálta. A környék minden szikláját a Nyúlszalasztótól a Hegyestűig úgy ismerték az apjával, mint a tenyerüket. Nevet is adtak nekik. Rókafarka, Nyuszifüle. A veszprémi gimnáziumban hogy elámulnak az osztálytársai, hogy olyan mesterség is van, hogy kőfaragó. Ostoba libák! Mit gondoltatok? A várfal kövei úgy teremtek, mint szőlőfürtön a szemek? Kőfaragók faragták azt is ott a lábad alatt! Milyen jó volt az az osztálykirándulás! Úgy hallgatták, úgy bámultak rá, mintha az egész várat az ő apja faragta volna! De az Idő ösvényét biztosan ők taposták ki elsőként, ő meg az apja. Harminc éve nem járt arra.

A konyhában visszatette a laposüveget a kakaódobozba, és elindult vissza a szobájába. Ahogy elhaladt a cselédszoba ajtaja előtt, észrevette, hogy résnyire nyitva van. Megfogta a kilincset, és teljes erejéből bevágta az ajtót. A küszöbnél megállt, visszament a cselédszobához, kinyitotta és szélesre tárta az ajtaját.

Neveléses vagy ezzel a leskelődéssel. Már mindent tudsz rólunk. El is mehetnél, mondta halkan.

Egy kicsit várt a válaszra, aztán megrándította a vállát, becsukta az ajtót, és a nappaliban keresztül visszament a szobájába. Lefeküdt, és néhány perc múlva mély álomba zuhant. Álmában kislány volt, vézna és csúnya, és az apja úszni tanította a Kőtengerben.

A zajra felriadt a fotelben, keze lecsúszott a karfáról. Már majdnem felállt, amikor meghallotta a halk, szomorú szavakat. Mintha neki szóltak volna. Mint régen, annyiszor. El is mentem. Elmentem, gondolta, és még jobban összehúzta magát. Még a lábát is felemelte a padlóról. Ott tartotta a levegőben, amíg el nem halt a léptek zaja, amíg meg nem hallotta, hogy egy ajtó becsukódott a közelében. Sóhajtott. A kisasztal csipketerítőjének széle fodrot vetett, hullámozott néhányszor, aztán megnyugodott. A férfi a tenyerébe temette az arcát.

A fiú már a Vígsháznál járt, amikor megérezte, hogy követik. Magához szorította a nejlonzacskót, majd ugyanolyan gyorsan le is engedte. Feltűnő, feltűnő lenne, hogy magamhoz szorítom, gondolta, még csak az hiányozna, hogy most igazoltassanak, képesek rá, a kurva anyjukat! Újabban majdnem minden hajnalban igazoltatták. Szándékosan lassított a léptein, és közben elmosolyodott. Már a KÖKI-nél kitalálta, hogy mit mond majd, ha a zacskójára rákérdeznek. A hülyeségemet, azt viszem benne, nem látod, te analfabéta? Na nem, még megvernek, ha le analfabétázom őket, gondolta most.

A kapu előtt tört rá a hányhatnék. A már kiürített kukák ott sorakoztak a járdán, felnyitotta a legközelebit, és behányt. Közben elképzelte, ahogy az a mocskos szájú gondnok, az örökké részeg Jenő felveri az egész házat azzal, hogy az a rohadék, aki beleokádott a kukájába, jöjjön és mossa ki.

Vitted volna be hamarabb, te tahó! Az a kuka az enyém is! Ilyesmi járt az eszében, miközben a kulcsát kereste. Éppen kinyitotta a kaput, amikor meghallotta, hogy a háta mögött a nevének szólítják.

Peti! Petike!

Az öreg a villamosról ott állt mögötte.

Rókáztál?

És? Mi köze hozzá? Csak nem közterület-fenntartó?

Jó vicc.

És mit petikéz itt engem? Ki maga?

A kuka különben sem közterület.

Vág az eszed, akármilyen szemétkupac vagy.

Mondd meg anyádnak, hogy a Szegő Luigi kézcsokjait küldi, mondta az öreg, és fura – boldognak látszó – tánclépésekkel elindult a Margit híd felé.

A fiú felment a negyedikre, és közben egyre csak az öreg nevét ismételte magában. Szegő, Szegő Luigi. Ki az a Szegő Luigi? A név ismerősnek tűnt neki valahonnan messziről, a távoli múltból, de a névhez tartozó arcot nem tudta felidézni, helyette sűrű őszi levelek hullását látta maga előtt egy kertben, a régi kertben, és a hulló levelek között néha megvillant egy finom ujjú kéz, ahogy szórja rá a faleveleket, ő meg sikongat az örömtől.

A hajnal derengése bevilágította az előszobát. Rögtön észrevette a felborult széket. Első gondolata az volt, hogy egy hatalmas rúgással bepaszsolja a nappali közepére, álljon ott reggel, mementóként, ezt gondolta, hogy miért éppen ezt, hogy minek a mementójaként, azt ő sem tudta. Ahogy a *Hülye azért nem vagyok* nejlonzacskóját biztonságos magasságba emelte, és a rúgáshoz készülődve jobban szemügyre vette a széket, rájött, hogy az a Belatiniék egyik biedermeier széke. De a rúgást már nem tudta visszafogni, addig rugdosta a falat, amíg elszállt belőle minden – ki tudja, honnan fakadó – indulat. Aztán óvatosan felemelte a széket, és lábra állította. Bármikor visszajöhetnek, gondolta. Hiába telt el több mint hatvan év. Hányszor hallották a nővérel gyerekkorukban, sőt még mostanában is: Vigyázz rá! Az a Belatiniék asztala! Meg ne karistold! Össze ne firkáld a tálalót, az a Belatiniéké! A pamlag, a székek, a kisasztal, a nagyszekrény! A Belatiniék bútorai között nevelkedtek, és a tulajdonosaikat még most is visszavárták. Olyannak képzelték el őket, ahogy a nagyanyjuk mesélt róluk. Az édes kis Katinkát várták vissza ötévesen, a magas, szálfegyenes Belatini bácsit, akinek mindenkihez volt egy jó szava, aki – bár magas pozíciót töltött be a Nemzeti Banknál – Mikuláskor mégis beöltözött, és még a szomszéd ház gyerekeinek is vitt Meinel szaloncukrot. Valamelyik fiókban még mindig ott várta a Katinka édesanyját tíz pár nejlonharisnyája. Nagy kincs volt az akkoriban, Petikém. És te miért nem hordtad őket, nagymama? Még leszaladt volna egy szem, vagy elszakadt volna. Tudod, Petikém, én csípőben sokkal erősebb voltam Magdikánál, a Katinka édesanyjánál. Kövér voltál, nagymama?

Először a konyhába ment, magához vette a vízforralót. Mindig félig volt vízzel, hiába magyarázta el nap mint nap a cselédszobában lakó Zoltán, hogy kész pazarlás a szűkségesnél több vizet forralni a kávéhoz, az anyja meghallgatta, néha még bólintott is hozzá, aztán elfelejtette, ahogy ő is. Ez a szerencséje! Ha a csapnál venne vizet, már nyílna is a cselédszoba ajtaja. Ez a műszaki zseni álmában is füle!, gondolta, miközben óvatosan bement a nappaliba. Csak a telefon melletti kislámpát kapcsolta fel, hogy minél kevesebb fény szűrődjön át a többi szobába az ajtó alatti réseken. Ebben a lakásban valaki mindig ébren van, és fülel, gondolta. Ha más nem, hát az ott, a cselédszobában.

Ahogy a *Hülye azért nem vagyok* szatyorból elő akarta venni a virágcserepet, kétségbeesett. Nem értette, mikor, hogyan törhetett össze az agyagcserep, miért borult ki a föld, s hogyan került a szatyor aljára, a kiszóródott föld alá a cakkos levelű palánta. Hiszen úgy vigyázott! Talán az a fogatlan mocsadék, az rúghatott bele, miközben azzal az okádék borával itatta. Az a Szegő Luigi.

A szatyorból a tálalón álló régi porcelánvázába kotorta a földet, és ügyetlenül belesnyomogatta a kókadtnövényt. Halkan, suttogva kérte a palántát. Ó, ne bassz ki, órák óta cipellek! Légy jó, kicsikém, ne konyulj le! Máris kapsz vizecskét!

Mi a fenét csinálsz?!, szólalt meg Zoltán a háta mögött olyan váratlanul, hogy Péter egész testében megrándult, és a víz egy részét a diófurnérra loccsantotta.

Baszod! A Belatiniék tálalója!, suttogta ingerülten, és gyorsan levette a trikóját, hogy azzal itassa fel a kiömlött vizet. A kislámpa fénye megvilágította sovány felsőtestét, a kiálló csigolyákat, a Scheuermann-kórtól görbe gerincet. Zoltán szánakozva nézte. Péter, ahogy végzett a kiömlött víz felitatásával, hátrafordult. Most mit bámulsz? A növénykémet?, kérdezte. Cannabis sativa, folytatta suttogva, megnő akár méteresre is. Majd ketten locsolgatjuk. A vizenyőt szereti. Vagy lelépsz végre?

Nem. Még maradok.

Felőlem! Csak nehogy egyesek a véredet vegyék „hirtelen felindultságból”, mondta gúnyosan Péter, majd figyelme újra a palánta felé fordult, óvatosan a gyökerekhez nyomogatta a nedves földet. A lényeg, hogy szuka legyen, érted, pinás, puncis, csak az a jó, mondta halkan. Kapsz belőle egy Staubot. Egyet.

Nem kell, tudhatod.

Ugyan, öregem, ne szarj be, erre nem lehet rászokni, ez csak jó, érted, csak jó. De kell is az neked! Te csak sanyargasd magad! Miért is nem mész már el a jó büdös francba!?

Még nem. Még nincs itt az ideje.

Kár.

Zoltán ezt már meg sem hallotta, dühös volt saját magára, nem is értette, hogy mi a fenét vacakol itt hajnalban, miért tűri, hogy a másik szemétkedjen vele. Elindult a cselelészoba felé, de néhány lépés után visszafordult. Keresett a régi barátinót az egyetemről, az a helyes kis szőke, mondta.

Az a helyes kis szőke! Birtad te is, mi? Mit akarhatott? Egy numerát? Ha csak az kell! Jól beléd vágiuk, még, még! Péter két kézzel megmarkolta a tálaló felső fiókját, kihúzta, majd visszatolta. Néhányszor megismételte a mozdulatot, ritmikusan súrlódott a fán a fa, ő pedig nyögött, nyöszörgött, és közben Zoltán arcát leste.

Hagyd abba!, szólt rá Zoltán, és ő is belekapaszkodott a fiókba.

Nem megy a csajokkal, mi? Az a te bajod. Hát a fiúkkal?, kérdezte, és elengedte a tálaló fiókját.

Részeg vagy.

De mennyire az. Mindjárt okádok. Azért csak gyere, tubicám, gyere, bújj az ágyamba. Aztán majd kimosdatsz a mocsokból.

Barom!

Egyre hangosabban beszéltek, Zoltán teljes erőből belökte a fiókot, összecsendültek, egymáshoz koccantak a metszett ólomkristály poharak, a porcelánpipék, a herendi libapásztor kisfiú felborult, libája rázuhant a Zsolnay, zöld levélkéken nyugvó, vörös rózsára.

Péter, megfosztva a fiók nyújtotta támasztól, elvesztette az egyensúlyát, és a földre zuhant. Zoltán egy ideig szánakozva figyelte, ahogy nyöszörögve megpróbál felállni, majd a hóna alá nyúlt, odavonszolta a bal oldali ajtóhoz, és belökte a szobájába. Alighogy becsukta az ajtót, már nyílt is egy másik, Adél jött ki, kócosan, félregombolt köntösben.

Mi ez a cirkusz? Ebben a lakásban már aludni sem lehet!

Nem alszol te, Adél, hallom, ahogy neszezel, jössz-mész hajnalig. Mit csinálsz olyankor?, kérdezte valódi kíváncsisággal Zoltán.

Vázlatokat készítek, felelte Adél, és ökölbe szorult a keze.

Mutass akár csak egyet is!

Azt nem lehet. A vázlat érzékeny. Ha mutogatod, kobolddá változik, elröppen. És vissza sem jön. Sirathatod aztán, mondta Adél furcsa nevetéssel, és közben mutatójával kis görbéket rajzolt a levegőbe, utánuk nézett, kapkodta a semmit, mint gyerekkorában a szétpukkant szappanbuborékokat a szalmaszál végén. Milyen sok szappan ment veszendőbe, mert vagy híg, vagy sűrű lett a lé, amelyet az apjával együtt keverték! De ha sikerült, úgy rikoltoztak örömben, hogy a szomszéd kuttyója vad csaholásba kezdett.

Hány napja nem alszol?

Nem alszom, mert itt nem lehet. Ez az örökös szél meg a ricsajozás. Jobb lenne, ha pakolnál és elmennél. Adél hangja gyűlölködve csengett. Talán nem is magának a kérdésnek szólt ez a gyűlölködés, hanem annak, hogy félbeszakította az emlékezést.

Mindent hallok onnan felőled, folytatta Zoltán meglepő konoksággal. Tudom, hogy mióta nem alszol. Amióta az az öltönyös pasas itt járt, és te aláírtál valamit. Azt hiszem, nem kellett volna!

Ugyan, mit tudsz te! Adél már éppen becsapta volna maga mögött az ajtót, amikor arra gondolt, hogy ebben a lakásban folyton csapódnak az ajtók, mintha ez lenne az itt élők közötti kapcsolat alapja: az ajtócsapkodás. Visszafordult, kezét szorosan a kilincsre kulcsolta, szinte kedvesen szólt Zoltánhoz.

Hogy aludnék! Az örökké nyomasztó felelősség, a pénz, hogy mi lesz! Nem asszony-nak való. Feladnám, de még nem lehet. A gyerekek.

Gondoskodsz róluk, ugye?, kérdezte Zoltán gúnyosan, hiszen ő volt az, aki nap mint nap ügyelt arra, hogy valami ehető legyen a jégszekrényben. Régen legalább megkérdezték tőle, hogy megehetik-e.

Na, most már elég! Takarodj innen!

Majd holnap. Holnap este elmegyek, Adél, de most beszéljünk.

Nem tudok. Bárcsak tudnék.

Adél váratlan őszintesége mindkettőjüket meglepte. Egy ideig csak nézték egymást, aztán Zoltán elindult a konyha felé.

Hozok valamit inni. Hátha úgy könnyebb.

Van vodka a kakaósdozobban.

Tudom.

Tudja... tudja... ismételte elkeseredetten Adél, ahogy Zoltán kiment a nagyszobából. Pedig hogy vigyázok, gondolta, persze hogy tudja, mindhárman tudják, hiába az örökös fogmosás. A gyomra hirtelen felfordult, öklendezett, a szájában is érezte a fogpaszta ízt. Utálta mindegyiket. A ládához támolygott, leült rá, két kezét a gyomrára szorította.

A visszatérő Zoltán vizespohárnyi vodkát nyújtott felé. Adél szinte kikapta a kezéből, de utána lassan, aprókat kortyolt, beosztotta az élvezetet, apránként juttatta a testébe, az agyába a bódulatot.

Te nem iszol?, kérdezte, amikor már félig kiitta a poharat. Hangja nyugodt volt, puhán, kedvesen szólt.

Tudod, hogy sosem iszom. Isznak elegen ebben a lakásban. A fiad ma is kiütötte magát. Hallod, amit mondok?

Olyanok már, mint az idegenek. Nem értem őket. Néha sírok, mert fáj, hogy nincsenek. De mit tehetnék értük? A Peti? Mindig valami másért lelkendezik. Aztán alig telik el egy kis idő, már hagyja is, szarság, nem érdekel, mondja, és rugdossa a falat, széket, bármit, ami az útjába akad. Ez nekem nem tetszik. Az ember egyvalamit szeret. Megyek, lefekszem, mondta végül, felállt, és elindult a szobája felé.

Zoltán utánanyúlt, elkapta a karját. Ül vissza, Adél, beszéljünk, mondta, és ő maga már éppen leült a ládára, helyet hagyva maga mellett Adélnak, amikor észrevette az asszony tekintetében a felháborodást. Gyorsan felállt, úgy folytatta.

Kell beszélgetni. Tőlem sem kérdezted meg, hogy miért nem megyek el innen. Hogy miért visellek el benneteket hónapok óta.

Mert még mindig szereted Sárát.

Nem, nem szeretem.

Akkor meg nem érdekel, mondta Adél, hangjában rémület és kíváncsiság keveredett, majd elindult a szobája felé. A küszöbről visszafordult. Menj el, mondta határozottan.

Holnap elseje lesz. Holnap elmegyek.

Elmész. Megígéred.

Ahogy becsukódott mögötte az ajtó, Zoltán körbejárta a faládát, arra gondolt, csak azért is leül, elterpeszkedik az asszony titokzatos felségterületén, a mások számára érinthetetlen deszkákon. Leült rá, felállt, majd végigfeküdt rajta, hason, két karjával átölelte. Jöleső, bódító bizsergést érzett a testében.

A férfi a fotelben nem tudott dönteni. Egyik pillanatban üvöltve felugrott volna, a másikban úgy belevájta a testét a kárpitba, hogy a combján érezte a százéves fémrugók lenyomatát. Nem bírom tovább, gondolta kimerülten, és újra megpróbált felállni. Hiába. Azt érezte, hogy az izmai felmondták a szolgálatot, csonttá merevedtek, szilárd anyaggá változtak, képtelenné váltak a teste mozdítására. Most meghalok, gondolta. Pedig éppen azért jött ide, hogy ne haljon meg, hogy éljen még egy kicsit. Aztán arra gondolt, hogy mégis jobb lenne, ha szép csendben itt pusztulna el, ebben a fotelben, az édesanyja kedvenc karosszékében. Az anyámé volt, de mégsem, a Katinka mamájáé volt, a Magdikáé. Ez volt az utolsó gondolata.

Talán egy kis időre el is aludt. Amikor a kemény deszkáktól elgémberedve feltápászkodott, poshadtnak, pállottnak érezte maga körül a levegőt, mintha a saját testéből szállt volna fel az émeleyítő pára. Az ablakhoz ment, kinyitotta. Amennyire csak tudott, kihajolt az ablakon, mélyeket szívott a körútról beáramló hajnali levegőből, és elégedetten gondolt arra, hogy ilyenkor a Duna illatát is érezni. Még az is az eszébe jutott, hogy tényleg elmegy, és valahol vízparton keres albérletet. Aztán megrázkódott, gyorsan becsukta az ablakot, és megfordult. Egy ideig csak bámulta az alvó testet a karosszékben. Ki a fene maga?, kérdezte végül suttogva, és megrázta az idegen vállát. Még vagy ötször meg kellett ismételnie a kérdést. Nem értette a férfi vezetéknevét. A keresztneve, a Sándor sem mondott neki semmit. Már éppen a nyakánál fogva ráncigálta volna ki a karosszékéből, amikor a férfi elővett egy fényképet a zakója belső zsebéből, és Zoltán kezébe nyomta.

Zoltán a kislámpa fényében felismerte az évekkel fiatalabb Adél és a tizenéves gyerekek arcát, ahogy szinte koszorút fontak az idegen arca köré. Hát maga az, mondta, de nem emelte fel tekintetét a képről, szinte megbűvölten nézte, úgy beszélt tovább. Hogy mosolyog az Adél! A Sárának is fülig ér a szája. Egy pillanatra elhallgatott, Sándorra

nézett. Én még sosem láttam őket mosolyogni. Milyen kár!, mondta, és újra a fény felé hajolt. Csak a Péter durcás itt is, mint mindig. Hány éves lehet? Tíz? Tizenkettő? Egy ideig várt a válaszra, aztán odanyújtotta a fotót. Nem is tudják, hogy itt van. Mióta?, kérdezte, miközben a férfi eltette a fényképet a zakója belső zsebébe.

Nemrég jöttem. Elfáradtam. Gondoltam, majd reggel. Holnap elseje lesz, az ember mindig elsején hoz nehéz döntéseket.

Baromság!, vágta rá Zoltán, és közben arra gondolt, hogy igen, ő is holnapra, elsejére halasztotta a távozását, reménykedve, hogy történik valami. Hát történt.

Holnap lesz Adél születésnapja!, suttogta döbbenten Sándor.

Igazán? Na és? Hozott virágot? Tortát? Mutassa! Hol van? Rajta ül? Sosem hozott neki, mi?

Téged meg nem tudnak kirúgni. Mind azt szeretné. Mégis itt vagy.

Majd maga kirúg.

Nem hiszem. Beszélnem kell velük.

Pont most?

Régen kellett volna, felelte Sándor.

Zoltán alig tudott uralkodni a dühén, a volt férjek álságos hangja, na, az éppen ilyen, gondolta, és legszívesebben bemázolt volna egyet ennek a betolakodónak. Mázlija volt az ajtóval, mondta végül ingerülten.

Miért nem csináltad meg?

Nem kértek. Amire kérnek, megteszem.

Magadtól semmit.

Nem. Már nem.

Önként sétáljanak a csapdádba, mi?

Enyém vagy másé, nem mindegy?, felelte Zoltán, és közben arra gondolt, hogy igen, leüti, még egy pimaszkodás, és lehajítja a lépcsőn, legurítja a negyedikről, és még a bejárati ajtót is megjavítja, ne mászkáljon ez ide, ha nem hívják. Nem hívják. De hová is tette a két hete megvásárolt új zárat? Biztos helyet keresett neki, mert gyanakodott, hogy néha átkutatják a szobáját. Az öregasszony, a Róza néni biztosan, talán még Adél is. Néha, amikor hazajön, érzi a cselédszobában bennrekedt szagokat. Az éjjeliszekrény fiókján már agyagtól származó foltokat is talált. Valaki a fehérneműje között is turkál, és rosszul hajtogatja vissza az ingujjakat. Biztosan a Peti az, gondolta, néha hetekig nem látja mosni. Éppen az eszébe jutott, hogy hová rejtette a zárbetétet, amikor kinyílt a bal oldali szoba ajtaja, és a kitámolygó Péter a vállába kapaszkodott.

Vigyél ki!, kérlelte őt Péter, aztán összeesett.

Sándor felugrott, a fiához szaladt, és gyorsan az oldalára fordította, nehogy a torkán akadjanak a hirtelen felöklendezett ételdarabok.

Péter kinyitotta a szemét. A kislámpa fényében összeszűkülte szembogara körül a szivárványhártyája pigmentjei zölden és sárgán fénylettek. Sándornak az anyja jutott eszébe, a lágy, dallamos hangja, ahogy „aranyszeműnek” szólítja az unokáját. Mennyi szeretet tűnt el vele örökre!

Péter megfogta a vállára nehezedő kezét, felemelte a fejét, és néhány pillanatig farkasszemet nézett az őt fürkésző riadt szempárral. Delirium tremens, az apám hajoltól, sóhajtott, és elvesztette az eszméletét.

Hívd a mentőket!, rivallt rá Sándor Zoltánra.

Hívhatnám mindennap.

Istenem!

Csendesebben, még meghallják! Vagy azt szeretné? Egy hajnali szánom-bánom bűneimet?

Sándor megrázta a fejét. Közben arra gondolt, hogy dehogy, nem szeretne ő már semmit. Tényleg semmit. A fia, ott a földön, valójában ő sem érdekli. Annyira elfáradt. Fáradt vagyok, suttogta, és elindult a karosszék felé.

Zoltán visszatartotta. A cselédszobába menjen, mondta, belefeküdhet az ágyamba. Ma húztam tisztát. Aludjon. Az éjjeliszekrényem fiókjában talál Valeriánát. Akár kettőt is bevehet. Őt bízva rám. S hogy Sándor meg sem mozdult, megrázta, és az arcába suttogott: Tűnjön már el!

Csak tudnám, hogy merre. Még sosem jártam itt, motyogta alig hallhatóan Sándor, és nem mozdult.

Ezt nem mondja komolyan, hitetlenkedett Zoltán, de aztán Sándor szemébe nézett, és tudta, hogy igazat mondott. Ez az ember soha nem járt ebben a lakásban, sem a volt feleségénél, sem a gyerekeinél. Tíz év alatt egyszer sem. Megsajnálta, pedig néhány perccel ezelőtt legszívesebben laposra verte volna. Az előszobából balra nyílik a konyha, mondta csendesesen, abból meg a cselédszoba. Lomtárnak használták. Menjen már!

Sándor bizonytalan léptekkel kiment. Zoltán még várt egy kicsit, meg sem mozdult, hallgatta az ajtónyitások és csukások zaját. Amikor már biztosra vette, hogy Sándor nem jön vissza, felkapcsolta a mennyezeti lámpát, Péterhez lépett, lehajolt hozzá, és egy ideig figyelmesen hallgatta egyenletes szuszogását. Ahogy két karjánál fogva behúzta a szobájába, undorodva meredt a széles csikban hátramaradt vörösés hányásdarabokra és a tócsába gyűlt vizeletre. A hányást papírtörölkkel szedegette össze a szemeteslapátba, lehúzta a vécén, és a vécékefével még a lapátot is tisztára mosta. Ebben a lakásban én vagyok erre a legalkalmasabb, gondolta, és valahogy megbántódott a saját gondolatától. Mintha valaki más sértegette volna. Már ott állt a nagyszoba közepén gyorsfelmosóval és vödörrel a kezében, amikor Adél kilépett a szobájából. Mi történt?, kérdezte az asszony.

Kiöntöttem az ivólevet, válaszolta Zoltán olyan könnyedén, mint aki előre felkészült a kérdésre, és közben a félregombolt gombokat nézte Adél köpenyén. Le sem vette, mióta visszament a szobájába, gondolta, vajon mit csinált odabent köpenyben?

Minek iszol ilyenkor? Menj, aludj!, szólt rá Adél, és a felmosóért nyúlt. Menj már innen!, kiáltotta szinte dühösen, ahogy megérezte, hogy Zoltán erővel visszatartja a felmosót. A szobádban dugdosod? Meginnánk előled, azt hiszed?, kérdezte végül.

Zoltán sértődötten ellökte magától a felmosót, kiment a konyhába, leült a hokedlire. Szerette ezt a hokedlit, otthon nekik is pont ilyen volt. Még a déd-dédanyádé volt, sóhajtozta örökké szomorú édesanyja, amikor vizes ruhával törölgette a szürke, kőlaphoz hasonló tetejét. Apádat is elbírja, tette hozzá fanyar mosollyal. A fiókjában tartották a cipőpuccoló keféket, a suvikszokat. Itt is erre használta. Ebben a lakásban általam nyert értelmet ez a fiók, gondolta, csak egy fiók. Felállt, elővette a vodkásüveget a kakaósdobozból, töltött egy fél pohárral, visszaült a hokedlire, és várt.

Adél, mielőtt feltörölte volna a tócsát, lehajolt, és megszagolta. Mi ez? Alma vagy szőlő? Inkább szőlő, gondolta. Ahogy végzett a felmosással, elindult kifelé, de elbizonytalanodott. Nem mert kimenni a konyhába. Ott nehezen küzdené le a sóvárgását. Pedig már ivott eleget. Ő meg meghallaná, hogy matat a dobozzal. Na és, ha meghallja? A francba, suttogta ingerülten. A tálaló mellé tette a vödört, nekitámasztotta a felmosót.

Elindult a szobájába, de néhány lépés után visszafordult. Óvatosan elvette a felmosót a tálalótól, arra gondolt, mit szólna a Belatini Magdika, ha látná ezt a gusztustalan piros nyelet a tálalójának támasztva, ezt a viledanyelet!, és a köntöse szélével áttörölte a dió-furnéron a megalázó érintkezés helyét.

Most is ugyanolyan mamuszt viselt, ugyanolyan otthonkát, mint negyven évvel ezelőtt. A környéken lévő boltokban ilyesmit már nem árultak, két éve vette az utolsó néhány darabot a váci hetivásáron. Avonatyegyért már nem kellett fizetniük, ő meg az ura ennek örültek a legjobban. Hetivásárokra jártak, micsoda boldogság volt! Egyszer még Debrecenbe is elmentek. A Szabad Földet is ezért járatták. Hogy tudják, mikor hova menjenek. Vásárolni ritkán vásároltak, de az ott árult holmik a régi időkre emlékeztették őket. Az alumínium paradicsompasszírozóról a befőzések és a bambisüvegek jutottak az eszükbe. Hogy nevette őket akkor a sofőrjük, a Frici! Mit bajmolódnak! Hazahozza nekik az egész közértes pultot, ha kérik! Akár százat is az Aranyfácán paradicsomkonzervből! Nem kérték. Ugyan! Abban aztán mi lenne a boldogság? De néhány éve elvonatoztak, elbusoztak Nagygombosra, ott vettek két szatyorral a gyár boltjában. Az ura akkor már nem tudta elolvasni a gyáron a feliratot. Alapítva 1934-ben. De arra még emlékezett, hogy a grófék, a Hatvany grófék gyára volt. A visszaúton azt is elmesélte, honnan kapta a nevét. Aranyfácánokat telepítettek arrafelé, hogy legyen mit vadászni a Zagya árterén. A cukorgyári gettóról is mesélt, ahonnan Auschwitzba vitték a hatvani zsidókat. Te érted ezt, Rózsikám? Európa legnagyobb cukorgyárából egyenes út vezetett a haláltáborba, így mesélte az ura. Amikor ott jártak, a cukorgyár már bezárt. A kocsmában a csapos elmondta, miközben a két nagyfröccsöt eléjük tette, hogy a silót is elszállították valahová Ukrajnába, vagyis hát, tette hozzá kicsit keresgélve a szót, valahová Kárpátaljára.

Összebb húzta magán az otthonkára sietősen felvett mellényt. Balra, jobbra és újra balra fordult a gangon, óvatosan benyomta a nyitott ajtót, végigment az előszobán, be a nagyszobába, és lekapcsolta a villanyt. Nem tudnak spórolni, aztán sírnak, hogy nincs miből fizetni, mondta halkan, megvetően. A tekintete megakadt a tálalón felejtett palántán. Kell is növény ezeknek! Még hagynák elszáradni, gondolta, magához vette, és elindult vissza a gangra. Furcsa érzése támadt. Mintha ült volna valaki a konyhában. Ahogy elment a konyhaajtó előtt, mintha egy összegörnyedt testet látott volna az öreg hokedlin. Mit törődöm vele, ha valamelyik ott alszik, hát ott alszik, majd lezuhan a kőre, és szétloccsantja a fejét, bánom is én, gondolta. Ő maga sem értette, miért ez a düh, hiszen rajtuk kívül már senkije sem volt. Amikor átért a gang túloldalán lévő lakásához, letette a palántát a konyhaablak párkányán dúsán virágzó növényekkel teli láda mellé, kicsit megnyomkodta a földet a szár körül, és elégedetten biccentett. Mielőtt bement a lakásába, még egyszer átnézett a szemközti folyosóra. Minden mozdulatlan volt. Odabent magához vette megkopott cekkerét, megszámolta elnyűtt disznóbőr pénztárcájában a papírpénzt, és elindult a közeli pékségbe.

Amikor felébredt az idegen ágyban, megpróbálta felidézni, hogyan is került a kockás ágynemű közé. Sosem volt kockás huzata, az édesanyja csak a tiszta fehérret szerette. Annak nem árt egy csipetnyi nátrium-perkarbonát, mondogatta. Az apja és ő, mindketten pontosan tudták, hogy ilyenkor az íróasztalfiók mélyén örökre elsüllyesztett vegyészdiplomájára és a Tiszavidéki Vegyi Kombinátban eltöltött szörnyű hónapokra gondol, ahonnan fegyelmivel bocsátották el, mert lányékon rúgta a fenekét markolászó

párttitkárt. A frissen mosott ágynemű napokig megőrizte a fehérítő illatát, ágyazáskor a szoba levegőjét is frissességgel töltötte meg. Miközben felöltözött, egyetlen kérdés zakatolt a fejében, nem tudott szabadulni tőle. Mit tettem? Mit tettem? Ahogy becsukódott mögötte a ház graffitikkal lefújt kapuja, és kilépett a körútra, a kérdés is eltávolodott tőle, megválaszolatlanul. A reggeli párában halványan látszottak a Margit híd narancssárga fényű, magasba nyúló ívlámpái. Elindult a híd felé.

Az öregasszony a teli cekkerrel bement a nappaliba, leült az ablakkal szemközti fotelbe, elnyújtózott. Nézte a körút túloldalán a déli fekvésű, erkélyes házat. Jó dolog a napos erkély, babot is lehet azon futtatni, gondolta, és letette a cekkert. Az egyik zacskóból friss zömlé morzsái szóródtak a kisasztalra. Úri dolguk lehetne! Mint békeidőben, motyogta maga elé, miközben felszedegette és bekapta a morzsákat. Ahogy kibújnak az ágyból, ropoghatna a friss zömlé a foguk alatt. De nem! Hozom frissen, viszem szárazon. Prészlinek. Minek akkor? Egyszer úgyis megmondom, hogy nem hozok. Hoz nekik a franc! Nekem is van önérzetem. A pénzük se kell. Sokra megyek vele. Havonta két csomag *Libero* az öregnek. Kell is az már! Motyogása szipogássá változott, otthonkájája zsebéből ibolyamintás zsebkendőt vett elő, hosszan törölgette vele a szemét. Csak akkor tette vissza a zsebébe, szépen összehajtva, amikor Adél kijött a szobájából.

Adélt, ahogy meglátta az öregasszonyt a fotelben, máris düh fojtogatta. Mit képzel ez? A gusztustalan otthonkájában a Belatiniék karosszékében?, kérdezte magában hisztérikusan, és a legszívesebben lelökte volna a földre az öregasszony aszott testét. Amikor észrevette a szatyrot a kisasztalon, szinte fuldoklott. Szavai alig érthetően fröcsögtek az öregasszony felé. Hányszor mondjam, hogy ne tegye a tejeszacskót az asztalra, Róza! Felkapta a kisasztalról a szatyrot, szinte kirohant vele a konyhába. Behallatszott, ahogy indulatosan lecsapja a konyhapultra. Az öregasszony felállt, elindult kifelé. A küszöbön majdnem egymásnak ütköztek.

Éppen ezt akartam mondani. Nem is teszem többé. Mostantól én is délig alszok, mondta az öregasszony. Akkor maga fölfordul éhen, folytatta suttogva. Azt hiszi, nem tudják? Hogy csak hazudozik összevissza? Mindegyik tudja. Mindent tudnak. Főként a Zoltánka. Ő nem csak magáról tud mindent, ő azt is tudja, mennyi mostanság egy kiló kenyér.

Mit akar ezzel mondani?, kérdezte Adél, és érezte, ahogy forróság önti el az arcát.

Á, semmit, felelte az öregasszony.

Nem akartam megbántani, Róza kedves, csak arra kérem, vigye a konyhába, folytatta Adél engesztelő hangon. Szégyellte korábbi indulatát. Hiszen mi lenne vele Róza nélkül? Ki vásárolna be, ki takarítana?

Meg se eszik, morgolódtott tovább az öregasszony. Maga is csak cigarettát délig. Akkor rágcstal, hajtás közben.

Azért csak hozzon.

Még elfekélyesedik a gyomra. Meglássa, a végén még vért szarik.

Jaj, Róza! Menjen már!

Adél a háromajtós szekrényhez lépett, kinyitotta, lábujjhegyre állt, a felső polcról, egy porcelánbonbonierből pénzt vett elő, és Rózának nyújtotta. Tessék!

Az öregasszony elvette a pénzt, kiment a konyhába a szatyráért, majd visszajött. Az újság meg majdnem itt maradt a cekkerben, mondta, és letette a tálalóra az aznapi újságot.

Köszönöm, mondta Adél, s hogy az öregasszony nem mozdult, csak tétován állt a küszöbön, kényszeredetten a férje felől kérdezősködött.

Mostan már jól van. Nincs gondom rá, felelte Róza.

Hát ez nagyszerű, zárta volna le a beszélgetést Adél, de az öregasszony meg sem hallotta. Csak állt a küszöbön, szemével követte Adél ingerült fel-alá járkálását, úgy beszélt tovább.

Nincs is ganébb dolog az agylágyulásnál. Hazaadják így, mert nem tömtem tele a bukszájuk. De mivel tömtem volna? Neki talán adott végkielégítést az állam? Pedig mit meg nem tett érte! Mit nem! Mindent. A piszkos munkát is. Bár én úgy gondolom, a munka az munka, ha piszkos, ha nem. Aztán jött a baj, bénaság, behugyozás, beszarás. A szembogara, az élt csak igazán. Fürkészőn járt ide-oda. Már csak engem fürkésztet!

Hát igen, mondta értelmetlenül Adél. Abbahagyta a járkálást, felvette az újságot, és belelapozott. Néhány lépést tett a rövidlátása miatt messzire eltartott nyitott újsággal, beleolvasott, aztán megállt, ott, ahol volt, a szoba közepén. Már ügyet sem vetett az öregasszonyra, újra és újra elolvasta a Művészeti Alapról szóló cikket. Sosem gondolt rá az igazi nevén, mint ahogy másnak sem jelentett semmit sem az MNMA rövidítés, sem a teljes név, a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja. Egy régi kiállítás címe és a kurátor neve keltette fel az érdeklődését, különben nem törődött volna az egésszel, hiszen évek óta csupán annyi volt a kapcsolata az 1992 óta Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének nevezett művészeti alappal, hogy évente kétszer tagdíjat fizetett. Ha megfeledezett róla, valaki mindig befizette helyette, talán a titkárnő, a Lenke, aztán levonta a karácsonyi segélyből, amit neki küldtek. Az így maradt ötezer forintot mindig a gyerekeinek adta. Fenyőfát már évek óta nem vettek, pedig sok szép régi dísz őríztek újságpapírba csomagolva cipősdobozokban. Szenteste mindig elszégyellte magát, és könnybe lábadt szemmel gondolt az anyósára, aki még hetvenévesen is felállt a hokedlire, hogy a hófehér csillámporos csúcsot a helyére illessze. Peti fia is esküdözött, hogy a következő évben igenis hoz fát a piacról. Sosem hozott. De a Zoltán fáját nem fogadták el. A cselédszobából kiáradó fenyő- és fahéjillat és a Róza mákos és diós bejglije a tálalón valamennyire a nagyszobát is ünnepélyessé varázsolta. És ők beérték ennyivel.

Adél felnézett az újságból, látta, hogy az öregasszony még mindig ott áll a küszöbön, és mintha még mindig ugyanazt mondogatná, talán még mindig az uráról beszélt, de szavai elmosódtak, mondataiból hiányzott az értelem. Adél odament hozzá, és megérintette a vállát.

Az éjjel megint fönt hagyták a liftet. A házmesterné a mindenhatót is káromolta, úgy kivolt, mondta az öregasszony egészen más hangon, szinte örömmel, a pletykálkodók elégedettségével. Zengett a lépcsőház. Azt hitte, a maga Sárája hagyta fönn. De nem. A harmadikról valaki. A fogtechnikus macája. Biztosan.

Megőrülök, megőrülök!, sikoltotta Adél. Hol az öregasszonyt, hol az újságot nézte, végül rámeredt egy sorra, majd indulatosan összegyűrte az oldalt, és betette a zsebébe.

Hát még én! Ha elromlik, rám ne is számítsen. Ennyi lépcső, az nekem már nem megy, mondta kifulladásra Róza, mintha éppen most mászta volna meg a négy emeletet. Majd legrasztja a fiát vagy a lányát. Úgyse csinálnak semmit.

Tanulnak, Róza, dolgoznak. Jó gyerekek.

Ha magának azok, mondta az öregasszony gúnyosan. Pedig szerette őket. Neki nem voltak gyerekei. A férjével a tizedik házassági évfordulójuk óta ezért nem mentek vissza

a szülőfalujukba. Elegük lett abból, ahogy néztek rájuk, rájuk, a magtalanokra. Ahogy kérdezősködtek. Ők meg csak kapaszkodtak egymásba lesütött szemmel, hogy tekintetükkel el ne árulják, melyikük okozója a gyermektelenségnek. Nekik jó volt ez így. Szerették egymást. Egymást szerették. Évente kétszer kocsit küldtek a szüleikért. Örültek a háztáji zöldegeknek, a tojásnak, télen a disznótorosnak. De amikor a két édesanya rákezdett a szipogásra és a sóhajtozásra, már szóltak is a sofőrnek.

Adél előrángatta a zsebéből az újság odagyúrt oldalát, és erővel az öregasszony szatyrot tartó kezébe nyomta. Dobja ki a kukába, meg ezt is, az egészset, mondta, és dühösen visszatömködte a maradék lapokat is a hálós cekkerbe. A mutatójából még a vér is kiserkent, úgy belevágott az éles műanyag háló.

Az öregasszonynak az ajtóhoz kellett támaszkodnia, hogy visszanyerje az egyensúlyát. Azt már nem, mondta. Jó lesz ablakpucoláshoz. Berakom a mosogató alá. Ott gyűjtöm a többit is.

Nem! Ezt vigye ki innen! Hallja!?, kiáltott rá Adél, és utánaszaladt. Vigye odaátra!

Jól van, Adélka! Mit kell ezen így idegelni?! Az öregasszony megállt a bejárati ajtó előtt, rámutatott. Hívta már a lakatost?, kérdezte.

Mindig csak ígéri, hazudta Adél. Közben arra gondolt, mit képzél ez az öregasszony, hogy őt felelősségre vonja? Elege van mára belőle, tűnjön el végre! A vasalnivaló is összegyűlt, mondta hangosan.

Az öregasszony mintha csak erre várt volna, az itt maradás valamilyen lehetőségére. Szinte nevetett, ahogy ledobta a cekkert az újsággal az előszoba padlójára. Csak hozza, meg a vasalót is, deszkástul. Majd itt megcsinálom, mondta boldogan.

Inkább vigye haza. Dolgoznék.

Nem zavarom én magát. Vagy igen?

Nem. Igazán nem, de jobb lenne mégis odaát, felelte kényszeredetten Adél.

Hogy nekem hol jobb, azt maga honnan tudná?

Úgy értem, nekem. Vagyis bocsásson meg, Róza, nem úgy gondoltam.

Rossz a vasalóm, deszkám sincsen.

Adél képtelenségnek tartotta Róza érvelését, egy pillanatra elgondolkozott, aztán gyanakvón ránézett. Nem akar hazamenni, itt akar maradni, gondolta rémülten. Átvisszük, segíték, mondta végül.

Maga csak ne hurcolásson semmit odaátra! Nem vasalunk, és kész, kiáltotta Róza, és felkapta a szatyrot a földről.

És ne hozza fel többé. Se holnap, se holnapután, szólt utána Adél.

Majd még fölfordul éhen. De bánom én!

Az újságról beszélek. Nem kell. Soha többé.

Elő van fizetve.

Mondja le!, üvöltötte az öregasszony arcába Adél.

Majd maga lemondja! Nem vagyok a titkárnője!

A titkárnőm?, kérdezte lecsillapodva, értetlenül Adél.

Mért? Azt hiszi, nem voltam az? Méghozzá prima helyen, odafent. Igaz, hogy csak két ujjal gépeltem, a gyorsírást is csak kapiskáltam, de nekem nem kellett kétszer mondani valamit. Ugrottam elsőre. De már nem ugrok, mondta keserűen Róza, és elindult kifelé. Éppen kilépett a lépcsőházba, amikor Adél belecsimpaszkodott a szatyrába.

Adja vissza, majd én elteszem, mondta Adél, és kicibálta az összegyúrt újságot. Az öregasszony dühösen berántotta maga mögött az ajtót. Egy pillanatig úgy tűnt, hogy

az ajtó végleg ott marad a helyén, de aztán váratlanul kinyílt. Adél éppen az összegyűrt újság egy pontjára meredt, amikor a súlyos tölgyfa ajtó a homlokához csapódott.

Az öregasszony átment a gang túlsó oldalára, lerántotta az ajtó mellé rögzített kalitkáról a fekete anyagot, és bement a lakásába. A papagáj azonnal rikoltozni kezdett. Az értelmetlennek tűnő rikoltozásban ritmikusan ismétlődtek bizonyos hangok, főként az „r”, a „t” és az „sz”, néha egy teljes szó kivehető volt. A madár fejtartása is arra utalt, hogy betanult szöveget mond. De az értelmét csak az fejthette volna meg, aki évekkorábban betanította. Csakhogy az az ember már halott volt.

Adél még egy ideig a kezében szorongatta az újságot, azután a ládához ment, kinyitotta. A térdén kisimította, összehajtogatta a lapokat, és mindegyiket betette a ládába. A ládát lelakatolta. Néhány pillanatig ott állt mélyen a láda fölé hajolva. Amikor kiegyenesedett, megérezte a homlokán a lüktetést. Az a rohadt ajtó, az csapódott nekem, gondolta, és kiment a konyhába. A Belatiniék nagy hússzeletelő késével jött vissza, megállt a tükörrel szemben, és a kés lapját az egyre jobban izzó púphoz nyomta.

Amikor az ágyát üresen találta, arra gondolt, hogy megkeresi a férfit, de túlságosan fáradt volt hozzá. Kicsit tétovázott, zavarta, hogy egy idegen után használja a saját ágyneműjét, de végül csak belefeküdt. A papagáj rikoltozására ébredt. Gyorsan felöltözött, és kiment. Ahogy belépett a nappaliba, látta, hogy Adél a henteskésével a kezében áll a tükör előtt. Szinte rávetette magát, és kicsavarta a kezéből a kést.

Megőrültél?, kérdezte Adél, és ellökte magától.

Nem kell mézsárszéket rendezni egy papagáj miatt! A Róza sem bírja sokáig, mindjárt letakarja, mondta Zoltán, és letette a kést a tálalón nyugvó, régi porcelán mosdótál mellé. Nem akarsz felöltözni?, kérdezte vádlón. Mindig ez a pongyola! Fesd ki magad, mint régen, mondta halkan. Nézte Adél arcát, és közben arra gondolt, milyen szép volt a mosolya azon a képen, amelyet a volt férje mutatott neki, a mosolya, amit ő sosem látott.

Te csak ne foglalkozz a pongyolámmal! Túl sokat engedsz meg magadnak, felelte Adél, és elindult a szobája felé. Félúton megállt, dühösen visszaszólt. Igazad van. Ma, ma felöltözöm. „Kirittytentem” magam! Na, nem a kedvedért. Látogatót várok. Belépett a szobájába, és becsapta az ajtaját éppen akkor, amikor a papagáj velőtrázóan felrikoltott a gangon.

A gangon az öregasszony magokat és friss vizet vitt a papagájnak. A madár összevissza röpködött, rikoltozott. Szebben, nem értem, mondta az öregasszony, és egy fakanál nyelével bökdödni kezdte a papagáj csőrét. Előbb az asztali áldást, halljam, ha éhes vagy! A papagáj egy ideig dühösen csipkedte a fakanalat, aztán megszólalt. Édddess Jézussss, légy vendéééégünk, áldddddd meg, amittttt adtttttál nekünk, rikácsolta, és csőrével az öregasszony eledelt tartó keze felé vágott. Az öregasszony nagyokat bólogtatva kinyitotta a kalitkát, az etetőbe öntötte a magokat, és feltöltötte az itatót.

Elvágom a torkát vagy a vén picsáét!, gondolta Péter ingerülten, miközben sietősen felöltözött. Ahogy átszaladt a nappalin, meglátta a tálalón a konyhakést. Felkapta, azzal rohant tovább. Ha még egyszer leveszi a rongyot a kurva madaráról, megölöm!, kiáltott át az öregasszonynak, amikor a késsel hadonászva kirohant a folyosóra. A lépcsőházban álló férfit durván ellökte az útjából.

Sándor nekiesett a lifttel szemközti beugróban elhelyezett Aphrodité-szobornak. A szobor alsó része 1986-ban elvált a talapzattól, és a szobor minden alkalommal, amikor a lift megállt vele szemben, megingott. Az akkori házmester a saját samujával, kötőrő kalapácsával akarta darabokra törni és lehordani a szemébe, de az idős hölgy, aki a szomszédos lakásban lakott, kétszázötven forintot csúsztatott a zsebébe, hogy szakembert hívjon. A pénzt eredetileg a Helikon Kiadónál *A múlt születése*-sorozat éppen megjelenő görög kötetére tette félre. Néhány nap múlva megérkezett az Ingatlan Kezelő Vállalat két kőművese egy mocskos cementesvödörrel, egy fandlerrel és egy kőműveskanállal. Vizet az idős hölgy lakásából kértek, cipőtalpuk szürkés lenyomatot hagyott az előszoba parkettáján és a konyhakövön. A talapzat és a szobor közé kent sötétszürke cementcsik már egy hónap múlva repedezni kezdett.

A vállán súrolta az Aphrodité kezében tartott gránátalma ütése. Ő maga sem értette, hogyan lehetett annyi lélekjelenléte, hogy félreugorjon, mielőtt a szobor nagy robajjal a lépcsőház gránitkövére zuhant. Az ütődéstől levált fej egyre gyorsabban gurult lefelé a lépcsőkön. Sándor a félemelet és a földszint között érte utol. Először arra gondolt, hogy visszaviszi a harmadikra a szobor többi részéhez, de a robajra összesereglett emberek kiabálása visszatartotta. Az egyik sopánkodó női hang ismerős volt a számára. Ezt már hallottam valamikor, régen, gondolta, de nem tudta felidézni a sápióhoz tartozó asszony alakját. A zakója alá dugta Aphrodité fejét, kilépett a kapun, és elindult a Margit híd felé.

Ugyanoda ült le, ahová reggel. A fejet maga mellé tette, arccal a folyó felé. Miközben a zavaros vizet és a kikötött hajókat nézte, a fiára gondolt, arra, hogy micsoda ereje volt a tasztításának. Istenem, sóhajtotta, mennyi indulat van benne! Tudta, hogy vissza kell mennie, mindent el kell mondania Adélnak és főként a gyerekeknek. Csak az első mondatot nem tudta, az a néhány szó okozott neki gondot. Az eltervezett mondatok, mondatrészek szétzilálódtak a fejében, a szavak értelmetlen, örült sorrendben követték egymást, azt érezte, hogy a koponyáját mindjárt szétfeszíti valami ragacsos anyag. Felkapta a fejet, felállt, és rohant a Duna-parton a Szent István körút felé. Az utolsó cipő mellé letette a fejet. Egy ott sétáló nő rákiáltott. Mit képzelsz maga? Szégyellje magát! Ahogy a hangra visszafordult, látta, hogy a nő begurítja a fejet a Dunába.

Menj el innét. Nem jó itt, mondta Adél kedvesen Zoltánnak.

Hová menjek?

Menj vissza a szüleidhez, felelte Adél, és arra gondolt, hogy azt sem tudja, kik a fiú szülei. Sosem beszélt róluk.

Két évet töltöttem veletek. Hogy mennék vissza? Hová? A nyári konyhába, a bátyám mellé?, kérdezte Zoltán egyre zaklatottabban. Aztán naphosszat hallgassam az apámat, aki csak a kancáiról tud beszélni? Hogy melyik hókás, melyik lámpás, melyiknek melyik lába kesely, hogy melyiket hol, mivel fedezteti? Marmagasság, szárméret érdeklí csak, a nagy csánk, a széles szügy, a ráma. Vagy szegény anyámat, aki akkor boldog, ha jól híznak a libák, akkor mosolyog, ha hozzájuk szól: Na, papatyka, na, na, moja, na! Hallgassam a bátyámat, aki Nógrád roncstelepein szedi össze az alkatrészeket, úgy akar magának Mercédeszt összerakni?

A családot.

Majd eltemetem őket. Tisztességgel.

Nem akkor kell a tisztesség, felelte Adél. Hangjából eltűnt korábbi kedvessége, Zoltán szavai őt is sértették, a Kőhegyet juttatták az eszébe, az apja kancáit. De az ő apjának

ott volt a műhelye, az égetőkemencéje, az ő apjával boldogság volt beszélgetni. Mi lett volna belőlem az apám nélkül? Mi vagyok most az apám nélkül? Nem is tudom, gondolta, és elindult a szobája felé. Leveszem ezt a maskarát, mondta hangosan.

Nem maskara. Nagyon is jól nézel ki.

Adél megrántotta a vállát, és bement a szobájába.

Mintha visszavárnának!, kiáltotta utána Zoltán. Ha meglátogatom őket, a szemükben ott ül a rémület, hogy hazaköltözöm, folytatta tovább a csukott ajtó előtt. Lesik a kezében a bőröndöt. Amikor látják, hogy nincs, csak akkor tárják szélesre az ajtót. Hogy vagy, fiam? Jól, anyus. Aztán csak ülünk a konyhában, a két hokedlin, szemtől szembe, szóltanul. Majd anyám nem bírja tovább, feláll, gyere te is, vágj le egy nyulat. Én már nem ölk állatot, anyus. Azért csak megeszed. Meg, mert a te főztöd. Hogy is mondhatnám el neki, hogy a nyúzófa, a vén diófa vastag ágán, még mindig kísért, ha a gyerekkoromról álmodom.

Az utolsó mondatot már üvöltötte.

Adél kinyitotta az ajtaját. Az arca majdnem súrolta Zoltánét. Nocsak! Te üvölni is tudsz?, kérdezte gúnyosan, és gyorsan behúzza maga mögött az ajtót.

Zoltán egy ideig várt, hátha visszajön Adél. Képződött. Adél kezének simogatását érezte a homlokán, azt képzelte, hogy részvételtjes tekintettel néz rá, hogy magához húzza, vigasztalja, ahogy egy kisgyereket szokás. Órákat tudott volna így eltölteni, de egy idő után a bejárati ajtó nyikordulása észhez térítette.

Minek jött vissza?, kérdezte a férfit, és elállta az útját.

Nem azért jöttem az éjjel, hogy a te ágyadban töltsék egy éjszakát.

Bánom is én, csak menjen el!

Téged akarnak kirúgni, nem engem, felelte Sándor, és megpróbálta eltolni maga elől Zoltánt. A fiú nem hagyta magát.

Amikor az öregasszony belépett, már mindketten kimerülten támaszkodtak a falnak.

A vasalnivalóért jöttem. Átviszem, mégiscsak, mondta Róza, és közben Sándor arcát nézte. Amikor a férfi sietősen kilépett a folyosóra, elkapta a karját. A Sanyika!, kiáltotta meglepetten. Hogy kerülsz te ide?, kérdezte, és visszahúzta az előszobába.

Hát megismer, Róza? Annyi év után?

Harminc év az én szememnek semmi, felelte Róza magabiztosan. Az uramat keresed?, kérdezte, és feleletet nem várva folytatta. Ne keresd már, fiam. Semmi se ő már. Fekszik az ágyban, anyyi, semmi több. Hallom a fülemben, ahogy könnyörögtél neki, ő meg mondta, őszintén mondta, nekem hihetel. A te batyud, azt mondta, cipelned kell, nem bontja ki azt senki. Még sírtál is, Sanyika. Bele a frissen sült kapros-túrós lepénybe. Nem kértél belőle. Egy falatot sem tudott beléd tukmálni a Róza. Mostan már nem sütök. Csak a pépes járja, a passzírozott.

Mi dolga volt ezekkel?, kérdezte Zoltán Sándortól. A hangjában gyanakvás keveredett meglepődéssel. Egy másodpercre a keze is meglendült, mintha el akarná kapni a férfit a zakója hajtókájánál, közelebb húzni, az arcába sziszegni valami ocsmányságot, de végül nem tette.

Sándor nem válaszolt. Kerülte mindkettejük tekintetét.

Ha volt, hát volt. Mit tudsz te, semmiről!, torkolta le Zoltánt az öregasszony, azután Sándorhoz fordult. Nem kellett volna odajönnöd, Sanyika. Mostan már mondhatom. Félt az öreg, csak virrasztott napokig, hogy miért is engedett be. Na hiszen! Bizton tudta, jelentik majd, hogy ott jártál nálunk, a szemlőhegyi házban. Civilkapcsolat!

Veletek! Az tilos! Hogy odalesz a posztja, az osztályvezetői, a tudod hányperhányason. Aztán mégiscsak ráütötte a pecsétet a dossziédra, Sanyika. „Hálózati munkára nem alkalmas.” Jó ember volt az uram, meghallgatta a könyörgésemet. Érted könyörögtem, Sanyika. Mert tudnod kell, hogy a nagyanyád önagsága nélkül egy mocskos bádoglevőrből végeztem volna kaparékként. Lásd csak, még neked is hasznodra vált, hogy a Róza édese volt az Istenhegyi 24.-ben a mindenes cseléd. Így aztán csak elengedtek tégedet, mesélte az uram, amikor találtak egy másikat a te köreidből, egy könnyen kezelhető, akit sarcolhattak valami régi makuláért.

Sándor Zoltánra nézett, vajon felfogta-e az öregasszony szavait, s hogy a fiú arcán csak bizonytalanságot látott, magyarázkodás helyett az öregasszonyhoz fordult. Hogyhogyan itt?, kérdezte.

Cseréltünk, még '87-ben. Idejében, mondogatta aztán két év múlva az uram, kihajították volna onnan is, amikor nyugdíjazták. Még hogy nyugdíjazták! Kiseprűzték, fiam. Páros lábbal rúgták ülepen!, válaszolta Róza. Még nyugdíj-kiegészítést sem kapott, pedig volt kitüntetés akárhány, csak hát titkosították ötven évre. Minek azt titkosítani, amit annyian tudnak, tette hozzá méltatlankodva. Egyre hangosabban beszélt, orrcimpája kitágult, petyhüdt nyakán kidagadtak az erek, úgy folytatta. Majd még elveszik a nyugdíjpótlékot is! Ismerem én ezeket! Ott ülnek a cikornyában, a majmok házában, én már csak így hívom, Zolikám, fordult a fiú felé, már ha ülnek! Te is láthatod, fiam, a híradóban. Az lenne a dolguk, hogy ott üljenek, aztán mégiscsak üresen ácsingóznak a padok az ülepek után! Csak gombnyomásra gyülekeznek a summás fizetésért! Köpnek ezek mindenkire, Zolikám! Bezeg, ha az uram odasétafikálhatna közéjük, ujjal mutogathatna a kebelelváltásaira. Ül ott még olyan is, Zolikám, aki az uramnak volt a fullajtárja. Mire vannak olyan nagyra, várjanak csak, majd ők is beleesnek a verembe, minek ásnak annyit!

Halkabban, Róza!, szólt Zoltán az öregasszonyra. Egyre gyakrabban tekingetett a nagyszoba felé, hogy idejében közbeléphessen, ha Adél megjelenik a küszöbén.

Amúgy is nagy volt nekünk az a ház, folytatta Róza, és újból Sándor felé fordult. Annyi szoba! Konyhából, klozetből is kettő! Neked megsúghatom, mindenből egyet használtunk, csak a szombat esti utipartik előtt járt körbe az öregem, sorra nyitogatta a szobákat az elvtársainak. Mert akkor még ez a szó járta. Az egyikben vacsoráltak, a másikban pálinkáztak, a harmadikban kártyáztak. Ott állt a láda sör az asztal mellett, üvegből itták, úgy szerették.

Az öregasszony elővette ibolyamintás zsebkendőjét, megtörölte a szemét. Betli, rebetli, ultimó, mondta könnyek között.

Sándor átölelte. Megszánta ezt az öregasszonyt az ibolyamintás vászon zsebkendőjével, a posztómamuszával, az otthonkájával. Az elmúlt években nem találkozott hozzá hasonlókval, azt hitte, már nem is léteznek. De még élnek, ha nem is sokáig. Öt évig? Tíz évig? És a történeteik is meghalnak velük együtt. Kár értük? Talán nem, gondolta.

De te, fiam, mit ólálkodol erre? Csak nem a Zolika apja vagy?, kérdezte Sándortól az öregasszony.

Ugyan!, felelt Sándor helyett Zoltán éppen akkor, amikor a másik egyetértően bólintott.

Az, mondta Sándor. Gyorsan elengedte az öregasszonyt, elfordult tőle, és Zoltánra nézett.

Most aztán igazodjék el az ember, hogy melyiktek a hazudóska, nevetett az öregasszony, és fürkészve nézett egyikről a másikra.

A beálló csöndben tisztán hallatszott Adél ajtajának nyikordulása.

Kivel beszélgetsz, Zoltán?

A Róza jött a vasalnivalóért, felelte Adél kérdésére Zoltán, és rángatni kezdte Sándort kifelé.

Férfigangot is hallottam, jegyezte meg Adél, de nem jött ki a szobájából, csak kidugta a fejét a résnyire nyitott ajtón.

A gázművektől jöttek, kiabálta az előszobából Zoltán.

Úristen! Ne engedd, hogy kikapcsolják. Mindjárt jövök.

Csak a gázórát jöttek leolvasni.

Leolvasó lettél?, kérdezte Sándort az öregasszony. Énnálam te csak ne olvassál le semmit, még megsértődök, mondta haragosan, és durván kitaszigálta a férfit a lépcsőházba. Sándor értetlenül meredt rá, de Róza elfordult tőle, bizonytalan léptekkel visszament a lakásba, és megállt Adél ajtaja előtt. Arca rémült volt, alig kapott levegőt. Néhány percig csak állt ott a kezét tördelve, majd – mint aki erőt merít a mozdulatból – végigsimította az otthonkáját. Átviszem a ruhákat, Adélka, mondta hangosan. Unok egyedül. Deszka se kell, majd a konyhaasztalon.

Sándor még mindig az öregasszony furcsa viselkedésén tűnődött, amikor Zoltán mellé lépett, és lefelé lökdöste a lépcsőn. Tűnjünk el innen!, mondta neki, és éllel, nyomatékosan tette hozzá a kicsinyítőképzős, gyerekes becenevet: Sanyika!

Órákkal később, amikor már a körúton járt, újra és újra eszébe jutott ez a „Sanyika”. Hogy csak ők, a Rózák hívták őt Sanyikának. Talán még csecsemőkoromban is Sándor voltam, gondolta. A szülei sosem becézték. Ha kedveskedni akartak, akkor Sándorkámnak szólították. Ettől a „Sanyikától” kirázta a hideg éppen úgy, mint harminc évvel ezelőtt.

Amikor Adél kijött a szobájából, megcsapta az orrát az öregasszonyból áradó szag. Elfintorodott. Róza, mintha megértette volna az asszony grimaszának az okát, eltávolodott az ajtótól, két karját előrenyújtotta, hogy átvegye a vasalnivalót.

A csipkés blúzom estére kellene, mondta Adél az öregasszonynak. Kék, a sok mosástól kifakult munkaköpeny volt rajta, az elején sötétebb, kimoshatatlan foltokkal.

Nocsak, az Adélka kirúgni igyekszik a hámból, mondta az öregasszony, és mosolyt erőltetett az arcára.

Ugyan már, Róza! Leadás van. Nem állok sehogy.

Addig jó. Míg van munka. Látja, ha maguk nem lennének, mit is csinálnék egész nap?

Most menjen, Róza.

Olyan ropogásra vasalom, hogy megmered rajta a férfiak szeme. Mert az hiányzik magának. Azért ilyen búvalbélelt, mondta az öregasszony, és meg sem mozdult.

Róza!

Ez az igazság.

Adél váratlanul megfogta az öregasszony kezét, és szinte szégyenkezve kérdezgette.

Mondja csak, Róza, maga mindent tudott az uráról? Hogy mit csinált, hogy mivel töltötte a napjait, elmesélt magának mindent?

El hát!, felelte büszkén az öregasszony.

Na, ugye!, csattant fel Adél, és izgatottan bólogatott. Istenem! Hány éven át hazudott? Egy? Kettő? Öt? Vagy az együttlétünk minden perce hazugság volt? Az örökös

„kiküldetés”! Azt hittem, nőkről, ivászatokról van szó! Most már tudom, hogy nem. Később is megtartották „társadalmi kapcsolatnak”! Társadalmi kapcsolatnak! Érti?

Az öregasszony elmosolyodott, és nagyokat bólintott. Ő ne értené?

Azt hiszem, nem bírom ki, folytatta Adél, és egy pillanatra úgy tűnt, legyőzi viselkedését, és odabújik az öregasszonyhoz, tőpedt melléhez szorítja a fejét, de végül elhátrált mellőle. Leült a ládájára, onnan folytatta a beszélgetést. Kérdezgettem: Na, milyen volt? Semmilyen. Mi történt? Semmi. Sosem nézett a szemembe. Aztán egyre hallgatógabb lett.

Ahogy hazajött, dőlt belőle a szó, mesélte saját emlékeit az öregasszony. Meghánytunkvetettünk mindent, aztán a begörbesztett mutatóujjával ott hadonászott az orrom előtt, így, ni!, mondta, és Adél szeméhez emelte dagadt ízületektől rücskös, behajlított mutatóujját. Én meg tudtam, hogy ez bizony azt jelenti: „Erről aztán egy szót se senkinek, Rózsikám!”, Rózsikám, így hívott engemet.

Csönd lett. Mindkettejük előtt képek peregetek le húsz-harminc évvel korábbi életükből. Az öregasszony mosolygott.

Oláh András

AZ ELVESZETT KÉZIRAT*

„...Érezé akkor szemérmes Erzsók,
 hogy Csepü Palkó,
 a tiszteletes két pej csikájának jóképű abrakolója
 hátulról föllebbenté szoknyája szegélyit,
 és mives buzogányát előremeresztvén
 zihálva töri az irtást.
 Erzsók szemérme ellen ekkora vétséget
 tavasz óta senki sem követett el,
 hacsak széles tenyerű Fejenagy nem,
 a helység borízú hangú kalapácsa,
 bár maga Erzsók is úgy vélte utóbb,
 hogy Fejenagy lomposa akaratban és kitartásban is
 alatta maradt eme szerszámnak, amely
 mohón tolakodva iparkoda egyre tovább.
 „Ah, ne most...” – pihegte szemérmes Erzsók,
 de a borral teli kancsót vigyázatosan elereszté,
 jobbjaival védekezésül a hordó
 penészes peremébe kapaszkodott,
 baljával peniglen megragadá
 a faltörő kost, mely már csiklandta keményen.

* Petőfi A HELYSÉG KALAPÁCSA című vígeposzának mostanáig lappangó részlete.

Riadtan megszorítá, félve,
 hogy a felhevült testnek ennyi elég lesz,
 de Csepü Palkót, a tiszteletes két pej csikájának
 természetes abrakolóját nem olyan fából faragták,
 aki megtorpan az ajtóban, ahová egyszer már békopogott.
 Két tenyerével összerelgeti Erzsók szerte elomló keblei halmát,
 megmarkolá őket keményen,
 hegyes bajszával pedig nyakát csiklandta vala,
 s az alábbi szerelmes szókkal
 kényszeríté megadásra a szemérmes asszonyt:
 „Ej, hagyjad má' no...”

Meghatódott Erzsók eme lélekből fakadó őszinte beszéden,
 még erősebben megragadá Csepü Palkó büszkén meredő lőcsét,
 mely addigra már többször végigsimítá szemérme bozontját,
 s örömmel látá, hogy amaz hamar megtalálta vala az ösvényt
 barlangjának vágytól lüktető kapujához.

Szeme pilláin az öröm könnyének gyöngye ragyogott hamarost,
 élvezetének kirobbanó sikolyát pedig
 a hangászkar tagjai hárman sem tudták vala
 túlharsogni fönt az ivóban.

Kés pengéje se metszé el a liliumnak szálát oly sebesen,
 mint ahogy támada csend a fent mulatók közt.

A kancsal hegedűs szája tátva maradt,
 miként éhes gólyafi tája a csőrét.

A félszemű cimbalmos keze a levegőbe dermedt,
 miképpen téli estéken az ablakra a pára.

Nagyot csuklott a lágyszívű kántor is,
 és minden tekintet a pincelejáróra meredt,
 ahol Erzsókot eltűnni látták vala pár percnél előtte.

Mozdulni azonban senki sem mere mindaddig,
 míg a pincelejáró ajtaja fel nem tárult vala,
 s mögötte elő nem bukkana Erzsók pírral teli szemérmes arca.
 „Mi történt odalenn? Úgy megijedénk...” – tudakolá
 őszinte rémülettel a lágyszívű kántor.

„Jaj, ne is kérdeje! – sopánkodott Erzsók angyali arccal. –
 Akkora egér volt odalent és akkora farka,
 hogy ha Csepü Palkó nincsen,
 bizony odavesztem volna tán a rémülettől egészen.”

A lágyszívű kántor megnyugoda az őszinte beszéden,
 s a többiek is poharuk felé fordultak, bár akadott közöttük
 olyanféle is, aki pusmogva, somolygva voná kétségbe
 az egérről szóló történet hitelét, és nem áttallott vala
 másféle faroknak kéjt fokozó riadalmáról fecserészni.

„Ilyen a pletykabeszéd – sóhajtott tehetetlen aggodalommal
 Bagarja uram felé fordulva a lágyszívű kántor. – A legszűzebb
 ártatlanságnak tiszta vizét is bémocskolja iszappal...”

KARÁCSONY

a téren ételt osztanak
arcok párája keveredik a gőzölgő levessel
forralt bor is van és hozzá szeretetzene szól
a lelkiismeret megnyugszik
mintha ettől jobb lenne a világ
penészes szavakra fals szólamokra is telik
régen méltóságos asszonyok
toporogtak a kondérok között
s amint tehették gyorsan kezét is mostak
mert érezték hogy piszkos lett a szándék
most lángot okádó cirkuszi artisták
hazudják szemünkbe a mosolyt
talpunk alatt a szülőföld didereg
harang kondul a szívek hidegében
kiapadt álmok csüngnek
a felcicomázott karácsonyfáról
mennyre fáj a magány
összemosódnak az árnyak
mint valaha volt szaloncukor
keményen roppan az angyali üdvözet
s ahogy a kulcs fordul a zárban
mögötte nincs már távoli táj
nincs messze s közel
csak bezárt ajtók és a hajléktalan szeretet

Vécsei Rita Andrea

ANGOLKISASSZONYOK

Magyarázkodni kezdenék magamnak épp,
és csodálkozom, hogy nem megy úgy,
ahogy szeretném.
Pedig elvonultam egy kellően hűvös szobába,
ahová a hangok csak dallamukban szűrődnek fel.

Figyeltem, mikor hagyják abba a lepkegyűjtést.

Egy rímes mondat után rímtelen következett,
Robert De Niro ma hetvenéves lett.

Hallottam a kutyát, ahogy a kerítésen vakarja magát,
és hogy az ötliteres
szatmári csemegeuborkás üvegbe tett lepkének
kell-e inni adni.

Otthagytam a szobát, a házat,
és kísétáltam, csuklóm körül talált karperec,
egy kislányé volt, csupa sárga, piros, lila,
festett faszív, virág és csillagok.

Vártam, hogy összeszedjenek.

A templom kapóra jött, állt fölöttem,
mint ajtókeretben Almássy Mária állhatott.
Átrendeződtek a súlyok,
dalmát márvány és cseh porfír vetekedtek,
hogy lenyomják bennem, aki elveszett.

Majdnem karácsony volt,
az ég sötétkéék a ratfarhami zöld fenyőfák között,
és narancssárgák a fehér falak.

A két okos szüzet kéne elővennem,
hogy leírjam a szelídséget,
amivel a főhajóra nézel,
és rózsablakra a lépcsők fölött.

Akár egy máltai a kertbe szökött németeknek,
segítesz túlélni,
a szétszakadásnak vége,
kelet–nyugat,
megszagol egy vizsla,
a combod meleg, a sálad rám teríted,
egyszer sátrat verünk valahol, ahol nem szabad,
és tüzet is fogunk gyújtani.

Babiczky Tibor

VÉGTAGOK*

Későn ért haza. Sötét volt még, de a hajnal már készülődött az utcák mögötti derengésben.

Ment, bizonytalan léptekkel, az akácok során. Kétoldalt lehunyt szemű ablakok. A sarkon az utcalámpa fel-felderengő, vörös izzás. Másodpercekre kihagyott a fénye, majd újra felgyulladt, tompán, homályosan.

A kertkapu előtt megállt. A kerítéshez támasztotta a vállát. Cigaretta előtört a zsebéből. Aprócska, imbolygó fény egy hatalmas, imbolygó ember arca előtt.

Valószínűtlenül hosszú orr – az orr árnyéka? – és valószínűtlenül apró – félig lehunyt? – szemek.

Körülnézett. Jobb felől, a sarkon egy útlezárás villogó sárga fénye. Balról híguló sötétség. Minden ablak mögött aludt a tévé. Mindenki aludt. Egyedül a szemközti ház alagsorában égett – ahogyan minden éjszaka – a villany.

„Vajon ott lakik az ördög?” – gondolta, miközben beleszívott a cigarettába.

Szemközt az alagsori ablak sárga négyszöge, fölötte a fénytől viselős sötétség. A sarkon az utcalámpa fénye egyetlen apró, vörös ponttá húzódott össze. Aztán kialudt. És felgyulladt újra.

„Mintha egy láthatatlan óriás cigarettázna” – gondolta, és az út mentén parkoló autók közé pöckölte a csikket.

Hátrafordult. Sötét ablak mögött a függöny reszkető fodrai. Egy kövérkés fehér arc. Bentről néz? Vagy a hold tükröződik?

A szeme sarkából mozgásra lett figyelmes. Közel a főúthoz, az akácok alatt egy imbolygó alak tűnt fel. Fél percbe is beletelt, mire meg tudta állapítani, hogy – az első benyomással ellentétben – a figura távolodik, és nem közeledik.

Rágyújtott egy újabb cigarettára. A kapu előtt egy öreg akácfa állt. Felnézett. Az utcalámpa fényében a lomb alakatlan csomóként derengett fölötte.

Arra gondolt, hogy legszívesebben fa lenne. Kíváncsi volt a mozdulatlanságra. Az érzésre, amikor ősszel egy levél elválik az ágtól. A kopaszságra, a télre. És arra, amikor az élet – amely a fagyok elől a tetszhalálba menekült – rügyként újra kipattan.

Eldobta a félig szívott cigarettát.

Felnézett megint. Az ég türessége, május vége felé, közvetlenül hajnal előtt, semmihez sem fogható. Egyszerre vibrál benne a megkönnyebbülés, hogy nincs többé dolgunk,

* Annak is van valami gyakorlati haszna a barátságon túl, ha két író gyakran ebédel együtt. Például kiderülhet, mindketten ugyanazon dolgoznak. Ugyanazt a rendőrségi hírt próbálják novellába önteni: kar nélkül találtak saját udvarán egy győrrasszonyfai idős nőt, ráadásul a hiányzó végtag köddé vált. Talán mindketten úgy érezték, ritka és háborzongató esemény történt. A hír saját írói világukból, a fikcióból szökött ki a valóságba. Testet öltött valamiképp. Nincs más megoldás, vissza kell gyömöszölni oda, még mielőtt nagyobb kárt tesz. Babiczky krimihangulatú szövegeibe, Papp külvárosi legendáiba. Az pedig már tényleg a véletlenek véletlene, hogy mindkét szövegnek ugyanaz lett a címe is: VÉGTAGOK. Az összecsengést pénzfeladobással oldották fel, Papp vesztett, így ő változtatott címet. Majd megkérték a *Holmit*, hozza le az ikernovellákat. (B. T. és P. S. Zs.)

hátradőlhetünk egy teraszon, vagy kiülhetünk a hársfa alá a kertben; és a súlyosság, hogy semmi dolgunkat többé, legyen az terv vagy megkezdett valóság, sem időnk, sem lehetőségünk nem lesz már befejezni.

Hosszasan keresgélte a kulcsot. Sokáig tartott, amíg az ajtót kinyitotta.

Az előszobába lépve rögtön lerúgta a cipőjét. Kabátját a szék támlájára tette. Már a vécéajtó előtt lehúzta a sliccét, amikor vizelni ment.

Aztán benézett a hűtőszekrénybe. Halvány ragyogás vonta be a konyhát. Mint a szemközi ház alagsorának – „Vajon ott lakik az ördög?” – örökké világító lámpafénye, olyan.

A hűtőben egy fonnyadt uborka, egy fél üveg narancslekvár és egy megkezdett csokoládépudding látványa fogadta. Becsukta a frizsidert. Az ajtó puha, megkönnyebbült hang kíséretében huppant a helyére. Mint egy sikeresen elfojtott csuklás.

Maga sem tudta, miért, talán a lekvár látványa miatt, eszébe jutott egy régi éjszaka, amikor egy észak-afrikai országban, a megérkezése napján – ki sem csomagolt – egymás után itta tisztán a Pernod-kat a tengerparti hotel bárjában. Aztán – kisebb megszakításokkal – reggelig hányt.

„Hígítani kellett volna” – gondolta.

Kinyitotta a konyhaszekrényt, és egy gömbnyakú üvegből töltött egy ujjnyit egy whiskyspohárba. Jód és füst és rothadó vízinövények szaga a tengeri szélben.

Tekintete rutinszerűen végigsiklott a könyvespolcon. Hajnali háztetők. The Sense of an Ending. Rezeda Kázmér szép élete. Lótolvajok. A Moveable Feast. Az idő újabb cáfolata.

„A régít elveszíthettem valahol – gondolta. – Vagy talán meg sem írta senki.”

Arra gondolt, kezében a pohárral, hogy az időnek nincs szüksége cáfolatra. Nem lehet cáfolni. Az idő olyan, mint Isten. Kizárólag az a része képezheti vita tárgyát, amelyet sikerült földi keretek közé szorítani. Az pedig nem több egy tévképzetnél. Jó esetben egyetlen, felismerhetetlen darab egy óriási puzzle-ban. Nézi az ember ezt a darabot, és próbálja kitalálni, mit ábrázolhat. Egy végtagot? Egy óramutatót? Viharfelhő csücskét a tiszta ég háttérében? Semmiféle emberi elképzelés nem érinti – mert nem érintheti – az idő vagy Isten lényegét. Csak a saját tévedéseinket cáfoljuk meg időről időre, hogy aztán újakkal helyettesítsük őket. És a tévedések, valamint a cáfolatok eme sorozatából nemhogy egy valamiféle egész hozzávetőleges képe nem rajzolódik ki, de maguk a látni – és felfedezni – vélt részletek is egyre homályosabbakká válnak.

Leült a kanapéra, és bekapcsolta a tévét. Az egyik hírcsatornán az esti híradó ismétlése ment.

– Csalás a felvétel a választási csalásról – mondta a bemondó.

A férfi belekortyolt a whiskybe, és lehunyta a szemét. Pár percre elbóbiskolt. Amikor felriadt, még mindig a híradó képei villogtak. Ösztönös és meggondolatlan mozdulattal felhajtotta a maradék italt. Bűntudattal vegyes borzongás futott végig a gerincén. A bemondó szenttelen hangon új hírbe kezdett.

– Szerdán találták meg a nyolcvanhat éves idős nőt a kertjében, akinek vállból hiányzott a jobb karja, amit azóta sem találtak meg. Magdi nénit egyik szomszédja, József találta meg. Az idős asszony a tyúktól közelében feküdt, kihűlt, és félig eszméletlen volt, de utolsó erejével még jelezte, hogy valami történt a karjával.

„Valami történt” – gondolta a férfi.

– Arról, hogy mi történhetett a nénival, egyelőre csak találgatások vannak. A helyi háziorvos, dr. Szűcs-Farkas Attila szerint róka támadhatta meg az asszonyt, Gyórrasszonyfa polgármestere szerint viszont vaddisznó lehetett. Az első orvosi vizsgálatok azonban

nem erősítik meg feltétlenül az állattámadás-hipotézist. Az orvosok inkább vágott sérüléseket láttak, nem pedig marcangolást, és az is különös, hogy máshol nem találtak harapásnyomokat a nénin.

A férfi feltápaszkodott a kanapéról. Nehéznek érezte a tagjait. Letette a poharat a konyhapultra, és vetkőzni kezdett.

– A híradónak dr. Skaliczky Zoltán, a Petz-kórház főigazgató-helyettese úgy nyilatkozott, hogy Magdi néni állapota kritikus, továbbra is kérdéses a felépülése. „Eszméletlen állapotban van a néni, lélegeztetjük, intenzív ellátásban részesítjük. Pénteken ugyanakkor már a fertőzés jelei mutatkoztak nála, ami sajnos további nehézségeket jelent az egyébként is életveszélyesnek minősülő állapotban.”

A férfi kikapcsolta a tévét, és a hálószobába botorkált. Esetlen mozdulattal, merev felsőtesttel dőlt az ágyba.

Álmában először egy idegen kikötővárosban találta magát. A mólóhoz közeli kávéház teraszán ült le. Kabátját összefogta a mellén. Az ég szürke volt. A lomhán lélegző vizet figyelte, a felszálló párát, árbcok ringatózó rengetegét. Egy arra tévedő csecsebecse-árustól – a pultnál kérdés nélkül tették elé a három stampedli aranyló rumot, melyeket otthonos mozdulattal ivott meg egymás után – tengeri csigát vásárolt. Ízléstelenül színezett, lakkozott, ronda csiga. „Ez igazi?” – kérdezte. „Igazi” – felelte az árus. Szemöldöke éjsötét bozót, szakálla napégette tarló, tengerszürke szemében szomorúság. Tekintetén a harsány féldecik töppedt párája. A füléhez tartotta a csigát, majd ferdén elmosolyodott. „A tengerből fogták ki” – mondta. „Vágyódik a tenger után, azért zúg szüntelenül, mint a hullámzás.” Az árus feltápaszkodott, a csigáért kapott pénzt bevitte és a pultra tette, majd lassú léptekkel a móló irányába indult. A férfi egyedül maradt a teraszon. Előtte az asztalon egy üres söröspohár és a csiga. Szemét lehunyta. És akkor – a teste belsejéből jött a hang – meghallotta a zúgást.

Álma sötétséggel telt meg. Aztán halvány derengést látott; nyersbeton-szürke, képlékeny fényhasábokat. Sós vízben lebegett, mélyen a felszín alatt. Amikor úszni próbált, akkor döbrent rá, hogy nincsenek végtagjai. Egy áramlat hűvöse simogatta az oldalát. Sodródott a sötét vízben, a szürke fénypáasmák között.

Hirtelen fény gyúlt a mélyben. Két egymásba nyíló szobát látott felülről. Az egyikben – felismerte a kopaszodó fejtetőt, valamint a szőke hajzuhatagot – az apja és az anyja feküdt a kéken vibráló televízió előtt. A másikban – a kisebbikben – önmagát látta magzatpózban gömbölyödni a takaró alatt.

A következő képen egy cukrászda márványasztala látszott. Ő ott kuporgott az asztal alatt, kezében egy sajtos pogácsával. Jobbra tőle az anyja finoman ívelt vádlija, balra egy ismeretlen férfi gyűrött szövetnadrágja. A pogácsának olajos fűrészpöríze volt. „Ilyennel mosták fel a padlót akkoriban” – futott át az agyán.

Aztán egy meztelen férfit látott, bokáig egy patakban állva, egy csorgó előtt, amint a víz sugár felé hajol, hogy igyon. A pénisze hozzáverődött a combjához. Belemerevedett a mozdulatba, mintha szobor volna. A háttérben fenyvesekkel teli hegyoldal. Oldalt, a parton egy kockás pléd, rajta gömbölyű cipő, egy sajtikkely és egy hasas, zöld palack. „Szólítsd apának” – suttogta egy hang mögüle, amelyet az anyjáéként azonosított.

Aztán az apját látta, akit képtelen volt megszólítani. Aztán egy lány szemét, egy fényképről, amelyen az orrát és a száját eltakarja az útlevelével. Aztán egy másik lányt, szintén fotón, amint egy kád vízben ül, virágok és gyertyák között. Aztán egy csecsemő gyűrött arcát.

Lebegett a sötét vízben, végtagok nélkül, és utánuk szeretett volna nyúlni, a képek és az arcok után. Mély, gyomorból induló félelmet érzett.

Felriadt. Szájában tőzeges, keserű íz. A napfény vékony csíkokban esett át a redőny résein. Mélyet sóhajtott, mint aki régóta nem vett levegőt. Oldalt fordította a fejét. Mellette, valószerűtlen távolságban, egy különálló kar hevert a paplan tetején. Vér sehol. Összerándult az ijedségtől. Ettől a mozdulattól tudatosult benne, hogy minden végtagsa a helyén van. A szomszéd szobából gyereksírás hallatszott. A kar megmozdult mellette, és az éjjeliszekrényre állított óra felé tapogatózott.

Úgy érezte magát, mint egy kövér halálraítélt, aki a kedvenc ételét kapja az utolsó estén. Hála, lemondás, boldogság, harag. Bűntudat és kegyelem.

Egy csókot érzett az arcán, majd hallotta a sietős lépteket a gyerekszoba felé. Kikelt az ágyból, és felhúzta a redőnyt. Odakint aranyszürke ragyogásban úsztak az autók, egyik a másik után. Tekintete a szemközti ház alagsorára tévedt.

Habár világos volt már, égett bent a villany.

Papp Sándor Zsigmond

A LÁTOMÁS

De sunyi hónap volt az az október!

Már az idő is úgy viselkedett, mint a részeg, aki köpni akar valami rossz pia után, de aztán meggondolja magát, és féltőn visszaszívja. Ha csípősen indult a nap, akkor délre verőfényes napsütés simogatta az augusztusi hóhullámot túlélő büdöskéket. Ha viszont fagyot ígért a hajnal, hogy végre megtizedelje az ágyipoloskák és drótférgek hadait, akkor éjjel, a sötétség leple alatt hirtelen megtorpant és feloldódott a Petkes hágóján átkelő hideg. Reggelre halvány derengés maradt belőle, meg valami sárgás köd a kerítések között, mintha kutyák húzták volna végig a seggüket a deres fűvön.

Piroskát egy ilyen októberi napon találták meg a saját háza mögött, a pusztá földön. Pár lépésnyire a nyitott ajtajú tyűkketrectől.

Akkor is fehér cipő volt a lábán, az a magasított talpú. Csak a kitüremkedő kalapácsujjak fölött barnult meg a kórházi bőr. Csordás Janinak volt ideje mindent megfigyelni, mert lassan, szinte lábujjhegyen mert közelebb menni. Előbb a cipőt látta meg, ahogy befordult a farakás mellett, aztán a felhúzott térdet, a vastag derekat. Akkor már gondolta, hogy baj van, csak azért fohászkodott, hogy ne lásson vért. Baltával szétvert koponyát. Merthogy errefelé nem végeznek fél munkát, viszont neki tudvalevően gyenge a gyomra. A lánya mégis megtönte reggel kolbászos rántottával, biztos megint pénzt akar, mit is akarhatna mást.

Aztán ahogy beljebb lépett, és meglátta Piroska sápadt arcát, a diófa leveleivel keveredett csatakos haját, minden kiröppent a fejéből. Megfagyott, ez ugrott be neki elsőre, meg hogy most nem a Mentőszósz kellene hívni, hanem az igaziakat. Inkább csak azon töprengett, hogy innen vagy inkább otthonról telefonáljon, de aztán Piroska mellett döntött, egyrészt mert olcsóbb, másrészt meg ha kérdeznek valamit a testről, akkor gyorsan szemügyre tudja venni. Épp indulni készült a bejárat felé, amikor Piroska megmozdult. Életjelt adott, ahogy később a mentős mondta a megrándult lábra, és még

nyöszörgött is hozzá, de olyan túlvilági hangon, tette hozzá Csordás Jani, miközben megpróbálta utánozni, de erre már mindenki legyintett. Mivel ő még akkor sem akart hozzáérni, nehogy csak fokozza a bajt, pár percre rá Piroska egyedül próbált felállni, de a fején kívül egyebet alig volt képes megmozdítani, ám ez mégis elég volt arra, hogy valahonnan a nyakszirt alól előbukkanjon a karja. Vagyis ami megmaradt belőle. Janira igazából ekkor jött rá a frász.

A csonkból szivárgott a vér, bordóra vagy inkább feketére festette a füvet. A tócsa élesen elütött az arc sápadtságától, mintha a test minden színe odagyúlt volna. Úgy tűnt, hogy Piroska azért húzta maga alá a karját, hogy védje valamitől, de ez csak félig sikerült. Könyök alól ugyanis hiányzott minden: alkar, csukló, tenyér, a pálcikává soványodott ujjak.

Rohamentő jött. Jani eddig nem is tudta, hogy van ilyen. Vízközön legalábbis ilyet még nem láttak, ami eljött ideig, az épp hogy szét nem esett a bekötőúton. A mentősök viszont gyorsan dolgoztak. Betakarták a testet, hogy ne hűljön tovább, majd két mozdulattal bekötötték az infúziót. Szorítókötést tettek a kar megmaradt részére, és ellátták a fejsebet, aztán szirénázva elszárguldtak. A keringés bármikor összeomolhat, Jani ezt az egy mondatot csípte el és adta tovább az egyre gyűlő bábéskodóknak. Azt Géza magyarázta el a Kék kakasban, hogy baszott nagy mázlija volt Piroskának, mert a hajnali hideg épp csak annyira volt hideg, hogy az ereket harapófogóként szorítsa össze, de a hipotermia még ne álljon be. És hogy mínuszokban a test immunrendszere nagyobb fokozatra kapcsol, ezért élhette túl egyáltalán. S bár soha még ennyi értelmes szót nem hallott senki Mentősgézától egyszerre, mégse nagyon figyeltek rá. Mert a rejtély megoldásához egyelőre semmilyen orvosi szakszó nem vitt közelebb.

Az, hogy egyáltalán rejtély tényállása forog fenn, a rendőrök kiérkezése után derült ki.

– Na, hol a kar? – fordult az idősebbik rendőr Csordás Janihoz, miután futó pillantást vetettek a helyszínre. Valami olyasmi csengett ki a hangjából, hogy rendben, eddig volt, ahogy volt, de most már ideje előadni, amit rejtegetett. Innen ez a felnőttek dolga.

– Én nem láttam – szeppent meg Jani.

– Ne vicceljen. Az bűnjel is lehet – mondta a rendőr, majd akkurátusan, mintha rá akarna gyújtani, fogpiszkálót tett a szájába.

De így se került elő. Pedig a tyúkok közé is benéztek. Kítapogatták az orgonabokrok alját, még az ereszcsonnákig is felmászta. De sem lent a fűben, sem odafent nem találtak még vérpöttyöt se.

– Magával vitte? – képedt el Jani.

– Kicsoda?

– Hát az izé... az elkövető – jutott eszébe Janinak a megfelelő szó a Kékfényből.

A rendőr szúrós szemmel vizslatta. A fogpiszkáló lassan, fenyegetően átvándorolt a száj másik sarkába. Aztán megpihent.

– Kutya van?

– Igen, igen, német juhász – felelte szinte boldogan Csordás Jani. – Az mindig éhes! – tette hozzá szolgálatkészen, de nem kellett volna. A kolbászos rántottát ekkor már semmi sem tarthatta vissza. A rendőr néhány lépés távolságból, némi részvétellel figyelte az öklendező tanút.

Csakhogy Betyár pofája tiszta volt, mint a hó, másrészt a bezárt ajtó mögött nyüszített. Akkor a kerítést vizsgálták meg alaposan. A tátongó lyukakon akár egy vaddisznó is átfért volna.

– Ehhez több ember kell – morogta az idősebbik rendőr a kert végében, mert a töltés túloldalán már a Rebra erdeje sötétlett.

A vízközi telep egy ideje nem volt a környék legboldogabb sarka. Pedig valamikor még a tévében is így reklámozták. Szigetnyi boldogság, csacsogta egy szőkített, napolajos nő, és egyenesen belenézett a kamerába.

Kezdődött azzal, hogy az aszényi gát megépítése után már nem volt, ami a nyári kánikulák után földuzzassza a Csejke itteni ágait. A meder nem száradt ki teljesen, az iszap közé befészkelte a sás meg a nád, de embermagasságig nőtt ott szinte minden. Aztán a telepet lassan beborította a kénes mocsárszag, mintha soha ki nem mosott lepedőt terítettek volna le. Leghamarabb a városiak tették ki a faházás üdülőkre az eladó táblát, mert azoknak még a szokásosnál is kényesebb az orruk, és hát nem volt az a fertőtlenítőszer, ami kivette volna a ruhákból, a bútorokból, de még a parkoló autók kárpitjából ezt az állott leheletet. Aztán, amikor látták, hogy még érdeklődő se nagyon akad, tűzifának adták el lábón az egészszet, ami azért is volt előrelátó gondolat, mert a következő, igen komisz télen már mindent bontottak, amit lehetett, csoda, hogy az olajos villanypóznák megúszták. Az ilyesmit errefelé nem is hívták lopásnak, még csínynek se nagyon, csak ahogy az ember az időt húzza, arrébb és arrébb pöcköli a nagyon is logikus végzetet. Egy ideig még vezették, hogy kinek tartoznak lócéval, burkolattal vagy ablakkerettel, de aztán a könyveléstől is elment a kedvük. Számolni is csak melegben lehet igazán.

Akkoriban ment tönkre a rapsicosokkal együtt Mentősgéza is, akit azon a nyáron még Mihály Géának hívtak, és a folyóparti bódében sütött lángost és halat. De ha már fürdeni se jár erre senki, akkor minek zabáljon. Van arra étterem, öt kilométerrel lejjebb. Géza, hogy ne lustuljon el egészen, eleinte a feleségét meg a két fiát verte felváltva, amíg egy napon vállból ki nem fordult a karja. Máig úgy meséli, hogy a kórházban kapta el az ötletet, ott vágódott be egy műtősiúnál, aki pár hétre rá elintézte, hogy az egyik lehurbolt esetkocsit megvehesse. A bódé maradványaiból ki is jött az első részlet. Aztán azzal szállított hol beteget vizsgálatra, hol meg fél disznót a mészárszékebe. Nem volt finnyás ember a Géza. Ha szóvá tették a néha nem egészen tiszta kocsibelsőt, vagy hogy nem áll túl egyenesen a kevertektől, hát annyit mondott, hogy ő azt is megérti, aki megeszti a szarát, meg azt is, aki lehúzza. Csak azzal nem tud mit kezdeni, aki eltartott ujjal piszkálja.

A piálásból aztán egyre több gond lett. Mert amíg a Csejke a házak mögött hömpölygött, a legtöbben ott hűsölték ki magukból a részegséget. És egészen más volt a folyó friss szagával hazatérni, mert az a víz nemcsak a friss vétket mosta le, hanem minden korábbi, tán még a képzeletbelieket is, mintha egyúttal meg is gyónt volna az, aki belemerült. Attól nem kellett tartani, hogy bárki belefulladás, mert itt fürdőnadrágban jöttek világra a pulyák. A reflex persze akkor is megmaradt, miután a folyó eltűnt. A mocsár viszont más térsza, ahogy azt Csaplár Jani találóan megállapította a telepgyűlésen. Hiszen nem volt olyan hét, hogy valaki bele ne ragadt volna derékig vagy mellig, ha nagyon fickándozott. Mert azt még piásan is tudni kellett, hogy ha már elkezdte szívni az iszap, akkor lehetőleg ne mozogjon, ne küzdjön ellene, a süllyedés egy idő után úgyis megáll, s akkor majd lehet gondolkodni. Módjával kiabálhat is, bár éjjel úgysem hallja senki. Túl sűrű errefelé a sötétség a hallgatózáshoz.

Ahogy a nap felkelt, és az első sugarak átvergődtek a töltés oldalán, hát a nád között meredeztek a Kék kakas meg a Garázs makacsabb kuncsaftjai mint megtört felkiáltóje-

lek. Néha tíz is elmúlt, amíg botokkal, kötelekkel kiszabadították őket. Pedig gyorsan kellett volna cselekedni, mert az a bűz beette magát a húsba, megfeketítette a bőrt, és bizony úgy járta, hogy három óra fogság után a férfiak micsodája is lerohad. Így nem csoda, ha ilyenhez jó hónapig nem nyúltak az asszonyok, még a bekötőtűt előtt grasszáló hivatásosak se nagyon, mert jobban tartottak a mocsár nevenincs nyavalyáitól, mint a kankótól. Egy időben őrséget is szerveztek, hogy még éjjel előtt járják be a legforgalmasabb szakaszokat, és azon melegében segítsenek, de amikor valami fizetséget is összekalapoztak, bizony hamarabb ragadt be a járőr, mint akikre vigyáznia kellett volna.

Ebben Piroska se volt egészen ártatlan.

Amíg mások a tüzelőnek való víkendházakat kajtatták és aprították fel, addig az egykori ápolónő egy garázst nézett ki magának. Téglafalakkal, hullámlemez tetővel, betonozott kijárával. Nem volt túl tágas, ha teljesen kinyitották benne az Opel ajtaját, a széle majdnem hozzáért a falhoz. Üresen viszont nagyobb volt, mint Piroska hálószobája. Senki sem értette az ápolónőt, hiszen neki is biciklije volt, mint mindenki másnak. Az meg csak lötyögne itt, mint vak a könyvtárban. De Piroskának akkor már kész terve volt. Beszerzett egy keskeny pultot, és a garázs közepére szereltette fel mellmagasságban. Mögé polcokat, elé néhány széket. A Garázs egy hónapra rá meg is nyitott. Nem volt nagy luxus, mert két egyforma pohár se nagyon akadt benne, és a székek is olyanok voltak, hogy jobban esett állni a pult mellett. De másra nem lehetett panasz. A zugpálinkát Mentősgéza hozta minden hónap elején Piroska szilvászvárad-i rokonaitól nagy, átlátszó demizsonokban. A bort már nem is kérdezték. Kapart ugyan mindkettő, de melegített. Igaz, hogy egyszer Tapasz Imre két hónapig vibráló fekete pontokon kívül egyebet se látott, csak hogy vele kapcsolatban mégis az volt a hír, hogy egyáltalán túlélt. Meg hogy a kórházban levett vérét meg is lehetett volna inni ott helyben, annyi volt benne az alkohol. De így legalább nem érzett semmilyen szagot, se a mocsárét, se a Garázs enyhén szilvás benzinbűzét, de még a saját nyomoráét se, hogy ebéd helyett lassan önmagát is elszopogatná, akár a nyálókát.

A Kék kakas nagy része hamar átszokott. Nem volt annyira olcsó a feles, de Piroska adta hitelbe is. S amikor annyi gyűlt össze, hogy verés nélkül már nem nagyon lehetett volna visszaadni, akkor Piroska azt találta ki, hogy az összeget bárki ledolgozhatja. Eleinte nála kellett zsákokba gyűjteni a falevelet, kiporolni a szőnyeget, foltozni a tetőt. Egy idő után viszont a környékbeli építkezésekre meg tanyákhoz küldte el a tartozókat. Mentősgéza várta az illetőt hajnalban, és vitte a megadott címre. Szilvászváradra, Hajtonyára, Pelkire. Azért lett Piroskának mobilja is elsőként a környéken, hogy bárki elérje, aki kubikoltatni akar, vagy nem akar egynél több kőművesre költeni. Persze volt rizikója is a dolognak, mert akadt, aki fél évre is ottragadt egy-egy helyen csicskának.

Reklamálni persze lehetett. Piroska reggel héttől mindennap ott állt a pult mögött a fehér cipőjében, mert abból nem engedett, és rezzenéstelen ápolóarccal hallgatott végig mindenkit. Szelíden, mintha hőmérőzne, vagy a megbolonduló pulzust tapintaná ki. A sírást, a fenyegetést is úgy nézte, akár a betegséget, amire nincs gyógyszer. Aztán szinte magától mozdult a keze, hogy töltsön még egyet a nagy ijedségre. Mert a végén, záráskor, ha még tudnak beszélni, úgymint megköszönnek mindent. Hiszen lassan családtag volt ő is, ahogy a tévé meg az elemes rádió.

Az év elején azt rebesgették, nem csinálja tovább. Akkor kell az ilyesmit abbahagyni, mondta állítólag Csordás Erzsinek, amikor már a hányásáról is felismered a kuncaftodat. Jobban, mintha fényképes igazolványt venne elő. Akkor kell az utolsó poharat ki-

löttyinteni a földre, és kész. Azzal a lendülettel bezárni, ahogy annak idején kinyitotta. Talán Mentősgéza tarthatja majd a garázsban az esetkocsit. Úgyis panaszkodott, hogy a fagy lekaparja a kasztniról a drága festéket.

Piroska nyugalomra vágyott. Hosszú sorozatokra a tévében. Vagy csak üljön a vadszőlő alatt, a vörössé fonnyadó levelek között. Érezzen valamit abból a napból, ami a garázsba sosem süttött be. Pedig ő is tudta, csak idő kérdése, hogy történjen valami.

Az eset után három nappal nyitott ki a Garázs.

Aki a pult mögött állt, messziről hasonlított Piroskára, ha nem lett volna a lábán ormótlan, fűzős bakancs. A szilvásváradi unokahúg is valahogy ilyen volt: darabos, nagy lábú, nagy karú asszonyság, aki szavak helyett csak kurtán vakkant, leginkább meg morog, mintha vasvillával vakarnák az oldalát. Valamit mégis tudhatott a mesterségből, mert az italokat előre kikészítette a pultra. Jó is az, mert addig valahogy nehezen mozog itt mindenki, és inkább csak biccentenek zsebre dugott kézzel, mert ilyenkor még a mutogatás is luxus. Az elsőt, amit maguk között vöröskeresztnek hívnak, mert jobb, mint az elsősegély, egymástól elfordulva dobják be, és szinte imádkoznak, hogy minél hamarabb magába szívja a test, mert akkor elindulhat végre a nap. Kedvet kapnak legalább a dűnnyögéshez.

Ma viszont téma is akadt.

– Hát mán az is baj, hogy nem tanálják? Az én apám is a lába nélkül gyött meg a háborúból – kezdte Tapasz Imre.

– Az más volt – mondta Mentősgéza.

– Mír lett volna más? Senki sem adta oda az apámnak a lábát, hogy hozza haza. Nem úgy lett volna tisztességes? Oda se nézett, máris ankutálták neki.

– Amputálták – javította ki. Majd Csordás Janihoz fordult. – Tényleg nem találják?

– Nem, pedig az erdőt is átforgatták.

– Pedig állat vót az, nem ember!

– És akkor miért nincsenek a testen harapásnyomok? Tán késsel-villával evett?!

– A csont sincs meg. Semmi – mondta borúsán Csordás Jani.

Erre kellett még egy feles.

– De ki az isten vinne magával egy kart? – nézett az üres poharába Mentősgéza.

– Nem úgy volt valamikor, hogy aki lopott, annak... – kérdezte Csordás Jani lehalkított hangon. De még így sem merte befejezni.

– És ha valami mányiás? Az asszony látott a tévében egy filmet, amiben gyűjtötte valaki a végtagokat – kotyogott közbe Tapasz.

– A picsába már, hogy ilyeneket mond!

– Inkább kezelni kéne azt az asszonyt.

– Hogy nem a száját viszik el az ilyennek.

Annyit mindenki tudott, hogy Piroska valamikor este mehetett ki az udvarra. Talán a nagy szél miatt azt hihette, hogy kinyílt a tyúkketrec ajtaja. Akkor ütötték meg, vagy esett el, és verte be a fejét. Az is lehet, hogy akkor tört el a karja. Így vagy úgy, de hosszú ideig feküdt eszméletlenül. Aztán nem bírt felállni. És hogy állítólag semmit sem érzett.

– Az zicher, hogy én érezném, ha elvinnék a karom.

– És mi a ménkűt tett volna, ha magához tér közben?! Megjegyzni az arcát?!

– Állat vót az, nem ember!

– Kiáltottam volna, mint a fába szorult féreg!

- Oszt minek? Csordás Jani a szomszédban még a saját fingját se hallja.
- Meg ha hallja is, nem mer kimenni.

Végül Mentősgéza fordult a váradi rokonhoz, aki mereven bámulta a vitatkozókat.

- Felépül?
- Talán – mondta, s már szedte is be a poharakat.

Úgy volt, hogy valami küldöttség is bemegy hozzá a kórházba, de végül senki sem vállalta a beutazást. Ki tudja, hogy mire akar majd emlékezni Piroska, ha magához tér. Talán elég lesz neki egy elmosódott arc, a mocsár ismerős szaga vagy egy ügyetlenül elejtett szó, hogy a képzelete beinduljon. Bözse, a váradi rokon viszont minden este vitt neki egy csokrot fehér temetővirágból. Meg is lett az eredménye. Egy hét után elvitte Piroskát az influenza. Legalábbis ezt mondták. Hogy a szervezete nem bírta a sokkot.

S bár mindenki erre számított, a seb kapcsán sem derült ki semmi biztos, pedig a boncolásnál még alaposabban megvizsgálták. Szakíthatták, de vághatták is a kart. Ez utóbbit persze nem túl szakszerűen. Szóval, vagy egy ráérős róka, vagy egy dühös mézsáros, foglalta össze a patológus a nyomozónak. Válasszon kedve szerint.

Tapasz Imre, bár a fene se tudja, hogy honnan volt rá pénze, akkor már falragaszokon hirdette ki, hogy jutalom illeti a kar megtalálóját. Ha az elkóborolt kutyákat is meg lehet találni így, akkor ezzel sem lehet túl sok gond. Kellett lépni valamit, mert Bözse váratlanul kijelentette, hogy ő márpedig csonkán nem hajlandó eltemetni a megboldogultat. Mondhat bárki bármit. Hisztizhetnek is. De ha nagyon felbosszantják, hát kiveteti a vegyesbolt előtti térre, üvegkoporsóban, mint valami szobrot. Hogy az is tanuljon belőle, aki nem akar.

A mindentudók azt is rebesgették, hogy Piroska ujján lehetett valami azon az este. Talán az eljegyzési gyűrűje, még ápolónőkorából. Gyémántkirakásos. Amiről csak mesélt, de senkinek sem mutatta meg. Hogy azt keresi a váradi rokon. Az fáj neki, mert abból újítaná fel a Garázst. Csinálna belőle egy tipp-topp csehót. Krómmal, nikkellel. És ha nem hozzák elő, akár a vadak beléből is, hát tényleg megteszi, amivel fenyegetőzik. A hatóságot már megkente, és bérelt egy hűtőládát is. Abban várja Piroska a végtiszteséget.

Nem jöttek túl jó napok a telepre.

Az égbolt november elején kifehéredett, s mintha csak a le nem hullott hó súlyától roskadozna, napról napra lejjebb ereszkedett. A bennrekedt levegő aztán megtelt mindenfélével, sóhajjal és kipárolgással, a visszafojtott káromkodások dühével, a vizes ágak alig oszló füstjével. Ha valaki sokáig kint maradt, úgy folyt végig a hátán, akár a megolvadt kocsonya. Legszívesebben az ablakokat is beszögelték volna, hogy senkinek se jusson eszébe kinyitni, mert a rontás épp ilyen időben kap erőre. Elég csak rosszat gondolni valakiről, s máris kelések támadnak a hónaljában, feltöri a cipő, vagy minden ok nélkül belázasodik. Fűrészpor lesz minden étel, és hamar savanyodik a kint hagyott ivóvíz.

Egy ilyen napon történt, hogy a saját árujától berúgott szilvásváradi rokon végiggingott a főúton, és minden udvarba bekiabálta, hogy ne féljenek, mert készül már az a kalitka. És még az újságba is kihirdeti, hogy mindenholnan jöjjenek megnézni azt a csúfságot, amit itt okoztak az ő családjának. Szarjankók és fostalicskák. Ordított, amíg be nem rekedt. Majd azt a két lapátkezét lóbálta ide-oda, mintha mindenkit fel akarna pofozni, aki szembe mer jönni.

Így aztán igazából mindenki hálás volt Mentősgézának, aki november nyolcadikán a kora reggeli órákban elvesztette járműve felett az irányítást, és mindenféle elkerülő manőver nélkül teljes gázzal nekihajtott a Sáhr Piroska által bérelt ingatlanak. Akkorra volt a jármű sebessége, hogy a pultot gyufaszálként törte ketté, és a Garázs hátsó falát is kivitte. A meggyöngült építmény egy óra múlva rá is szakadt a mentőkocsi maradékára. Géza azt már a túloldaltól nézte. Megtehetette, mert csak az orra tört be, meg a válla ment ki újra, bár az annyira, hogy az autóban megmondták neki, hogy azzal a kézzel többé a pöcsét se foghatja meg rendesen. Merev lesz, mint a gerenda.

– Beragadt a pedál – vetette még oda a falfehéren álló Bözsének.

Az nem is szólt, a kifordult téglákat nézte, mintha meg akarná számolni őket. Az ezer darabra pattant poharakkal együtt. Másnap a váradi gyorson látták újra, vézna poggyással, Piroska cipőjében. Azt viszont még elintézte, hogy a Kék kakast is bezárják. Névtelen bejelentés érkezett, ezt mondták a pénzügyőrök, de hát az ilyesmit nem nagyon kell ragozni. Találtak ott mindent: ukrán cigit, fals bort meg tiszta szeszt, csak számlát nem. Most meg nincs hova járni. Aki nagyon ráér, annak a bekötőút elejéig kell kibotorkálnia, ott áll meg a hajtonyai busz. Ha előre fizetnek a sofőrnek, akkor az fordulás után hozza is a városi bodegákból a kijeviszkit, ami legalább nem bűdös, és még kifér az üvegen. Nagyon nem nézik, hogy mit kapnak. Akkor már kész áldás a szesz. Mert ritka, hogy télen ne késsen a busz, addig meg az erdőből kikeveredő szél úgy átjárja az ácsorgókat, hogy dideregni is elfelejtenek. Csordás Jani is itt van, meg Géza is. A régi csapat. Az ellenállók, ahogy a telepen mondják. Gyalogosan jönnek és mennek. Visszafelé pedig minden egyszerűbb. Kevesen tudják úgy beosztani, hogy másnapra is maradjon belőle, mind egy cseppig elfogy útközben, rendszerint a Gebin-dűlő elején. A Garázs romjainál még köpnek egyet, hogy jólessen hazamenni.

Abból pedig pletyka se nagyon lett, hogy valamelyik reggel Tapasz Imrét találták meg elfagyva, viszont hiánytalanul. Olyan volt az arca, mintha csak szusszanni állt volna meg annál az oszlopnál. Kipihenni, hogy szinte végig törnie kellett a méteres havat.

Azon a végtelen takarón, amit a december végre eléjük leterített, már a gondolatok sem hagytak nyomot. Senkit sem érdekelt a kar, a Garázs egyre kisebb halma és a halál sem. Jöttek az ünnepek, lehetőleg ép angyalokkal. Így aztán Csordás Jani is hallgatott. Eleinte attól rettegett, hogy előbb vagy utóbb rá fognak mutogatni, hogy ő tőkítette el valahová azt az istenverte végtagot. Mégiscsak ő ért elsőként Piroskához. Ő hajolt először fölé.

Talán a félelem, talán a belenyugvás szülte azt a látomást is, amely ébredés után lepte meg azon a péntek reggelen. Az jött el, vakító ellenfényben, akihez neki eddig nem volt köze. Nem hívta, ha bajban volt, és nem káromolta, ha bűnbakot keresett. Olcsó nap-tárként villogott a vásárban, vagy egyszerű kifogás volt, ha vasárnap délelőtt csak heverni akart az ágyon. Nem látta bele se a fák ágaiba, se elhagyott épület salétromos faltábjába. Reggel mégis ott állt az ajtóban, és rá hasonlított. Ugyanazok a kissé felpuffedt vonások. A ritkás, mégis állig lenőtt haj. A közöny szürkesége a szemében, amely lassan kifényesedik. Aztán elindul felé. S csak ekkor veszi észre, ekkor ébred rá, hogy ennek a nevenincs Teremtőnek, akit ő soha nem tudott vagy mert megszólítani, három karja van. Két egészséges és egy vértelen, lopott harmadik. Azzal közelít, és érinti meg az arcát. Azzal simogatja, de úgy, hogy még másnap is ég tőle az arca. Hát ki hinné ezt el neki? Ki fogadná el a felkínált kegyelmet?

Majdnem mindegy is ez már. Ő legalább azóta nem nyúlt a pohárhoz.

Filip Tamás

VILÁGVÉRE

Fattyú és árva is, megy
jég hajóval a déli tengerekre,
vonszolják piros delfinek.

Időszuronyt tűzött a puszkacsőre,
és döfködi a bábut, amelynek
arca és teste ő maga.

A tengert issza, a világ
keserű vérét, egyesül vele, és
egyre szomjasabb.

Holnap írják alá
újjászületési bizonyítványát,
de előbb meg kell halnia.

HOL VAGY?

Szavakba balzsamoztalak,
pedig élsz. Hóhatár lett
homlokom legmélyebb redője.
Szeretném kisajtolni a
vért a zongorából,
megfojtani a húrokat.

Csengőhangom a szirének éneke.
Nem szólalhat meg soha többé.
Mintha csak táboroznék az életemben,
sátrammat éjjel elfújta a szél.
Csak egy dolog maradt:
a nem gyógyuló borotva.
Hol vagy, erős vár, akit ismerünk?

Czilczer Olga

A KÉP

Bekeretezted, a falra akasztottad. De festeni is kellene rá valamit. Akkor fogtad az ecsetet, mikor már ott volt, igaz, máris túlnőve csendélet határain az a két kávéspohár a frissen főtt kávéval, a menetrend gőzfelhő vonatával, a kényelmes párbeszéd párnázott szegleteivel. A szétszóródó cukor kristályait söprögették ujjaim, már hazafelé (indulóban), a keserűt megédesíteni. Kettesben maradtunk egy nap, egy kései óra, pár perc kereteiben. Az alkonyat mozdulatai az üveg barna tükréből történetünké bontakoztak.

Jöttek a levelek. Váltssak jegyet a reggeli gyorsra. Látogassalak meg. Nézzük kettesben a semmit. Építsünk légvárat, ennyire még telik, lakjuk be termeit. Az ecset túlfutott az éjszakán, a falakon, a házon. Mi mindent nem állított. Befeketített és felmagasztalt. Engem a másik oldalra száműzött. A láthatáron túlra utasított és visszaszólított.

És máig jár és fest lankadatlan. Így lett réz a hajam, cseresznye a szám. A homlokom indigó két félig telt papírlap között, a szárnyam zöld, mint a május.

Ha a kézből az ecset kihull, lassan majd eltűnök színeim mögül.

EMBEREK, TÖRTÉNETEIM

Korábbi felhőkből lett pocsolyák terpeszkedtek a szemhatár gödreiben, áztatva cigarettacsikket, lyukas villamosjegyet, ellobbanó gyufaszálat s más kialvó színeket és elomló formákat.

Csak lépjek ki körvonalaimból, egy kis ellazulást magam is megengedhetek. Leültem az ároknak nézett folyóparton, a folyópartnak hitt éjszakában. Előttem hömpölyögtek a megélt órák. Mit nekem ez a semmit sem ígérő este, ha múltam hullámain ringatózhatom!

Zöld pulóverem halma tovább lélegzett, ott süllyedt, emelkedett egy bokor ágain. A szoknyámmal magát fellobogózta valami karóféle, papucsaim szárnycsattogva köröztek fejem felett.

Hát órára sem szabadulhatok feszes gönceimtől?

Csápok, tapogatók, amóbák, sikamló pikkelyek és szerpentin kanyarulatok népesítették emlékezetem. Mi lett X-szel, aki Z-nek hívta magát, Z-vel, aki félrenézett, Y1-gyel, akit színváltogatásai ellenére is kedveltem, s némileg talán ő is engem, Y2-vel, akit el sem értem? Álruhák, maszkok, vásznak, egyhúrú és tarka tollazatok hulltak le az ismertnek hittekről, történeteimről is. Tükröt a víz emelt. Éva-kosztümben ki az ott? Még el sem múlt télvíz ideje, egy nudista strand homokjában találtam magamat, s a menekülés esélyeit latolgattam. Innen el? Az éjszaka kellős közepén? Már csak egy álomba öltözhettem.

Turi Tímea

KONKÁV PIKNIK

Ahonnán és amikortól nem mondunk mindent el.
Csak örülünk, hogy együtt lehetünk, és másról
beszélünk. Nincsen kérdés.
Nincsen türelmetlenség.

Ő lett az, aki cölöpökön nyugszik.
Akit úgy kötöznek le a teljesen átlagos
liliputiak, hogy nem tudhatja az egyik,
a másik oldalon mennyire erős
a földhöz csavart hajfonat.
Ő lett az, aki titokban élvezi,
hogy úgy tehet, mintha nem ő kötné
magát. Nincsen türelmetlenség.

Nincsen szó arra, ami nem elhallgatás.
Ami nem titok, nem elharapott szájszél, épp csak
nincs, nem is csak nem elmondható.
Egy nem létező hely, ami, hogy nincsen,
súly, és hogy ne dőljél el,
egy másik nem létező helyet keresel
a másik oldalon. Milyen sokat fecsegsz!

Erich Knight

AZ IGAZSÁG RUDOLF HESSRŐL AVAGY SAM SMALL MEGINT REPÜL

Váradi András fordítása

„Lehetett volna orosz,
francúz, török vagy porosz,
vagy talján netalán.
De nem ült fel a császnak:
lenni más nép fiának.
Angol maradt, azám!”
(Gilbert–Sullivan:
HMS PINAFORE)

Sam Small életének alábbi fejezetéhez igazából ilyesfajta ódivatú, hosszú cím illene: *A yorkshire-i megint repül, avagy Mi az igazság Rudolf Hess körül, és hogyan mentette meg Sam Small a Brit-szigeteket az Inváziótól?*

Ennek a történetnek ugyanis nagy területet kell bejárnia, és melleleg tisztázni fog egy sereg dolgot, amely alighanem sok fejtörést okoz nektek e mostani háború kapcsán. Kezdjük például a Rudolf Hess-rejtéllyel. Pofonegyszerű.

Rudolf Hess nem volt más, mint Sam Small!

Ez mindent megmagyaráz, nem? Nyilvánvaló ugyebár, hogy ha bárki ezen a kerek világon egy reggel arra ébred, hogy ő Rudolf Hess, az senki más nem lehet, mint a derék, húséges yorkshire-i hős, Sam Small.

A dolog nagyon szokványosan kezdődött – mármint Sam Small számára szokványosan. Sam egy reggel arra ébredt, hogy egy idegen szobában fekszik. Mikor fölkel, és benézett az öltözőasztal fölötti tükörbe, látott valakit, aki nem ő volt.

Hogy ki, azt eleinte nem tudta. Csak abban volt biztos, hogy az arc a tükörben nem az övé. Nem volt ugyanis hosszú, sűrű harcsabajusza. Egy kissé azért ismerős volt neki.

Egy fickó toppant be, valami inasféle, és így szólt:

– Heil Hitler. Jól aludt, uram?

– Heil Hitler. Nem is tudom – válaszolt Sam. Gondolhatjátok, hogy meghökkent – de azért eszénél volt.

Azután a tisztiszolga felöltöztette – ez is fura ügy volt, borotválással és hintőporozással –, majd beleszuszakolta egy igen fess uniformisba. A reggeli felszolgálása következett, ez legalább nem fogott ki Sam Smallon, mint ahogy bárki yorkshire-i meg tudott volna birkózni vele.

Év közben Sam átgondolta a helyzetet.

„Nahát, Sam – mondta magában, miközben valódi yorkshire-i hidegvérrel majszolta a reggelijét –, jó kis slamasztikába keveredtél, próbálj meg valahogy kikászálódni belőle. Ha valahol heilhitlereznek, akkor az Németország. Hát akkor én odaát vagyok, az a másik akárki. De ki lehet az a másik, aki most én vagyok?”

Ez aggasztotta Samet, mint ahogy hasonló körülmények közt benneteket is aggasztana. Kicsoda ő voltaképpen?

Sam nemsokára rájött. Reggeli után megjelent ugyanis a magántitkára, heil Hitlerrel és jó reggelletel köszöntötte. Sam visszaheilhitlerezett és -jóreggeltezt, az ürge pedig egy mappát nyitott ki, és egy rakás levelet tett eléje, hogy aláírja.

És ekkor jött rá Sam, hogy kicsoda ő, mivel az aláírás helye alatt gépelve látta a nevét: RUDOLF HESS. „Ó, anyám – vett mély lélegzetet –, hát ezért voltam ismerős magamnak a tükörben. Akkor én vagyok az az ipse, Németország második embere.”

Fölnézett, és látta, hogy a titkármókus várakozik. Sam fölkapta a tollat, és már éppen aláírta volna, amikor a homlokát kiverte az izzadság. Nem kétséges, hogy a titkár ismeri Hess aláírását, és őt ízibe elkapják hamisításért.

Sam kutyaszorítóba került, de hirtelen eszébe jutott a megoldás. Mindig úgy hallotta, hogy ezek a német vezérfickók igen szeszélyesek. Széleset legyintett hát, és így szólt:

– Vidd ezeket a francba. A csillagok állása szerint a mai nap nem alkalmas aláírásra.

A titkárgyerekek szeme se rebbent, Sam pedig egy mélyet sóhajtott, és nekifutott a következő akadálynak.

– Na, öcsi – kérdezte –, mi a mai programom?

– Ó, csak a szokásos: egypár csapatszeme, egy-két díszfelvonulás – válaszolt a titkár.

– Nosza – mondta Sam.

Egész jól eltelt a délelőttje, és senki sem gyanakodott rá.

Teaidőben azonban megszólalt a telefon.

– Halló – szólt bele Sam.

– Heil Hitler, te vagy az, Rudolf? – mondta a hang.

– Ja, heil Hitler, én vagyok az. Te ki vagy?

– Heil Hitler, én vagyok.

– Kicsoda?

– Hitler!

– Ó, heil te – mondta Sam. – Hogy vagy?

– Heil én – mondta Hitler. – Nagyon magányos vagyok, Rudi. Ugorj fel a repülődre, és látogass meg Berchtesgadenben!

– Jó – mondta Sam –, rögtön ott leszek. Viszlát.

– Várj, Rudi, valamit elfelejtettél!

– Ja persze – mondta Sam. – Heil te! Viszlát.

– Heil én! Viszlát, Rudi.

Sam tehát beszállt a gépébe, elrepült Berchtesgadenbe, és betoppant Hitlerhez.

– Na, Adolf, mi a hézag? – kérdezte.

– Jaj, Rudi – sóhajtott Hitler –, ezek itt. Ezek mind. Mindenki akar valamit.

– Mit akarnak? – kérdezte Sam udvariasan.

– Ó, a titkosrendőrség. Göbbels járt itt, kiszagolta, hogy még egypár titkosrendőrt vezényeltem Göring privát állományába, és aszongya, hogy Göring ezekkel őutána akar kémkedni. Ezért aztán Göbbelshez is kellett rendelnem még több titkosrendőrt, hogy azok visszakémkedjenek Göringre.

Aztán erre a hadsereg rájött, és több titkosrendőrt akart, hogy azok kémkedjenek a másik titkosrendőrségre. De az ösztet átvertem: hívtam Himmlert, és adtam neki még több titkosrendőrt, hogy szimatoljanak az összes többire.

– Remekül csináltad – mondta Sam.

– Ó, Rudi, úgy gondolod?

- De még mennyire.
- Rudikám, te vagy az egyetlen, akiben megbízhatok. Úgy értem, igazán megbízhatok. Te ugye nem akarsz saját titkosrendőrséget?
- Én ugyan nem. Utálok a rendőrséget.
- Hát ez az. Ezért mondom, hogy benned igazán megbízhatok.
- Na, akkor minden rendben?
- Nem – mondta Hitler –, nincs minden rendben.
- Mér', hát még mi a baj, öregem?
- Ez az angol balhé. Nem értem, hogy miért nem adják fel. Semmi esélyük nincs. Annyit bombáztuk őket, hogy attól minden normális nép megadná magát.
- Ezek nem fogják – mondta Sam.
- Hát akkor hogy lehet őket legyőzni?
- Csak úgy, hogy odamész, és tényleg megvered őket – mondta Sam büszkén.
- Invázióra gondolsz?
- Hát persze, öregem.
- Rudi – Hitler talpra ugrott. – Nagy vagy. Te vagy az egyetlen, aki egyetért velem. A hülye tábornokok és admirálisok folyton azt papolják, hogy nem tudjuk megtenni. Én meg azt hiszem, hogy de. Na, add csak ide azt az atlaszt!
- És így történt, hogy Sam volt az, aki megtervezte az angliai inváziót. A térképet a padlóra terítették, és Sam annyira belemerült, hogy nem is látta: a saját hazája szétverését tervezi meg. Egyszerűen elfeledkezett róla, és – ahogy egy igazi yorkshire-itől elvárható – tette a dolgát a legjobb tudása szerint.
- El kell ismernetek, hogy nagyon érdekes foglalatosság előben történelmet csinálni.
- Na, hol szálljunk partra? Mit szólnál Doverhez?
- Nem! – mondta Sam.
- Nem? – hördült fel Hitler. – Nemet mondasz nekem?
- Naná, hogy nemet mondok – mondta Sam. – Ott nem lehet ezt megcsinálni. Irtó sok magas szikla van arrafelé.
- Rudikám, remek a taktikai képzettséged. És mit szólnál Portsmouthhoz?
- Sam lassan ingatta a fejét.
- Nem kezdenék ott. Kemény dió, kutya kemény. Tudod, az egy tengerészváros, némelyik utcában öt kocsmá is van egymás mellett. Azok nagy bunyó nélkül nem hátrálnak meg.
- Hát akkor hol kezdjük, Rudikám?
- Aszondom, hogy Pevenseynél. Ahol Hódító Vilmos is partra szállt.
- Jó – és neki is sikerült, igaz?
- Bizony sikerült.
- Ez jó előjel, Rudi, Pevenseynél kezdjük. Egy hét alatt előkészíthetjük. Mit szólsz ahhoz, hogy mához egy hétre nekik megyünk?
- No, várj csak – mondta Sam. – Ne siesd el, számoljuk ki a napokat. Az egy csütörtök éjszaka lesz – nem jó. Aha, megvan: szombathoz egy hétre. A hónap utolsó napja, fizetésnap. Csak gondoldj bele: az összes behívott nőtlen tisztas a kantinban lézeng elázva, a házas őrmesterek meg az asszonnyal huzakodnak, aki megpróbálja elszedni tőlük a fizetésüket. A tisztas vidékre utaznak víkendezni, a sorkatonák pedig a kocsmákban kockáznak. A tengerészek, hát tudod, azok milyenek fizetésnapkor: mólés, tajtsiker, csontrészeg valamennyi. Azt a napot kell választani.

– Óriási vagy, Rudikám – mondta Hitler elragadtatva, Sam pedig hirtelen sajnálta, hogy Hitler nem tudja: ő valójában Sam Small, ezért a Vezér készül learatni a dicsőséget. Nem sok értelme van derék munkát végezni, ha végül másé lesz a dicsőség.

Míg Sam erre gondolt, Hitler behívta a vezérkart, és elrendelte Anglia invázióját.

És ekkor – de csak ekkor – Sam rádöbbsent, hogy mit is művelt: kitervelte saját hazája halálbiztos letámadását. Ekkor azonban már késő volt bármit is tenni ellene. Mert Hitler utasította a tábornokokat, azok rendelkezéseket adtak ki a szárnysegédeknek, akik telefonoztak a tiszteknek, akik továbbították a rendelkezési állománynak, azok továbbadták a katonáknak. A katonák pedig készülhetnek a csatára. Kész.

Gondolhatjátok, hogy Sam nyakig volt a pácban. Ott kellett ülnie egész éjszaka, és figyelnie, amint saját tervei alapján kiadták az ukázt saját hazája megszállására. És Hitler időnként betoppant, mondván:

– Ööö, Rudi, biztos vagy benne, hogy Hódító Vilmosnak sikerült?

– Naná, a Vilmosnak nagyon bejött – válaszolta Sam bánatosan.

– Akkor jó – mondta Hitler megnyugodva.

Hajnaltájt már mindenki eléggé álmos volt, és Hitler azt tanácsolta, hogy Sam az éjszaka hátralévő részére vonuljon el, mert – mint mondta – már nagyon késő van. Sam el is vonult.

De nem aludt el, hanem feküdt, és törte a fejét. Az inváziót már nem lehetett leállítani. Egyetlen, amit tehetett, hogy beköpi a briteknek, mit várhatnak. Hogy lehessen ezt megcsinálni?

„Ajaj – nyöszörgött magában –, ezt jól elcsesztém. Tíz nap, és megszállják Angliát, én meg sehogy se tudom már megállítani. Hova tettem az eszemet? Bárcsak itt volna Mully, hogy tanácsot adna, most mihez fogjak.”

Szegény Sam akkor aludt el, aggódva és zaklatottan, mikor a hófödte hegyek fölött pirkadni kezdett.

Reggel Sam megébredt, és még mindig Rudolf Hess volt. Ekkor támadt egy remek ötlete:

„Ha nem tudom megállítani az inváziót, egyet tehetek: hazaugrom, és beköpöm őket – mondta magának. – Ez az!”

Most már azon gondolkodott, hogy juthatna haza. Mert ez egyáltalán nem volt egyszerű. Nem mehetsz csak úgy oda, hogy: „Kérem, adjon egy jegyet Londonba!” Valami csavaros ürügy kell az eltűnéshez. De akárhogy próbálkozott egész nap, minden terve dugába dőlt.

Aznap nagy értekezlet zajlott a partraszállásról. És a megbeszélés csak folyt és folyt. Végül Sam egykedvűen így szólt: – Hát itt minden olyan jól megy, hogy én akár le is léphetek.

– Miért, hova mennél, Rudi? – kérdezte Hitler.

– Hát asszem, felugrok Berlinbe – mondta lazán Sam.

– Ó, nem – mondta Hitler. – Itt kell maradnod, Rudi. Különben is – és érzelmes sottogásra váltott – te vagy az egyetlen, akiben megbízhatok, akiben igazán megbízok. Samnek tehát maradnia kellett.

Később megpróbált elslisszolni, és éppen az erkély felé lopózott, mikor Hitler kifigyelte.

– Nos, Rudi – mondta –, tudod, hogy még nagyon sok dolgunk van. Nem szép, hogy megpróbálsz minden további tennivaló alól kibújni.

Sam azonban már döntött, és addig leste az alkalmat, amíg elpucolhatott a lifttel. De visszacipelték, és most igazán összeakasztották a bajszukat.

– Most megint hova ígyekeztél? – kérdezte Hitler.

– Tudod, egy kicsit fülledt itt – válaszolt. – Némi friss levegőre vágytam. Ez a magasság nem tesz jót nekem.

– Aha, és miért indultál a repülőgépedhez? – kérdezte Hitler.

– Csak egy kis körrepülésre, hogy kitisztuljon a fejem – hazudta nyomban Sam.

– Ha a magaslati levegő árt neked, miért akarsz repülővel felszállni? – kérdezte Hitler. Ez telibe találta hőszűket, aki válaszul sértődött képet vágott.

– Hát, Adolf, úgy emlékszek, aszontad, hogy bízol bennem.

– Bízok is. De annyira azért senkiben sem. Na, maradj csak itt. És mindenestre rendelkeztem, hogy nem repülhatsz többé sehová.

– Ejnye, de bízós alak – mondta Sam. De ezt már csak magában.

Ezek után nem tehetett mást, mint ott ült, és figyelte, ahogy a tábornokok jelentései befutottak – mint a választási eredmények a központba.

A jelentések azt mutatták, hogy minden a német hatékonysággal folyt. Száz csapat egység vonaton ült, és az inváziós kikötők felé gurult, mindig csak éjszaka. A mérnökök elképesztő német alapossággal kitarítottak a parti sziklák alatt akkora területet, hogy az helyet adott ötvenezer uszálynak, amelyeken a csapatok átkelhetnek a csatornán; ömlöttek az ágyúk, lőszeresek; kételtű járművek gördültek a francia tengerparthoz, hogy majd onnan a csatornán átkeljenek; Göring légierjét felszerelték speciális eszközökkel, mesterséges köddel elárasztani a partokat és a csatornát. Mindenre gondoltak, és az egész Sam szeme előtt zajlott.

Szegény Sam pedig nem tudott meglépni, még rádióüzenetet sem tudott küldeni. Ha legalább lett volna nála néhány postagalamb Gommy Doakes tenyészeteiből: azokkal üzenhetne az otthoni illetékeseknek. De a vágyakozással nem ment semmire, nem volt postagalambja, és teljesen elakadt, aznap és másnap és harmadnap is. A rettenetes dátum pedig egyre közeledett, amikor – Sam előre látta a szörnyű német hatékonyságot – Anglia végleg *ausgestrucksunkenstunkenstrafenschamack*. Ami annyit tesz, hogy Angliának annyi, padlón lesz, kaput, finitá.

Hát ezen rágódott Sam; és bizony bárki, aki nem Sam, feladta volna.

Már csak három nap volt hátra az invázióig, amikor a következő történt: mondhatnánk, a Sors dörömbölt a történelem kapuján. Sam nem tudta, hogy ez a Sors, csak annyit látott, hogy Heinrich Himmler belép a tárgyalóterembe, és sűg valamit Hitlernek. Sam nagyon ideges lett, mert azt látta, hogy Himmler szövegelése közben mindketten oldalvást ránéznek. Nagyon-nagyon ideges lett.

Végül Hitler bólintott, biccentett Sam felé, és mindhárman otthagyták a nagytermet, ahol a tábornokok éppen az angol hadsereg végső kapitulációja alkalmából tartandó ünnepséget terveztek, mely ceremónia a londoni Towerben volt esedékes. Mind a hárman egy tárgyalóterembe mentek, Hitler intett Samnek, hogy üljön le.

– Rudi – mondta mosolyogva Hitler –, szerinted mi történjék azzal, aki megjátssza, hogy ő Nagy Vezetőink egyike?

Sam homlokát kiverte a veríték.

„Ajaj, anyám, ezek a szemetek rájöttek – morogta magában. – Hogy az istenbe csinálták?”

Nyelt egypárat, és Hitlerre nézett, aki jámboran mosolygott, és Himmlerre is, aki nem mosolygott olyan jámboran. Nem tetszett neki Himmler vigyora.

És miközben rájuk nézett, ezt mondta magában:

„Na, öregem, erre ráfáztál. Izgalmas életed volt, és a legtöbb, amit tehetsz, hogy úgy fejezed be, ahogy egy igazi yorkshire-ihez illik. Ahogy elnézem Himmler vigyorát, ronda halál vár rám – akkor inkább legyen szép, tiszta, gyors végem!”

Azzal felállt, és jobb karját – saját meglepetésére is – üdvözlésre lendítette, és így szólt:

– Ha bárki hamisan azt állítja, hogy ő a Führer, azt azonnal le kell lőni, Vezérem.

– Jól van, Rudi – mondta Hitler. – Látod, Himmler, én megmondtam. – Majd Samhez fordult:

– Csakhogy nem azt állítja, hogy ő én, hanem hogy ő Rudolf Hess.

„Na, vége a komédiának – mondta magában Sam. – Hát akkor legyen vége.”

Felpattant, és kikapta Himmler oldaltáskájából a pisztolyát. „Aszondom, le kell lőni, akkor is, ha rólam van szó.” Azzal a pisztolyt a saját keblének szegezte.

Hitler boldogan ugrott fel:

„Ó, minő odaadás, micsoda hűség! Rudi, valóban te vagy az egyetlen, akiben megbízhatok! De, Himmler, hol van ő?

– Itt lent – válaszolt Himmler. – Az ügynökeim rátaláltak, amint pizsamában mászkált Rudolf berlini lakásában. Tudtam, hogy Rudolf itt van – hiszen megtiltottad neki, hogy innen elmenjen –, ezért idehoztuk az ürgét Rudolf repülőgépe. Még a repülőn ül, a lenti titkos hangárban.

– Jól van – mondta Hitler. – Vegyük szemügyre a fickót.

– Helyes – mondta Sam, és zsebre vágta a pisztolyt.

– Hé, mit csinálsz a pisztolyommal? – kérdezte Himmler Samtól.

– Ez az állandó gyanakvás! Nem gondolod, hogy el akarom csórni?

– Én nem gondolom, de több holmim tűnt már el így.

– Mibe, hogy te is így jutottál hozzá – válaszolt Sam.

– Fiúk, fiúk, abbagynátok ezt a civakodást? Hagyd nála a pisztolyodat. Tudod, Rudit különleges bánásmód illeti meg, és hogy lássátok, mennyire megbízom benne, övé az élvezet, hogy személyesen leszámolhat azzal a betolakodóval.

– Én vagy Streicher ehhez jobban értünk – morgott Himmler.

– Jó, hát csinálja ő vagy a Streicher – vágta rá Sam.

Hitler dühbe gurult: – Nem! Én vagyok itt a Führer vagy mi a fene!

Ezalatt mentek lefelé, lifteken, aztán át az udvaron és alagutakon a föld alatti hangárba, rohamsisakos katonákkal körülvéve. És a géppel szemközt egy tiszt fogságában ott állt Sam dublóre, aki nem úgy nézett ki, mint eredetileg Sam. Hanem pontosan úgy, ahogy Sam nézett ki most. Mint Rudolf Hess. Tudniillik, mint Sam tudta, és nyilván ti is sejtitek: ő volt az igazi Rudolf Hess.

És ott állt ő, szegény Sam, akire ráparancsoltak, hogy hidegvérrel lője le ezt az embert.

– Micsoda álcázás – mondta Hitler. – Most láthatod, Rudolf, milyen ravaszak és könyörtelenek az ellenségeink. Lehet, hogy meg kell dolgoznunk – ahogy Himmler javasolja –, amíg be nem vallja, hogy angol kém.

Sam közben vadul gondolkodott, és támadt egy jó ötlete: ráfogta a revolvert az igazi Hessre. – Majd én megdolgozom.

– Jó – mondta Hitler elismerően.

– Na, te személtáda – szólt Sam fenyegetően, és a pisztolyt Hess hasába nyomta –, hogy merted megjátszani, hogy te vagy én? – És egyszerűen orrra vágta Hesst.

– Ez a Rudolf fejlődik – mondta elismerően Himmler.

Sam még egyet bemázolt Hessnek, és mikor az rá akarta vetni magát, egy biztonsági hátracsavarta a kezét.

– No, ez rendben van – mondta Sam. – Állítsátok arrébb a fickót.

Hess arrébb állt, és Sam – miközben a pisztolyt selyempizsamája középső gombjának szegezte – behúzott egy balhorgot, amitől az visszazuhant a repülőgép ajtajába. Egy dühös kiáltással Sam odarohant, és egy nagy rúgással még beljebb lódította. Himmler boldogan tapsikolt, és közben Sam egy utolsó rúgással az elterülő testet beröpítette a gépbe, utánaugrott, becsapta az ajtót, beindította a motort, és a meghökkenett csapat szeme láttára a felbőgő motorral felszállt. Kiáltozást hallott, és golyók csapódtak be a repülőgép farkába, de ez volt minden.

És így Sam megint szabad lett. Alig bírt magával örömeiben: táncolni, dalolni szeretett volna. Felröhögött, amikor elképzelte, mit gondol most Hitler és Himmler.

Aztán megmozdult valami mögötte, és látta, hogy Hess fölül.

– Na, öcsém – mondta Sam derűsen –, sajnálom, hogy akkorákat behúztam neked, de csak így lehetett átverni őket.

– Most azonnal fordulj meg, és szállj le – mondta Hess. Fölugrott, de Sam ráfogta a pisztolyt.

– Próbáld meg észnél lenni, fiam! Mind a ketten Rudolf Hess vagyunk, és ha leszállunk, kinek fognak hinni?

– De én vagyok az igazi Rudolf Hess!

– Naná, de ezt ugyanúgy és ugyanolyan hangosan mondhatom én is. Most már tök mindegy, hogy melyikünk az igazi. Az a lényeg, hogy egyikünknek sem hisznek, és nem bíznak bennünk, miután kereket oldottunk. Gondolkozzá' mán: mind a kettőnket lecsuknak vagy megfigyelés alá helyeznek vagy még rosszabb. Higgadjál már, és használd a fejedet, öcsi.

Az ürge megnyugodott.

– De hova repülhetünk? – kérdezte.

– Hát ez nagyon egyszerű – mondta derűsen Sam. – Megyünk rá Angliára! – és dúdolni kezdte a dalt.

Hess lenyűgözve bámult rá.

– Szerinted az a megoldás, ha magunkban elrepülünk az ellenség földjére, és ott harcolunk a hazánkért?

– Naná, hogy – mondta Sam. – Egyszerűen ülj ide, és vezesd ezt a gépet, én pedig ezzel a pisztollyal őrizlek, nehogy esetleg meggondold magad. Rajta, öregem.

Így Hess vezette a repülőt, Sam pedig ráfogta a pisztolyt, és nézte az iránytűt, nehogy trükközhesen.

– Menj egy kicsit észak fele – mondta Sam. – A legjobb lenne Yorkshire-ba leszállni. Jó hely az arrafelé, sok lapos tereppel.

– Mennyire északnak? – kérdezte Hess.

– Hát tudom én? Egy kicsit északnak. Yorkshire akkora nagy, hogy nem fogjuk elhibázni.

A történet folytatását magatoktól is kitalálhatjátok. Persze egy kicsit túl északnak mentek, elszúrták Yorkshire-t, és Skócia fölé repültek. A ködön át Sam valami várat látott, ami hasonlított a rudlingi herceg palotájához.

– De jó – kiáltott Sam –, a rudlingi herceg környékén érünk földet. Ó majd elszállásol. Van neki hova.

– Úgy érted, hogy ő titokban szimpatizál a mi nagy és nemes ügyünkkel? – kérdezte Hess.

– Hát ha így gondolod, úgy értem.

– Megjegyzem a nevét, és ha elválnánk, fölkeresem.

– Elválnánk? Mér' kellene elválnunk?

– Mert úgy hallom, fogyóban az üzemanyag. És nem tudunk landolni ebben a sötétben. Ki kell ugranunk.

És amikor a motor hörögve leállt, Hess fölállt, magára szíjazta az ejtőernyőt, és kinyitotta az ajtót.

– No, én ugrok – mondta.

– Sok szerencsét, öregem – mondta Sam.

– Sok szerencsét neked is. Szükséged is lesz rá, mert úgy látom, hogy nincs több ejtőernyő a gépen – azzal ugrott.

„Ajaj – mondta Sam –, most aztán nyakig benne vagyok.”

Nos, mindenki tudja, aki tanulmányozta a történelmet, hogy a brit birodalmat egy különleges őrangyal óvja.

Történelmünkben időről időre súlyos válság közeledett, és amikor minden reménytelennek látszott, akkor a helyzet megteremtette az emberét.

Látnotok kell, hogyan működött ebben az ügyben ez a speciális Gondviselés, melyet az Úr rendelt ki a Brit-szigetek védelmére. Itt van a férfi, az egyetlen élő brit, aki fejében hordozza a rettenetesen fontos hírt arról, hogy a birodalmat szét akarják zúzni. Itt ül ő, egy sötétben bukdácsoló repülőgépen, több ezer méter magasan, egy vad, ismeretlen vidék fölött. Ejtőernyője nincs. A gépben maradni, az a halál. És mégis meg kell úsznia, hogy hírül vihesse a tudnivalókat a nemzet vezetőinek.

Ki mást szemelhetett volna ki a sors erre a fontos, történelmi feladatra, mint Sam Smallt? Ki lett volna rajta kívül képes rá? Itt van egy menthetetlen helyzet, és íme, a Gondviselés ezt a feladatot arra az emberre bízta, aki egyedül a földkerekségen biztonságga le tud szállni a repülőgépről, vagyis Sam Smallra, a Repülő Yorkshire-ira. Az egyetlenre, aki saját erőből képes repülni.

De ne tépelődjünk túl sokat a kifürkészhetetlen törvényeken, a Gondviselés szeszélyein és a britek iránti elfogultságán. Vonjuk meg a vállunkat, és utaljuk az egész ügyet oda, ahova tartozik: a megoldatlan titkok birodalmába – idő és tér, férfi és nő kapcsolata, az asszonyok logikája és Einstein elmélete mellé. Térjünk vissza ahhoz, ami kézzelfogható és hihető, vagyis a derék, öreg, húséges Sam Smallhoz.

Ott állt, szemben a biztos halállal, mint Jeanne d'Arc, közvetlenül, mielőtt alágyújtottak. Az esze mégis nyugodtan, higgadtan, határozottan zakatolt, amolyan yorkshire-i módra.

„Na, öregem – mondta magának –, itt nincs mese. Persze, megígértem Mullymnak, hogy soha életemben nem repülök többet. De ha tudok, hát tudok, és most fogok is. Biztos meg fog bocsátani, mert ez most egy igen-igen fontos, mondhatnám, életfontosságú ügy.”

Mélyet sóhajtott, és kiállt az ajtóba.

„Remélem, nem felejtettem el, hogy kell csinálni – mormolta –, mert ha igen, egy pacni lesz belőlem.”

És amúgy yorkshire-i módra, minden hazafias kinyilatkoztatás nélkül, „a Királyért és a Hazáért!” handabandázás nélkül és ejtőernyő nélkül Sam kiugrott.

Egy ijesztő pillanatig fejjel lefelé zuhant a sötét semmibe. A zúgó szél rángatta a karját, ahogy megpróbálta kitárni, a jól bevált módon. A levegő megtépte a ruháit, és ide-oda dobálta. Már készült szomorkásan motyogni: „Mint annak idején, a Madison Gardenben, mikor befürödtem.” Hirtelen azonban eszébe jutott a kis ember, aki akkor leült az ágya szélére.

„Hát naná, hogy bírok repülni! Tudtam, és most is tudok.”

És mint ahogy a tenger lecsendesül, a szélvihar elült, a lábak és karok ráncigálása abbamaradt. Simán siklott, ábrándosan, gyönyörűen, mint egy repülő szőnyegen. Olyan isteni érzése volt, mint – mint amikor valaki megvakarja a viszkető hátadat ott, ahol nem éred el.

„Óó – mondta Sam –, ez már döfi. Nagyon-nagyon büszke vagyok rád, Sam. Ilyen gyönyörűen repülni, pedig mióta nem gyakoroltad! Ez igen, ezt jól csinálod!”

Messze lent egy durranás és a felcsapódó lángok jeleztek, hogy a gép végül lezuhant.

Lágyan arrafelé siklott, ahol lámpák bukkantak fel. Egyre közelebb szállt, mígnem egy hangot hallott, némi idegen akcentussal: „Én Rudolf Hess vagyok.” Amire ez a válasz jött: „Hé, Moggie, gyere má’, a derült égből idepottyant egy nímöt.”

„De szörnyű tájszólással beszélnek itt – mondta Sam –, ez nyilván Skócia. Ha nem akarom, hogy megcsípjenek németnek, azonnal el kell tűnnöm innen. De hova mehetnék?”

Sam nagy csávában volt, mert – mint emlékezhetek – úgy nézett ki, mint Rudolf Hess, és még mindig a német uniformis volt rajta. Még gyászosabb volt a helyzete, mint az igazi Rudolf Hessé, aki – tudjátok – csak pizsamában volt.

Remek ötlete támadt: „Repülj haza Mullyhoz, öregem – mondta. – Két fej többet ér, mint egy, és ő majd segít kikászálódni ebből a katyvaszból. Emellett ő már megszokta, hogy csodás dolgok történnek veled, és nem kell sokat magyarázkodnod.”

Azzal kitárta a karját, keresett egy kis magaslatot, és uccu, irány Yorkshire. Már éppen hajnalodott, mikor Sam ismert terephez ért.

„Biztos Molford fölött vagyok – mondta –, mer’ itt van a Lóistálló fogadó meg a Fekete Hattyú, ott meg a Wellington, akkor már Wuxley fölött járok – és itt van a jó öreg Kiterjesztett Szárnyú Sas, akkor itthon vagyok, és ott az én házikóm. Hopplá!”

Itt azonban egy kis hiba történt. Tudjátok, Sam hosszú ideig nem repült, így örömben, hogy hazakeveredett, elegánsan, állva akart landolni a háza kapujában. Elszámítva magát beleütközött a szemöldökhízába, és az kemény puffanással úgy fejbe verte, hogy attól még egy yorkshire-i is eszméletét veszti. Ájultan feküdt el házának a küszöbén, nem tudva semmit a világról.

Mikor Sam magához tért, ismerős zokogást hallott. Fölkelt, és Mullyt látta, amint a székében hintázik, a kandalló előtt, ő maga pedig a díványon feküdt, hatalmas kötéssel a fején.

– Mully, drága kisanyám – kiáltott –, el nem tudod képzelni, milyen boldog vagyok, hogy végre itthon lehetek!

A felesége fölkelt, és könnyáztatta arccal fordult felé.

– Hát itt fekszel hóttrészen, és mikor megvirrad, az egész világ látja. Szégyent hozol ránk, és megcsúfolod a jó hírünket. Jaj, Sam, hogy tudsz így megszégyeníteni most, a vége felé? Én tűrtem és tűrtem és melletted álltam és főztem rád és tűrtem és tűrtem...

– Jó-jó – mondta Sam, és megbántva odahúzódott hozzá.

– Ne gyere közelebb, te részeg, vén semmirekellő.

– Mully, hallgass ide – kérte Sam –, nagyon figyelj rám! Én Rudolf Hess voltam. És én terveztem meg Britannia megszállását, amire sor kerül kábé negyvennyóc óra múlva, mosttól számítva.

– Huhh – mondta Mully gúnyosan –, ez is mutatja: még mindig be vagy rúgva. Eriggy, és aludd ki magad!

– Nem vagyok részeg – válaszolt Sam dühösen.

– Akkor hol voltál a múlt héten?

– Mondom, hogy Németbe vótam. És Rudolf Hess vótam. Meg köllött terveznünk az inváziót.

– Ha egy kicsit is érdekel a jó hírünk, itthon maradsz és rendesen viselkedsz. A szomszédok kérdezték, hogy merre vagy. És nem voltál a Kiterjesztett Szárnyú Sasban, sem sehol, mer' kerestem-kutattam utánad, és...

– Na most már elég – kiáltott Sam. Fölállt, kissé szédelegve a fejbe veréstől. – Most pedig meghallgatsz, mer' különben... Én vagyok az úr ebben a házban, vagy nem? No figyelj csak, mer' nem mondom kétszer! Egy héttel ezelőtt este elindultam hazafelé a Kiterjesztett Szárnyú Sasból, színjőzanul, na, mondom a tiszta igazat...

– Legfőbb ideje már!

– ...és akkor belebotlottam abba a rohadt küszöbbe a Braithwaitesnél. Nem tudtam magamról, és arra ébredtem, hogy én vagyok Rudolf Hess Németországban. Fölkeltem, és... – aztán Sam egyszerűen elmesélte, hogy mi történt vele.

Mikor befejezte, Mully hosszan bámult rá, és a fejét rázta.

– Sam Small – mondta –, én többet nyeltem tőled, mint bárki asszony valaha is. Végigcsináltam a repülésedet meg azt, hogy Amerikában mindent összekavartál. Megéltam a személyiséged hasadását, láttam, amikor egy kutyát kislánnyá változtattál és vissza – de ezt már nem eszem meg.

– Jó, ezekben igazad van – válaszolt Sam –, de most hinned kell nekem.

– Hinni, hinni – mondta Mully ugyanazon a hangon, ahogy ezer asszony mondja szerte a világon. – Hogy higgyek neked? Aszondod, hogy repülön menekültél meg?

– Aha – mondta Sam.

– És hogy tudtál vezetni egy repülőgépet?

– Fene tudja, de mégis így kellett lennie. Nézd már, mikor ott vótam, németül beszéltem, igaz?

– Asszem, ténleg németül kellett beszélned.

– Na látod! Egyáltalán nem tudok németül. Ha meg beszéltem németül, pedig nem tudok, akkor mér' nem vezethettem repülőgépet, amit szintén nem tudok, ugye?

– Ez igaz lehet, Sam, de még azt is meg kell magyaráznod, hogy...

– Smallné – kiabált egy reszkető, öreg hang. – Smallné, itthon van?

Mully intett Samnek, hogy hallgasson.

– Aha, itthon vagyok, Wambleyné.

– Na, hallotta, Smallné?

– Nem, mit?

– Hát Capper olvasott egy hírt a *Leeds and Yorkshire Mercury*-ben, a kocsmában. Aszongya, hogy egy repülőgép szállt le Skóciában, és mit gondolsz, ki volt benne?

Mully fölállt, és egész testében megremegett.

– Tudom – mondta csöndesen. – Rudolf Hess volt a gépben.

– Ó, hát valaki már elmesélte magának – mondta Wambleyné csalódottan, és hallani lehetett, ahogy eltipeggett, keresni más közönséget a hírnek.

Mully egy percig mozdulatlanul állt, Samnek pedig volt annyi esze, hogy ne arassa le a dicsőséget, amolyan „ugye megmondtam”-formán. Aztán a felesége odafordult hozzá.

– Sam – mondta végül –, ettől a perctől kezdve, akármi történjen is, soha-soha nem fogok kételkedni abban, amit mondasz, és mindig-mindig hinni fogok neked.

– Jó, jó – mondta Sam. – Tudod, hogy most rajtunk a sor.

– Naná, hogy rajtunk – adott neki igazat Mully. – Mikor is lesz az invázió?

– Holnap éccaka – válaszolta Sam.

– Na, mosd le magadról a vért, kapsz egy friss kötést a fejedre, én meg fölveszem a legjobb sálamat, és indulás a rudlingi herceghez, hogy elmondjuk neki az egészet.

– Aha, én is rá gondoltam – mondta Sam.

Innen Samnek és Mullynak lóhalálában kellett cselekednie. Mert ó, jaj, a herceg nem volt otthon: Londonba ment a polgárórség új egységét fölállítani.

Sam és Mully tehát vonatjegyet váltott Londonba, de mire odaértek, a herceg már elindult hazafelé.

– Nézd, Mully, nincs egy percünk se, nagyon közel a kezdőrúgás. Keressünk itt valami táborno­kot.

A Whitehallhoz indultak tehát, keresni valami táborno­kot. Végül, számtalan folyosón végigbolyongva, egy generálishoz jutottak, és elkezdték magyarázni a fenyegető inváziót. Mikor befejezték a mondókájukat, az megrázta a fejét:

– Érdekes, nagyon érdekes. Invázió, mi? Ez az ellenséges cselekedetek közé tartozik, talán a G-2 titkosszolgálat ügye. Semmiképp nem az én asztalom. Talán Boppingtop táborno­kot kellene fölkeresniük. Gondolom, nem óhajtanak tovább bók­lászni illeték­telenül ezeken a folyosókon!

Így aztán további átjárókon keresztül Boppingtop generális előtt találták magukat, aki nagy érdeklődéssel hallgatta őket, egészen addig, míg el nem kottyantották, hogy Yorkshire-ből jöttek.

– Ó, sajnálom. Akkor, nos, akkor az ügy az Északi Parancsnokságra tartozik – mondta Boppingtop.

– Nem tudna maga valamit csinálni? Ha előzőnlenek bennünket...

– Maguk civilek ezt nem fogják fel – mosolygott a táborno­k, végigsimítva hosszú bajszát. – A seregben mindennek helye van, és minden a helyén van. Ez a katonai módi. A hivatali utat be kell tartani. Menjenek Toppingbophoz – GSO-5, GTH-3, VII. hadtest, Északi Parancsnokság. Ő majd pontosan eligazítja magukat.

Mire Sam és Mully kikeveredett a nagy zűrés Londonba, már alkonyodott, és az emberek rohantak, hogy hazaérjenek a légiriadó előtt.

– Hát igen – mondta Sam –, a szabály az szabály. Nekünk meg be köll tartani a törvényt, szóval...

– Semmi betartani – csattant fel Mully –, ha ezen az úton araszolunk, már rég ránk akasztják a horogkereszteket, mielőtt előadhatnánk a történetünket. Tudom, mit kell tennünk: rendőrt hívunk.

– Nem szeretnék rendőrökkel közösködni – vetette ellen Sam.

Aztán mégis odamentek egy bobbyhoz, aki telefonált egy rendőrkocsiért, az pedig bevitte őket a rendőrségre. Mikor az őrmester kihallgatta őket, biccentett, és egy papírra a következőket írta:

„Két gyanús egyén, a kiejtésük alapján kétségtelenül hollandok vagy románok. Továbbítva az idegenrendészethez.” Aztán becsukták őket egy cellába.

Másnap reggel került sor a tárgyalásra, az előjáró figyelmeztette őket, hogy ez többé ne forduljon elő, pénzbírságot rótt ki rájuk, és eleresztette őket, a büntetlen előéletükre való tekintettel.

Sam és Mully hallgatott, de mikor megint kint voltak a járdán, Sam elröhögte magát.

– No, köszönhetjük neked, hogy lecsuktak – vihogott. – A te lüke ötleted volt, hogy forduljunk rendőrhöz. Mindig mondtam, hogy soha ne kezdjünk rendőrökkel.

Mully szorosabbra húzta a sálját. – A francba is, menjünk haza, és hagyjuk a fenébe az inváziót. Micsoda szemetek ezek itt Londonban. Nem is értem, mért lakik itt a jó királyunk és királynénk, és...

– Hát ez az! – kiáltott föl Sam. – Mért is nem jutott előbb eszembe?

– Eszedbe mi? – kérdezte Mully.

– Hát fölmegyünk a királyhoz. Biztos itt van a Buckinghambe.

Így aztán elballagtak a Buckingham-palotához, és Sam így szólt az őrszemhez:

– Sam Small és neje beszélni akar a király őfelségével.

Az őrszem befordult a bódéjába, és telefonált:

– Sam Small és neje bebocsátást kér felségedhez.

– Hát küldd be őket, fiam – válaszolt a király. – Nehogy már kinn ácsorogjanak.

Az őr felkísérte Samet és Mullyt a palotába, a király elé, aki így fogadta őket:

– Na, üljete le egy teára velem és a királynéval, nagyon vacak idő van odakint.

Nos, a királyné töltött nekik egy-egy csésze teát, de csak egy-egy kockacukorral – Mully tudta, hogy a háborús idők miatt spórol –, aztán a király így szólt:

– Hát, Sam, mindig örülök, ha látlak. Mi újság?

Akkor Sam elmesélte az egész ügyet, hogy volt ő Rudolf Hess.

A király fölsóhajtott: – Micsoda furcsa átváltozás. De nagyon örülök, hogy még időben hazaértél. Most pedig állítsuk meg az inváziót. Hol van a vezénylő tábornokom?

– Itt vagyok, felséges királyom – tisztelgett a tábornok, valahonnan előugorva. Egyáltalán nem úgy nézett ki, mint Boppingtop generális, lévén sokkal fiatalabb.

– Jó. És hol van a légierőm főparancsnoka?

– Jelen, felség – szalutált a főparancsnok.

– Hol van a vezérlő admirális?

Az nem szólt egy szót sem, csak előugrott, és szalutált.

– Jó, és hol van Winnie?

– Végig itt voltam – válaszolt Winston Churchill, kibújva egy függöny mögül, és rágyújtott egy újabb szivarra.

– Pompás – szólt a király. – Sam Small azt mondja, hogy ezek ma éjszaka partra akarnak szállni.

– Húha – szólt a tábornok –, micsoda egy piszkos terv. Pont ma éjjel, fizetéskor és éppen hét végén.

– Hát éppen ezért terveztük ma éjszakára – morogta Sam. – Nem akarom szidni a mi derék katonáinkat, pláne nem a tábornokok és felséged előtt...

– Tudom én, hogy viselkednek a mi derék katonáink – mondta a király. – Fizetésnap estéjén egy kicsit becsiccsentenek.

– Becsiccsentenek? – kérdezte a generális.

– Leisszák magukat a sárga földig – javította ki Sam.

– Nagyon-nagyon kényes időpont, ha invázióra kerülne sor – mondták a tábornokok. – De mit tudunk csinálni?

– Rájöttem – mondta Sam. – Mi lenne, ha a fizetésnapot áttennénk hétfő reggelre?

– Ó, azt nem lehet – vetette ellen a tábornok. – Tudja, a törvény. A királyi rendeletek és előírások ezt külön szabályozzák. A fizetésnap négyszáz éve fizetésnap a brit hadseregben. Ez a törvény.

Sam remek ötlete sem segített, és mindenki elakadt, kivéve a királyt:

– A hétszentségit, nem hozhatok egy törvényt, hogy minden eddigi előírás érvényben maradjon, kivéve invázió idején?

– Ezt megteheti, felség – mondta Churchill –, bízva csak rám.

Azzal elstetett, hogy meghozzák a törvényt, és elhúztak a generálisok és az admirális is.

Mindenki megkönnyebbülten felsóhajtott, mert tudták, hogy a brit hadsereg és tengerészet színjózsan marad az inváziókor. Sőt, olyan dühösek lesznek (mert nem jutnak a korsó sörükhöz, ami pedig minden brit születési előjoga), hogy keresztbe lenyelik azt a szerencsétlen német sereget, amelyiknek sikerülne partra szállnia Angliában.

Elindult tehát a tábornok, hogy elindítsa a hadsereget, a légierő főnöke, hogy beemelegítsék a gépeket, és elindult az admirális, aki nem szólt egy árva szót sem, hanem egy különös tervet kovácsolt, melynek során benzineshordókat dobálnak a tengerbe, és fölgyújtják az egész Csatornát.

És így hiúsult meg Anglia inváziója. Ez az igazi magyarázata a történeteknek.

Ez azt is megmagyarázza, miért szállt le Rudolf Hess Skóciában. Be kell látnotok, hogy egyedül ez a történet nyújt logikus magyarázatot az eseményekre, melyeknek alapján összeállnak a széteső darabkák. Nincs olyan ember, aki saját jószántából elrepül az ellenség földjére. Csak ha Sam Small rákényszeríti.

Ami pedig az inváziót illeti, hogy hogyan akadályozták meg, abban annyi titok rejlik – mint például a Csatorna elárasztása benzineshordókkal –, hogy a britek elhallgatták az egészet. Az ellenség maradjon csak sötétben.

De mikor a háború véget ér, elmehettek Churchillhez, és megkérdezhetitek: „Ugye hogy ez a hiteles története az eseményeknek?” Kérek minden kételkedőt, hogy tényleg menjen el hozzá, és bármibe lefogadom, hogy igazolni fogja az állításaimat.

És most vissza Samhez: a király ki akarta tüntetni rendjellel vagy bármivel, amit akar, de Sam igazi yorkshire-i volt, ami a kitüntetésekkel illeti.

– Á, hagyjuk ezt, majd valamikor kérni fogok felségedtől valamit cserébe. Hülyén néznék ki érdemrendekkel az öreg zakómon.

– Nos – mondta kegyesen a királyné –, nincs annál nagyobb jutalom, mint maga az a tudat, hogy megmentették a hazájukat egy rettenetes csapástól.

– Nagyon köszönjük, felség – mondta Mully, és kivágott egy szép kis pukedlit.

Végül a király utolsó dicséretként így fordult Samhez: – Nem is tudom, mire menne Britannia Yorkshire férfiai és asszonyai nélkül.

– Én se tudom – válaszolta Sam –, de ha egyszer megpróbálnák, hát abba belegondolni is szörnyű.

FIGYELŐ

ROGOZSIN ÉJSZAKÁJA

Varga Mátyás: *Hajnali 3*
Magvető, 2013. 79 oldal, 2290 Ft

Az előző kötetéhez hasonlóan (PARSIFAL, PARSIFAL, 2011) itt is egy zenei művet állít költői képzelete színpadára Varga Mátyás. Nagyon mély vonzódást érez magában a zene világához, és ennek a polifóniának a megszólaltatása, úgy gondolom, meghatározó jelentéssel bír majd az egész költészetében. Itt azonban a megidézett mű (TENEbrae) mellett egyenrangúan fontosnak tűnik a tizenhatodik században élt Carlo Gesualdo élete is. A reneszánsz herceg ugyanis nemcsak zeneköltő volt, hanem jelentős államférfi és lobbánékony lelkületű férj, aki 1590-ben meggyilkolta hűtlenségen ért feleségét és annak szeretőjét. Élete maga volt a tébolyba hajló keserűség, hiszen második feleségétől származó gyermeke hatévesen meghalt, családi élete pedig sivár boldogtalanságban végződött. A megidézett vokális zenedarab Jézus utolsó három napját, a keresztre feszítés történetét jeleníti meg. A versek pedig Gesualdo tettének a lelki következményeit próbálják feltérképezni.

Ehhez képest a tiszta forrásokból táplálkozó költői anyag nagyon kevés kapaszkodót nyújt a kötet tényleges mondanivalójának a megértéséhez. Olyan érzésünk van, mintha nem azt a darabot látnánk, amelyre a mű ismertetése során felkészültünk. Azaz a színen nem jelenik meg senki, egy hátsó, függőnyel eltakart térből jönnek elő a hangok, s alig utal valami Gesualdo tragikus életére vagy a krisztusi út szentségére. Akármilyen másik kontextus is hasonló értelmet adhatna a kötetnek, ez a tragikus hármasság (szerelmi háromszög, Krisztus utolsó három napja, nagycsütörtök, -péntek és -szombat) azonban a fülszöveg szerint, „*olyan metakontextust képez, amely egyidejűleg olvassa újra és felejteti el azt a történetet*”. Ez a paradox közelítés semmiképpen nem adhat felmentést a költői meg-

fogalmazás, a szituációteremtés homályba hajló mineműségére. *Olvassa újra, és felejteti azt*, olyanformán bontogatható talány, hogy már a kötet sorainak leírása előtt *felejteti azt*, amit csak részlegesen jelenített meg. Vagy az anyag stilisztikai egyneműsége, vagy a gondolatiság egymást feltételező utalásrendszere, egyebekben pedig egy dramatikus tér szituációi segíthetnék az olvasót a verseskötet szövétenek megfejtésében. Miután már az említett előző kötetében is nagyon hiányosnak, hézagosnak mutatkozott a wagneri világ, a Grál-mítosz kibontása, ezúttal is kétségesnek tűnik, hogy az inkább konzervatívnak mondható költői hang miféle egyben tartható üzenettel bír. Udvariatlanul úgy fogalmazhatnánk, hogy az állandó takarásban és rejtekezésben lévő beszélőnek kevés olyan pillanata adatik, amikor őszintén nyilatkozik meg, és mindez az olvasó számára is minden kétségen túl egyértelmű. Nagyon nehéz azonosulni, követni a kötet gondolatait. Kétszeresen is, hiszen a megalapozott, pompás műveltségi anyagába szövi bele az árnyaltabb, személyesnek tűnő mondanóját, mindez azonban mindenféle hiteles valóságtól, még a piktogramokra emlékeztető gesztusoktól is megvonja az egyértelmű értelmezhetőséget.

Ha nem létezne a kötet mélyén egy folytonosan a saját szerepeiből kiforduló figura, aki egy meglehetősen kétes helyzetből menekül, akkor hasonlatossá válna a legújabb költészetünk minden analitikus trendet elutasító absztrakt felfogásához, amelyet talán legszemlemben Nemes Z. Márió formáz meg a maga pusztulásra érett világanyagából. A kijelentések dísztelensége és az erkölcsi anomáliákra utaló rejtjeles történések mégis leginkább Pilinszky költészetét idézik meg. Vagyis a hang és a világlátás nem mentes némi keresztény etikától, de hogy mindez bilincs-e vagy áldás – valószerűleg mindkettő –, mert a bűn, a lelkiismeret-furdalás, az alázat nem töri meg, inkább csak akadályozza ezen az úton: „*de nyugalom / tölt el, amikor rájössz, // odakint már nincs / semmi, ami utadba*

áll- / hat, nincs több alázat". (17.) Éppígy próbálja kivonni magát a súlyosabb önítélet nyomasztó terhe alól, amikor újra csak felmenti a vívódó lelkiismeretét: „*néha elfogott / valami furcsa szorongás, // de büntudatnak nem mon- / danám, elegen voltunk ah- / hoz, hogy hallgassunk. így / adtunk jelet kétségeinkről*". (20.)

Ezekből a minimalista részletekből kiderül, hogy Varga Mátyás költői módszere az eleve kiválasztott epikus anyag tökéletes szétzúzása, diribdarabokra való tördelése. Az így kapott töredékeket azután a kedvére rakosgatja össze, szinte az eredeti történet ellenében, a bűnnel szemben a saját jogait, életlehetőségeit védelmezi. Ezek a gesztusok ugyanis polarizálódnak, mindig más darabokhoz vonzódnak akaratlanul, amelyekhez a történet logikája szerint tartoznának. Mindezt a kötet belső struktúrája is elősegíti. A négy részből álló mű lényegében kétszer három felvonásból tevődik össze. A nagycsütörtök, nagypéntek és nagyszombat szabályos, háromszor kilenc versből álló részei a negyedik fejezetben (*responsoría*) mintegy párverseket kapnak (pontosan háromszor kilencet), amelyek mindig az első rész egy-egy darabjára utalnak, így a kötet ötvennégy verse feleződik, ezek az ismétlések azonban még többszörösen is szabadon asszociálnak a mű egyes soraira. Szerencsére Gesualdo gyönyörű vokális művének fennköltége semmi nyomot nem hagy a verseskötet hétköznapiak mondható nyelvezetén, hanghordozásán. Varga az egyszerűt keresi, mai környezetbe helyezi a téma itt-ott felismerhető motívumait, ahogy már előző kötetében is tette. Összességében a szenvedély emberi mértékeit kutatja, mindig szabad feltárulkozását a bűnös lénynek, nem ítél, és nem fojtja belé a szót.

A legfeltűnőbb szakrális jellegzetessége a kötetnek, hogy hiányzik belőle a feltámadás harmadnapja, az epikusan értelmezhető rész csak Krisztus keresztre feszítéséig tart, ahogy a zeneköltő is a gyilkosság éjszakáját követő napig ér el, hiányzik belőle a büntudat, a belátás, a megbocsátás homíliája. Mivel a történet esetlegességeiben is követhető, de ezek az esetlegességek mindig a mába átszótt e világi értelmezések miatt maradnak félbe, így azt is mondhatnánk, hogy a történet nem véletlenül kiteljesíthetetlen, hanem éppen a mai kor világ- és életszemlélete miatt sorvad el. Az első egység, a nagycsütörtök, a szerelmi háromszög, a hall-

gatás és a rejtett feszültség anatómiája, olyan, mint egy szög, amely kiáll a falból, de még nincs jelentése: „*hosszú / gyaloglásaink szinte némán / folytak, megfigyelésink egyet- / len tárgy valószínűleg hár- / munk kényes egyensúlya, an- / nak kipróbálása, hogyan lehet / minden irányból a vég élé / menni*". (21.) A második részben megtörténik a gyilkosság, eddig is Gesualdo szól hozzánk egyes szám első személyben, vagy pedig a második személyben jelzett, de a gyilkosban képződött áldozat hangján. Itt lesz kikutatható a féltékenységi dráma, mai díszletek között, egy uszodában: „*(akkor először) alaposan megnézed // a testét. tekinteted vissza-visszatér / a köldöktől induló szőrpihékhez, és / hagyja magát vezetni az úszónadrág / vonaláig*". (26.) A gyilkosság éjszakája egy rítus is: „*ez a nap // neked kínálta fel magát, s hogy / te fekszel majd a hűvös díványon / úgy, hogy a tárgyagnak nem ma- / rad idejük közelebb húzódni hoz- / zád*". (29.) Hosszszan idézhetnék még a nagypéntek éjszakájának az erotikával átszótt gyilkossági motívumaiból („*akkora irgalmat soha nem éreztem, // mint amikor a karod elengedett*" – 30.), de a feltámadás követelését tartalmazó záróvers evilágisága, mába helyezése már szinte reménytelenné is teszi, negligálja a mítoszt: „*támaszd fel, mondom, a véletlenül / elejtett, tört gerincű kisnyulat, és / az elgázolt macskát is, mondom, / no meg azt a lengyel motorost az / út szélén*". (34.)

A halottal töltött éjszaka, akár Rogozsin éjszakája a meggyilkolt Nasztaszja Filipovna halottas ágyánál Dosztojevszkij A FÉLKEGYELMŰ című regényében, ugyanaz az éjszaka, amikor még a mérhetetlen erotika uralta a kettejük kapcsolatát. Erről szól talán a kötet egyik leginkább exponált darabja: „*semmiből sem állna az éjszaka- / káknak külön nevet adni, majd / összetéveszteni őket egymás- / sal*". (40.) A keresztre feszítés éjszakái persze nem keveredhetnek. Ahogy Rogozsin zárt függönyök mögött töltött éjszakái nagyon is. Hiszen itt, ahogy Gesualdo esetében, egymásba nyílnak az éjszakák, kiszakadnak az idő folyamatosságából. Nem véletlen az sem, hogy Rogozsin lakásának falán Hans Holbein HALOTT KRISZTUS-ának másolata függ, amelyről Miskin herceg azt mondja, mikor megpillantja, hogy ettől a képtől valaki akár a hitét is elveszítheti. S ne feledjük, hogy Miskin hercegnek nagyobb szüksége van Rogozsinra, hogy hitét, egyetlen lételemét próbára tegye, mint fordítva. Ha a világban rejtekező összes bűn jelentős részének értelme, indítékának eredete homályba vész,

akkor a krisztusi példa válik megkérdőjelezhetővé a mában.

Ettől kezdve egyre inkább a belső csend a legbeszédesebb. Ebben a csendben felőrölt napalok zúgása hallik: „*akkor hát mostantól majd / éber figyelemmel követed a / bútorok minden recse-nését. / félsz, pedig a lázadás neked // kedvez. – később elég lesz / egy hasonló arc vagy mozdul- / lat, egy meglepő hanghordozás, / de akár a szagok, a fényviszo- // nyok váratlan egybeesése is, / hogy összezavarja az időt, s / hogy egy pillanatra elhidd: / az a test még lehet valóságos*”. (39.) A zavaró ebben a vonatkozásban, ugyancsak a függönnyel letakart hátsó színpad valóságának feltárulkozásában, hogy Varga Mátyás, amikor különböző szereplőket beszéltet, nem tudhatjuk, mikor szól maga Gesualdo, mikor önmegszólító ez a hang, így a szereplők mondanivalójának gazdája homályba vész. Holott itt nyilvánvalóan az eddig többnyire egyes szám első személyben szóló gyilkos zeneszerző-herceg gondolatait hallhatjuk.

Nagyon pontos leírása világunk erkölcsi és a tudatunkat meghatározó objektív ábrázolásának, hogy csak a nyelvi örökséggel dolgozhatunk, a valóságos történések egyetlen rekeszbe kerülnek, nem a jelenségek teremtik a nyelvet, hanem a nyelv alapvető konzervatívizmusa határozza meg a kifejezés mélységét: „*mi kapcsolja össze az egykori / gyűlöletet a mai rettegéssel? – / őseid csak azoknak a fáknak / a nevét tanították meg, amiket // eltűzéltek*”. (27.) Nyilvánvaló, a nagy bűnösök is csak azzal a nyelvvvel manipulálhatnak, amelyet a társadalmi konvenciók kínálnak. Ezeknek a személyeknek a némasága éppen annak a felismerésére, hogy nincsenek igazából szavaik a tetteikre, vagy, mint a háborús bűnösök esetében, a társadalom elvárásaival szemben, tökéletesen semleges, idegesítően közhelyes nyelvi burokból csomagolják a legszörnyűsebb tetteik motivációit. A bűn sosem képes új nyelvet teremteni, mert akkor megfosztaná magát az ítélet őt értelmező objektivitásától, amelyre a bűnre szánt indulat felismeréseként a legfőképpen áhítozik, legalábbis az önként teljesített, a törvényből magát kivonni akaró önös mértéke szerint. (Kafka épp ennek a logikának mond ellent, és ezért időtlenül korszerű.)

A kötet második fele inkább az emberi, a természetű reánk testál mintákat, lehetőségeket, helyzeteket mutat. Itt egyszerűen zenei lesz a megidéztet motívumok ismétlődésétől, és epikus is, hiszen mindig egy másik létezővel

próbál bevilágítani a mai embernek a mítoszokat a legkevésbé sem cselekedetei mércéjévé emelő hétköznapijaiba. A bűn, a tragédia, a féltékenység lázában valóságosan kiég az emberből a másokat a maga ösztöneivel birtokolni akaró szenvedély. A vélt küzdelem helyett a szándék is tárgyiasul, emlékeiben már nem ismer rá egykori cselekedetei valóságos indítékaira. Mintha újra tanulná magát, és ha lehetősége adódik, akkor csendet kér, hallgatásért rimánkodik. Ösztönei szerint egykori tettei áldozata lesz, még ha nem követett is el nagyobb bűnöket, élni igyekszik, mintha haldokolna. Gesualdo az akkori törvények szerinti jogos tettében is felismeri, hogy az egykori személyiségének lett az árnyéka. De ő már nem egy reneszánsz herceg, inkább egy, a gondolatai méreteitől megriadt áldozat. Egy mai intellektus, aki az emberben rejlő lehetőségeket a bűn nyelvére fordítja le. Ugyanakkor meg is szelídíti, hiszen mi más lenne a kötet egyik legszerethetőbb és a bűn világosságától átitatott darabja, mint amikor az elbeszélő zsebtolvajnak néz egy érzelmileg túlfűtött utast a buszon, és hamarosan már tapasztalnia kell, hogy az érzéseit sejtelmesen bizsergető alak, akinek kulcsa van az ő túlfirt regényességéhez: „*lényegében ismered ezt az / érzést, ami inkább az éjszakához / kötődik, és már csak a gravitációnak él*”. (66.) A dolog rejtett, szenzuálisnak is mondható felfejtése leginkább egy Kavafisz-vers burkolt vallomására emlékeztet (KÉRDEZTE, MILYEN MINŐSÉGŰ...). Itt még a nemek is bizonytalanok, hiszen kilépvén az alaptörténetből, ugyanaz a szenvedély ismétlődik mindkét esetben. Kavafisznál a beszélő betér egy boltba, és a zsebkendő kivágatása során érzéki kapcsolatba kerül az eladóval: „*Ha szóltak is valamit az áruról – egyetlen / céljuk az volt, hogy kezük összeérjen / a zsebkendő fölött, hogy összehajoljon / az arcuk, az ajkuk, mintha véletlen volna, / egy villám-ló érintése a tagoknak*.” Varga Mátyásnál: „*átsütött rajtunk a májusi nap. / humorogtunk, de nem néz- / tünk egymásra. mégis volt / ebben az arctalanságban / és vakmerőségben valami / álomszerű és sért-hetetlen*”. (66.)

Az utolsó felvonás értelmezési mezője nagyon is tág. A halott szeretett lény nagyon sok jellemzőben és helyzetben mutatkozik meg. Hol Eurüdiké lesz (III/8.), akinek az önazonosságáról az alvilágot járó Orpheusz nem képes bizonyosságot szerezni, hol a kivégzett római diktátor házaspárt a televízió figyelő néző (III/7.),

hol pedig a nyomokban még ott rejtező Gesualdo. A végső tanulság, amely a kötet körkörös szerkezete révén akár a kiindulópont is lehetne, s amely mégis a tett és az élet közé áll, immár végérvényesen, egy olyan felismerés, amelyből tünedezni látszik akár megfigyeltként, akár a tükrökön keresztül saját megfigyelőjeként jelen lévő személy, hogy a gyilkosság, az étellel ellentétes, azt megszüntető radikális megoldás, a szerelem kioltásának ez a mérhetetlen fájdalommal járó aktusa végső soron önmaga értelme ellen fordul: „*koncentrikus élet: / az érzelmek nálad / maradtak*”.

A kötetet nyitó és záró felszólítás („*kezd a halottakkal*”) ekképpen a finoman egyensúlyozott, a reneszánsz teljességét és a mai élet csonkaságát ütköztető szemlélet mögül is kiáll: osztatlanul magányos a tett, és megközelíthetetlen távolságot kap a mások megértéséért könyörgő gyilkos.

Sántha József

ELVISELHETETLEN KÖNNYŰSÉG

*Turi Tímea: Jönnék az összes férfiak
Kalligram, Pozsony, 2012. 114 oldal, 1900 Ft*

Kritikus líra; szirupos kímélet nélkül hántja le a szerepeket, amelyeket önkéntelenül, félelmünkben vagy társadalmi nyomásra magunkra húzunk: nyelvi szerepeinket és nemi szerepeinket. Így lehetne összefoglalni a JÖNNEK AZ ÖSSZES FÉRFIAK eddigi recepciójának legfontosabb megállapításait. Nagyszerű látni, hogy ez a kortárs verskötet megkapta a megérdemelt figyelmet – Csobánka Zsuzsa, Borbély Szilárd, Lengyel Imre Zsolt és Sántha József¹ írásait tartom a legkiemelkedőbb elemzéseknek. Csupán néhány következtetést és reflexiót szeretnék melléjük helyezni.

¹ Csobánka ZSUSZA: A FÉRFITABU. *Irodalmi Jelen Online*, 2013. 06. 16.; Borbély Szilárd: AZ ÖSSZES ÉS A RÉSZLEGES. *A Vörös Postakocsi Online*, 2013. 02. 04.; Lengyel Imre Zsolt: BESZÉDTÖREDÉKEK A SZERELEMÉRŐL. *Apokrif*, 2012/4.; Sántha József: EGY BOLDOG KRITIKUS. *Műút*, 2013/041.

A kíméletlenség Turi Tímea kötetében mindenekelőtt azt jelenti, hogy az én, aki ennek az egyes szám első személyű versbeszédnek a foglalata, önmagához kegyetlen. De ettől megszólalása nem válik heroikussá, tragikussá; épp azért talál célba, és épp azért találja el az olvasót, mert olyannyira ismerősen – sajátunkként – hangzik. Turi Tímea elbeszélői tónusú, már-már regényszerű nyelvet alakított ki, a bölcséleti líra és a tőprengő kamaszversek fordulataival és árnyalataival – hangsúlyosan mesterséges és mesterkéltné, mégis életteli beszédimitáció jött így létre. Az ŐSZINTESÉG című vers el is helyezi, mikor és hogyan, honnan (nem) szólal meg ez a beszéd:

„*Az őszinteségnek nincsen nyelve.*

Nincs életed, ha nem beszéled,

de ha már kimondod, nem az.

Minden szó hasonlat. Mint egy hasonlat, olyan.

De minden hasonlat hazug. Nem az igazsághoz képest, csak ahhoz mérve, amit mondani próbál.

Viszonyítás nélküli elhajlás.

A kifejezés hirtelen vágya szüli, amihez képest

nincs kifejezés. Az őszinteség a beszédre utalt,

de nincsenek szavai. Itt-ott híg, máshol értethetetlen.”

Vagyis ez a líra nem arra vállalkozik, hogy az őszinteség hiányzó nyelvéné legyen. Inkább a beszéd erőfeszítését mutatja meg, ahogyan az őszinteséget körüljárja, körülírja, de minden igyekezete ellenére mellébeszélés marad. A JÖNNEK AZ ÖSSZES FÉRFIAK hangja „ismerősen” cseng: így beszél az, aki udvariasan és szofisztikáltan próbálja kiiktatni a közénk ereszkedő csendet, hogy az ne nehezdedjen ránk; bölcs csevegőként releváns kérdéseket tesz fel, „végső” kérdéseinket akár, de mindeközben hallja, tudja, hogy az őszinteség ideájával szemben alulmarad, mondanója célt téveszt, hangja remeg, hamis.

Érdekes, hogy mindez versben mutatkozik meg. A célra tartó és célt tévesztő hang kudarcra inkább epikus téma vagy drámai. A költészet hagyományos szerepét éppen e kudarcra való szembefordulásként gondoljuk el: olyan vállalkozásként, amely a nyelv minden akadályon és lehetetlenségen túli diadalára törekszik a zenei, képi, asszociációs potenciál felszabadításával. Turi Tímeánál viszont nincs szó semmiféle felszabadulásról vagy felszabadításról. Ez a radikalitásával egyáltalán nem tünetető líra éppen abban radikális, hogy tudatosan kerüli a meta-

forát, nem használ és nem hoz létre olyan nyelvi struktúrákat, amelyek transzcendálhatnák a szöveget. Így marad ez a költészet a szüntelen beszéd kudarcának színhelye, ilyen értelemben kíméletlen önmagához (– és mégis: *őszinte*).

Ha a beszéd mindig saját kudarcával szembe-
besül, akkor nem válik beszélgetéssé, magánya
(a magány) feloldhatatlan állapot. Ezt sem tra-
gikusan közli a JÖNNEK AZ ÖSSZES FÉRFIAK, hanem
tényként, avagy finom iróniával: közhelyként.
Ahogy a feszesen komponált versbeszéd kizár-
ja a nyelv költői önmegváltását, átlényegülését,
úgy záratik ki az az egzisztenciális lehetőség is,
hogy megszólalásaink közhelyességétől, ettől a
szüntelen nehézkedéstől megszabaduljunk. Turi
Tímea versei ebben a kötetben a szabadság le-
hetőségét járják körül, keresik a nehézkedés
nélküli vágyat, az el- és feloldódást – ami nincs.
Még akkor sincs, ha létrejön a kapcsolat – Turi
Tímea kötetében: – nő és férfi közt, női és fér-
fitest közt. Ahogy számos recenzens, úgy én is
azt gondolom, hogy a (szerelmi) viszony és a
nemiség ilyen módon való láttatása precedens
nélküli a magyar irodalomban – a megfigyelő
pozíciójából megszólaló, a férfitetest néző, a
férfi szépségét leíró női hangnak nincs hagyomá-
nya. A férfival és a férfitetesttel való szenvedé-
lyes találkozás momentumairól természetesen
olvashatunk Takács Zsuzsánál vagy Rakovszky
Zsuzsánál, hogy csak két igen fontos szerzőt
említsék, de lírájukban a viszony inkább viadal-
ként, az egyenrangúság ritka és mulékony föl-
szikrázásaként vagy épp almaradásaként ábrá-
zolódnak – és Tóth Krisztina lírája is inkább ezt
a megközelítésmódot viszi tovább. Turi Tímea
verseiben a megszólaló „a férfiakról” beszél, és
szemlélődik. Meglepő képzettársításnak tűnhet:
erről az erős poétikai gesztusokat kerülő líráról
Petri jut az eszembe. A hétköznapi nyelvhasz-
nálat lírai nyelvvé való átdolgozása, a tartózkodás
a metaforizálás nyújtotta enyhülettől, a meta-
fora apoteózisában megképződő reménytől –
ezek a sajátosságok is hozzákötik Turi Tímea
kötetét és költői gondolkodásmódját a Petri-
hagyományhoz. De ennél fontosabb az, hogy a
Petri-féle, „nőkre” vetett pillantáshoz hasonló
tekintet vetül itt „a férfiakra”, és igyekszik fel-
mérni, kik ők, milyen velük, milyen lenne nél-
külük, lehet-e nélkülük. Turinál: nem lehet.
Ahogy Petrinél se lehet nők nélkül. A Petri-féle
tekintet bevallottan és elkerülhetetlenül férfi-
pillantás. Turi tekintete is tárgyiasít, felmér – ez

az előzmény és hagyomány nélküli női tekintet,
megszólalás nem kapcsolódik beazonosítható
társadalmi szerephez, mert ilyen női szerep még
nem képződött meg. A rezignált megfigyelő
nem küzd az egyenlőségért, identitásának és
különállásának tudata szilárd és megingatha-
talan. De mégsem birtokolja önazonosságát,
már csak azért sem, mert nem érti önnön női-
ségét és a nőiséget. Ha a nőnek nem csupán az
a szerep jut, hogy múzsa legyen, vagy a férfit
visszatükröző felület, vagy egyenlőségért küz-
dő ellenlábás, akkor kicsoda, kicsoda a nő? Ez
a kérdés teoretikusan is érdeklí Turi Tímeát,
ahogy kiderül abból az interjúból, amit Borbély
Szilárd készített vele: „*A kortárs magyar irodalomban, úgy látom, két stratégia teremtődött meg az író nők számára: vagy megfélemlenek arról a helyzetről, hogy voltaképpen nők, és belefélemlenek egy univerzalista beszédmód ígéretébe, vagy megszedülnek a saját különbözőségüktől, és a különbözőségük tapasztalatát általánosítják. Mind a két stratégiát mélyen átélem, megértem, és mégis félek tőlük: jó volna találni egy harmadik hangot. Megpróbálok másként mondani: nem hiszek az univerzalizmusban. Nem hiszek abban, hogy van egy nem nélküli emberi lényeg, és abban sem hiszek, hogy pusztán a nemiségem általánosítható tapasztalatokban részesít. A személyesben hiszek, az esetleges és az esendő erejében, abban, hogy az írásnak van, lehet személyessége. És ennek a személyességnek van neve, úgy hiszem, az írásnak így van: közvetve.*”² A versek persze radikálisabban, olykor önkínzóan, néha provokatívan kérdeznek rá arra, hogy mi az eredendő női, és mi a konvenciók, kényszerek, szokások diktátumaként megképződő nőies, mi a saját, és mi mentén válik el a hagyomány nagy párosa: az „emberi” és a „férfi(as)”: „*A migrén tesz nővé. És a hisztéria. Minden / másom olyan férfias. Titkos életem: földi. / Számomra is meg-megfejtethetlen.*” (A SZAVAK ÁRULÁSA.)

Végül néhány mondat a kötet záróverséről. De előbb érdemes hangsúlyozni: a Kalligramtól olyan könyvtárgyat kaptunk, amely szellemes és mives lírát ígér kapcsolatokról és szexualitásról – női szemszögből; s a kötet természetesen ezt az ígéretet is teljesíti. Ugyanakkor a zár-
lat, a SZÉP ERNŐ A MOLNÁR BÜFÉBEN című vers a maga árnyalatgazdag módján az utóbbi évek

² FÉLMO SOLY ÉS LEGYINTÉS. *A Vörös Postakocsi Online*, 2013. 01. 30.

magyar költői termésének egyik legkeserűbb darabja. A nőiséghez, identitáshoz, felnőttiséghez fűződő dilemmák most, végül, egy férfijel körül kristályosodnak ki. A férfijel az EMBERSZAG ideje után elhallgató Szép Ernő némasága, rezignációja, híres „*voltam*”-ja:

„*Minden, ami voltam, most leszek.*

A képek kifakulnak, és senki nem fog emlékezni arra, amit én láttam. Hogy mások hogyan engem.

Munka volt, hogy éltem. Édes isten, milyen jó, hogy annyi mindenem, hát, túljutottam.

Hogy nem kellett tovább gyereknek lennem, nem kell készülnöm az emlékezésre, nem kell már várnom, mi vár rám, milyen élet, ahogy rég látott rokon vár az állomáson.

Vége. Ami van, csak ráadás.

Épp úgy, mint a boldog szerelem.”

A Szép Ernő alakjához fűződő rezignáció, a néma tanúság Turi Tímeánál a jelen létállapota – de nem a múlt feldolgozhatatlan terhétől némul el a vers, és végződik be a lét mint történet, hanem attól, hogy nincs valódi teher, nincs esemény, nincs változás, nincs kitörés a jelen időből. A „boldog szerelem” happy endje után maga az élet következik, elviselhetetlenül és verbalizálhatatlanul, tehát némán. Azt hiszem, rég nem koppant úgy a „boldog”, mint itt, az utolsó sorban.

Szűcs Teri

FIGYELJÜK A MESÉLŐ EMBERT (KIJELENTŐ MÓD)¹

„*Figyeljétek a mesélő embert*” –

Esszék és tanulmányok Lengyel Péterről

Szerkesztette Radvánszky Anikó

Ráció Kiadó, 2013. 640 oldal, 4500 Ft

(Érkezésemkor színészek próbálnak, majd a Bolyai János vonósnegyes hangol. Nem gondolom, hogy a Károlyi-palota főúri léptékű pom-

pázatos Lotz-terme egyszer csak Csacska Macska mulatóként lepleződné le, bár esetleg lehetne tenni egy kísérletet a kandalló irányába, gondoltam, de azért a fehér virágmintával futtatott vérvörös brokátok mégis felidéznek kissé a Café Chantant mondén világát. Nyugtázom a nyitott zongora jelenlétét. Figyelmem éles, minden impulzus az eseményre hangol, tökéletesnek kell lennie, mint egy jó kasszabetörésnek. Nem nehéz rájönni, itt ma még valaki zingizongorázni fog. Igazítok egy kicsit a szövegemen.

Úgy alakul, hogy a kedves szerző szóval tartalma is nekem adódik, míg a teremben minden elrendeződik, a brokátok kisimulnak. A zenészek Bachhal nyitnak. [Borítékoltam.] Minden a terv szerint halad. Felolvasás. Én jövök.)

Amikor a Lengyel Péter műveit tárgyaló esszé- és tanulmánykötet bemutatását magamra vállaltam, sejtettem, hogy sem erről a kötetről, sem a szerző életművéről nem tudok objektív képet adni, s nem csak azért, mert nincs állítható gumilencsém, és nem is azért, mert tudom, hogy még a fényképezőgép objektívja sem képes a dolgokat a maguk valóságában, objektivitásában megragadni, nemhogy én; hanem mert minden látásmód és nézőpont kérdése, ezt is Lengyel Pétertől tudom, s tőle tanultam, hogy látni, jól látni tanulni kell. Ő meg az apjától, Merényi Endrétől és az ő hátrahagyott fotóiból. S tulajdonképpen elegendő volt két mondat, hogy máris, a Lengyel-próza alapvetését tekintve egy igen lényeges csomóponthoz érkezzek: a továbbadás, az örökség átadásának kérdéséhez. Pedig a bevezetőben mindössze csak azt óhajtottam volna körbetáncolni, miért is lehetetlenség számomra Lengyel Péter prózájáról személyes érintettség nélkül, tárgyilagos-ságra törekvően beszélni. Lehetetlenre tehát nem vállalkozom, kizárólag benyomásokra.

Több mint negyven éve figyeljük a mesélő embert, aki, mint azt is jól tudjuk, írja egyetlen nagy regényét, s műveiben kényelmesen ellakhatunk, sétálghatunk, történetei tágas² és szellős csarnokok, amelyekbe az olvasók, értelmzők, kritikusok, irodalomtörténészek építenek oszlopokat, nem tartóelemként, hiszen e csarnokok megállnak a maguk alapjain, talap-

² „Tágas, szellős csarnok legyen a történet, lehessen benne ellakni, nézelődni, ide-oda járni.”

¹ A kötet bemutatójának szerkesztett változata.

zatain; ezek az oszlopok, sőt oszlopsorok inkább csomópontokként, tájékozási pontokként épülgetnek, hogy el ne tévedjünk, hogy legyen mibe kapaszkodnunk, hogy legyen hol találkozunk és megpihennünk e próza szemrevételezése, bejárása során.

Figyeljük tehát a mesélő embert, csüggünk szavain, mert eszméletlen jó szavakat tud összeguberálni és egymáshoz buherálni, csüggünk mondatain, regényein, regényszerkezetein, narratív identitásain, extra-, intra-, homo- és heterodiegetikus elbeszélésein és elbeszélőin, vizsgáljuk emlékezőtechnikáját, temporalitását, locuscit, spatiumait, metalepsziseit, ekphrasiszait, mise en abyme-jait – látható, már rég kinőtt a gyerekbetegségekből, ily komoly diagnózisai vannak. Nem csodálkozhatunk azon, ha ő mind-ezen kedves megértéssel mosolyog, de nem tehetünk róla, ezek jönnek ki a mi plajbászainkból, ezek irodalmi álkulcsaink, furdancsaink és acélkacsaink.

A Lengyel-életműreceptiója, ahogy ez a most napvilágot látott kötetből is kitűnik, időről időre új lendületet vesz. A művek megjelenésével egy időben keletkezett recenziókat, kritikákat, a Péterek és nem Péterek nemzedékéhez társított prózafordulat jóslatait a kilencvenes évek elején, közepén követték a nagyobb ívű, átfogóbb tanulmányok, amelyek már a három kiemelt regénnyel is rendelkező életmű ívét, a művek prózapoétikai karakterét, magyar prózában elfoglalt pozícióját igyekeztek megrajzolni. Talán e korszak összegzésének tekinthető a veszprémi *Vár ucca 17.* című sorozatban, 1996-ban megjelent Lengyel Péter-szám, amely az addigi receptió összegyűjtésére vállalkozott. A művek és a szerző észben tartásához a *Litera* által működtetett Lengyel Péter-írólap is hozzájárult, az oldalra 2008-tól kerülnek fel prózarészletek, kritikák, tanulmányok, aktuális információk. Ám az is bizonyos, hogy a kicsiny, de bazaltkocka szilárdságú rajongótábor a szerző kerek évfordulója környékén, 2009-ben kapott új erőre, s bár az ünnepi alkalomra írt köszöntők, méltatások próbálták finoman feltörni a csendet, szóra bírni a hosszú évek óta kötelességtudóan és elmélyülten dolgozó alkotót, a születésnap és a 2010-es Kossuth-díj mégis inkább az értelmezőket ösztönözte megszólalásra, folytatódott és egészen új irányokkal, szempontokkal is bővült a Lengyel-művek vizsgálata. Az újraolvasásnak,

újragondolásnak, újragondolkodásnak kitüntetett csomópontja volt a 2010 decemberében, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán tartott konferencia és kerekasztal-beszélgetés, amely e kötet létrejöttének apropóját, alapját is adta. A napra pontosan három éve (2010. december 3.) tartott tanácskozás, működtessük most a Lengyeltől tanult mnemotechnikát, a 2010-es év első havazásán zajlott Piliscsabán, mert ez egy olyan ország, tudjuk, ahol négy évszak van egy évben. A reggel kezdődő s délelőtti egyre intenzívebbé váló hőésés azonnal izgalmassá és képlékennyé tette a konferencia programját, próbálta gyengíteni, kevés sikerrel, a megérkezés esélyeit. Végül azonban a hó – a mester, Ottlik regényéből is jól ismert jelentésben – jótékony kegyelemmel lepte be a tanácskozást, s a komoly tudományos diskurzus az élénk társalgás, a kedélyes, nosztalgikus, éles elméjű párbeszédek irányába nyílt meg. (Arra is emlékszem, ahogy a népes asztaltársaság kis csoportokban diskurált, s hogy hazafelé a téli sötétben Pest felé robogó vonaton renetgeget neveltünk.)

Amikor vasárnap este e kötet bemutatására készültem, s számba vettem, hogy jó, tehát lesz zene, nyilván Bachot játszanak, bizonyára zingizongoráznak is (valóban így történt, és minden zenei alapismerettel szembeszállva a vonósnégyes negyedik tagja a zongorához ült, „*nékem csak Budapest kell!*”, elképesztő: a Negyedik a zongorás!), lesz felolvasás, meg leszek én... s akkor hirtelen elfogott a vágy, hogy kéne vinni, vagyis hozni egy macskakövet, egy amolyan igazi feketét, s akár még forgatgatnám is kedvemre, az értelmezés sokféleségét, sarokpontjait – vagy sarokköveit? – illusztrálandó. De tulajdonképpen nem is olyan nagy baj, hogy nem cígöltem ide azt a bazaltkövet, hiszen elég súlyos és elég testes ez a gyönyörű vállalkozás is, amit most a kezemben tartok. A Ráció Kiadó gondozásában megjelent gyűjtemény egy remélhetőleg hosszú életű sorozat nyitódarabja: a *Libra Librum* sorozat XX. századi alkotók életművét kívánja bemutatni a receptió tükrében, s külön öröm számomra, hogy ennek a sorozatnak Lengyel Péter eddigi életműve lehet az első darabja, próbaköve. A „*FIGYELJÉTEK A MESÉLŐ EMBERT!*” című kötetnek nemcsak a borítója, a szerző véd- és kézjegyévé vált fotóval, árulkodik szerkesztői, könyvtervezői igényességéről, hanem a kötet fel-

építése, tartalmi és tipográfiai elrendezése, a szövegrendezés precizitása is szíves olvasásra csalogató.

A Lengyel-életmű átfogó recepcióját tartja tehát kezében az érdeklődő, a művek megjelenését közvetlenül kísérő írásoktól egészen 2012-ig, a kézirat lezárásáig megszülető darabokig. Radvánszky Anikó szerkesztői bevezetőjéből, de a szövegek végén feltüntetett évszámokból is kiderül, hogy a válogatás nem a keletkezés időrendjében közli az írásokat, s a kommentáló műfajok – lehetetlen – szétszalazására sem vállalkozik. Nagyon helyesen az életmű darabjai szervezik a kötet struktúráját, a művek keletkezési sorrendjét követve, mindezt néhány, a prózai oeuvre egészét tárgyaló vagy egy ki-tüntetett prózapoétikai szempontot több művön végigvezető nagyobb ívű tanulmány előzi meg. Az elbeszéléskötekek, regények köré csoportosított írások mégsem szigetelődnek el, sőt, az egész kötetet párbeszédesség, átjárhatóság jellemzi. Ez egyrészt abból fakad, hogy sokszor az egyes művekre koncentrálnak tanulmányok is tekintenek az életmű más darabjaira, vagy kifejezetten prózapoétikai változásokat rögzítenek az egyes művek között. Másfelől, s ez az, ami roppant izgalmas: egymás mellé kerültek a befogadás korai és kortárs darabjai. A jellemzően 2009–2011 körül készült tanulmányok már eleve reflektáltak a recepció korábbi írásaira, hiszen az irodalomtörténeti és irodalomtudományos diskurzus jellemző mozzanata, eljárása a primer szövegek alapos ismeretén túl, hogy a későbbi szövegek értelemszerűen valamilyen módon viszonyulnak a korábbi megszólalásokhoz, saját horizontjuk, értelmezői pozíciójuk elmozdulásait a korábbiakhoz képest is rögzítik. Ez az akár évtizedeket is átívelő párbeszéd most, rendhagyó módon, egyetlen kötetben kapott helyet, így a jórészt fiatalabb nemzedék hivatkozásait könnyűszerrel megtalálhatjuk, (még) egy pillanatra sem kell kiengedni a kötetet a kezünk közül.

A művek megjelenésekor írott méltatások, bírálatok a maguk kortárs kulturális, irodalmi közegében találtak először a szerző írásai-
val, a recenziók, kritikák felvetései ebből a környezetből, kontextusból szólaltak meg, s gyakran az elbeszél világ, történet referenciális kapcsolódási pontjait, az elbeszélések, regények külvilághoz való viszonyrendszerét tárgyalták,

továbbá szinte egységesen üdvözölték azt az utánozhatatlan prózanyelvet, nyelvi erőt, amely Lengyel Péter sajátja, s amelyet, márminth a nyelv előtérbe kerülését a prózafordulat egyik jegyeként emeltek ki. A magyar próza korszakváltó vonásai felől vizsgálták, méltatták a műveket, rögzítették a szerzőre jellemző prózapoétikai jegyeket, e próza morális alapállását, visszatérő témáit, írói fogásait, mint például az emlékezés, nyomozás jelentőségét vagy a minden regényt érintő műfaji transzformációkat; ezeket a szempontokat később nagyobb ívű, részletező tanulmányok bontották ki.

A 2010-es konferencia kapcsán vagy annak közvetlen közelében keletkező írások azt is megmutatják, hogy az értelmezés újabb vonatátára az utóbbi évtizedek vagy a közelmúlt tudománytudományi, irodalomelméleti irányai, mondhatni értelmezői trendjei hatottak, ezeknek filozófiai, esztétikai, antropológiai, narratológiai belátásait mozgósítva készülhettek el a kötet legfrissebb írásai, amelyeknek többsége ugyanakkor egyáltalán nem zárta ki a korábbi értelmezésekkel való párbeszédet, továbbgondolhatóságot.

A Lengyel-művek értelmezői csapásai szépen kirajzolódnak a tanulmányok olvasása során. A vizsgált szempontok természetesen nem függetleníthetők egymástól, bizonyos jegyek tárgyalása hatással van más narratív vagy tartalmi elemek értelmezhetőségére is. Úgy tűnik, a regények műfaji kérdéseinek tárgyalása ki-tüntetett terepe a korábbi és jelenlegi befogadásnak is, a szerző által elkövetett műfaji reflexiók, transzformációk befogadói észlelése, értelmezése, jelentőségének rögzítése az OGC MÁSODIK BOLYGÓJA, a CSERÉPTÖRÉS, de leginkább a MACSKAKŐ detektivitásának mibenlétével kapcsolatban nyit értelmezői játékkeret. Benyovszky Krisztián, Garami András s részben Horvay Hórcher Ferenc írásai fókuszálnak a műfaji kérdésekre, de a MACSKAKŐ korabeli és későbbi értelmezőinek szinte mindegyike reflektál a bravúros kasszafúrók és a földtörténeti nyomozás szálait együtt mozgató regény műfaji játékmájára. A nyomozás mint a szereplők, elbeszélők, implikált szerző tevékenységeire, tehát az életmű egészére vetülő metafora e próza alapállását hordozza, azt, hogy a történet, a dolgaink valahol megvannak, csak úgye, tudjuk, ki kell bogozni őket, amennyire lehet. Amű-

faji kérdésekhez szorosan kapcsolódnak a narratívák alakulását, a regényszólamok formálódását, az elbeszélők személyeit, mibenlétét vizsgáló írások például Dömötör Edit vagy Ferenczy Nikolett tollából.

A Lengyel-recepció értelmezéséhez különösen termékenynek bizonyul a hatvanas-hetvenes évek elméleti kutatásai nyomán „térbeli fordulatként” regisztrált topográfiai és térpoétikai belátások mozgósítása. Foucault, Bachelard, Certeau, Pierre Nora teóriái – hogy most csak a legismertebb neveket emeljük ki – a tér, térformák, tér és emlékezet, tér és identitás vizsgálatára tette érzékennyé az értelmezőket. Az életmű nyitott térképként való olvasatát Pór Péter, a városban való mozgás, haladás, a város mint észlelhető, tapasztalati tér jelentőségét és jelentéseit Papp Ágnes Klára, Bazsányi Sándor és Wesselényi-Garay Andor tanulmánya állítja középpontba. Radvánszky Anikó írása Pierre Nora emlékezhely-fogalma felől vizsgálja a spontán és tudatos emlékezet tér- és időbeli alakzatait. A nagyvárosi atmoszféra, a városban való mozgás, bolyongás, a város utcáinak, épületeinek, közlekedési eszközeinek, fényeinak stb. jelentőségét, emblematikus szerepét a művek megjelenése után közvetlenül készülő írások is tökéletesen érzékelték és értették, ám ezek interpretációbeli kiterjesztéséhez és elmélyítéséhez a térpoétikai munkák inspirációi is szükségeltettek.

A számos lehetséges és termékeny közelítési szempont közül végül az életmű fontos, sokáig inkább külső megjelenéséhez társított elemére, a képre, fényképre hívnám fel a figyelmet. A képlelmélet, fotóesztétika robbanása, a képleírás esélyeit latolgató teóriák a Lengyel-művek keletkezésének idejével is összhangba hozhatók. E próza működésére, látásmódjára, a narráció formálására óriási hatást gyakorló örökség, az apa fotográfiáinak explicite szövegbe íródását, ennek jelentőségét és a fotográfia elbeszéléstechnikára gyakorolt hatását vizsgáló írások a recepció új irányait nyitják meg. Mindez természetesen jó adag hazabeszélés, hiszen e sorok felolvasóját rettenetesen izgatja a fotók szövegben betöltött helye, a képhasználat és képleírás narratopoétikai következményei, ám a fénykép és szöveg, látás és visszapillantás, a fénykép fenomenológiáját és a kulturális emlékezet viszonyrendszerét vizsgálja Bán Zsófia

írása is, aki az értelmezési mezőt megnyitja Sebald prózájának irányába is. A két alkotó együttlátása, együttlátatása egyáltalán nem véletlen, hiszen a szerzők szellemi rokonságára, összeolvasására, szó szerint közös nézőpontjára már Radnóti Sándor is felhívta a figyelmet.

A kötet írásait, méltatásait és az elemzések sorát záró két mélyinterjú olvasva még mindig úgy tűnik számomra, hogy a Lengyel-szövegek olvasását és értelmezését nem lehet abbahagyni. Művei tágas csarnokok és zezugos utcák egyszerre, amelyekben mint városi flâneurök, kedvünkre kóborolhatunk, ahogy Lengyel hősei is teszik az elbeszélésekben, a MELLÉKSZEREPLŐK-ben, a CSERÉPTÖRÉS-ben, a MACSKAKŐ-ben. Kószalunk, kódorgunk, lézengünk, lófrálunk az életműben, persze nem teljesen céltalanul, s közben megállunk egy-egy részletnél, visszanezünk, továbbmegyünk, megfigyelünk, tapasztalatokat gyűjtünk, s mi magunk is megéljük és megértjük a várost, a dolgokat. S mindeközben szemmel tartjuk, mint Dajka doktor a zongorást, szüntelenül figyeljük a mesélő embert, aki ennek a városnak közepén, tetején ül, s mondja a magáét.

Vísy Beatrix

SÉRTÉSEK, SÉRTŐDÉSEK, SÉRÜLÉSEK

*Salman Rushdie: Joseph Anton
Greskovits Endre fordítása
Ulpius-ház, 2012. 732 oldal, 4999 Ft*

– Jól tudom, hogy a magyar történészek negatívan értékelik az oszmán-török korszak egészét, s tagadják, hogy érdemleges átvétel történt volna a muszlim kultúrából? – A leendő recenziens rosszat sejtve pislogott a német kollégára, s vonakodva bár, de belement a játszmába: elismerte az állítás igazságtartalmát, sőt jelezte azt is, hogy alapjában véve ő is egyetért azzal. A kolléga igazán türelmes volt, nem vádolta e sorok íróját explicit iszlamofóbiával, „csak” némi vakfoltokat okozó orientalizmussal. E sorok írójában inkább az hagyott rossz érzést, hogy nem tudott kellőképpen érvelni álláspontja mellett;

igaz, ezek az esetleges (történettudományi) érvek *abban* a diskurzusban már másodlagosakká váltak. A kérdés ugyanis már nem is az volt, hogy vajon hogyan hatott a másfél évszázados Hódoltság a magyar társadalomra/kultúrára, mint inkább az, hogy hogyan értékelik, hogyan értékelhetik e történelmi kérdésről tett kijelentéseket *napjainkban*; illetve, hogy a várható reagálásokra tett reflexióból kell-e morális konzekvenciákat levonni (s ha igen, akkor milyeket).

Természetesen nem egy recenzióban kell kísérletet tenni a válaszra, de e recenzió számára is jó felvezetés lehet, ha két általános tanulságot máris levonunk; egyrészt: *napjainkban* mintha kitágult volna azoknak a *megnyilvánulásoknak* a köre, amelyek egy bizonyos kultúrával, etnikummal, rasszal, nemmel stb. stb. szembeni sértő megnyilvánulásként lehet értelmezni; másrészt: kitágult azoknak a *személyeknek* a köre is – méghozzá mind az érintett csoportban, mind azon kívül –, akik a *potenciális* sérelmeket ténylegesen is sértésként értelmezik, méghozzá időnként zavarba ejtően különböző indokokra hivatkozva. Ilyen közegben egy olyan személyiségnek, akiről még az is eufemisztikus meghatározás lenne, hogy hajlamos a *gunyoros* megnyilvánulásokra, illetve aki vitán felül ragyogó szépirói készséggel gyártja verbális nyilait – nyilvánvalóan fokozott kockázattal kell szembenéznie. (Bár a meggyilkolására való felbujtást természetesen ez sem legitimálja.)

Emlékeztetőül: a JOSEPH ANTON története a szerző egy másik regénye, a SÁTÁNI VERSEK történetével kezdődik. Az indiai muszlim születésű brit állampolgárra, az angolul író Salman Rushdie-ra 1989-ben *fatvát* – gyilkosságra buzdító egyházi átkot – mondott Irán akkori vallási-politikai vezetője, aki egy évtizeddel korábban került hatalomra egy az iszlám elveire hivatkozó forradalom nyomán. Az író bujkálásra és folyamatos rendőri védelemre kényszerült, miközben nem „csak” a folyamatosan ismételtgett, tömegtüntetésekkel nyomatékosított fenyegetések, de fordítók, kiadók, könyvesboltok elleni merényletek is bizonyították, hogy valós a veszély. Végül – kilenc év után – az akkori iráni vezetők biztosítékokat nyújtottak az Európai Unió vezetőinek, hogy nem hajtják végre a *fatvát*. A JOSEPH ANTON e kilenc év tör-

ténete, a főszereplő által elmesélve, mindvégig egyes szám harmadik személyben emlegetve saját magát.

E sorok szerzője restelkedve vallja be, hogy a SÁTÁNI VERSEK-et csak a JOSEPH ANTON *után* olvasta el (szerencse azonban, hogy AZ ÉJFÉL GYERMEKEI-t – Rushdie első, nagy sikerű regényét – még a *fatvabotrány* előtt, s így elfogulatlanul minősíthette a szerzőt nagy írónak). Ebből a perspektívából olvasva a SÁTÁNI VERSEK-et, a JOSEPH ANTON magyarázkodásgyanús bekezdései tulajdonképpen meglepően jól jellemzik a kiátkozás indokaként szolgáló „botrányos” epizódokat: „*a Korán beszél arról, hogy minden prófétát próba alá vetnek a megkísértéssel. »Soha nem küldtünk egyetlen prófétát vagy apostolt sem előtte, akinek a vágyait a Sátán nem bolygatta meg«, áll a 22. szúrában. És ha a sátáni versek esete Mohamed megkísértése volt, akkor meg kell hagyni, hogy elég szépen jött ki belőle. Bevallotta, hogy megkísértették, de el is utasította ezt a kísértést. [...] Ezután az iszlám monoteizmusa, melyet üstben edzetek, rendíthetetlen és erős maradt, dacára az üldöztetésnek, száműzetésnek meg háborúnak, s a próféta nemsokára diadalt aratott ellenségei felett, az új hit pedig hódító tűzként terjedt a világban»* (58.; a külön megjelölés nélküli oldalak a JOSEPH ANTON-ból származnak).

Ugyanakkor Rushdie, bár szándékai szerint nem támadja a muszlim vallási tételeket, kritikus, időnként kifejezetten támadó a *világnézetként* felfogott iszlámmal szemben. Érdekes ez a gondolat, többek között Rushdie egyik analógiája miatt: természetesen tisztában van vele, hogy a muszlimok nagyon kis hányadát befolyásolják az iszlámra hivatkozó szélsőséges nézetek, de ez a markáns kisebbség szerinte éppúgy lejárta az iszlám „világnézet” egészét, mint ahogy a marxizmus-leninizmus is lejárta bizonyos értelemben a szocialista ideológiák egy sokkal szélesebb skáláját, nem csak az államszocialista rendszerekhez kapcsolódó szellemét. Mindezen kérdések szemügyre vétele azonban már túl messzire vezetne a JOSEPH ANTON ismertetésétől.

A JOSEPH ANTON *után* olvasva váratlan hatást kelt a SÁTÁNI VERSEK ama részlete is, amelyben a nyugati száműzetésben élő, meg nem nevezett Imámot írja le, aki mindig elfüggönyözött lakásban várakozik, állandóan éber őrk védelme alatt; az iráni sah titkosszolgálatának figyelő tekintete előtt „...nem annyira túlzott az *effajta*

óvatosság... [sőt] nélkülözhetetlen a túléléshez”.¹ Mint a magyar kiadás inkognitóba burkolózó fordítója megjegyzi: érdekes, hogy a *fatva*ügy kommentárjai nem tettek arról említést, hogy Rushdie nyilvánvalóan a *fatva* későbbi kimondójáról mintázta az Imám alakját (i. m. 657.), arról, aki majd Rushdie-t kényszeríti arra, hogy elfüggönyözött lakásokban, örök védelmében, „a túléléshez nélkülözhetetlen óvatosság” közepette éljen.

Másodlagos kérdés, hogy a SÁTÁNI VERSEK miatti felháborodásnak van-e „objektíve” alapja, hisz’ még a valódi felháborodás sem nyújthat alapot – sem morális, sem „jogi” alapot – gyilkosságra való felbujtásra (de még a „mérésékelt” antirushdie-sták által javasolt „megoldásra” sem, azaz, hogy Rushdie kérjen bocsánatot, és vonja vissza a könyvet). Ha elfogadnánk, hogy „a muszlimokat”, pontosabban az iszlám világ egyes politikusait sértett érzelmeik „feljogosítanak” erőszakos cselekedetekre, akkor egy nagyon meredek és nagyon síkos lejtőn próbáljuk megvetni a lábunkat.

Mint minden Ügy,² a *fatvabotrány* is „Rushdie-ellenes” és „Rushdie-párti” oldalakra polarizálta a közvéleményt. S bár morális – és tágabb értelemben vett politikai – értelemben a bipoláris felosztás jogos, leíró és elemző szemmel érdemes szemügyre venni és differenciálni az „anti-Rushdie” tábor.

Nyilvánvalóan határesetet képeznek azok a személyek, akiket *valóban* vallásos érzelmeiben sértett a regény (akárhányan is lehettek ilyen emberek, és akármekkora – nyilván nagyon csekély – hányaduk olvasta csak magát a regényt). Elképzelhető, hogy egyesek – nem is kevesen – *valóban* úgy látták, hogy „Rushdie” a monolit egységként elképzelt „Nyugat” eszközeként „végső soron a [z egész] harmadik világot támadja” (Rushdie Fatima Meer vezető muszlim értelmiségit idézi, 142.). De ugyanígy elképzelhető az is – Rushdie gyakran megszélesített ilyen gyanúját –, hogy egyesek (főleg természetesen az író társak egy része)³ kizárólag vagy főleg a személyes ellenszenv, féltékenység, „a sztori” miatti irigység sátáni sugallatainak hatására lettek „antirushdie-ánusok”. Persze az őszintén vallott vélekedések és érzelmeik, illetve e vélekedések és érzelmeik politikai érdekekkel és/vagy ideológiai „kényszerpályákkal” való magyarázata nem zárja ki egymást – például Rushdie barát-

ja, Edward Said is ezzel magyarázta „a nyugatiak” „keletiekkel”, főleg a muszlimokkal szembeni előítéleteit, az ún. orientalizmust.

A Rushdie-ellenes „táborba” vezető, nagyon vegyes motívumok közül először is emeljük ki a *politikaiakat*. Az egyes iráni politikusok motivációjára Rushdie-nak nincs rálátása (érthető módon ez nem is annyira foglalkoztatja), de a sajtóhírek, illetve más, nem demokratikus berendezkedésű országok példája alapján elég kézenfekvőnek tűnhet, hogy az iráni politikai elit a keményvonalasok-pragmatikusok-„mérésékelték” vagy reformisták dimenziója mentén tagolóódik. A keményvonalasok nyilvánvalóan kényszerpályán mozogtak, számukra ezen a téren is „kötelező” volt a radikális hang megütése; a pragmatikusok vagy a reformisták pedig, ha képzeletben listákat készítenek volna, hogy mely témákban „múszáj”, mely témákban lehet, mely témákban érdemes ujjat húzniuk a keményvonalasokkal, akkor a Rushdie-ügy valószínűleg mindegyik listának a vége felé szerepelt (ha egyáltalán szerepelt) volna. Sőt: az iráni belpolitikában éppen Rushdie megbélyegzése számíthatott inkább – iráni politikusok számára tét nélküli – „biztonsági” húzásnak a mérésékelték szemében, a radikálisokkal folytatott játszmáikban.

Ami a nyugati politikusokat illeti: Rushdie viszonylag ritkán vádolja őket „árulással”, annál gyakrabban viszont gyávasággal. De ez is igazságtalan általánosítás, valójában itt is „csak az üzletről volt szó”, ahogy A KERESZTAPA című filmben jegyezte meg közönyösen az éppen leplezett, közvetlenül meggyilkolása előtt álló áruló maffiózó. A (politikai) „üzlet” lényege pedig az az elemi számítás volt, hogy sem a – mint a németek fogalmazznak: „migráns háttérű” – író védelme,⁴ sem a szólásszabadság általános elvének védelme nem hoz számukra újabb szavazatokat, s e védelem hanyagolása *önmagában* nem jelentette volna szavazóbázisuk érdemi szűkülését sem. Ugyanakkor az Iránnal, az iszlám világgal vagy a többmillió nyugati muszlim kisebbségekkel (tovább) gerjesztett feszültség már jelentős belpolitikai kockázatot jelenthetett.

„A németek néha Irán Európában működő ügynökeinek tűntek. Elővették a seprűiket, és megint besöpörték őt a szőnyeg alá” (501.) – panasolta Rushdie, pedig lehetett volna megértőbb is. A németek a hitleri örökség feldolgozásaként egy

németesen hatékony büntudatkultúrát fejlesztettek ki, s ennek egyik következményeképp erősen támogatták Izraelt; e politika *kompenzálásképpen* viszont, amikor csak lehet, a látszatát is kerülni igyekeznek a muszlim országokkal szembeni ellenséges fellépésnek (vagy inkább *igyekeztek*, hisz' végül a XXI. században már csapatokat is küldtek, például Afganisztánba).

A nyugati politikusok opportunizmusa ettől függetlenül időnként karkai mélységeket ért el. Magyar olvasó számára különösen érdekes lehet annak története, hogy Rushdie megkapta az osztrák állam Európai Irodalom Díját, majd az osztrák kormány ezt *két éven keresztül sikeresen* eltitkolta a nyilvánosság előtt – beleértve a szerzőt is, akit még a titok szertefoszlása után is sokáig vonakodtak országukba engedni (485. k.). A dán kormány legalább nem akarta letagadni Rushdie hasonló dániai kitüntetését, és amikor megpróbálta megakadályozni az író beutazását az országba, akkor kis híján belebukott.

A nyugati muszlim politikai szervezetek részéről pedig a Rushdie-t megbélyegző politika kockázatos, de nagy nyereségekkel kecsegtető stratégia lehetett: sajnálatos módon ugyanis ez jobban növelhette jelentőségüket mind a nyugati kormányok, mind a finanszírozási szempontból is kulcsfontosságú muszlim kormányok szemében, mint a szólásszabadság melletti kiállásuk tette volna. „*A halál kicsit kevés lenne neki – mondta Mr. Iqbal Sacranie az Iszlamista Ügyek Akcióbizottságából. A lelket egész életében gyötörni kell, hacsak nem kér bocsánatot a mindenható Allah-tól. «2005-ben a Blair-kormány javaslatára ugyanígy a Sacranie-t ütötték lovagá a közösségi kapcsolatok terén végzett szolgálataiért.*” (165 k.) Rushdie-val szolidáris muszlim hangok gyakran éppen abból a világból hangoztak el, ahol az ilyen kiállítás szó szerint életveszélyes volt (pl. 154., 473–474.).

A politikusok zavarát csak fokozhatta, hogy a nyugati világban, *Magyarországot is beleértve*, végtelenen eltérő *ideológiai* motívációk alapján is az *anti-Rushdie*-táborba lehetett kerülni. Az így kihúzható skála egyik végpontja körül azok találhatók, akik gyaníthatóan *nem* rokonszenveznek a szekularizáció gyakorlatával, a gondolat-szabadság elvével és a kapcsolódó ideológiai csomag többi elemével, mindenekelőtt a *minden* embert megillető méltóság és a veleszületett, univerzális emberi jogok gondolatával.

A másik végpont körül pedig éppen azok találhatók, akik számára ez utóbbi elvek jelentenek mindennél fontosabb értéket, sőt politikai kiindulópontot, mondván, hogy manapság *az elismerés politikája* talán még fontosabb, mint az (anyagi) egyenlőség klasszikus baloldali politikája.

Aligha túlzott leegyszerűsítés, ha a fenti bekezdés mondanivalóját úgy fogalmazzuk át: a jobboldalról és baloldaltól egyaránt kerülhetek ki Rushdie-ellenesek, mint ahogy Rushdie-pártiak is – az író nagy bánatára, aki a JOSEPH ANTON-ban többször is konzekvensen baloldalinak vallja magát (például 146. vagy 207.). Rushdie-t „*elkeserítette, hogy hány munkáspárti képviselő ugrik fel a muzulmánok szekerére – végül is ő egész életében a Munkáspártot támogatta...*” (153.) Munkáspárti politikus például Jack Straw is, aki alig öt hónappal a *fatva* kihirdetése előtt egy *másik* irodalmi mű védelmében úgy nyilatkozott, hogy a mű „*alap gondolata [...] számomra sértő [...] de a demokrácia arról szól, hogy összehangolja a szabad kifejezés jogát azokkal, akikkel az ember mélyesen nem ért egyet*” (id. 152.). A „*Rushdie-ügyben*” azonban Straw állítólag⁵ – a JOSEPH ANTON által gondosan nevesített munkáspárti kiválóságokkal együtt – „*a kerítés muzulmán oldalára állt*”; sőt, később azokat támogatta, akik ki akarták terjeszteni az istenkáromlási törvény⁶ hatályát valamennyi vallásra (152.).⁷

„*Neil Kinnock bámulatosan barátságos, együttérző és segítőkész volt*” (208.) – de ez „*titkos kedveség*” volt, s a politikus még a találkozó tényének is az eltitkolását kérte. Rushdie nem minősíti, de lehangoltan megjegyzi: nem csoda, hogy Kinnock elvesztette a választásokat Margaret Thatcherrel szemben. A brit belpolitika kontextusában a sors iróniájának számít, hogy a konzervatívokat végül az a Tony Blair győzte le, akinek vallásosságán Rushdie ironizál, humortalanságán mulat,⁸ a későbbi iraki háborús politikáját pedig kritizálja. De „*én mindig elfogult voltam az Ön irányában – fogalmaz egy Blairnek írt fiktív levelében –, soha nem tudtam úgy utálni, ahogy sokan utálni kezdték, mert Ön [...] őszintén jobbítani akarta az életemet. És végül sikerrel jártak. Ami talán nem teszi jóvá az iraki inváziót, de személyemet illetően sokat nyomott a latban, az biztos*” (618. k.).

E sorok írója nem tudja, voltak-e ténylegesen is ilyen megnyilatkozások, de elvileg orientális-

ta, a nyugati „felsőbbrendűséget” hirdető, raszszista alapon is lehetett valaki Rushdie-ellenes, mondván, hogy az „istenkáromlás”, a szólásszabadság a (született) nyugatiak kiváltsága. Annak analógiájára, ahogy „a középkor vége felé az istenkáromlás még merész szórakozás, és a nemesek előjoga. »Micsoda – mondja a nemes egy parasztnak Gerson [a párizsi egyetem rektora] értekezésében –, az ördögnek adod a lelket? Nem vagy nemes, mégis tagadni mered Istent?»” (Szerb Antal fordítása) – írja Johan Huizinga. Igaz, kénytelen már a középkorban megfigyelni e tendencia „demokratizálódásának” jegyeit: „*Deschamp* [francia költő] viszont megjegyzi, hogy a káromkodás szokása az alacsonyabb osztályok körében is terjed: »Nincs pór, aki ne szólna így: 'Megtagadom Istent meg az anyját!'«”⁹ Ha esetleg úgy ítélik meg, hogy Rushdie, úgy mond, „vétkezett, amikor megsértette az iszlámot” – akkor kizárjuk őt egy a Nyugaton (sok évszázados, nagyon véres küzdelmek árán) született jog hatálya alól, vagy kompenzálni próbálunk a Nyugat sok évszázados intoleráns iszlamofóbiája miatt?

A „Rushdie-elleneseknek” sikerült a *fatva*-botrányt „Rushdie-ügyként” tematizálni, s miután létrejött ez a zárt érvrendszer, már nemcsak a SÁTÁNI VERSEK, de maga a *fatva* is a Nyugat muszlimellenes eszközeként tűnhetett fel. „*A Nyugat arra használja fel a fatvát, hogy demonizálja a muzulmánokat, ezért ő 'taszítáni' fogja az embereket azzal, hogy ezt kifogásolja*” – írta Rushdie-nak egy muszlim értelmiségi, aki éppen ezért „közölte, hogy nem szabad többé a fatváról beszélgetnie. »A muzulmánok ezt visszataszítónak tartják« – írta...” (326.). Ebben a – más kontextusokból is roppant ismerős – gondolatmenetben még a „büntetés” elleni tiltakozás is újabb „sértést” jelent.

Rushdie persze nem differenciál túlságosan, de az vesse rá az első követ, aki nem méltányolja az életveszélyes fenyegetés árnyékában leélt kilenc évet (meg az, aki nagyon elszánt, mert a szerző minden követ visszavet, mindenkire, lásd 1–732.). Rushdie számára az emberek megítélésében mindent felülíró lakmuspapírrá vált, hogy az illető kiáll-e mellette vagy sem. Az őt védelmezőknek mindent meg tudott bocsátani, még azt is, ha amúgy kicsit szörnyetegek voltak. E megfogalmazás a szerzőé, nem a recenzensé: „*Valójában két Susan volt – írta egyik barátjáról, Susan Sontagról –, a Jó Susan meg a Rossz Susan,*

és míg a jó Susan színporkázott, viccelődött, hűséges és nagyszerű volt, addig a Rossz Susan erőszakos szörnyeteg tudott lenni.” (419.) Arra a jelenségre pedig, amikor a szintén barátjának számító Harold Pinter robbanásközeli állapotba kerül pusztán attól, hogy nem ő van a középpontban, megalkotja a „megpinterezés” terminus technicusát, amelynek metaforájaként például a „nukleáris katasztrófa” kifejezést használja (453.).

Rushdie nemcsak támadóival, de kritikusai-val szemben sem mutatja a megértés legkisebb jelét sem. Arundhati Roy, a másik Booker-díjas indiai származású brit író *nem a fatváról* nyilatkozott, hanem arról, hogy „Rushdie könyvei csupán »egzotikusak«, az övé viszont őszinte” (601.) – és Rushdie máris megüzente az előbbi szerző ügynökén keresztül, hogy „ő sem mondta el nyilvánosan, hogy mit gondol Az APRÓ DOLGOK ISTENÉRŐL, de ha Arundhati harcot akar, akkor bizonyosan megkaphatja” (602.).¹⁰

„...*Nem értek egyet S. Huntington professzor gondolatával, mely szerint az értelem nyugati, a maradiság pedig keleti dolog*” (364.). Jaj. Rushdie itt olyan hűen adja vissza Huntington nézeteit, mint az őt „*harmadik/muszlim világ gyűlöletével*” vádolók az övét.

Az indiai kormány a *vámtörvény* 11. cikkelye alapján tiltotta meg a SÁTÁNI VERSEK bevitelét Indiába; a rendeletet meghozó „*pénzügyminisztérium [...] kijelentette, hogy a betiltás »nem von le a mű irodalmi és művészi érdemeiből«. Nagyon köszönöm, gondolta ő [azaz Rushdie]*” (237.).¹¹ A két regényt egymás után elolvasó recenzenst egyébként meglepte, hogy a „muszlim téma” mellett mennyire hangsúlyosan van jelen mindkettőben az *indiaiáság*. A muszlimok előbb kolonizálták Indiát, mint a britek, s tovább is tartott uralmuk; a függetlenné válásig az elitben és a legelesettebb rétegekben voltak felülreprezentáltak, azóta kisebbséggé váltak, de másfél száz milliós kisebbséggé, a másfél milliárd lakosú muszlim világ határára; egy részük esetében nyilván nemcsak a hindu nacionalisták politikai pánikkeltése állítja, hogy Pakisztánhoz húznak, másrészt viszont nyilván nem Rushdie az egyetlen, aki egyértelműen Indiát tekinti szülőhazájának, s Pakisztán inkább az ellenazonosulásának a tárgya. Rushdie szülei például az ő távozása után ugyan Pakisztánba költöztek, de ezt az író teljes értetlenséggel kezeli (67–68.). Ő maga azt, hogy

a SÁTÁNI VERSEK már említett indiai betiltásával egyidejűleg nem adtak neki vízumot (brit állampolgárok csak vízummal látogathatnak Indiába), tehát gyakorlatilag kitiltották szülőföldjéről, úgy fogalmazza meg, hogy „tizenkét és fél évig nem engedték visszamenni, hazamenni” (kiemelés az eredetiben – DCs) (103.).

Ilyen indiai háttérrel Rushdie átköltözött a volt gyarmattartó országába, egyszerre lépve át a kulturális, nyelvi és társadalmi határokat; majd sikeres írónak és nemzetközi elit értelmiségi kör tagja lett, végül – akaratlanul, de – egyfajta nemzetközi sajtóceleb vált belőle. Olyan érdekes identitás- és lojalitáskombináció alakult ki, amely a magyar olvasónak egyszerre tűnhet nagyon ismerősnek, de bizonyos oldalokról váratlanul ismerősnek is.

Talán egy pontot kivéve, ez pedig a nyelvkérdés (elvégre mi magyarok mégiscsak *egyedül vagyunk*, s finn vagy észti közegbe sem ugorhatunk úgy át közvetítő nyelv használata nélkül, mint ahogy például a szlovákok tehetik Csehországban). Rushdie furcsa módon *nem* foglalja a JOSEPH ANTON-ban azzal, hogy mi volt a kasmíri eredetű családjában használt nyelv, tehát hogy tulajdonképpen mi is az ő anyanyelve. „Bombayi fiú volt, aki Londonban beilleszkedett az angolok közé, de gyakran érezte úgy, hogy a sehová se tartozás átka sújtja” – a „kelet-közép-európás” panasz után viszont a következő mondatban így folytatja: „a nyelvi gyökér legalább megmaradt...” (68.) Egy több kontinenst érintő utazásán odaveti: „már Új-Zélandon volt, megint angol nyelvtérületen, és ez megnyugtatta” (545.). Amikor a titkosszolgálat arra kéri, hogy válasszon – „nem túl keleti” – konspirációs nevet, ő a Joseph Antont választja, Anton Pavlovics Csehov és Joseph Conrad nevéből kombinálva (190.). Csehov, a hétköznapi felejthetetlen erejű megjelenítője nyilvánvalóan vonzó lehetett egy író számára, akinek a hétköznapi érzete e kilenc évben ritka és paradox módon ünnepi pillanatokban merülhetett csak fel. Conrad kiválasztását Rushdie annak írói világával indokolja (191.) – nem említi az esetleges szempontok között, hogy az angolul író Conradnak más (lengyel) volt az anyanyelve.

„Indiát”, vagyis az indiai értelmiségi közvéleményt és elit köröket talán az is bosszanthatja, hogy az ősi vetélytárs Perzsia (Irán) „lenyúlta a

show-t” – hisz’ a SÁTÁNI VERSEK-ből indiai szemmel is rengeteg *potenciális sérelem*, sok-sok sértődés készsége alapanyaga olvasható ki. Az egyik főhős „bombayi srác”, aki India és az Indiát számára megtestesítő elviselhetetlen természetű apa elől menekülve boldogan fogadja a lehetőséget, hogy kamasz fiúként egy angol *public school* tanulója legyen, s így megkezdhesse az angolválas, az indiaiságból való „kivetkőzés” fáradságos folyamatát (mindeddig ezek a jellegzetességek megegyeznek Rushdie életének az alapvető koordinátaival, 29–68.). Rushdie azonban – legalábbis a JOSEPH ANTON-ban felépített önképe szerint – e ponton elhatározta, hogy „vissza kell hódítania az indiai identitást” (68.), majd első hazalátogatásáról „Indiával tiltva” tért haza, hogy megírja a világhírt hozó AZ ÉJFÉL GYERMEKEI-t (71.).

Ugyanakkor a SÁTÁNI VERSEK Saladin Chamchája első hazalátogatása után *émelyeg* szülőföldjétől, s mindennél erősebbé válik menekülési vágya. Régi indiai barátaival egy kocsmában beszélget, vitatkozik, iszik. „Bhupen Ghandi *sutogva* kommentálta az utcába rikkantott hírt. A bal eset után – mondta – a túlélő utasok, már akik úszni tudtak, nagy nehezen a parthoz evickéltek (egy hídról zuhant le a szerelvény), de a helyiek útjukat állták, nem engedtek kikapaszkodni senkit, sőt a víz alá nyomták a túlélők fejét, fulladjanak meg, hogy a hulláikat zavartalanul ki tudják rabolni.

– Fogd be a pofádat! – kiáltotta Zeeny. – Miért mondasz neki ilyeneket? Máris azt hiszi, hogy vademberek vagyunk, tíz körömmel marcangoló alacsonyabb rendű fajta.

Egy bolt a közeli Krisna-szentélyben való égetéshez való szantálfát árult, és rózsaszín-fehér zománcozott, mindent látó Krisna-szemeket.

– Ez tragédia – mondta Bhupen. – Az a baj, hogy rohadtul sok ilyen látnivaló van.” (SÁTÁNI VERSEK, 70. k.) Az éjszakát nem katarzis követi, hanem csömör: a szereplő úgy fogalmazza meg élményeit, hogy „az antitestek eltűnnek, kiürülnek a vérből, felbomlanak. Szembe kell néznie a ténnyel, hogy vérében nincsenek meg az immunizáló anyagok, melyekkel pedig átvészeltette volna az indiai valóságba tett látogatásának idejét” (i. m. 73.). „Angolra fordított indiaiként”, „a tanult nyelv [kiemelés tőlem – DCs] kocsonyájába ragadtan, cuppogós hangokat hallott, India Babelében rosszat sejtető, egyértelmű, vakablak-világos figyelmeztetést: ne gyere vissza. Ha egyszer átléptél a tükrön, de mégis meg-

gondolod magad, ha visszafordulsz, minden kockázat a tied. Megéshet, hogy cafatokra nyesnek az üvegcserepek.” (I. m. 73.)

Az ÉJFÉL GYERMEKEI-t követő, a SÁTÁNI VERSEK-et pedig öt évvel megelőző regényében, a SZÉGYEN-ben „dolgozza fel” Rushdie Pakisztánnal kapcsolatos érzéseit – ebben a regényében a szerző „bősz, gúnyos, személyeskedő érzelmekkel viseltetett Pakisztánnal szemben” (75.); nem csoda, hogy ebben az országban azonnal be is tiltották (amit Rushdie inkább kajánul kommentált [76.], míg a SÁTÁNI VERSEK indiai betiltása érezhetően külön lesújtotta). A SZÉGYEN-t „államilag jóváhagyott halózkiadásban” megjelentették Iránban, ahol elnyerte az év legjobb, fárszira fordított regényének díját – hisz’ annak a regénynek a potenciális sértései a szomszédos országnak szóltak, amelynek szintén muszlim mivolta másodlagossá vált ahhoz képest, hogy Irán vetélytársa.

Egyébként „sosem adták át neki a díjat, és semmilyen hivatalos értesítést nem kapott...” (76.) Viszont ennek is köszönhetően a SÁTÁNI VERSEK-et megjelenése után azonnal forgalmazni kezdték Iránban is – a *fatvát* ugyanis csak fél évvel később mondták ki.

„Kedves Brian Clark!

Mégis, kinek az élete?” – idézte Rushdie saját levelét¹² (215.). Brian Clark, a MÉGIS, KINEK AZ ÉLETE? szerzője azzal bosszantotta fel, hogy darabot akart írni Rushdie „meggyilkolásáról”, majd – az érintett tiltakozásának hatására – egy megnevezett, iráni merénylők által megölt író haláláról. „»Fikció?« Persze. Akárki lehet. Clark azt is mondta, színre akarja állíttatni a darabot. Az élete is, a halála is mások tulajdona lett. Szabad prédá.” (211.) Rushdie nyilván írásos felhatalmazást kért azoktól, akiről regényhőseit mintázza...

„Hogy van/vagy?” Életünkről általában annak trivialisitása miatt tudunk kommunikálni. Ha egy tragédia, egy traumatikus esemény(sor), egy sorsforduló nagyobb jelentőséggel ruházza fel, akkor könnyen megnémulunk: nem tudjuk előadni, „hogyan vagyunk”, legalábbis röviden nem, hosszas mesélésre pedig legtöbbször nem alkalmas a helyzet, és legtöbbszörnek a készségei is hiányoznak ahhoz, hogy egy kívülállóval, egy mégoly együtt érző kívülállóval is megértesse, milyen is *mostanában* az élete. Rushdie-nak azonban a JOSEPH ANTON-ban több százezer szó ter-

jedelem és ragyogó írói készségek állnak rendelkezésére ahhoz, hogy előadja: milyen élete, érzései, gondolatai voltak a *fatva* idején. „Története csak azért érdekes, mert valóban megtörtént. Ha nem lenne igaz, nem lenne érdekes sem” (393.) – hát ez inkább csak amolyan bocsánatos írói álszerűség.

Recenzens azonban meg sem próbálja a könyv eme – amúgy lényegi – részét ismertetni, inkább a könyv elolvasására biztatja a kedves Olvasót. Ez talán nem a legkorrektebb bánásmód a JOSEPH ANTON-nal, de hát, „ez teszi a könyvkritikusi munka” (131.) (lásd 3. jegyzet).

Jegyzetek

1. Salman Rushdie: SÁTÁNI VERSEK. Konzorcium, 2004. 241. De hátborzongató azt a részletet is olvasni, amelynek végén a Próféta kivégezteti Baalt, a *költőt*, mert *verseiben* kicsúfolta a Kinyilatkoztatást és a Próféta házát (447.). [Itt jegyezzük meg, hogy e számunkban olvasható részlet a könyv új fordításából, amelynek címe – pontosabban követve az eredetét – A SÁTÁNI VERSEK. A szerk.]

2. „Az Ügy” (*L’Affaire*) – Franciaországban máig a Dreyfus-ügyet nevezik így. Ebben az ügyben nyilvánult meg markánsan egyrészt az az új típusú, agresszív politikai antiszemitizmus, amely többek között majd a hitleri Németországot fogja jellemezni; másrészt, az ekkor kikristályosodó politikai koalíciók évtizedekre megszabták Franciaország politikai életét. Sőt, nem csak azt: a Dreyfus-párti szószóló, később miniszterelnök, Clemenceau az első világháború végén tulajdonképpen nemzetközi szintre emelte a konfliktust, amikor az Osztrák–Magyar Monarchiának mint a klerikális, konzervatív, reakciós monarchia megtestesítőjének szétzúzását szorgalmazta.

Az utolsó gondolat vajon milyen sérelemgeneráló gondolatmenetek megindítására lenne alkalmas, ha nem tudnánk, hogy Fejtő Ferenc fogalmazta meg? (REKVIEM EGY HAJDANVOLT BIRODALOMÉRT. AUSZTRIA–MAGYARORSZÁG SZÉTROMBOLÁSA. Minerva–Atlantisz, 1990.)

3. Rushdie egy helyütt arról ír, hogy több írói társát ellenségévé tette, kiváltotta gyűlöletüket pusztán azaz, hogy recenziót írt műveikről (131.). Rushdie kommentárját lásd e recenzió utolsó mondatában.

4. „Ahogy a könyve egyszerűen sértéssé vált, belőle Sértetgető lett; nemcsak muzulmán szemekben, hanem az egész közvélemény szerint is. A »Rushdie-ügy« után végzett közvélemény-

kutatások kezdték azt mutatni, hogy a brit közönség nagy többsége úgy érzi, neki bocsánatot kellene kérnie »megbotránkoztató« könyvéért.” (136.)

5. Mivel e sorok szerzője nem ellenőrizte, hogy a JOSEPH ANTON-ban idézett megnyilvánulások valóban ilyen formában hangoztak-e el, tulajdonképpen valamennyi idézet elé odaéértendő a „Rushdie szerint” megszorítás. Mindez nem a recenziens bizalmatlanságára, mint inkább pedantériájára utal.

6. A XVII. század végén hozott *Blasphemy Act* csak az anglikán vallást védte. A törvényről folytatott vitákban a XXI. század elején a kiterjesztés csak az egyik javaslat volt, végül 2008-ban a törvényt hatályon kívül helyezték.

7. A gondolat egészen szürreális: szigorúan véve minden vallás „istenkáromló” az összes többi vallás szemzőgéből nézve.

8. Pedig utóbbin meg is botránkozhatna: míg a hit vagy hitetlenség másodlagos egy politikusnál, addig a humorérzék hiánya komoly fogyatékoság.

9. A KÖZÉPKOR ALKONYA. AZ ÉLET, A GONDOLKODÁS ÉS A MŰVÉSZET FORMÁI FRANCIAORSZÁGBAN ÉS NÉMETALFÖLDÖN A XIV. ÉS XV. SZÁZADBAN. Európa, 1979 [1919]. 155–161.

10. AZ APRÓ DOLGOK ISTENE is lenyűgöző könyv – ennek az írásnak a szemszögéből főleg azt érdemes kiemelni, hogy megmutatja: az indiai társadalmon belül is lehetnek olyan, szakadékszerű távolságok, amelyekhez képest eljelentéktelenedik például a középosztálybeli indiaiak és a britek egymáshoz viszonyított mássága.

11. „Veszedelem hatalom van egy kormány kezében: a jog, hogy meghatározza, mit olvassunk és mit ne... Indiában ezzel a hatalommal valószínűleg visszaélnék” – olvassa „a világ legnagyobb demokráciájának” vezetői fejére Rushdie (138.). Dzsaváharlál Nehru 1929-es megnyilvánulását idézte.

12. Valószínűleg fiktív levelét: „azon kapta magát, hogy ezer levelet fogalmaz a fejében, és kilövi őket az éterbe, mint Bellow Herzogja, félőriült rögeszmés vitairatokat, amelyeket valójában nem küldhetett útjukra” (214.). A levelekben újságokat, író társakat, politikusokat, vallási vezetőket, a brit miniszterelnököt, Istent (326–327.) vagy akár a „kedves Vallást” szólítja meg (363. k.). A recenziens kedvence: „Kedves Robinson Crusoe! Tegyük fel, hogy az Ön társaságában négy állig felfegyverzett Péntek van. Nagyobb vagy kisebb biztonságban érezné magát?” (216.). Illetve... Péntek származására gondolva ezt a poént értelmezhetjük-e a polinéz népeknek címzett gúnyoros megjegyzésként is?

Dupcsik Csaba

A KÖVESI-KOLLEKCIÓ

Molnos Péter: *A titkos gyűjtemény*
Kieselbach Galéria, 2013. 240 oldal, 8000 Ft

Műértők köreiből kivételes érdeklődést keltett 2013 végén egy mindössze néhány napig megtekinthető kiállítás a budapesti Kieselbach Galériában. Váratlan hirtelenséggel került elő rejtkehelyéről az 1981-ben elhunyt Kövesi István mászáros eddig szinte teljesen ismeretlen, gazdag műgyűjteménye, amely tartalmaz jó néhány korszakos jelentőségű festményt is. A gyűjtő tizennégy éves korában, apja mellett, a vácrátóti mészárszékben tanulta ki a mesterséget, 1939-ben munkaszolgálatra hívták be, 1944-ben Mauthausenbe hurcolták, három testvére meghalt, ő túlélte az üldöztetéseket. Visszatért a szakmába, de az üzletet államosították, így a kőbányai növényolajgyárban lett segédmunkás. Új élete 1957-ben vette kezdetét. Mikor az izraelita hitközség kóser hússzékének a vezetője, Grüner Endre disszidált, Kövesi István vette át a Csanády utcai hentesüzletet. S hasznos ötlettel növelte a jövedelmét, a feleségével otthonában készített üveges savanyúságokat: kovászos uborkát, csalamádéval töltött zöldségsalátát, az állami boltokban nem kapható csemegéket. Meggazdagodott. Egy barátjától kapta a hasznos tanácsot, hogy a műgyűjtés a legjobb befektetés, kövesse a jól kereső és művészekkel barátkozó orvosok, mint például az írókat gyógyító Tompa Kálmán, a gyermekgyógyász Gegesi Kiss Pál vagy a fogorvos Kunvári Bella példáját, vásároljon festményeket. Lásson neki a gyűjtésnek mielőbb, mert a professzorokkal már komoly versenyre keltek a maszek kisiparosok: Barna Jenő, a Keleti pályaudvar-közei tászkás egy gazdag kötőssel cserélgeti a Vaszary- és Czöbel-képeket a Luxor kávéházban. A kitelepítettek lakásaiból kincsek kerültek elő, a nagypolgárok szorultukban sorra adják be a festményeket a Bizományi Áruház Vállalathoz, olyannyira, hogy a BAV immár árveréseket rendez. Az árverések iránti megnövekedett érdeklődés következtében nagyobb helyiség után kellett nézni, a BAV 1969-től a MOM művelődési ház nagytermét vette igénybe.

Kövesi István megfogadta a tanácsot. Jó érzéssel válogatott a gazdag felhozatalban, szívesen hallgatott a BAV-nál dolgozó művészet-

történések és becsüök szakvéleményére. Szerényen élt, kuporgatta a pénzt, s végül már volt olyan aukció, ahol 160 ezer forintot költött. A képek sűrű sorokban fügtek a lakása falain, vagy stószolva álltak a falak mentén. Míg Tompa Kálmán doktor büszkén mutogatta gyűjteménye vásárolt vagy gyógykezelésért kapott kincseit a barátoknak (egy „Giorgione-tájkép” volt a szeme fénye, amelyről sajnos idővel kiderült, hogy nem Giorgione műve), Kövesi nem engedett avatatlan vendéget a belső szobákba. Még tanácsadója, Kolozsváry Mariann sem jutott tíz éven át a konyhánál tovább.

A jó szemű, rámenős mészárszékvezetőt egyre hevesebben kapta el a gyűjtés láza, megtanulta, hogyan lehet árverésen vagy galérián kívül, kéz alatt vásárolni, s miként teremthet kapcsolatot művészekkel vagy művészözvegyekkel. Kollekcijába pompás darabok kerültek. Csak egy példa: 16 000 forintért vásárolta meg azt a korai, fauve-os Ziffer Sándor-csendéletet, amely nemrég a párizsi Musée d'Orsay magyar festészeti kiállításának az egyik gyöngyszeme volt. Anna Margittal éveken át állt üzleti kapcsolatban, a kortárs nyugati művészet által inspirált s emiatt mellőzött festőművész nő tucatjával adott el Kövesi Istvánnak képeket, rajzokat a saját anyagából és koncentrációs táborban megölt férje, Ámos Imre hagyatékából. (Grafikai lapokat varázsolt elő az ágyneműtartóból.)

Molnos Péter, a Kiesebach Galéria állandó katalógusírója és művészettörténésze újból alapos munkát végzett, a szép kiállítású kötet bemutatja és részben kommentálja a gyűjtemény anyagát, még az abból eladott, máshová került festményeket is.

Rippl-Rónaitól tizenhárom kép található a Kövesi-gyűjteményben. Megkapó egy atipikus tájkép, melyet a művész akkor festett, amikor barátja, Aristide Maillol 1899-ben meghívta a családjához, a katalán vidékre. A teraszos műveléssel megmunkált, széles domb alján hajladozó figura Ferenczy Noémi gobelinterveit idézi emlékezetünkbe. Ez a Rippl-Rónai-mű nem volt népszerű, mert nem volt tetszetős. Szilágyi Sándor sírkőfaragó az 1934-es hagyatéki aukción vásárolta, és valamikor a kádári időkben adta el. Ma teljes szépségében értékeljük a kvalitásait. Kövesihez került a jellegzetes LAZARINE PAPAGÁJJAL-portré is, a festő feleségéről. Ez már színes, csendéletes, enteriőrös főmű.

Kövesi István szinte újra felfedezte Perlmutter Izsákot, akitől tíz képet vásárolt. Genthon István nem méltányolta a festőt. Ezt írta: „Egymás mellé dobott, éles színei felelőtlen tarkaságban állanak össze.” Épp a merev Perlmutter-képek rontják a festő hitelét, míg a laza kompozíciói, az „egymás mellé dobott színekkel” mestermunkák, jelzik: mit tanult a jómódú fiatal művész Párizsban, majd pedig mire inspirálta az, hogy egy ideig Hollandiában élt. Minél szabadabban komponál, annál meggyőzőbb. Perlmutter 1932 tavaszán tüdőgyulladásban halt meg. Vagyonát a zsidó hitközségre hagyta, ebből alapították meg a Zsidó Múzeumot. Leánya az első világháború idején egy perzsa főherceghez ment feleségül, hamar megözvegyült. Ahmed Al Mirzáné bérházat örökölt, az Andrássy út 60. épületét. Naiv módon a szervezkedő nyilas pártnak adta bérbe, így lett ez 1945 után ÁVO-központ, miközben a perzsa főhercegnét kitelepítették Domszlóra répát kapálni. Haláláig ott élt. Mit sejtett minderről ő, a finom vonású leány, aki Perlmutter 1929-es portréján ábrándosan mosolyog?

A Vaszary-anyag különlegessége az 1900 körül született Mercur-plakátterv, toulouse-lautreci minőségű, sárga-kék-fekete grafika, valamint a „Corrida”, a spanyol bikaviadal-élmény. Vaszary János MODELL című képe korábban Nemes Marcell híres gyűjteményében szerepelt. Ő dúsgazdag szénkereskedő volt a virágzó magyar kapitalizmus idején, neki El Grecóra, Goyára, fél tucat Cézanne-ra, Renoirra, Gauguinre is telt. Kövesi Istvánnak a kádári időkben ilyesmire nem.

Kövesi rendszeres Fillér utcai látogatásai a pénzsűkében lévő Anna Margitnál igen eredményesek voltak. Jelentős műveket vásárolt, és személyes dedikációkat is kapott. Tizenegy Ámos Imre-kép került a gyűjteményébe, például az imaszíjas fej az átszellemült ifjúról.

Ízlések és pofonok különbözőek – szól a mondas, de nem kizárólag izlés kérdése, hogy saját kánonunkban hová sorolunk egy-egy művészt. Besorolásomban a nagy sikerfestők, akiknek a műveiből Kövesi István természetesen nem mulasztott el vásárolni, tetszetőségükkel, kérdéses mélységükkel többnyire az általános értékelésükön alul kapnak helyet. Kiesebach Tamás pontosan tudja, mi az európai mércével mért, meggyőző művészi alkotás, és azt is, hogy mi mennyit ér vagy érhet. Lehet, hogy nem veszi

tőlem jó néven, ha nála kevésbé értékelem a tarka és bravúros Aba Novák-kompozíciókat, Kádár Béla túlzott sokféleségét, Scheiber Hugó németes utánéréseit. Azt pedig valószínűleg nem bocsátja meg nekem, hogy Bortnyik Sándor, a korábbi reklámgrafikus, számomra éppoly mesterként – bármily jól komponáljon is –, mint explakáttervező társa, Victor Vasarely. Elek Artúr látta úgy a Bortnyik-műveket, mint én: „Öncélú újszerűségről, steril architektonikus merevségről” írt képei láttán. Műkereskedelmi szempontból persze szenzációt jelent, hogy a Kövesi-gyűjtemény megtekinthetősége révén korai, rég nem látott Bortnyik-képeket lehet elemezni. S az is fontos, hogy ha Kövesi nem teremtett volna személyes kapcsolatot az idős mesterrel, ezek a Bauhaus ihlette értékes kompozíciók javarészt külföldre kerültek volna.

Molnos Pétert bizonyára szorította az idő a hasznos és pontos Kövesi-katalógus szövegének

megírásakor, nem írja le a gyűjtemény néhány kiemelkedő remekművének keletkezéstörténetét, de említhetjük, hogy e nem mindennapi kollekción ott találjuk Ferenczy Károly ÖKÖRCSORDA című érdekes, szép képét, Egry József egy 1908-as és egy 1930-as fontos alkotását, élvezhetünk továbbá egész sor elsőrangú Mednyánszkyt, egy tipikusan misztikus Gulácsyt (FÉHÉRGYÖNGYÖS LÁNY), és olyan nagy festők munkáit sorolhatjuk, mint például Derkovits, Szőnyi, Berény, Barcsay, Czöbel és Csók. Amikor elmulaszthatatlan alkalom adódott, Kövesi István akár Lotz Károly-képet is vásárolt, bár ez kevéssé illett a gyűjteményébe. Ha műalkotások helyett aranyba, ékszerbe fektette volna a pénzét, a neve nem maradt volna fenn. S nem telt volna megelégedett öröme abban, hogy otthonában a kanapén ülve élvezte nagy mesterek istenadta tehetségét.

Sárközi Máttyás

Takács Zsuzsa

VAKFOLT

Borbély Szilárd halálára

Vakfolt, amelyen át a piramis csúcsát
kémleljük, néz-e Isten minket,
lemondást tükröz tekintete vagy biztat.
Rettegek, tudod, mi minden fordul meg
fejemben ellened, Istenem.

Időszerű vagy még? Hol olvadó
jégtáblán menekülő fóka, aki vezeklésül
az éltető vízbe fullad, hol egér,
akivel macska játszik, kérdezem,
szeretsz-e túl majd mindenem.

Nekem mindent szabad már, vagy
mégsem? S ha gyilkosként öledbe
hajtanám fejem? Most hunyd be
a szemed, ne láss, ahogyan nem látlak
se tág, se zárt szemmel én sem.

HOSSZÚ NAP EL

Borbély Szilárd emlékére

1964–2014

Csak a nevét mondogatom magamban, megszólítom, felhívom telefonon, hátha fölveszi. Nincsenek szavaim. Szilárd körül régóta ott lebegtek a halál démonai. Én időnként megijedtem tőlük, ő biztosan nem. Együtt élt velük, de nem táplálta őket.

Fiatalok voltunk, amikor megismertük egymást, és az ismeretség azonnal mély barátságot jelentett, amelyen mostanáig nem támadtak törések. Akkoriban a HOSSZÚ NAP EL drámai jambusait írta. „*Csak estje lenne, lenne már közel, / már alkonyatja, minden, minden szürkesége, / minden fájdalma lenne, vége már.*” Így kezdődik ez a megrázó, végtelenül hömpölygő költemény. A kezdet nála az újrakezdés lehetőségéért elmondott ima volt: „*És majd a test elfelejt mindent És / e test majd elfeled, hogy félni, kell / hogy félni kell más testek illatától / És elfelejt majd mind, de minden fájót / a bőrt, a húst, a csontokat, mindent / És tagjait / És emlékezetében / nem marad semmi nyom, csak rátalálni / hogy újrakezdeni valamiképpen / a húst, a vért, a szétmálló kövért*”. Ezekben a sorokban rossz helyen vannak a vesszők, a nagybetűk, hiányoznak a pontok, mintha előzőleg valami pusztító, mindent fölkaró mondat hangzott volna el azon a helyen, ahol az ima megszólal. Amikor ezt írta, még nem ismerte apai családjának a történetét, amiről először 2004-ben beszélt egy interjúban. De hát mindennek nincs köze a zsidósághoz, legalábbis nem úgy, ahogy erről beszélni szoktunk, inkább miként Cvetajeva írja egy helyütt: „*minden költő zsidó*”.

Az a mondat, amely ezen a helyen elhangzott, még mielőtt a kéz írni kezdetett volna, a holokauszt mondata volt. A holokauszt Szilárd számára nem történelmi esemény volt, hanem mintaszerű történés, amely valamikor nagyon régen a passió valóságában kezdődött, és mindannak a mintája lett, amit azóta itt egymással teszünk. Az itt egyszerre jelöl valami általánost, az emberi világot és valami nagyon konkrétat, Magyarországot, ahol egyetlen nappal sem tudott volna tovább élni.

Sötét, illúziótlan tudás volt Szilárdé, az alapvető tapasztalata pedig az, hogy az élet dolgai folyton szétmenőben vannak. „*Minden lett egyre rosszabb Minden egyre / rosszabb lett Minden, mint korábban volt / Mindennél rosszabb lett Minden egyszerre / Minden csak rosszabb lett, csak egyre Minden / rosszabb talán, nem is tudom, talán / Minden, mi volt, ment egyre Minden szét / Minden szétment, mi addig volt talán / rossz volt, talán Minden mindig is rossz / Minden, mi volt Minden ment mostmár egyre*”. Így írta vagy inkább kényszerült írni valami görcsös ismétléssel. De Szilárd mégsem ezzel a sötét látással írta verseit, esszéit, prózáját. Majdnem végig nyitva hagyott egy kis kaput a kegyelemnek. Ez a kapu a zsidó és a keresztény hittapasztalat határán nyílt, és újra meg újra ezen lépett minden művébe. Még a HALOTTI POMPÁ-ba is, amely élete borzalmának, édesanyja halálának állított emléket. Történt, hogy 2000 karácsonyának éjszakáján, egy nyomorúságos évszázad utolsó karácsonyán, néhány falubeli fiatalember betört a szülei házába, az alvó édesanyát több fejszecsapással agyonverték, és az édesapjának is

életveszélyes sérüléseket okoztak. A HALOTTI POMPA elejére Szilárd mégis a megváltás allegóriáját helyezte:

*„Mert mint ama Pelikán,
amely Rozmaringra száll,
Rozmaringnak ágára,*

*s néz a lemenő Napra,
mert immár napszállatra
fény esik a Halottra*

*a redőny résein át,
arcát fénycsík szeli át,
várja a Feltámadást”*

Hogy mikor kezdte úgy érezni, hogy bezárult ez a kapu? Először a HALOTTI POMPA megjelenésének idején, éppen az én LÁZÁR című regényemről írva fedezte fel az eredeti evangéliumi történetben a szeretet halálon túlmutató példázatát, hogy aztán a regénybeli átírás nyomán a XX. század tragédiáját a szeretet halálában mutassa fel. Emlékszem, mennyire megdöbbenett akkor ez a világos állítás. Igaza van, tudtam. Azt hiszem, ekkor mozdult meg a kapu szárnya, ekkor kezdett becsukódni. És amikor átküldte olvasásra a NINCSTELENEK-et, mert bizonytalan volt vele kapcsolatban, a hideglelősen szenttelen narráció világosan elárulta, hogy valami befejeződött. Szilárd a végére ért egy útnak. Amikor találkoztunk, a mosoly még sokszor visszaidézett az arcára valami olyasmit, amit már régen nem láttam, de sokasodtak a megválaszolatlan levelek, a lemondott találkozások. Ekkor már mindketten Bécsben éltünk, vagy inkább csak próbáltunk élni. Miközben Szilárdot elérték az elismerések, amelyek nálunk későn vagy soha nem érik el azokat, akik kérlelhetetlenül, felmentések nélkül járják be az útjukat, ő egyre inkább eltűnni vágyott, így az elismerések is a szégyenérzetet növelték benne. Magyarországon, mondta, nem tudná tovább elviselni, ami mindnyájunkat körülvesz, és ahhoz sem volt már benne erő, hogy családjá mellett Bécsben új életet alakítson ki magának is.

Huszonkét éve vagyunk barátok, ez pontosan az életem fele. De az idő nem múlt el. Nem mozdult egy tapodtat sem, állt, ahogyan áll most is a „van” és a „semmi” törésében, ahol minden írásjel eltűnik, és maga az írás tagolatlaná válik, eljut az értelem határára, ahol a spácium, a törés után titokban kimondott istennévben talán mégis felnyílik valami más, mint a mondatok véges értelme: „Ha könny / van hosszú nap van délután van emlék / van délutánja estje van másnapja / van mindig estje minden este reggel / a másnapok a tegnapok a semmi / a semmi van a hallgatás a múltik / elmúlik van és minden nap van múltja / van el van egy van múlik van magában / van hallgatás van semmi és mind el”

A HALOTTI POMPA második kiadásába Szilárd dedikáció helyett ezt írta nekem ceruzával: „Egyszer majd írok bele egy rendes ajánlást, Gábor, a szép tollammal – sz.” Az ajánlás most már marad ceruzával írva. A feketén fogó szép toll mégis mindent megírt, amit kellett. Isten Veled, barátom. És legyen velünk is itt!

Schein Gábor

Kérjük kedves olvasóinkat,
hogy aki adójának 1%-ával támogatni tudja
a *Holmi* fennmaradását,
ezt írja az ajánlószelvényre:
Vörösmarty Társaság
Adószám: 19008305-1-41

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
Sólyom László volt köztársasági elnök és a MOL
támogatásával jelenik meg

Nemzeti Kulturális Alap

